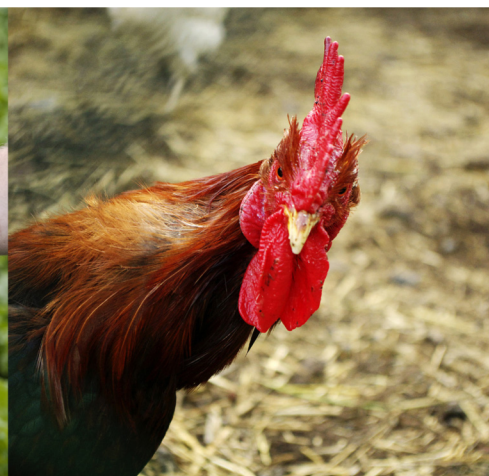

Du kan också göra
din Miljöhousesyn
direkt på webben!

www.miljohusesyn.nu

Miljöhusesyn

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Innehållsförteckning.....	2
---------------------------	---

INLEDNING 5

Om Miljöhusesyn.....	5
Många fördelar med att göra Miljöhusesyn.....	5
Alla tvärvillkor finns med.....	5
Ansvar för innehållet.....	5
Frågor om Miljöhusesyn.....	5
Enkelt att arbeta med Miljöhusesyn på webben.....	5
Så här går du till väga.....	5
Fyll i det som gäller dig.....	5
Åtgärdsplan i Faktabanken	6
Regeländringar och nyheter.....	7
Ändrade regler år 2013.....	7
Ändringar på gång efter år 2013.....	7

CHECKLISTA 9

ALLMÄNNA GÅRDSKRAV.....	9
Anmälnings- och tillståndsplikt.....	9
Egenkontroll av miljöpåverkan hos anmälnings- och tillståndspliktiga företag.....	9
Kemiska produkter.....	9
Cisterner, rör och slangledningar där bensin, diesel eller oljor hanteras.....	10
Energiproduktion.....	10
Kyl- värme- och klimatanläggningar.....	10
Avfall.....	11
Farligt avfall.....	11
Producentansvar.....	11
Skydd mot brand och olyckor.....	12
VÄXTODLING.....	13
Registrering av livsmedels- och foderanläggning samt godkännande.....	13
Spårbarhet i växtodlingen.....	13
Märkning och presentation av livsmedel.....	13
Försäljning av foder.....	13
Livsmedelssäkerhet i växtodlingen.....	13
GMO.....	14

Växtskydd, miljö-, livsmedels- och fodersäkerhet.....	14
Reglering av vissa växtskadegörare och flyghavre.....	15
Höstbevuxen mark (grön mark).....	15
Spridning av gödsel.....	15
Avloppsslam.....	16
Animaliska biprodukter.....	16
Lagring av stallgödsel.....	16
Vattenverksamhet.....	17
Samråd om åtgärder som väsentligt kan ändra naturmiljön.....	17
Hänsyn till natur- och kulturvärden (landskapselement).....	17
Skydd av områden.....	17
Skydd av vilda djur och växter.....	18
Skötselkrav.....	18
Kulturminnen och fornlämningar.....	18

DJURHÅLLNING.....	19
Förprovning av djurstallar.....	19
Avel.....	19
Tillsyn och skötsel.....	19
Stallmiljö.....	19
Rengöring.....	20
Utedrift.....	20
Egen transport av egna djur.....	21
Foder och vatten.....	21
Spårbarhet och livsmedelssäkerhet i djurhållningen.....	21
Foder- och livsmedelssäkerhet i djurhållningen eller vid produktion av animaliska livsmedel	22
Läkemedel, m.m.....	23
Förebyggande och bekämpning av smittsamma djursjukdomar.....	23
Registrering av produktionsplats och journalföring.....	23
Döda djur.....	23
Förebyggande och bekämpning av BSE och BVD samt spårbarhet av smittsamma sjukdomar hos nötkreatur.....	24

Avel och kalvning.....	24
Stallmiljö och skötsel.....	24
Kalvar (högst 6 månader) och ungnöt.....	24
Utevistelse.....	25
Livsmedelssäkerhet vid mjölkning.....	25
Foder till grisar.....	26
Salmonellaprovtagning samt märkning och journalföring - Grisar.....	26
Stallmiljö och skötsel.....	26
Smågrisuppfödning.....	27
Uppfödning av slaktgrisar.....	27
Livsmedelssäkerhet vid uppfödning av får och getter.....	28
Märkning, journalföring och rapportering.....	28
Stallmiljö och skötsel - får och getter.....	28
Salmonellakontroll och spårbarhet av smittsamma fjäderfäsjukdomar samt foder till fjäderfä.....	28
Skötsel och miljö - Fjäderfä.....	29
Slaktkyckling, kalkon, gås och anka.....	29
Värphöns och unghöns.....	29
Allmänt - Hästar.....	30
Skötsel, hantering och stallmiljö - Hästar.....	30
Byggnader och förvaring - Hästar.....	31
Foder och vatten - Hästar.....	31
Rastning och utevistelse.....	32
ARBETSMILJÖ.....	33
Systematiskt arbetsmiljöarbete.....	33
Anmälan av tillbud och olycksfall.....	33
Arbetsmiljön vid byggnadsarbete.....	33
Tekniska anordningar och säkerhet.....	33
Skyddsutrustning och första hjälpen.....	33
Arbete med djur.....	34
Arbetsmiljö vid arbete med motorsåg och röjsåg.....	34
Minderåriga.....	34
Barnsäkerhet.....	35
Trafik.....	35

FAKTADEL

36

VIKTIGT FÖR ALLA.....	36
Miljöbalken.....	36
Hygien- och kontrollförfordningar.....	36
Tvårvillkor.....	37
ALLMÄNNA GÅRDSKRAV.....	39
Anmälnings- och tillståndsplikt.....	39
Egenkontroll av miljöpåverkan hos anmälnings- och tillståndspliktiga företag.....	40
Kemiska produkter.....	40
Cisterner, rör och slangledningar där bensin, diesel eller oljor hanteras.....	42
Energiproduktion.....	43
Kyl- värme- och klimatanläggningar.....	44
Avfall.....	44
Farligt avfall.....	46
Producentansvar.....	46
Skydd mot brand och olyckor.....	47
VÄXTODLING.....	50
Registrering av livsmedels- och foderanläggning samt godkännande.....	50
Spårbarhet i växtodlingen.....	50
Märkning och presentation av livsmedel.....	50

Försäljning av foder.....	51
Livsmedelssäkerhet i växtodlingen.....	51
GMO.....	52
Växtskydd, miljö-, livsmedels- och fodersäkerhet.....	52
Reglering av vissa växtskadegörare och flyghavre.....	54
Höstbevuxen mark (grön mark).....	55
Spridning av gödsel.....	56
Avloppsslam.....	58
Animaliska biprodukter.....	59
Lagring av stallgödsel.....	59
Vattenverksamhet.....	60
Samråd om åtgärder som väsentligt kan ändra naturmiljön.....	61
Hänsyn till natur- och kulturvärden (landskapselement).....	61
Skydd av områden.....	62
Skydd av vilda djur och växter.....	64
Skötselkrav.....	64
Kulturminnen och fornlämningar.....	65
DJURHÅLLNING.....	71
Förprovning av djurstallar.....	71
Avel.....	72
Tillsyn och skötsel.....	72
Stallmiljö.....	73
Rengöring.....	74
Utedrift.....	75
Egen transport av egna djur.....	75
Foder och vatten.....	76
Spårbarhet och livsmedelssäkerhet i djurhållningen.....	76
Foder- och livsmedelssäkerhet i djurhållningen eller vid produktion av animaliska livsmedel.....	77
Läkemedel, m.m.....	79
Förebyggande och bekämpning av smittsamma djursjukdomar.....	80
Registrering av produktionsplats och journalföring.....	81
Döda djur.....	81
Förebyggande och bekämpning av BSE och BVD samt spårbarhet av smittsamma sjukdomar hos nötkreatur.....	82
Avel och kalvning.....	82
Stallmiljö och skötsel.....	83
Kalvar (högst 6 månader) och ungnöt.....	83
Utevistelse.....	85
Livsmedelssäkerhet vid mjölkning.....	86
Foder till grisar.....	87
Salmonellaprovtagning samt märkning och journalföring - Grisar.....	88
Stallmiljö och skötsel.....	88
Smågrisuppfödning.....	89
Uppfödning av slaktgrisar.....	90
Livsmedelssäkerhet vid uppfödning av får och getter.....	90
Märkning, journalföring och rapportering.....	90
Stallmiljö och skötsel - får och getter.....	90
Salmonellakontroll och spårbarhet av smittsamma fjäderfäsjukdomar samt foder till fjäderfä.....	91
Skötsel och miljö - Fjäderfä.....	92
Slaktkyckling, kalkon, gås och anka.....	92

Värphöns och unghöns.....	93
Allmänt - Hästar.....	94
Skötsel, hantering och stallmiljö - Hästar.....	94
Byggnader och förvaring - Hästar.....	95
Foder och vatten - Hästar.....	96
Rastning och utevistelse.....	96
ARBETSMILJÖ.....	100
Systematiskt arbetsmiljöarbete.....	100
Anmälan av tillbud och olycksfall.....	100
Arbetsmiljön vid byggnadsarbete.....	101
Tekniska anordningar och säkerhet.....	101
Skyddsutrustning och första hjälpen.....	102
Arbete med djur.....	103
Arbetsmiljö vid arbete med motorsåg och röjsåg.....	103
Minderåriga.....	104
Barnsäkerhet.....	105
Trafik.....	105

BILAGOR 107

BILAGA1	UTRYMMESKRAV FÖR DJURHÅLLNING.....	107
	Alla djurslag.....	107
	Nötkreatur.....	107
	Grisar.....	109
	Får.....	111
	Getter.....	112
	Fjäderfån.....	112
	Hästar.....	115
BILAGA2	ALLMÄNNA RÅD.....	117
	Allmänna råd för alla djurslag.....	117
	Nötkreatur.....	117
	Grisar.....	118
	Getter.....	118
	Värphöns och unghöns.....	119
	Slaktkyckling, kalkoner, ankor och gäss.....	119
	Hästar.....	119
BILAGA3	MILJÖSANKTIONSAVGIFTER.....	120
BILAGA4	OMRÅDEINDELNING.....	121
	A. Känsliga områden enligt 5 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket.....	121
	B. Kustområden som tillhör känsliga områden enligt 5.1 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket.....	123
	C. Delar av Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Västra Götalands, Örebro och Västmanlands län som tillhör känsliga områden enligt 5.2 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket.....	125
	D. Områden som är att anse som slättbygder i Värmlands, Örebro och Västmanlands län enligt 8 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket.....	126
	E. Församlingar och områden som är att anse som glesbygd enligt SJVFS (2006:84) 2 kap. 23 § första stycket b–d.....	127

Om Miljöhusensyn

Miljöhusensyn ger dig en samlad information om lagstiftning inom miljö, djurskydd samt foder- och livsmedelssäkerhet. Här behandlas också den arbetsmiljölagstiftning som reglerar de mest olycksdrabbade områdena. Använd Miljöhusensyn för att kontrollera att din produktion uppfyller lagstiftningen.

Många fördelar med att göra Miljöhusensyn

- Med checklistor och faktatexter får du en samlad bild av de krav som ställs på din verksamhet.
- Du kan förbereda dig inför ett tillsynsbesök med hjälp av Miljöhusensyn.
- Åtgärdsplanen underlättar din uppföljning.
- Alla tvärvillkor finns med. Det minskar risken för avdrag på dina jordbrukarstöd.
- Informationsutbytet underlättas mellan dig och tillsynsmyndigheten, eller andra du ska informera.
- Vissa föreningar och företag kräver en genomförd Miljöhusensyn för att du ska få leverera.

Alla tvärvillkor finns med

Jordbruksverkets tidigare broschyr om tvärvillkoren ersätts av informationen i Miljöhusensyn.

I checklistorna är tvärvillkor och extra tvärvillkor markerade. I faktadelen finns ett särskilt avsnitt om tvärvillkor.

Ansvar för innehållet

Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, är ansvarig utgivare av Miljöhusensyn. Så långt som möjligt är alla uppgifter faktakontrollerade. LRF kan dock inte ta ansvar för att all information är korrekt och komplett. Observera att faktatexterna inte återger exakt det som står i författningarnas paragrafer.

Nya författningar och ändrade regler tillkommer under året. Dessa uppdateras kontinuerligt på www.miljohusesyn.nu. Som verksamhetsutövare är det alltid du som är ansvarig för att följa lagar, förordningar och föreskrifter. Se även myndigheternas hemsidor för senaste nytt.

Frågor om Miljöhusensyn

Har du frågor kan du ringa LRF, tel. 0771-573 573.

Enkelt att arbeta med Miljöhusensyn på webben

På den här webbplatsen kan du se hela Miljöhusensyn eller få fram checklistor och faktadelar som är anpassade till din verksamhet. Det gör du genom att ange ditt företags verksamhetsinriktning och geografiska läge.

Lagkraven uppdateras kontinuerligt, vilket gör att dessa alltid är aktuella. Dina uppgifter sparas varje år.

Så här går du till väga

Miljöhusensyn innehåller checklistor och en faktadel. Dessutom ingår en blankett för att lista planerade åtgärder (Åtgärdsplan för Miljöhusensyn) samt en avfallsjournal.

- 1 Börja med att besvara frågorna i checklistan. Varje fråga representerar ett eller flera författningskrav eller rekommendationer. Efter frågan kan du kryssa i kolumnen "Ja" eller "Nej". Om frågan inte gäller dig och din verksamhet kryssar du i kolumnen "Ej aktuellt".
- 2 När du behöver mer information hittar du den i faktadelen. Den bör du också använda om du är osäker på hur en fråga ska tolkas.
- 3 Där du kryssat "Nej" kan du skriva när den planerade åtgärden ska vara genomförd.
- 4 Fyll i blanketten Åtgärdsplan för Miljöhusensyn. När du genomfört en planerad åtgärd fyller du i datumet i den högra kolumnen.
- 5 Vissa föreningar och livsmedelsföretag vill att du skickar åtgärdsplanen till dem. Därför ligger den på en separat sida som du kan skriva ut eller mejla.
- 6 Avfallsjournalen kan du antingen fylla i kontinuerligt eller använda som en sammanfattande blankett.

Fyll i det som gäller dig

Vilka delar du bör fylla i beror på vilken typ av verksamhet du bedriver.

Du börjar med att fylla i avsnitten om allmänna gårdskrav och arbetsmiljö.

Om du har växtodling, fyller du sedan i avsnittet om växtodling (gäller såväl lantbruk som trädgård).

Om du har djur på gården fyller du i den inledande delen om djurhållning och de djurslagsspecifika frågorna som berör din verksamhet.

Enklast blir det om du tar fram en gårdsanpassad Miljöhusensyn genom att ange ditt företags verksamhetsinriktning och geografiska läge.

Åtgärdsplan i Faktabanken

Faktabanken kan du alltid nå, även när du inte är inloggad. I denna finns ett antal exempel på mallar, t.ex. angående systematiskt arbetsmiljöarbete såsom *Risikanalys*, *Rutiner för farliga arbeten*, *Arbetsmiljöplan vid byggnadsarbeten*, m.fl.

I Faktabanken hittar du också rubriken *Material för nedladdning*, med bl.a. *Åtgärdsplan*, *Avfallsjournal*, mall för *Transportdokument för farligt avfall*, *Kemikalieförteckning*, *Plan för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott*.

LITEN ORDLISTA

EU-förordning – utfärdas av EU och gäller direkt i medlemsländerna.

EU-direktiv – utfärdas av EU och gäller efter att de arbetats in i den nationella lagstiftningen.

Författningar – samlingsbenämning för lagar, förordningar och föreskrifter.

Lag – stiftas av riksdagen. Övergripande.

Förordning – mer detaljerade bestämmelser med lagen som utgångspunkt. Beslutas av regeringen på uppdrag av riksdagen.

Föreskrift – utfärdas av myndigheter med stöd av förordningar. Mer utförliga jämfört med förordningarna.

Allmänna råd och vägledning – utfärdas av vissa centrala myndigheter. De allmänna råden och vägledningarna utgör rekommendationer om tillämpningen av en författning och anger hur någon kan eller bör handla i ett visst avseende. Allmänna råd och vägledning är inte juridiskt bindande, men kan väga tungt vid rättslig prövning.

Tvårvillkor – regler i lagstiftningen som du måste följa för att få full utbetalning om du sökt jordbrukarstöd.

Extra tvårvillkor – ytterligare tvårvillkor som du måste följa för att få full utbetalning om du sökt miljöersättning.

Regeländringar och nyheter

Här följer först regeländringar som träder i kraft under 2013. Därefter redovisas beslutade ändringar som träder i kraft senare än 2013 samt utredningar och förslag som kan resultera i nya regler framöver.

Ändrade regler år 2013

NY BIOCIDFÖRORDNING

Från den 1 september 2013 ska nya regler tillämpas för biocidprodukter. Biocidprodukter är sådana produkter som används för att skydda människor, husdjur och annan egendom mot skada från skadedjur eller mikroorganismer. De används i första hand inom industrin men också i hushållet. Några exempel är båtbottomfärg, träskyddsmedel, råttmedel och insektsmedel. Även konserveringsmedel, antibakteriella medel och desinfektionsmedel är biocider. Mer information finns på www.kemi.se.

VÄXTSKYDDSMEDEL

EU:s nya växtskyddslagstiftning innebär att medlemsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att främja ett växtskydd med låg insats av växtskyddsmedel och så långt som möjligt ge företräde till icke kemiska metoder. Bl.a. ska alla användare av växtskyddsmedel tillämpa integrerat växtskydd senast år 2014. Integrerat växtskydd betonar odling av sunda grödor genom bl.a. växelbruk, lämplig odlingsteknik, användning av resistent och tåligt utsäde m.m. Substitutionsprincipen införs, vilket innebär att problematiska medel ska ersättas med andra säkrare medel eller metoder.

Målet är att minska de risker och konsekvenser som användningen av växtskyddsmedel innebär för människans hälsa och för miljön. Utformningen av de svenska reglerna är inte klara i dagsläget.

Några av de konkreta åtgärderna är:

- Utbildning av alla yrkesmässiga användare av växtskyddsmedel kring åtgärder för att minimera riskerna i arbetet samt kunskaper om strategier och metoder för integrerat växtskydd.
- Funktionstest av sprutan blir obligatoriskt (förmodligen efter år 2012).
- Allmänheten ska få bättre information om växtskyddsmedel.

FÖRPRÖVNING AV DJURSTALLAR

Nya regler för förprovning av djurstallar har trätt i kraft 2012-06-14.

UTRYMMESKRAV FÖR DJURHÅLLNING

Mer information finns i Bilaga 1:

- Se NÖTKREATUR. Minsta utrymme i bås, Ungdjur > 600 kg.
- Se NÖTKREATUR. Dränerande spaltgolv och spaltgolvskassetter.
- Se NÖTKREATUR. Övergångsbestämmelser.
- Se GRISAR. Minsta utrymme – boxar eller hyddor.
- Se GRISAR. Minsta utrymme – foder plats.
- Se GRISAR. Dränerande spaltgolv och spaltgolvskassetter.

AVLIVNING AV DJUR

Vid årsskiftet träder rådets förordning (EG) nr 1099/2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning i kraft. I nuläget pågår därför ett arbete på Jordbruksverket för att anpassa den nationella lagstiftningen på området. Miljöhusesyn kommer att omarbetas på denna punkt så snart nya regler är på plats.

UTEVISTELSE – BETE

Nya regler för beteskrav för nötkreatur har trätt i kraft under 2012. Bestämmelserna om hur nötkreatur ska hållas skiljer sig lite åt beroende på om djuren ska hållas för mjölk- eller köttproduktion.

ANVÄNDNING AV MOTORKEDJESÅGAR OCH RÖJSÅGAR

Föreskrifterna gäller användning av motorkedjesågar och röjsågar. Enligt föreskrifterna ska arbetsförhållandena undersökas och riskerna bedömas när en motorkedjesåg eller en röjsåg ska användas. Med utgångspunkt i riskbedömningen ska alla nödvändiga åtgärder vidtas för att förebygga ohälsa eller olycksfall. Föreskrifterna innehåller också bland annat krav på produkter, användning och kunskaper.

Ändringar på gång efter år 2013

EU:S NITRATDIREKTIV

Vart fjärde år gör alla medlemsländer i EU en översyn av sitt införande av EU:s Nitratdirektiv. Under den senaste översynen av de svenska nitratkänsliga områdena har det beslutats att göra ändringar. Det blir i huvudsak små ändringar men de kommer att leda till att områden både tas bort och läggs till. Det påverkar i sin tur regler för spridning av stallgödsel. Den nya områdesindelningen träder i kraft 1 jan 2013.

EU:S VATTENDIREKTIV

Under 2011 genomförs en utredning på Jordbruksverket på uppdrag av landets Vattenmyndigheter. Syftet med utredningen är i stora drag att föreslå nya åtgärder för minskat växtnärläckage i de avrinningsområden där vattnet inte uppnått så kallad god status. Utredningen kommer sannolikt att föreslå flera olika åtgärder. Om några åtgärder så småningom kommer att genomföras med lagstiftning är för tidigt att säga.

KEMIKALIELAGSTIFTNING

EU:s förordning om klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och blandningar trädde i kraft 2009. Tiden fram till den 1 juni 2015 är en övergångsperiod då både nuvarande och ny lagstiftning gäller parallellt. Vilka regler som gäller för ämnen respektive blandningar under övergångsperioden finns att läsa på Kemikalieinspektionens hemsida www.kemi.se.

AVLOPPSSLAM

Naturvårdsverket har på nytt fått i uppdrag av regeringen att fram till augusti 2013 kartlägga fosforresurserna i samhället och ge förslag till nya krav för att möjliggöra spridning av olika fraktioner, som slam, matavfall och andra röt- och kompostres-

ter på olika marktyper. Tidigare förslag till förordning innehöll skärpta krav för enbart avfallsfraktioner vad avser både metallhalter och hygieniseringskrav men dessa förslag på skärpta krav har aldrig antagits.

LÖSDRIFT FÖR NÖTKREATUR

Alla handjur över sex månader ska hållas i lösdrift från den 1 januari 2017 och omedelbart vid förprövningspliktig byggnation. Se www.jordbruksverket.se för mer information.

HELSPALTBOXAR SAMT LIGGYTOR TILL FÅR

Från den 1 augusti 2017 förbjuds helspaltboxar samt liggytor med gödseldrainerande golv till får.

STRÖMEDEL OCH SITTPINNAR TILL UNGHÖNS

Krav på strömedel och sittpinnar i uppfödningsburar för unghöns kommer att införas vid ett senare tillfälle som Jordbruksverket beslutar om. Reglerna gäller direkt vid förprövningspliktig byggnation. Håll dig uppdaterad på www.jordbruksverket.se.

FÖRBUD OM OBEDÖVAD KASTRATION

Regeringen föreslog i juli 2012 att smågrisar alltid ska bedövas före kastrering. Förslaget innebär en ändring i djurskyddsförordningen som ska gälla från den 1 januari 2016.

NYA REGLER FÖR MÄRKNING AV GRISAR I BESÄTTNINGAR MED MELLANGÅRDSAVTAL

Om man flyttar grisar inom ramen för ett mellangårdsavtal är det också tillräckligt att djuren märks med ett leverantörsnummer innan slaktgrisproducenten skickar grisarna till ett slakteri. Smågrisproducenten kan därför flytta sina grisar till slaktgrisproducenten utan någon märkning. Förutsättningen är att djurhållaren på den produktionsplats som håller slaktgrisar har anmält till Jordbruksverket vilka leverantörsnummer som används på produktionsplatsen samt vilka produktionsplatsnummer denne har slutit ett mellangårdsavtal med. Smågrisproducenten kan sluta märka sina grisar som flyttas inom ramen för ett registrerat mellangårdsavtal när denne fått ett bekräftelsebrev från Jordbruksverket. Även slaktsvinsuppfödaren ska ha fått ett bekräftelsebrev. Förhoppningsvis kommer regeln att börja gälla den 1 februari 2013.

Checklista **Allmänna Gårdskrav**

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

● = Tvärvillkor

■ = Extra tvärvillkor för miljöersättningar

* De frågor som du svarat NEJ på ska du ta upp i din åtgärdsplan.

	JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
--	----	------	---------	-----------------

G1 Anmälningss- och tillståndsplikt

Reglerna nedan berör enbart anmälningss- och tillståndspliktiga företag. Syftet är att minska risken för att miljön förorenas eller att andra betydande olägenheter för människors hälsa eller miljön uppstår.

● G1.1	Om verksamheten är anmälningsspliktig, har anmälan gjorts till kommunen? (Tvärvillkor att anmäla djurhållning)				
● G1.2	Om verksamheten är tillståndspliktig, har tillstånd lämnats av länsstyrelsen? (Tvär villkor att anmäla djurhållning)				
G1.3	Om verksamheten är tillståndspliktig, lämnas årligen en miljörapport till Svenska miljörapporteringsportalen?				
G1.4	Om verksamheten är anmälningss- eller tillståndspliktig och drivs i form av ett aktiebolag, lämnas upplysningar om verksamhetens miljöpåverkan i årsredovisningens förvaltningsberättelse?				

G2 Egenkontroll av miljöpåverkan hos anmälningss- och tillståndspliktiga företag

En mycket stor del av arbetet med att säkerställa att miljöbalkens bestämmelser följs ska utföras av verksamhetsutövarna själva, s.k. egenkontroll. Genom egenkontroll kan verksamhetsutövaren visa att de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken uppfylls.

G2.1	Är det nedskrivet vem som har ansvaret för att miljölagstiftningen är känd och följs?				
G2.2	Bedöms och dokumenteras miljö- och hälsorisker inom företagets verksamhet regelbundet?				
G2.3	Inspekteras regelbundet anläggningar och utrustning som har betydelse för hälsan och miljön?				
G2.4	Vidtas förebyggande åtgärder för miljö- och hälsorisker enligt ovan?				
G2.5	Kontakts tillsynsmyndigheten omedelbart vid allvarligt tillbud/olycka som kan påverka miljön eller människors hälsa?				
G2.6	Finns förteckning över de kemikalier som kan medföra risk för miljö och hälsa, se punkt G3.1?				
G2.7	Är samtliga genomgångar, resultat och åtgärder dokumenterade?				

G3 Kemiska produkter

Syftet med reglerna är att minska olycksrisken med kemiska produkter och förhindra oönskad spridning av kemiska produkter i miljön.

G3.1	Finns det en förteckning över de kemiska produkter som används i verksamheten (gäller företag med anställda, anmälningss- och tillståndspliktiga verksamheter)? Se även punkt G2.6.				
G3.2	Finns säkerhetsdatablad för de kemiska produkter som används?				
● G3.3	Förvaras kemiska produkter på ett sätt så att de inte riskerar att läcka till miljö och vatten?				
G3.4	Förvaras hälso- och miljöfarliga kemiska produkter avskilt från brandfarliga och explosiva varor?				
● G3.5	Förvaras hälsofarliga kemiska produkter avskilt från foder och livsmedel?				
■ G3.6	Förvaras hälsofarliga kemiska produkter avskilt från obehöriga och barn?				
G3.7	Förvaras kemiska produkter i originalförpackningar? (Gäller främst om man har anställd arbetskraft)				
● G3.8	Vidtar du åtgärder så att farliga ämnen t.ex. diesel- och eldningsolja, mineralolja, spillolja, växtskyddsmedel och gödsel inte släpps ut direkt i grundvattnet?				
G3.9	Hanteras och lagras ammoniumnitrat (N34) på ett säkert sätt?				
G3.10	Finns tillstånd från din kommuns byggnadsnämnd om mer än 50 ton ammoniumnitrat förvaras i samma byggnad?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
G3.11	Hanteras och förvaras väteperoxid på ett säkert sätt?				
G3.12	Finns tillstånd från byggnadsnämnden i din kommun om mer än 100 liter väteperoxid i en koncentration mellan 20 - 60 % hanteras?				
G3.13	Om farligt gods transporteras utöver begränsad mängd med annat fordon än traktor eller motor redskap, finns intyg om 1.3-utbildning?				

G4 Cisterner, rör och slangledningar där bensin, diesel eller oljor hanteras.

Syftet med reglerna är att minska risken för utsläpp samt risken för brand. Myndigheterna ska med hjälp av kontrollrapporten kunna meddela råd vid senare behov.

G4.1	Står alla cisterner säkert?				
G4.2	Finns fungerande överfyllningsskydd på alla cisterner med volym över 1 m3?				
G4.3	Kan vätskenivån på ett tillförlitligt sätt avläsas?				
G4.4	Finns avluftningsanordning på alla cisterner?				
G4.5	Finns fast anslutning för påfyllning på samtliga cisterner?				
G4.6	Finns väl synlig tillverkningsskylt på alla cisterner?				
G4.7	Har du gjort en skriftlig anmälan till kommunens miljökontor om nyinstallation av diesel-, eldningsolje- eller spilloljecistern?				
G4.8	Finns tillstånd från kommunens byggnadsnämnd för hantering av brandfarliga vätskor i volymer överstigande dem i tabellen i faktadelen?				
G4.9	Om den största diesel-, eldningsolje- eller spilloljecisternen är större än 1 m3, har en besiktning genomförts av en ackrediterad kontrollant?				
G4.10	Finns protokollet från den senaste besiktningen tillgänglig att vid behov visa upp för tillsynsmyndigheten?				
G4.11	Har cisterner och rörledningar som inte används gjorts obrukbara och omöjliga att fylla (av misstag), rengjorts samt avanmålats till miljöförvaltningen?				
G4.12	Är miljöförvaltningen skriftligen informerad om lagring av mer än 250 l brandfarlig vätska om denna förvaras inom vattenskyddsområde?				
G4.13	Om vattenskyddsområdets skyddsföreskrifter har strängare krav på sekundärt skydd, uppfylls dessa?				
G4.14	Är ytan utformad så att spill och läckage kan samlas in och tas om hand om hantering sker inom vattenskyddsområde?				
G4.15	Finns en väl synlig och hållbar informationsskylt om "Vattenskyddsområde" vid påfyllningsröret?				
G4.16	Ges cisterner, tillhörande rörledningar och lösa behållare om mer än 250 l brandfarlig vätska sekundärt skydd då de installeras i vattenskyddsområde?				
G4.17	Om cisternen inte har krav på ett sekundärt skydd, känner du till vilket besiktningintervall som gäller?				

G5 Energiproduktion

Syftet med reglerna är att minska negativ påverkan på miljön vid värmeproduktion.

G5.1	Kontakts byggnadsnämnden och miljönämnden före installation eller väsentlig förändring av utrustning för energiproduktion eller energiomvandling?				
G5.2	Uppfyller fastbränsleanläggningen gränsvärdena avseende utsläpp av stoft?				
G5.3	Uppfyller bränslet kravet på låg svavelhalt?				

G6 Kyl- värme- och klimatanläggningar

Dessa regler gäller kyl-, värme- och klimatanläggningar som används yrkesmässigt och innehåller CFC, HCFC, HFC eller halon. Syftet med reglerna är att förhindra läckage av ozonnedbrytande och klimatpåverkande ämnen till atmosfären samt att myndigheterna ska ha en viss kontroll över vilka köldmedium som används.

G6.1	Har köldmedium innehållande mer än 900 g CFC ersatts med annat godkänt köldmedium?				
-------------	--	--	--	--	--

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
G6.2	Har läckagekontroll genomförts med intervaller enligt tabell 8 utfört av ett ackrediterat kontrollorgan?				
G6.3	Har en uppföljande läckagekontroll genomförts inom en månad efter ett ingrepp eller installation?				
G6.4	Om ett stationärt aggregat med 10 kg eller mer har installerats, har tillsynsmyndigheten underrättats?				
G6.5	Om det finns 10 kg eller mer köldmedium totalt i verksamheten i stationära aggregat som rymmer 3 kg köldmedium eller mer, skickas kontrollrapporten samt under året skrotad utrustning till kommunen senast 31 mars året efter (om summering av mängd, se faktadelen)?				
G6.6	Om ett stationärt aggregat med 10 kg eller mer inte längre används, har tillsynsmyndigheten underrättats?				
G6.7	Har eventuella reparationer eller ingrepp i köldmediesystemet gjorts av certifierad reparatör?				

G7 Avfall

Syftet med reglerna är att miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Länk till faktatext

G7.1	Förvaras och hanteras allt avfall så att förorening av livsmedel och foder förhindras?				
G7.2	Lämnas allt avfall utom organiskt avfall till respektive mottagnings- eller insamlingsstation (kommunal mottagningsstation, renhållningsbolag, förpackningsinsamling eller annan inlämning)?				
G7.3	Kan handling som styrker att återvinningsavgifter är betalda för storsäck, fiberduk och odlingsfolie uppvisas?				
G7.4	Har en anläggning som hanterar animaliska biprodukter för vidare led godkänts av Jordbruksverket?				
G7.5	Emballeras förbrukade kanyler och skalpeller väl innan de lämnas till godkänd mottagare?				
G7.6	Har du tillstånd från länsstyrelsen om du transporterar eget avfall som uppgår till mer än 10 ton eller 50 m ³ (undantaget är transport av stallgödsel och kadaver)?				
G7.7	Vid transport av stallgödsel, rötrest, kompostmaterial, m.m. för annan användning än inom växtodlingen, finns ett upprättat handelsdokument?				

G8 Farligt avfall

Syftet med reglerna är att miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Brott mot vissa av reglerna kan ge miljöstraffsavgift.

G8.1	Tas allt farligt avfall om hand av godkänd mottagare?				
G8.2	Förs journal över typ och mängd farligt avfall (avfallsjournal) som årligen uppkommer från verksamheten och hur detta tas om hand samt sparas den i minst fem år?				
G8.3	Om du inte själv transporterar farligt avfall, är transportören godkänd av länsstyrelsen samt lämnar farliga avfallet till godkänd anläggning?				
G8.4	När farligt avfall hämtas av entreprenör, bifogas transportdokument?				
G8.5	Har du fått mottagarbevis när du lämnat farligt avfall?				
G8.6	Om du själv transporterar farligt avfall (gäller "begränsad mängd", se faktadelen), är detta anmält till länsstyrelsen?				

G9 Producentansvar

Syftet med reglerna är att säkerställa att den som producerar/levererar varor med förpackningsmaterial även tar ansvar för att detta återvinns.

G9.1	Om förpackade varor levereras från företaget, finns anslutning till återvinningssystem eller uppfylls producentansvaret för förpackningar på annat sätt?				
-------------	--	--	--	--	--

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
G10	Skydd mot brand och olyckor				
	<i>Syftar med reglerna är att tydliggöra ansvaret för olyckor och brand och att stärka det förebyggande arbetet.</i>				
G10.1	Följs brandskyddet upp regelbundet, och minst vart femte år?				
G10.2	I de fall det krävs, lämnas skriftlig redogörelse för brandskyddet till kommunen?				
G10.3	Kontrolleras släckutrustningen och insatsplanen varje år?				
G10.4	Finns pärmen från LBK (Lantbrukets brandskyddskommitté) tillgänglig i verksamheten?				

Checklista Växtodling

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

● = Tvärvillkor

■ = Extra tvärvillkor för miljöersättningar

* De frågor som du svarat NEJ på ska du ta upp i din åtgärdsplan.

	JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
V1 Registrering av livsmedels- och foderanläggning samt godkännande <i>Syftet med reglerna är att låta myndigheterna få veta var livsmedelsanläggningarna finns och hurdan verksamhet som bedrivs så att myndigheterna kan utföra offentliga kontroller.</i>				
V1.1 Har du fått något beslut att din verksamhet/anläggning är registrerad hos länsstyrelsen, om du producerar livsmedel?				
V1.2 Är din verksamhet/anläggning registrerad hos Jordbruksverket, www.jordbruksverket.se om du producerar foder?				
V2 Spårbarhet i växtodlingen <i>Syftet med reglerna är att möjliggöra spårbarhet och därmed säkerställa livsmedels- och fodersäkerheten.</i>				
● V2.1 Om produkter från växtodlingen säljs eller köps (som foder eller till livsmedel), finns för varje tillfälle dokumentation över till vem du levererat eller från vem du erhållit produkter, typer av produkter, mängder samt datum?				
● V2.2 Om något köps in som ska ingå i det färdiga livsmedlet (t.ex. vissa plantor inom trädgårdsnäringen) finns det dokumentation över varifrån dessa har erhållits, mängd och inköps- eller leveransdatum?				
V3 Märkning och presentation av livsmedel <i>Syftet med reglerna är att säkerställa att konsumenterna inte vilseleds och att underlätta vid handel med frukt och grönt.</i>				
V3.1 Är livsmedel, som förpackas i färdigförpackningar (konsumentförpackningar) märkta enligt Livsmedelsverkets föreskrifter?				
V3.2 Är all frukt och grönt, som omfattas av EU:s kvalitets- och handelsnormer märkta enligt dessa?				
V4 Försäljning av foder				
V4.1 Om foder säljs, skänks bort eller på annat sätt avyttras till andra lantbrukare i en mängd som sammanlagt överstiger 10 ton ts per år och inom ett avstånd längre än 50 km från gården, finns riskbaserade rutiner för hanteringen och finns det en plan för de åtgärder du ska vidta om ett försäld foder inte uppfyller krav på säkert foder?				
V5 Livsmedelssäkerhet i växtodlingen				
V5.1 Är lokaler, utrymmen, utrustning och behållare, som används i växtodlingen, rena och desinficeras de vid behov?				
V5.2 Produceras, transporteras och lagras växtprodukter på ett hygieniskt sätt?				
V5.3 Används dricksvatten eller rent vatten när detta krävs för att förhindra förorening av växtodlingsprodukterna?				
V5.4 Finns det goda arbetsrutiner med avseende på hygien för personal som hanterar livsmedel?				
V5.5 Är personal som hanterar livsmedel vid god hälsa och utbildad om hälsorisker?				
V5.6 Förhindras djur och skadedjur att orsaka förorening av växtodlingsprodukter?				
● V5.7 Lagras och hanteras avfall och farliga ämnen på ett sådant sätt att förorening av foder och livsmedel förhindras?				
● V5.8 Används växtskyddsmedel och biocider på ett korrekt sätt enligt förpackningsanvisningar och enligt bestämmelserna i lagstiftningen (se V7)?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
V5.9	Åtgärdas problem och avvikelser, som uppmärksammats i den offentliga kontrollen?				
V5.10	Används förpackningsmaterial, som är lämpligt att komma i kontakt med livsmedel?				
● V5.11	Dokumenterar du alla resultat av analyser som kan påverka livsmedelssäkerheten?				
● V5.12	Dokumenteras alla relevanta resultat av analyser, som utförts på prover från växter eller andra prover, som kan påverka foder- och livsmedelssäkerheten?				
● V5.13	Dokumenteras all användning av växtskyddsmedel och biocider?				
V5.14	Dokumenteras all förekomst av skadedjur och växtsjukdommar som kan påverka foder- och livsmedelssäkerheten?				
V5.15	REKOMMENDATION: Är de nationella branschriktlinjerna som är relevanta för växtodlingen kända?				

V6 GMO

Syftet med reglerna är att säkerställa att genmodifierade grödor odlas på ett säkert sätt.

V6.1	Om genetiskt modifierade grödor odlas, har en anmälan gjorts till Jordbruksverket?				
V6.2	Om genetiskt modifierade grödor odlas, följs bestämmelserna om samexistens?				
V6.3	Om genetiskt modifierade produkter ska överlåtas till någon annan (t.ex. säljas), följs bestämmelserna om märkning och spårbarhet?				

V7 Växtskydd, miljö-, livsmedels- och fodersäkerhet

Syftet med reglerna är att minska hälso- och miljöriskerna i samband med hantering av växtskyddsmedel samt minska sprutförarens exponering för växtskyddsmedel och undvika skador.

● V7.1	Används endast godkända preparat?				
● V7.2	Används preparat i enlighet med alla de villkor (inklusive utökad användning och dispens) som framgår av preparatets märkning?				
● ■ V7.3	Är förrådet för växtskyddsmedel utformat så att det uppfyller kraven på säkerhet för miljö och hälsa samt livsmedels- och fodersäkerhet?				
V7.4	Förvaras betat utsäde i uppmärkta och täta emballage?				
● V7.5	Vid hantering av växtskyddsmedel, används skyddsutrustning enligt etikettens anvisningar?				
■ V7.6	laktas tillräckligt stort skyddsavstånd vid påfyllning, spridning, rengöring och hantering av växtskyddsmedel så att vatten och omgivande miljö skyddas?				
V7.7	Används en separat pump om vatten tas från vattendrag eller brunn vid tillredning av sprutvätska?				
■ V7.8	Sker kontroll och underhåll av den tekniska standarden samt kalibrering av spruta i nödvändig omfattning?				
■ V7.9	Har den som utför arbete med växtskyddsmedel inom verksamheten giltig behörighet?				
V7.10	Om betning utförs, har utföraren behörighet för detta?				
■ V7.11	Avstås från att sprida kemiska växtskyddsmedel på naturbetesmarker och ängar?				
■ V7.12	Finns tillstånd från kommunen om spridning sker inom skyddsområde för vattentäkt?				
■ V7.13	Bestäms och iaktas skyddsavstånd?				
● V7.14	Förs sprutjournal över spridningen med uppgifter om preparat och dos, vilken gröda det gällde samt tidpunkt och plats för spridningen (gäller även vid inköpt tjänst)?				
■ V7.15	Om spridningen sker utomhus, dokumenteras uppgifter om preparat och dos, tidpunkt och plats för spridningen, vind- och temperaturförhållanden, skyddsavstånd till omgivningen samt övriga försiktighetsmått som vidtagits, t.ex. vid plats för påfyllning och rengöring?				
● V7.16	Om foder och livsmedel produceras, dokumenteras uppgifter om vem som utfört bekämpningen, vilken gröda det gällde, använt växtskyddsmedel, tidpunkt och plats för spridningen samt karenstid och verkligt skördedatum?				
● V7.17	Finns den dokumentation som nämns i detta avsnitt tillgänglig i verksamheten (skaffa kopior om någon annan utför tjänsten) samt sparas den i tre år?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
■ V7.18	Om bigiftiga preparat används, sker det endast vid tidpunkter när ingen pollinering kan förekomma?				
■ V7.19	Om bigiftiga preparat används, antecknas dessutom vilken gröda som behandlats samt förekomst av blommande växter på den behandlade arealen (såväl gröda som annan vegetation)?				
V7.20	Sätts en varningsskylt upp direkt utanför det växthus eller utrymme där bekämpningen utförs (med uppgifter om utförd bekämpning samt villkor för tillträde)?				
● V7.21	Vid hantering av växtskyddsmedel, används skyddsutrustning enligt etikettens anvisningar?				

V8 Reglering av vissa växtskadegörare och flyghavre

Syftet med reglerna är att hålla flyghavreförekomsten på en kontrollerbar nivå, samt att hindra spridningen av allvarliga växtskadegörare s.k. karantänskadegörare.

V8.1	Bekämpas flyghavreförekomst på gården?				
V8.2	Förhindras spridning av flyghavre med hjälp av täckta transporter, noggrann rengöring av vagnar som lämnar gården och uppeldning av avfall som innehåller flyghavre?				
V8.3	Om företaget hanterar vissa levande växter eller odlingssubstrat är verksamheten registrerad hos Jordbruksverket?				
V8.4	Om potatis odlas på mer än 0,5 ha, är odlingen registrerad hos Jordbruksverket?				
V8.5	Finns uppgifter om vilket utsäde som har använts till odlingen (sparade växtpass, fakturakopia med utsädespartiets nummer)?				
V8.6	Om du använder hemmaproducerat utsäde, känner du till vilka regler som gäller?				
V8.7	Finns växtpass och eventuella följedokument vid förflyttning av vissa växter inom EU:s inre marknad?				
V8.8	Sparas växtpass i minst ett år?				
V8.9	Om misstanke finns om att växter/gröda är smittade eller angripna av karantänskadegörare, anmäls detta till Jordbruksverkets tillsynsenhet?				

V9 Höstbevuxen mark (grön mark)

Syftet med reglerna är att minska urlakningen av nitrat från åkermark samt att minska ammoniakavdunstningen. Reglerna beaktar EU:s nitratdirektiv. Notera att den som har fått beslut om dispens och följer detta inte bryter mot tvärvillkoren. OBS!!! FRÅGORNA SYNS BARA FÖR SKÅNE, BLEKINGE, HALLANDS LÄN ELLER ÖSTERGÖTLANDS, JÖNKÖPINGS, KRONOBERGS, KALMAR, GOTLANDS OCH VÄSTRA GÖTLANDS LÄN

● V9.1	Är andelen höst- eller vinterbevuxen mark minst 60 procent? OBS! Gäller Skåne, Blekinge och Hallands län				
● V9.2	Följs tider för sådd och brytning av grön mark? OBS! Gäller Skåne, Blekinge och Hallands län				
● V9.3	Är andelen höst- eller vinterbevuxen mark minst 50 procent? OBS! Gäller Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Västra götlands län				
● ■ V9.4	Följs tider för sådd och brytning av grön mark? OBS! Gäller Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Västra götlands län				
● V9.5	Följes tiden för sådd och brytning av grön mark? Gäller Skåne, Blekinge och Hallands län				

V10 Spridning av gödsel

Syftet med reglerna är att minska risken för växtnäringsläckage.

● ■ V10.1	Finns tillräcklig spridningsareal för stallgödsel (egen och/eller annan areal som gödseln får spridas på)?				
■ V10.2	Fördelas stallgödsel och andra organiska gödselmedel under en femårsperiod över hela den minsta spridningsareal som krävs (max 22 kg fosfor/ha och år i genomsnitt)?				
● ■ V10.3	Om gödsel tas emot, förs anteckningar om gödselslag, mängd, mängd totalfosfor gödseln motsvarar, datum samt från vem gödseln kommer?				
● ■ V10.4	Om gödsel lämnas bort, förs anteckningar om mottagare, mängd gödsel, datum, djurslag och antal djur eller mängd totalfosfor?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
● ■ V10.5	Sparas gödseljournaler enligt ovan i minst 6 år?				
■ V10.6	Om mineralgödsel som innehåller urea sprids på obevuxen mark, sker nedbrukning/myllning inom 4 timmar från spridningen?				
■ V10.7	Brukas stallgödsel och andra organiska gödselmedel ned inom 12 timmar om spridning sker 1 december-28 februari (OBS! Spridningsförbud gäller under denna period i känsligt område)?				
● V10.8	Hålls en gödslingsfri zon på minst 2 meter från kant som gränsar mot vattendrag eller sjö?				
V10.9	Följs de lokala reglerna för spridning av stallgödsel (kommunen, länsstyrelsen)?				
● V10.10	Tillförs via stallgödsel maximalt 170 kg totalkväve per hektar spridningsareal och år?				
● V10.11	Tillförs högst 60 kg lättillgängligt kväve till höstoljeväxter på hösten?				
● V10.12	Tillförs högst 40 kg lättillgängligt kväve till övriga höstsådda grödor på hösten?				
● V10.13	Beräknas grödornas behov av gödselkväve med hänsyn till vad som återges i faktatexten V10.13 och dokumenteras detta genom en växtodlingsplan eller liknande?				
● V10.14	Avstås från att sprida gödselmedel (alla typer) på vattenmättad, översvämmad, snötäckt eller frusen mark?				
● V10.15	Avstår du från att gödsla mark som gränsar till vattendrag och sjö och där markens lutning mot vattnet överskrider 10 % (OBS gäller alla gödselmedel)?				
● V10.16	Avstås från att sprida mineralgödselkväve 1 november - 28 februari?				
● V10.17	Avstås från att sprida stallgödsel och andra organiska gödselmedel 1 november-28 februari?				
● V10.18	Om stallgödsel och andra organiska gödselmedel sprids inför höstsådd under perioden 1 augusti - 31 oktober; sprids den då bara på lerjordar eller till höstoljeväxter? (Undantag för fastgödsel finns).				
● V10.19	Under perioden 1 augusti - 31 oktober, sprids stallgödsel och andra organiska gödselmedel enbart i växande gröda (ej fånggröda) eller före höstsådd? (Undantag för fastgödsel finns).OBS! För Skåne, Hallands och Blekinge län gäller mer specifika krav, se faktatexten för V10.19				
● ■ V10.20	Sker nedbrukning (alternativt nedmyllning under perioden 1 oktober-31 oktober) av stallgödsel som sprids på obevuxen mark?				
■ V10.21	Sker spridning av flytgödsel i växande gröda endast med godkänd teknik, t.ex. bandspridning, myllningsaggregat, bredspridning med utspädd gödsel eller bredspridning med efterföljande bevattning? OBS! X-TVÅR gäller bara Skåne, Blekinge och Hallands län				
V10.22	Vid växthusodling, tas dräneringsvattnet från växthusanläggningen om hand på ett av kommunen accepterat sätt?				

V11 Avloppsslam

Syftet med reglerna är att minska risken för smittspridning samt minimera belastning från oönskade ämnen på odlingssystemet.

V11.1	Om slam sprids, har detta anmälts till kommunens miljöförvaltning?				
● V11.2	Om slam från flerkammarbrunnar sprids på gårdens fält, beaktas reglerna kring slamspridning?				
● V11.3	Följs föreskrifterna för slamanvändning avseende metallhalter, grödor, giva, nedbrukning m.m.?				
● V11.4	Vid spridning av slam, finns markanalys om det finns skäl att anta att markens innehåll av tungmetaller överstiger gränsvärdena?				

V12 Animaliska biprodukter

V12.1	Om du använder animaliska biprodukter som gödningsmedel (t.ex. Biofer), har du registrerat och fått tillstånd av Jordbruksverket om sådant krävs?				
-------	---	--	--	--	--

V13 Lagring av stallgödsel

Syftet med reglerna är att minska riskerna för växtnärläckage.

● ■ V13.1	Är behållaren/plattan tät?				
● ■ V13.2	Finns tillräcklig lagringskapacitet?				
● V13.3	I känsliga områden, finns dokumentation över hur behovet av lagringsvolym beräknats?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
V13.4	Tas pressvatten från ensilagelager om hand?				
V13.5	Följs Jordbruksverkets allmänna råd vid tillfällig lagring av stallgödsel i fält, s.k. stukalagring?				
V13.6	Följs Jordbruksverkets allmänna råd vid kompostering av stallgödsel?				
V13.7	Om du är förmedlare av gödsel och mellanlagrar gödsel inför leverans till en tredje part har du anmält, alternativt sökt och beviljats tillstånd, för verksamheten?				
■ V13.8	Sker påfyllning av flytgödselbehållare och urinbehållare under täckning?				
■ V13.9	Finns täckning/stabilt svämtäcke på flytgödselbehållare och urinbehållare?				

V14 Vattenverksamhet

Syftet med reglerna är att undvika konflikt om vattnet mellan användarna samt mellan dessa och naturvärden.

● V14.1	Om bevattning av jordbruksmark sker, följs då reglerna för bevattning?				
V14.2	Finns tillstånd från Länsstyrelsen för markavvattning innan åtgärder som ändrar vattennivån vidtas (t.ex. nydikning, fördjupa eller bredda vattendrag eller annan markavvattning)?				
V14.3	Om du bedriver verksamhet inom ett vattenskyddsområde, känner du till om det finns särskilda krav inom området?				
V14.4	Om annan vattenverksamhet bedrivs, finns tillstånd från Mark- och miljödomstolen?				

V15 Samråd om åtgärder som väsentligt kan ändra naturmiljön

Syftet med reglerna är att förebygga skador på naturmiljön.

V15.1	Om en åtgärd planeras som kan komma att ändra naturmiljön väsentligt (t.ex. husbehovstäkt, schaktning, enskild väg), har samråd skett med länsstyrelsen (eller Skogsstyrelsen om det är på skogsmark)?				
V15.2	Om verksamheten bedrivs i ett samrådsområde, känner du till vilka åtgärder som ska samrådas om?				
V15.3	Känner du till om länsstyrelsen/Skogsstyrelsen beslutat om samrådsplikt för verksamheter eller åtgärder som du berörs av?				

V16 Hänsyn till natur- och kulturvärden (landskapselement)

Syftet med reglerna är att bevara den biologiska mångfalden samt skydda kulturmiljön.

● V16.1	Vid skötsel av jordbruksmark ska hänsyn tas till biotoper och landskapselement med kulturhistoriskt värde eller stort värde för flora och fauna. Undviks åtgärder som kan skada dem?				
■ V16.2	Ser du till att spridning av gödsel (av alla slag) inte hamnar utanför åkern?				
■ V16.3	Avstås från att sprida gödsel på ängs- och betesmark om natur- och kulturvärden kan skadas av spridningen?				
V16.4	Avstås från att nyodla eller kultivera tidigare ogödslad ängs- eller betesmark?				
V16.5	Om natur- och kulturvärden riskerar att skadas, undviks att placera sten, massor och avfall i skogsbryn, ängs- och betesmarker, anläggningar av kulturhistoriskt värde eller som har stort värde för djur och växtliv?				
V16.6	Om jordbruksmark permanent ska tas ur produktion, har skriftlig anmälan gjorts till länsstyrelsen senast 8 månader i förväg?				

V17 Skydd av områden

Syftet med reglerna är att skydda den biologiska mångfalden samt yt- och grundvatten. Reglerna ger ett starkare skydd än hänsynsreglerna då de gäller oavsett om pågående markanvändning försvåras eller ej.

● V17.1	Om det finns skyddsvärda biotoper på fastigheten, ser du till att inga åtgärder utförs som kan skada dem?				
V17.2	Om verksamhet som kan påverka allmänhetens tillgång till stranden eller väsentligt förändra livsvillkoren för djur- eller växtarter bedrivs inom strandskyddsområde, har kontakt tagits med kommunen för att kontrollera om åtgärden är tillåten eller kräver dispens?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
V17.3	Om verksamhet bedrivs inom miljöskyddsområde, finns kännedom om gällande föreskrifter?				
V17.4	Om verksamhet bedrivs inom vattenskyddsområde, finns kännedom om de lokala skyddsföreskrifterna?				
V17.5	Om verksamhet bedrivs inom eller i närheten av Natura 2000-område, finns kännedom om bevarandeplanen?				
• V17.6	Om verksamhet bedrivs inom eller i närheten av Natura 2000-område, finns tillstånd för verksamhet som kan skada naturmiljö, t.ex. uttag av vatten, dikning eller schaktning?				
V17.7	Om avverkningar/gallringar/röjningar i Natura 2000-områden sker, känner du till om dessa är tillståndspliktiga?				

V18 Skydd av vilda djur och växter

• V18.1	Känner du till att åtgärder som avsiktligt stör vilda fåglar och som avsiktligt eller oavsiktligt skadar eller förstör deras häckningsplatser/bon, viloplatser eller flyttningsområde är förbjudet?				
V18.2	Känner du till att åtgärder som avsiktligt stör vilda djurarter som är skyddade enligt artskyddsförordningen t.ex. fladdermöss, grod- och kräldjur, musslor, fjärilar, m.fl. är förbjudet?				
V18.3	Följs regeln om putsningsförbud på träda mellan 1 mars och 30 juni?				
• V18.4	Känner du till om det förekommer fridlysta växter på fastigheten?				
• V18.5	Känner du till om det förekommer fridlysta djur på fastigheten?				

V19 Skötselkrav

Skötselkraven gäller betesmark och slåtteräng samt åker och berör direktstöden.

• V19.1	Sköts all åkermark så att den inte innehåller fleråriga skott av buskar och träd, s.k. sly?				
• V19.2	Sköts underhållet av befintlig dränering i åkermark så att marken inte försumpas?				
• V19.3	Följs regeln om att inte bränna halm efter skörd på åkermark?				
• V19.4	Sköts alla betesmarker och alla slåtterängar så att de inte växer igen?				
• V19.5	Betas all betesmark varje år?				
• V19.6	Sköts alla slåtterängar varje år med slåtter och förs skörden bort?				
• V19.7	Följs regeln om att starkt sluttande åkermark i direkt anslutning till vattendrag ska hållas bevuxen mellan 15 september och 15 februari?				

V20 Kulturminnen och fornlämningar

Syftet med reglerna är att skydda och bevara fornlämningar

V20.1	Finns kunskap om vilka fasta fornlämningar som finns på fastigheten?				
V20.2	Vidtas åtgärder för att undvika skador på fasta fornlämningar?				

Checklista **Djurhållning**

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

● = Tvärvillkor

* De frågor som du svarat NEJ på ska du ta upp i din åtgärdsplan.

	JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
--	----	------	---------	-----------------

D1 Förprovning av djurstallar

Syftet med reglerna är att förhindra byggnadslösningar som är dåliga ur djurhälso- och djurskyddssynpunkt.

D1.1	Är om-, ny- och tillbyggnation förprovad?				
D1.2	Vid förprovningspliktig byggnation samt då en byggnad ändras eller används så att brandrisken ökar, utformas stallet så att det finns godtagbart byggnadstekniskt skydd mot brand och godtagbara förutsättningar att rädda djuren?				

D2 Avel

Syftet med reglerna är att förhindra att djur som nedärver anlag, defekta gener eller andra oönskade egenskaper, som kan ge upphov till lidande hos avkomman, används för avel

● D2.1	Avstår du från att använda djur för avel/reproduktion om djuren visat sig nedärva dödliga anlag (s.k. letalanlag), defekter eller egenskaper som kan orsaka lidande hos avkomman?				
--------	---	--	--	--	--

D3 Tillsyn och skötsel

● D3.1	Har personer som hanterar djur tillräckliga kunskaper för att kunna sköta djuren på ett djurskyddsmässigt korrekt sätt?				
D3.2	Hålls djuren så att tillsyn över dem kan ske utan svårigheter?				
● D3.3	Sker normalt daglig tillsyn av alla djur, inklusive betesdjur, samt automatiska system och anordningar som inverkar på djurskyddet?				
● D3.4	Får nyfödda, sjuka/skadade och högrätkiga djur i anslutning till beräknad förlösning samt djur som betar sig onormalt extra tillsyn?				
D3.5	Finns en godtagbar plan för hur djurskyddet upprätthålls vid ett elavbrott?				
● D3.6	Förvaras föremål och ämnen som kan skada djuren oåtkomligt för djuren?				
D3.7	Avstås från att använda otillåten utrustning och anordningar som ger djuren en elektrisk stöt, t.ex. kodressörer och elpådrivare, för att styra djurens beteende?				
D3.8	Hanteras djuren lugnt vid drivning?				
D3.9	När djuren drivs, finns tillräckligt utrymme för dem att förflytta sig på och kan djuren tydligt uppfatta drivvägen?				
● D3.10	Får sjuka/skadade djur vård snarast?				
● D3.11	Finns ett närbeläget utrymme, med klimat som djuren är vana vid, där djur som behöver särskild vård kan tas om hand (gäller ej fjäderfästallar där sjuka/skadade djur omedelbart avlivas)?				
D3.12	Medger sjukutrymmet att djuren kan hållas lösgående och vid behov även individuellt?				
D3.13	Om djuren under den kalla årstiden hålls i stallar med utomhusliknande klimat eller som utegångsdjur, finns det behandlingsplatser som kan värmas upp eller på annat sätt tillgodose djurens behov av termisk komfort?				
D3.14	Om ett djur har så svåra skador/sjukdom att det måste avlivas omedelbart, görs detta i enlighet med de regler som gäller?				
● D3.15	Finns tillfredsställande fast monterad belysning som inte förorsakar djuren obehag och som gör att tillsyn kan utövas utan svårighet i stallarna (se faktadelen för undantag)?				

D4 Stallmiljö

● D4.1	Är stallklimatet anpassat till djurslaget och djurhållningsformen (termisk komfort)?				
--------	--	--	--	--	--

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
• D4.2	I värmeisolerade stallar, håller sig den relativa luftfuktigheten vintertid som regel under 80 %?				
• D4.3	Är den numeriska summan av stalltemperaturen och den relativa luftfuktigheten högst 90 i värmeisolerade stallar med stalltemperatur under 10 °C?				
• D4.4	Överstiger den relativa luftfuktigheten i oisolerade stallar bara i undantagsfall uteluftens relativa luftfuktighet med 10 procentenheter?				
• D4.5	Är luftföroreningarna endast tillfälligtvis över angivna nivåer (ammoniak 25 ppm i envåningssystem för värphöns och unghöns samt 10 ppm för övriga djur, koldioxid 3000 ppm, svavelväte 0,5 ppm, organiskt damm 10 mg/m ³)?				
D4.6	Överskrider 65 dBA (mekaniskt buller) endast tillfälligtvis i stallet?				
• D4.7	Vid mekanisk ventilation, finns nödventilation?				
D4.8	Finns fönster eller annat insläpp för dagsljus (för undantag, se faktadelen)?				
• D4.9	Är fönster, belysningsanordningar och ledningar som djuren kan nå skyddade?				
• D4.10	Är utrymmen och inredning för djuren konstruerade och underhållna så att djuren inte riskerar att skadas på t.ex. utskjutande delar?				
• D4.11	Har alla golv och liggytor en jämn och halksäker yta? OBS! Tvär villkor gäller endast för kalvar och grisar				
D4.12	Är boxar/liggytor med rörligt golv, utgödslingssystem i öppna skrapgångar samt dränerande golv utrustade, utformade och skötta så att djuren inte skadas och så att utrustningen inte heller inverkar menligt på djurens beteende och hälsa?				
D4.13	Är utgödslingssystem utformade så att djur i en avdelning inte kommer i direkt kontakt med gödsel från en annan avdelning?				
D4.14	Är ventilationen utformad så att luft inte tas in via utgödslings- eller urindräneringssystem eller via utrymmen som kan innehålla skadliga luftföroreningar/smittämnen?				
D4.15	Kan öppningar mellan stallavdelningar stängas och hålls de stängda när de inte används?				

D5 Rengöring

Livsmedelslagstiftningen säger att det ska finnas rutiner för regelbunden rengöring som är effektiv och ändamålsenlig, samt att slaktdjur, och när det är nödvändigt, produktionsdjur, ska hållas rena. Djurskyddslagstiftningen ställer mer detaljerade krav på renhållning.

• D5.1	Är samtliga djur tillfredsställande rena?				
• D5.2	Sker utgödsling dagligen eller finns annat system (t.ex. djupströbbädd)?				
• D5.3	Vid omgångsuppfödning, sker noggrann rengöring mellan omgångar?				
• D5.4	Vid kontinuerlig djurhållning, utförs noggrann rengöring minst en gång per år? OBS! Tvär villkor gäller endast för uppfödning av kalvar och grisar				
• D5.5	Är alla liggytor rena, torra och anpassade efter djurslaget och stallklimatet?				
• D5.6	Är strömedel av lämplig typ och av god hygienisk kvalitet?				

D6 Utedrift

Syftet med reglerna är att säkerställa djurskyddet i samband med utedrift.

D6.1	Är alla djur som hålls som utgångsdjur lämpade för utedrift vintertid?				
D6.2	Är terrängen och markens beskaffenhet lämplig för utgångsdjur?				
• D6.3	Har utgångsdjur skydd mot dåligt väder?				
D6.4	Har utgångsdjuren tillgång till ligghall eller annat stall som ger dem väderskydd och torr och ren liggplats under den kalla årstiden?				
D6.5	Är rastgårdar och/eller hårt belastade markytor hårdgjorda, dränerade eller har de naturligt motsvarande funktion?				
D6.6	Är betesmarker, rastgårdar och drivningsvägar fria från föremål med uppenbar risk att skada djuren?				
• D6.7	Är stängsel väl uppsatta och underhållna samt i övrigt utformade och anordnade så att djur inte skadas?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D6.8	Är stängseltrådar och stängselnät väl sträckta?				
D6.9	Avstås från att använda elektrifierat taggtrådsstängsel?				
D6.10	Om el- och taggtråd i kombination används, finns distanshållare på minst 150 mm avstånd mellan trådarna, och jordas taggtråden på återkommande avstånd?				
D6.11	Om el- och taggtråd används i kombination, är eltråden monterad på den sida djuren hålls på?				
D6.12	Avstås från att använda stängsel som innehåller taggtråd till häst?				
D6.13	Kan allmänheten i vissa fall passera inhägnad betesmark?				
• D6.14	Avstås från att otillbörligt begränsa djurens rörelsefrihet när de vistas på bete/utomhus?				

D7 Egen transport av egna djur

Syftet med frågorna är att säkerställa djurskyddet vid transport. Reglerna omfattar transporter i samband med ekonomisk verksamhet d.v.s. de flesta transporter inom lantbrukssektorn, inklusive då en uppfödare transporterar egna djur. Enskilda medlemsländer får ställa högre nationella krav. Sverige har sedan tidigare nationella föreskrifter. Dessa reviderades 2006 i samband med att förordningen trädde i kraft. I april 2010 började nya föreskrifter gälla. I Miljöhusensyn behandlas endast den lagstiftning som gäller uppfödare som i ekonomisk verksamhet transporterar egna djur i egna fordon en sträcka under 50 km från anläggningen. I de fallen ska ett förhållandevis begränsat antal krav uppfyllas. Om man transporterar egna djur längre än 50 km eller om man transporterar andras djur är regelverket avsevärt mer omfattande (se direkt i lagstiftningen). T.ex. måste man registrera sig som transportör om man transporterar egna djur längre än 65 km eller fler än 8 gånger per år under 65 km. Då måste man också ha sitt fordon djurskyddsbesiktigt. Transporterar man nötkreatur, får, getter, grisar, fjäderfä eller hästar måste man dessutom ha ett kompetensbevis. Du är skyldig att kontrollera att transportören är registrerad om du inte själv transporterar dina djur. Lista på registrerade transportörer finns på www.jordbruksverket.se. Där finns också mer information om vilka regler som gäller vid djurtransporter. (Klicka på "Djur" och sedan på "Transporter".) Följande frågor är relevanta om du kör egna djur med eget transportmedel en sträcka som är kortare än 50 km från den egna gården.

D7.1	Känner du till vilka regler som gäller om du transporterar egna djur i egen transport?				
D7.2	Transporteras djuren på ett sådant sätt att de inte riskerar att skadas eller orsakas onödigt lidande?				
D7.3	Undviks att gödsel och urin kan läcka från fordonet?				
D7.4	Finns skyltar som syns även på avstånd, placerade fram- och baktill, med information om att transporten innehåller levande djur?				
D7.5	Känner du till vilka regler som gäller vid transport av sjuka eller skadade djur?				

D8 Foder och vatten

Syftet med reglerna är att säkerställa att djuren får en foderrika som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel.

• D8.1	Är utfodrings- och vattningssystem utformade, dimensionerade och placerade så att djuren kan äta och dricka på ett lugnt och naturligt sätt?				
• D8.2	Har alla djur tillgång till rent vatten att dricka minst 2 gånger per dygn (OBS! strutsar, minkar, grisar och i vissa fall kalvar fri tillgång)?				
D8.3	Är de elektriska avvisarna på datafodervagnar konstruerade och placerade så att djuren bara kommer i kontakt med dem vid försök att påverka öppningen och så att de inte skadar djuren?				
D8.4	Har fodret för djurslaget lämplig struktur?				
• D8.5	Garanterar foderdäns tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel?				

D9 Spårbarhet och livsmedelssäkerhet i djurhållningen

Syftet med reglerna är att trygga livsmedelssäkerheten och förhindra smittspridning.

• D9.1	Om livsmedelsproducerande djur köps in eller på annat sätt tillhandahålls, finns vid varje givet tillfälle dokumentation över från vem djuret kommer?				
• D9.2	Dokumenterar du uppgifter om vilket foder som ges till djuren och varifrån fodret kommer? Kravet gäller allt foder, både inköpt/införskaffat och egenproducerat. För införskaffat foder ska dokumentationen även omfatta datum, typ av foder och kvantitet.				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
• D9.3	Om foder säljs eller avyttras på annat sätt, finns det dokumentation över vem som har erhållit fodret?				
• D9.4	Om livsmedelsproducerande djur säljs eller överläts på annat sätt, finns det för varje givet tillfälle dokumentation över vem som har erhållit djuret?				

D10 Foder- och livsmedelssäkerhet i djurhållningen eller vid produktion av animaliska livsmedel

Syftet med reglerna är att säkra fodrets kvalitet och därmed förhindra att sjukdom sprids till djuren via fodret samt att hindra att sjukdomsframkallande bakterier eller främmande ämnen överförs till livsmedlen.

D10.1	Om du håller djur för livsmedelsproduktion, har du fått något beslut att din verksamhet/anläggning är registrerad hos länsstyrelsen som livsmedelsföretag?				
D10.2	Om foder hanteras (odlas, lagras, utfodras, säljs eller på annat sätt överläts), är anläggningen registrerad hos Jordbruksverket som foderföretag?				
• D10.3	Kommer allt foder som används (grovfoder, spannmål, blandningar/kompletteringsfoder, fodertillsatser eller förblandningar) från anläggningar som är registrerade eller godkända av Jordbruksverket?				
D10.4	Om du bedriver sådan foderverksamhet som kräver godkännande: Är anläggningen godkänd av Jordbruksverket (se faktadelen)?				
• D10.5	Förvaras farliga ämnen så att kontaminering (förorening) av foder förhindras?				
D10.6	Finns rutiner, utrustning och lokaler för att undvika att fodret kontamineras och förstörs?				
• D10.7	Dokumenterar du användningen av växtskydds- och/eller bekämpningsmedel (inkl. skadedjursbekämpning)?				
• D10.8	Dokumenteras och beaktas resultaten av alla analyser som görs och som är av betydelse för foder- och livsmedelssäkerheten?				
D10.9	Om genetiskt modifierat foder används eller köps in, dokumenteras detta skriftligt och sparas dokumentationen i fem år?				
D10.10	Avstås från inblandning av myrsyra vid spannmålskonservering?				
D10.11	Om foderråvara eller foderblandning som du själv importerat används, kontrolleras fodrets innehåll av aflatoxin och/eller salmonella innan utfodring sker?				
D10.12	Om fodertillsatser eller foderblandningar innehållande tillsatser blandas i fodret, är de godkända för djurslaget som blandningen är avsedd för?				
D10.13	Om fodertillsatser eller förblandningar innehållande tillsatser blandas i fodret på gården, finns rutiner för att hantera verksamhetens specifika risker (gäller ej ensileringsmedel)?				
• D10.14	Om läkemedel blandas i fodret, sker detta efter veterinär förskrivning?				
• D10.15	Om läkemedel blandas i fodret på gården, finns det då rutiner för förvaring, blandning inklusive dosering, tömning och rengöring, samt rutiner för ev. skyddsutrustning? (OBS gäller inte sådan inblandning som sker direkt i utfodringstråget, s.k. topdressing som sker på veterinärens ansvar).				
• D10.16	Förvaras läkemedel som är avsett att ingå i foder i ett utrymme som är låsbart?				
D10.17	Säkerställs att andelen läkemedel i foder inte är högre än att den dagliga dosen ingår i högst 50 % av dagsgivan foder (för idisslare högst 50 % av kompletteringsfoder)?				
• D10.18	Dokumenteras användningen av läkemedel i foder, samt sparas dokumentationen i minst fem år?				
D10.19	Finns en skriftlig kvalitetskontrollplan om fodertillsatser eller förblandningar används?				
• D10.20	Dokumenteras alla relevanta analyser som gjorts på prover från djur eller annan provtagning, t.ex. vattenanalyser och genomförs åtgärder om analysresultaten avviker från det normala eller från kraven i lagstiftningen?				
D10.21	Dokumenteras uppgifter om förekomsten av sjukdomar som kan påverka säkerheten hos livsmedel från djuren?				
D10.22	Används dricksvatten eller rent vatten till djuren och för rengöring av lokaler och utrustning?				
D10.23	Hålls alla lokaler och utrustning som används i samband med produktionen rena och desinficeras vid behov?				
D10.24	Är slaktdjur och produktionsdjur t.ex. för mjölk- eller äggproduktion i möjligaste mån rena?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D11	Läkemedel, m.m.				
<i>Syftet med reglerna är att säkerställa en korrekt och säker användning av läkemedel och biocider i djurhållningen.</i>					
• D11.1	Används endast tillåtna veterinärmedicinska preparat?				
• D11.2	Följs veterinärens anvisningar eller anvisningarna på bipacksedeln avseende preparat, dosering och karenstid?				
• D11.3	Förvaras läkemedel, kanyler, sprutor, skalpeller etc. på ett betryggande sätt?				
• D11.4	Dokumenteras alla läkemedelsbehandlingar i en s.k. läkemedelsjournal, inklusive uppföljande behandlingar, med datum, djurets eller djurgruppens identitet, diagnos, läkemedelsnamn och dos, behandlingstid, karenstid, veterinär och/eller annan behandlare (ska sparas i fem år)?				
• D11.5	Sparas dokumentation över läkemedelsbehandling och dödsfall (inkl. orsak) i fem år?				
• D11.6	Sparas recept, kvitton eller motsvarande i fem år så att inköp och innehav av läkemedel och homeopatika kan styrkas?				
• D11.7	Dokumenteras alla behandlingar med bekämpningsmedel som har karenstid?				
• D11.8	Följs veterinärens anvisningar vid villkorad (f.d. delegerad) läkemedelsanvändning?				
• D11.9	Om hormonbehandling sker, är denna förskriven och utförd av veterinär?				
• D11.10	Om djur har behandlats med hormoner låter du då bli att sälja eller överlåta djur innan karenstiden gått ut?				
D12	Förebyggande och bekämpning av smittsamma djursjukdomar				
<i>Syftet med reglerna är att hålla landet fritt från epizootier och skydda besökare mot zoonoser.</i>					
• D12.1	Om misstanke finns om en allvarlig smittsam sjuk dom (epizooti), anmäls det omedelbart till veterinär?				
• D12.2	Vidtas försiktighetsåtgärder för att förhindra att smittsamma sjukdomar förs in i besättningen, t.ex. vid besök eller när nya djur införs?				
• D12.3	Om besättningen drabbas av smittsam sjukdom som kan överföras till människa via livsmedel (s.k. livsmedelsburen zoonos), anmäls det till behöriga myndigheter, dvs. länsstyrelsen och Jordbruksverket och till slakteriet?				
D12.4	Finns tillgång till handtvätt, flytande tvål, torkmöjligheter av engångskaraktär och handdesinfektionsmedel för besökare som kommer i direkt kontakt med djur på gården?				
D12.5	Använder besökare skyddskläder alternativt egna väl rengjorda kläder och skodon?				
D12.6	Följs reglerna för kontakt med hjortar i hägn för att förhindra spridning av TBC?				
D12.7	Förs journal över djurflödet i hjorthägn (kalvningar, avskjutning, obduktioner, inköp etc.)?				
D13	Registrering av produktionsplats och journalföring				
<i>Syftet med reglerna är att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma sjukdomar.</i>					
• D13.1	Finns ett produktionsplatsnummer för varje gård/ anläggning med djurhållning och/eller foderproduktion?				
D14	Döda djur				
<i>Syftet med reglerna är att förhindra smittspridning.</i>					
• D14.1	Förs journal över (eller noteras i stalljournalen) döda djur i besättningen?				
• D14.2	Sparas journalen över döda djur i fem år?				
D14.3	Hämtas hela eller delar av döda djur för destruktion och lämnas till godkänd mottagare, alternativt följs kommunens regler om nedgravning av kadaver (gäller även enstaka mindre djur)?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D15	Förebyggande och bekämpning av BSE och BVD samt spårbarhet av smittsamma sjukdomar hos nötkreatur				
<i>Syftet med reglerna är att förhindra spridning av BSE och BVD samt att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma sjukdomar hos nötkreatur.</i>					
• D15.1	Avstår du från att utfodra idisslare med förbjudet animaliskt protein såsom köttmjöl och benmjöl?				
D15.2	Om ingen anslutning skett till det frivilliga BVD-programmet, följs bestämmelserna i det obligatoriska BVD-programmet?				
• D15.3	Förs en av Jordbruksverket godkänd stalljournal och läkemedelsjournal för varje produktionsplats där du har nötkreatur och sparas den i fem år?				
• D15.4	Identitetsmärks alla nötkreatur med av Jordbruksverket godkända öronbrickor, senast 20 dagar från födseln?				
• D15.5	Rapporteras alla nyfödda nötkreatur till CDB senast 7 dagar efter identitetsmärkning?				
• D15.6	Rapporteras varje förändring av nötkreatursinnehavet till CDB senast 7 dagar efter förändringen?				
• D15.7	Om du importerar nötkreatur eller deras sperma, ägg eller embryon, är du registrerad för införsel hos Jordbruksverket?				
D16	Avel och kalvning				
<i>Syftet med reglerna är att säkra att avelsarbetet inte leder till förlossningssvårigheter samt att säkerställa att djurmiljön i samband med förlossning är god.</i>					
• D16.1	Ser du till att kvigor och kor inte betäcks med tjur, semineras eller är mottagare av embryon om förlossningssvårigheter kan förväntas?				
• D16.2	Hålls kvigor på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras fram till 13 månaders ålder?				
D16.3	Hålls kor och kvigor som ska kalva lösgående?				
D16.4	I besättningar med kor eller kvigor som ska kalva, finns det kalvningsboxar inför varje kalvning (se faktadelen för undantag)?				
D16.5	Är gödselrännan täckt vid kalvning på båspallen?				
D16.6	Om mekaniska hjälpmedel används vid kalvning, sker detta endast efter veterinärt godkännande?				
D17	Stallmiljö och skötsel				
<i>Syftet med reglerna är att säkerställa en god djurmiljö.</i>					
D17.1	Vid nybyggnation, är stallet utformat för nötkreatur i lösdrift?				
• D17.2	Uppfylls utrymmeskraven?				
D17.3	Inspekteras djurens klövar regelbundet och verkas de vid behov?				
D17.4	Om djurens liggyta består av dränerande golv utan ströbädd (helspalt), används det då endast i de fall som beskrivs i faktadelen?				
D17.5	Finns godtagbar bädd av halm eller jämförbart material på båspallen/i liggbåset?				
D17.6	Stämmer antalet kor per kraftfoderstation (gäller när hela kraftfodergivan ges i foderstationen)? Se faktadel för maxgränser.				
D17.7	Är minst dämpad belysning tänd i stallar för mjölkkor under den mörka tiden på dygnet?				
D18	Kalvar (högst 6 månader) och ungnöt				
<i>Syftet är att säkerställa djuromsorgen och miljön för kalvar.</i>					
• D18.1	Uppfylls utrymmeskraven?				
D18.2	Finns kalvgömmor för kalvar under 3 månader i lösdriftsstallar för amkor och dikor? (gäller inte för ligghallar sommartid när djuren hålls på bete)				
• D18.3	Finns möjlighet att hysa kalvar individuellt i samband med sjukdom eller annan vård?				
• D18.4	Avstås från att hålla kalvar bundna?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
• D18.5	Finns möjlighet till ögonkontakt och beröring mellan kalvar i ensamboxar (mellanväggar täta upp till 0,8 m, därefter genombrutna)?				
• D18.6	Finns strö i kalvboxarna (krav fram till dess att kalven är en månad gammal)?				
• D18.7	Går kalvar i grupp senast efter 8 veckors ålder?				
• D18.8	Vid mekanisk ventilation i kalvavdelning, finns larm som varnar för övertemperatur, strömbrott och fel på larmet (stallavdelning där kalvar hålls med kor behöver bara larma för övertemperatur)?				
• D18.9	Kontrolleras larmet regelbundet och före insättning av en ny kalvomgång?				
• D18.10	Får nyfödda kalvar råmjölk inom 6 timmar?				
• D18.11	Sker tillsyn och utfodring av kalvar som hålls inomhus minst två gånger om dagen?				
• D18.12	Har kalvar fri tillgång till grovfoder senast från två veckors ålder?				
• D18.13	Får kalvarna fri tillgång till rent vatten vid mycket varm väderlek och vid sjukdom?				
• D18.14	Anlitar du veterinär eller utbildad husdjurstekniker vid avhorning?				
• D18.15	Kastreras tjurkalvarna enbart av veterinär?				
• D18.16	Avlägsnas övertaliga spenar på kalvar före en månads ålder?				
D18.17	Följs reglerna om när mottagningsstall ska användas?				
D18.18	Har mottagningsstallet plats för högst 100 kalvar?				
D18.19	Är mottagningsstallet utformat så att kalvarna kan tas till och från stallavdelningen utan att behöva passera via en annan stallavdelning?				

D19 Utevistelse

Syftet med reglerna är att säkerställa att nötkreatur sommartid hålls på bete.

D19.1	Är alla nötkreatur över 6 månader (utom tjurar som hålls för köttproduktion) på bete under tillräckligt lång tid under betesperioden 1 maj-15 oktober (se faktadeln för regionala tidsbestämmer och krav för dispens)?				
D19.2	Ser du till att mjölkarna kommer ut på betet och har tillgång till det minst 6 timmar per dygn och övriga nötkreatur hela dygnet (ej tjurar, kalvar)?				
D19.3	Är belägningsgraden på betet sådan att ett växttäck på 80 % av arealen i den aktuella betesfällan bibehålls?				
D19.4	Känner du till vilka regler som gäller för sammanhängande betestid utan betesplan, i ditt område?				
D19.5	Känner du till vilka regler som gäller för och uppdelad betestid med krav på betesplan, i ditt område?				
D19.6	Känner du till hur unga djur i mjölkproducerande besättningar får hållas på bete?				
D19.7	Följs reglerna för när djur får hållas inne från betet och förs journal när de är inne hela dygn?				

D20 Livsmedelssäkerhet vid mjölkning

Syftet med reglerna är att garantera en god hygien och livsmedelssäkerhet vid mjölkning, hantering och förvaring av mjölk.

D20.1	Följs mejeriernas branschriktlinjer?				
• D20.2	Kommer all mjölk som ska användas som livsmedel från djur som har gott hälsotillstånd, som inte uppvisar tecken på sjukdom och som kan påverka mjölkens kvalitet?				
• D20.3	Finns rutiner för att upptäcka djur som uppvisar tecken på sjukdom som kan påverka mjölkens kvalitet negativt?				
• D20.4	Avskiljs mjölk från djur som har sår på juvret som kan tänkas påverka mjölkens kvalitet?				
• D20.5	Avskiljs mjölk från djur som av någon anledning fått i sig otillåtna preparat?				
• D20.6	Följs karensbestämmelserna, kan djur som behandlas identifieras och avskiljs mjölk från djur som är under läkemedelsbehandling?				
D20.7	Är personal som hanterar mjölken vid god hälsa och utbildad om hälsorisker?				
• D20.8	Är mjölkutrustningen och lokalerna där mjölk hanteras och kyls utformade och placerade så att risken för att mjölken förorenas är minimerad?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
• D20.9	Är utrymmet där mjölk förvaras rent och finns ändamålsenliga rutiner för lokaler, mjölkkningsutrustning och mjölkttank?				
D20.10	Används lokaler för mjölkkningsutrustning och mjölkttank enbart för hantering av mjölk och förvaring av utrustning och redskap som enbart används vid mjölkning?				
• D20.11	Är lokaler där mjölk förvaras skyddade mot skadedjur och avskilda från lokaler där djuren hålls?				
• D20.12	Finns lämplig utrustning för kylning av mjölken?				
• D20.13	Är ytorna på den utrustning som kommer i kontakt med mjölken i gott skick, t.ex. spengummin, slagar, silfilter och är de lätta att rengöra och desinficera?				
• D20.14	Rengörs alla ytor som kommer i kontakt med mjölk efter varje användning?				
D20.15	Finns tillgång till hand- och armtvätt i anslutning till mjölkkningsplatsen, och används utrustningen före mjölkningen börjar?				
D20.16	Används lämpliga rena kläder vid mjölkning och hantering av obehandlad mjölk?				
• D20.17	Rengörs spenar och juver innan mjölkning?				
D20.18	Kontrolleras mjölken i samband med mjölkningen och avskiljs synbart förändrad mjölk?				
D20.19	Om spendopplings- och spraymedel används, är dessa godkända?				
D20.20	Dokumenteras resultat från olika typer av analyser, t.ex. totalantal bakterier, celltal, syrningshämmande ämnen?				
• D20.21	Kyls mjölken omedelbart till högst 8°C om den samlas upp dagligen och högst 6°C om uppsamling inte sker varje dag?				
D20.22	Provatas och analyseras mjölken från mjölkande djur regelbundet i enlighet med bestämmelserna i livsmedelslagstiftningen?				
• D20.23	Dokumenteras alla relevanta analyser som gjorts på prover från djur eller annan provtagning och genomförs åtgärder om analysresultaten avviker från det normala eller från kraven i lagstiftningen?				

D21 Foder till grisar

Syftet med reglerna är att uppfylla kraven om livsmedelssäkerhet inom primärproduktionen.

• D21.1	Avstås från att utfodra grisarna med biprodukter som kommer från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött- och benmjöl?				
• D21.2	Om fiskmjöl blandas i foder på gården, finns då en särskild registrering hos Jordbruksverket? Om idisslare finns på gården krävs i stället ett godkännande från Jordbruksverket.				
• D21.3	Om fiskmjöl blandas i foder till gris, lagras och hanteras det åtskilt från foder till idisslare?				

D22 Salmonellaprovtagning samt märkning och journalföring - Grisar

Syftet med reglerna är att övervaka salmonellaförekomsten och att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma grissjukdomar.

D22.1	Tas obligatoriska prov för salmonellakontroll (gäller avels- och giltproducerande besättningar med fler än 100 suggor samt i suggpooler)?				
D22.2	Är besättningen ansluten till frivilliga salmonellakontrollprogrammet?				
• D22.3	Förs stalljournal för varje produktionsplats där du har grisar och sparas den i fem år?				
• D22.4	Är alla grisar produktionsplatsnumrermärkta med av Jordbruksverket godkända öronbrickor eller tatuering när de lämnar sin födelsebesättning?				
D22.5	Rapporteras förflyttningar av grisar till Grisregistret senast 7 dagar efter mottagandet/avsändandet från produktionsplatsen?				

D23 Stallmiljö och skötsel

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för grisarna.

• D23.1	Uppfylls utrymmeskraven för grisar?				
• D23.2	Är alla grisar lösgående?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
• D23.3	Hålls alla grisar i par eller grupp? (Gäller inte suggor och gyltor under veckan före grisning och under grisning och inte heller för galtar som kan höra, känna lukten av och se andra grisar.). Tvär villkor gäller om stallbyggnader tagits i bruk 2008 eller senare.				
• D23.4	Om grisar som är särskilt aggressiva mot andra grisar hålls individuellt, sker detta endast tillfälligt och då i en box där grisen kan vända sig utan svårigheter?				
• D23.5	Har alla grisar tillgång till utrymme som ger dem möjlighet att utnyttja olika delar av utrymmet för att ligga, äta och gödsla?				
• D23.6	Har alla grisar tillgång till strö för att tillfredsställa sitt behov av komfort och sysselsättning?				
• D23.7	Har alla grisar fri tillgång till rent vatten att dricka?				
• D23.8	Om bullernivån 65 dB(A) överskrids i slaktgrisstallar, sker detta enbart vid forcerad ventilation vid varm väderlek och under förutsättning att bullernivån inte överstiger 75 dB(A)?				
• D23.9	Finns larmanordning som på ett betryggande sätt uppmärksammar djurhållaren på övertemperatur, strömvabrott och fel på larmet (för undantag, se faktadelen eller Faktabank på www.miljohusesyn.nu)?				
• D23.10	Kontrolleras larmet regelbundet och före varje insättning av djur?				
D23.11	Uppfylls kraven för vakuumutgödsling om sådan används?				
D23.12	Inspekteras klövarna på vuxna grisar och verkas de vid behov?				
• D23.13	Har grisar som hålls utomhus under den varma årstiden tillgång till plats, som ger skydd mot direkt solstrålning, stark vind och nederbörd?				

D24 Smågrisuppfödning

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för suggor och smågrisar.

• D24.1	Har grisningsboxarna tillräckligt stor ligg- respektive totalyta?				
• D24.2	Vid konventionell uppfödning i grisningsbox, finns avskild smågrishörna under smågrisarnas första levnadsmånad?				
D24.3	Stämmer antalet djur per foderstation (gäller för transponder- eller responderstyrd foderstation ? alla ska hinna äta dygnsransonen inom 12 timmar)?				
D24.4	Är grisningsboxen utformad så att bobyggnadsbeteende kan utföras?				
• D24.5	Har suggor och gyltor lämpligt och tillräckligt med strö för att utföra bobyggnadsbeteende?				
• D24.6	Begränsas suggors och gyltors rörelsefrihet i endast enlighet med reglerna?				
• D24.7	Avvänjs smågrisar tidigast efter fyra veckors ålder?				
• D24.8	Kastreras smågrisar före 1 veckas ålder? (Branschöverenskommelse att alla smågrisar skall ges smärtstillande i samband med kastrering.)				
D24.9	Följs det generella förbudet mot tandklippning?				
• D24.10	Vid slipning av tänder på smågrisar, sker detta före 1 veckas ålder och bara om det erfarenhetsmässigt visat sig att det annars uppkommer skador på andra djur?				
D24.11	Om zinkoxid ges till grisar i högdos (> 250 mg rent zink/310 mg zinkoxid per kg foder), sker detta endast efter veterinär förskrivning på recept?				
D24.12	Sker injektion av järnpreparat till smågrisar innan 3 veckors ålder, alternativt utförs det av veterinär?				

D25 Uppfödning av slaktgrisar

Syftet med reglerna är att minska risken för smittspridning.

• D25.1	Uppfylls kravet på stallavdelningsstorlek: - vid omgångsuppfödning med rekrytering från mer än en besättning max 400 grisplatser?				
• D25.2	Vid omgångsuppfödning av växande grisar, är stallavdelningen utformad så att djuren kan föras in/ut till/från avdelningen utan att passera annan avdelning?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D26	Livsmedelssäkerhet vid uppfödning av får och getter				
<i>Syftet med reglerna är att säkerställa livsmedelssäkerheten.</i>					
• D26.1	Avstås från att utfodra idisslare med animaliskt protein (såsom kött- och benmjöl) och fiskmjöl?				
• D26.2	För mjölkande får och getter, uppfylls gällande regler om livsmedelssäkerhet vid mjölkning (fyll i avsnitt D20)?				
• D26.3	Har alla självdöda och avlivade får och getter skickats till destruktion? (Särskilda regler gäller för de områden som har undantag.)				
• D26.4	Om du importerar får, getter eller deras sperma, ägg eller embryon, är du registrerad för införsel hos Jordbruksverket?				
D27	Märkning, journalföring och rapportering				
<i>Syftet med reglerna är att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma får- och getsjukdomar.</i>					
• D27.1	Förs en av Jordbruksverket godkänd stalljournal för varje produktionsplats där du har får eller getter och sparas den i fem år?				
• D27.2	Identitetsmärks alla får och getter med öronbricka innan de lämnar sin födelsebesättning och senast vid 6 månaders ålder?				
D27.3	Rapporteras förflyttningar av får och getter till Får och getregistret?				
D27.4	Har du fyllt i transportdokument när du flyttar får eller getter mellan två produktionsplatser, där det är olika djurhållare?				
D27.5	Vid mottagande av nya djur, sparas transportdokumentet i tre år?				
D28	Stallmiljö och skötsel - får och getter				
<i>Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för får och getter.</i>					
• D28.1	Uppfylls utrymmeskraven?				
D28.2	Känner du vilka regler som gäller för fårens liggytor?				
D28.3	Hålls alla får i par eller grupp? (Gäller inte baggar som får hållas individuellt under en kortare period om det är nödvändigt.)				
D28.4	Kan lamningsbox/killningsbox ställas i ordning under lamning/killning?				
D28.5	Är hela golvytan i lamningsboxen/killningsboxen försedd med ströbädd?				
D28.6	Hinner alla får äta sin dygnstilldelning inom 12 timmar (om transponder- eller responderstyrd foderstation används)?				
D28.7	Har fåren tillgång till hö, halm eller annat grovfoder som kan tillgodose deras sysselsättningsbehov?				
D28.8	Hålls fåren i lösdrift?				
D28.9	Hålls djuren på bete, alternativt ges annan möjlighet att vistas ute under en sammanhängande tidsperiod mellan 1 maj och 15 oktober?				
D28.10	Följs reglerna för när djur får hållas inne från betet?				
D28.11	Förs journal när djuren hålls inne från betet hela dygnet?				
D28.12	Klipps getter av ullras samt får vid behov och med högst ett års intervall?				
D28.13	Inspekteras djurens klövar regelbundet och verkas de vid behov?				
• D28.14	Sker avhorning av getter under bedövning?				
• D28.15	Utförs kastrering av baggar och bockar enbart av veterinär?				
D29	Salmonellakontroll och spårbarhet av smittsamma fjäderfäsjukdomar samt foder till fjäderfä				
<i>Syftet med reglerna är att trygga livsmedelssäkerheten och minska risken för spridning av smittsamma fjäderfäsjukdomar.</i>					
D29.1	Tas obligatoriska prov för salmonellakontroll och är detta dokumenterat (gäller >200 värphöns,>500 slaktfjäderfä per år, strutsuppfödning eller om direkt leverans sker till detaljhandeln)?				
D29.2	Uppfylls kraven i den frivilliga salmonellakontrollen?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D29.3	Är djuren registrerade i värphöns- respektive fjäderfäregistret?				
• D29.4	Avstås från att utfodra fjäderfä med biprodukter som kommer från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött- och benmjöl?				
• D29.5	Om du tillverkar foder till fjäderfä som innehåller fiskmjöl, samtidigt som det finns idisslare på gården, finns godkännande från Jordbruksverket?				
• D29.6	Lagras och hanteras detta foder åtskilt från foder till idisslare?				

D30 Skötsel och miljö - Fjäderfä

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för fjäderfä.

D30.1	Följs ett av Jordbruksverket godkänt djuromsorgsprogram?				
• D30.2	Uppfylls utrymmeskraven för fjäderfä?				
D30.3	Om bullernivån 65 dB(A) överskrids i slaktkycklingstallar, sker detta enbart vid forcerad ventilation vid varm väderlek och under förutsättning att bullernivån inte överstiger 75 dB(A)?				
• D30.4	Finns larmanordning som på ett betryggande sätt varnar för övertemperatur, strömavbrott och fel på larmet (gäller för över 2 000 djur)?				
• D30.5	Kontrolleras larmet regelbundet och före varje insättning av djur?				
• D30.6	I de fall den inre tån behöver avlägsnas på tunga kötttrastappar, sker det före 24 timmars ålder?				

D31 Slaktkyckling, kalkon, gås och anka

Reglerna syftar till att säkerställa djuromsorgen för kyckling och kalkon samt att säkerställa livsmedelssäkerheten.

D31.1	Hålls slaktkycklingar, kalkoner, ankor och gäss som föds upp inomhus frigående på ströbädd?				
D31.2	Hålls kalkoner frigående?				
• D31.3	Har personer som hanterar slaktkycklingar på anläggningar med plats för både fler än 500 kycklingar genomgått utbildning eller på annat sätt skaffat sig motsvarande kunskaper för att kunna sköta slaktkycklingar på ett djurskyddsmässigt korrekt sätt? OBS! Samma krav gäller även för anläggningar som har färre än 500 slaktkycklingar.				
D31.4	Hålls det mörkt minst sex timmar per dygn i stallarna, varav en sammanhängande mörkerperiod på minst fyra timmar?				
D31.5	Har djuren ständig tillgång till foder eller utfodras med för djuren lämpliga intervall och tas fodret bort från djuren tidigast 12 timmar före beräknad slakttidpunkt?				
D31.6	Har slaktkycklingar som föds upp inomhus på ströbädd en torr samt lucker yta och placeras och underhålls anordningar för dricksvatten så att vattenspill i ströbäddar minimeras?				
D31.7	Ses slaktkycklingarna till minst två gånger dagligen?				
D31.8	Dokumenteras fakta om uppfödningen av slaktkyckling (antal djur, totalarea, hybrid)?				
• D31.9	Förs journal över antalet dödsfall samt möjlig orsak?				

D32 Värphöns och unghöns

Syftet med reglerna är att säkerställa livsmedelssäkerheten samt djuromsorgen och miljön för värphöns.

D32.1	Vid leverans av en flock unghöns, har detta anmälts till länsstyrelsen i det län dit djuren levereras?				
D32.2	Har hönsen fötts upp i ett unghönssystem som förbereder dem för den inhysning de hålls i?				
• D32.3	Är utrymmeskraven uppfyllda? (Gäller för både inredda burar och frigående system)				
D32.4	Hålls värphöns för äggproduktion bara i system som uppfyller hönsens behov av sittpinne, rede och sandbad, så att beteendestörningar och dödlighet hålls på en låg nivå?				
D32.5	Är inredningen i hönsstall utformad så att djuren inte smutsas ned av foder-, vatten- och gödsel-spill?				
D32.6	Vid förprovningsskyldig byggnation av stall med gödseldrainerande golv, har stallet mekaniskt utgödslingssystem som medger att regelbunden utgödsling kan ske under det dränerande golvet?				
D32.7	Är dränerande golv utformade så att det ger stöd åt de främre klorna på varje fot?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D32.8	Är golvet i reden utformat så att hönsen inte ligger direkt på rutnät av metall?				
D32.9	I stallar med plats för mer än 350 värphöns, tänds och släcks belysningen genom automatisk, tidsstyrd dimfunktion eller motsvarande?				
D32.10	Om djur vistas ute, har utomhusytorna en area anpassad till belägningsgraden och markytans beskaffenhet så att föroreningar undviks?				
• D32.11	Om djur ges möjlighet till utevistelse, är utomhusytorna försedda med skydd mot dåligt väder och rovdjur?				
D32.12	Om anläggningarna har plats för mer än 350 djur med möjlighet till utevistelse, finns flera öppningar till utomhusytorna?				
D32.13	Är stallet besiktigt för märkning av produktionssystem?				
• D32.14	Förvaras äggen rent, torrt, fritt från främmande lukter samt skyddas de effektivt mot stötar och direkt solljus?				
D32.15	Inreda burar: Är burar för värphöns och unghöns försedda med täta sidoväggar samt klonötare (endast värphöns)?				
D32.16	Inreda burar: Är ströbad för värphöns tillgängligt under en sammanhängande period på minst 5 timmar/dygn under den för hönsen aktiva delen av dygnet?				
D32.17	Inreda burar: Är ströbadet utformat så att hönsen kommer i direktkontakt med strömedlet vid ströbadning?				
D32.18	Inreda burar: Är ströbadet avgränsat så att strömedlet hålls kvar i ströbadet?				
D32.19	Inreda burar: Hålls endast hönsraser som har en medelvikt under 2,4 kg i burar, och då högst i 2 år?				
D32.20	Frigående system: Vid plats för mer än 350 värphöns, avstås från att placera sittpinnar över ströbrädden?				
D32.21	Frigående system: Är våningsplan i flervåningssystem för frigående värphöns eller unghöns utformade så att spillning inte kan falla ner på lägre våningsplan?				

D33 Allmänt - Hästar

D33.1	Om hästhållningen är tillståndspliktig, finns tillstånd?				
D33.2	Finns hästpass för alla hästar tillgängliga?				
D33.3	Vid ridning/körning på annans mark, tillämpas Allemansrätten på ett förnuftigt sätt?				

D34 Skötsel, hantering och stallmiljö - Hästar

Syftet med reglerna är att säkerställa en god skötsel och miljö för hästar samt att förhindra vissa olyckor i samband med hantering av hästar.

D34.1	När hästar förflyttas, har de tillräckligt med utrymme för att kunna förflytta sig och hanteras de lugnt?				
D34.2	Hålls hästarna tillfredsställande rena?				
D34.3	Inspekteras hästarnas hovar regelbundet, och verkas och förses de med hovbeslag vid behov?				
D34.4	Avvänjs föl på ett sätt som tar hänsyn till deras fysiska och psykiska hälsa?				
D34.5	Är utrustning som används till hästar anpassad, utformad, anbringad och i sådant skick att den inte orsakar skada eller sjukdomar?				
D34.6	Används endast gramma, halsrem eller motsvarande när hästen binds upp?				
D34.7	Används löpande grimskaft vid uppbinding i spilta (undantag tillfällig uppbinding)?				
D34.8	Binds hästar som står uppstallade i spilta så att de kan ligga med huvudet vilande mot underlaget?				
D34.9	Hålls hästar endast tillfälligtvis bundna på annan plats än i spilta, och hålls de då under uppsikt?				
D34.10	Hålls hästarna bundna i spilta max 16 tim/dygn?				
D34.11	Tillgodoses hästarnas behov av social kontakt?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D35	Byggnader och förvaring - Hästar				
• D35.1	Uppfylls utrymmeskraven för hästar?				
D35.2	Vid anläggningar där hästar hålls under den kalla årstiden, kan alla hästar samtidigt beredas utrymme i stall?				
D35.3	Vid förprövningspliktig byggnation av stallutrymme, hålls hästar i box eller ligghall (se faktadelen för undantag)?				
D35.4	Är golv och liggytor utformade så att hästarna kan förflytta sig säkert på dem?				
D35.5	Ger liggytorna god liggkomfort och är de försedda med strö eller konstruerade på ett sätt som ger motsvarande komfort?				
D35.6	Hålls liggytorna rena och torra?				
D35.7	Är strömedlet av lämplig typ och av god hygienisk kvalitet?				
D35.8	Rengörs stallutrymmen noggrant minst en gång per år?				
D35.9	Om fölning sker på annan plats än i fölningsbox, har stoet möjlighet att gå undan till ett utrymme som minst motsvarar det som anges för fölningsbox?				
D35.10	Om hästar förvaras i transportfordonet i samband med aktiviteter som hästar transporteras till, gäller detta endast hästar som inte oroas av denna typ av uppställningsform och är förhållandena i transportfordonet goda?				
D35.11	Ses hästarna till minst en gång i timmen om de förvaras i transportfordon vid tillfällen enligt D35.12?				
D35.12	Om hästarna förvaras i transportfordon vid tillfällen enligt D35.12 även nattetid, uppfylls samtliga villkor för uppställning i box?				
D35.13	Tillförsäkras samtliga hästar i stallet kontinuerlig tillförsel av frisk luft?				
• D35.14	Är utrymmen och inredning för hästarna konstruerade och underhållna så att hästarna inte riskerar att skadas på utskjutande delar?				
• D35.15	Är boxväggar, boxdörrar och skiljeväggar mellan spiltor utformade så att skaderisken minimeras?				
• D35.16	Har tillverkningsmaterialet i boxväggar, boxdörrar och skiljeväggar mellan spiltor tillräcklig hållfasthet för att stå emot hästsparkar?				
D35.17	Är skiljeväggar med mera utformade så att hästens sociala behov tillfredsställs?				
• D35.18	Är dörröppningar där hästar passerar utformade så att hästarna kan passera på ett lugnt och säkert sätt?				
• D35.19	Är fönster som hästarna kan nå i det utrymme där de normalt vistas försedda med lämpliga skydd eller utformade så att hästarna inte kan skadas?				
D36	Foder och vatten - Hästar				
• D36.1	Utfodras hästar med individuellt anpassad och välbalanserad fodergiva som har lämplig struktur och garanterar en välbalanserad näringstillförsel?				
• D36.2	Utfodras hästar med daglig tillräcklig tillgång till grovfoder för att tillgodose behovet av växtfiber och sysselsättning?				
• D36.3	Tillgodoser fodergivan hästarnas behov av långa ättider?				
• D36.4	Utfodras hästarna så att de inte blir över- eller underviktiga i förhållande till sitt användningsområde?				
• D36.5	Har hästar tillgång till vatten av god kvalite?				
• D36.6	Om hästarna inte har fri tillgång till rent vatten, erbjuds de vatten och ges möjlighet att dricka sig otörstiga minst två gånger dagligen, jämnt fördelat över dygnet?				
• D36.7	Är utfodrings- och vattningsystem utformade, dimensionerade och placerade så att hästarna lugnt och naturligt kan inta sitt foder och vatten?				

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
D37	Rastning och utevistelse				
D37.1	Ges hästarna dagligen möjlighet att röra sig fritt i sina naturliga gångarter (gäller från 1 augusti 2010)?				
D37.2	Får föl och unghästar rastning tillsammans med minst en annan häst?				
D37.3	Sker rastning av hästar utomhus i rast- eller beteshagar, eller om möjlighet saknas att anlägga sådana, i ridhus, paddock eller motsvarande?				
D37.4	Hålls och sköts hästar sommartid på ett sådant sätt att risken för att de ska utsättas för svåra insektsangrepp minimeras?				
D37.5	Vidtas sådana åtgärder att hästarna kan förflytta sig säkert vid halka?				
D37.6	Avgränsas uppenbart riskabla områden på betesmarker, i rasthagar och drivningsvägar, så att de blir oåtkomliga för hästarna?				
D37.7	Avstås från att använda stängsel med taggtråd?				

Checklista Arbetsmiljö

De regler som presenteras täcker de områden inom vilka det inträffar flest olyckor eller som av annan anledning är speciellt angelägna inom lantbruks- och trädgårdsverksamhet.

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

● = Tvärvillkor

* De frågor som du svarat NEJ på ska du ta upp i din åtgärdsplan.

	JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
--	----	------	---------	-----------------

A1 Systematiskt arbetsmiljöarbete

Reglerna om systematiskt arbetsmiljöarbete gäller alla företag med anställd eller inhyrd personal (inklusive praktikanter). Syftet med reglerna är att säkerställa en god och säker arbetsmiljö för de anställda och att eventuella brister följs upp och åtgärdas.

A1.1	Genomförs en regelbunden - minst en gång per år - kartläggning och uppföljning av arbetsmiljön tillsammans med personalen?				
A1.2	Upprättas en skriftlig åtgärdsplan för att förbättra arbetsmiljön utifrån kartläggningen?				
A1.3	Finns tillgång till gällande arbetsmiljöregler?				
A1.4	Om företaget har 10 arbetstagare eller fler, finns informationen i faktadelen nedskriven?				

A2 Anmälan av tillbud och olycksfall

Huvudsyftet med reglerna är att den enskilde ska kunna styrka att han/hon råkat ut för ett olycksfall för att få rätt till ersättning och rehabilitering. För att vidta förebyggande åtgärder är det också viktigt att arbetsskador anmäls.

A2.1	Anmäls allvarliga tillbud/olycksfall till Försäkringskassan och Arbetsmiljöverket?				
------	--	--	--	--	--

A3 Arbetsmiljön vid byggnadsarbete

Huvudsyftet med reglerna är att den enskilde ska kunna styrka att han/hon råkat ut för ett olycksfall för att få rätt till ersättning och rehabilitering. För att vidta förebyggande åtgärder är det också viktigt att arbetsskador anmäls.

A3.1	Upprättas en arbetsmiljöplan innan byggnads- eller anläggningsarbete utförs?				
A3.2	Känner du till vilka tekniska egenskapskrav som gäller om du bygger nytt, bygger om eller gör andra ändringar på ett hus?				

A4 Tekniska anordningar och säkerhet

Syftet med reglerna är att förhindra olyckor vid arbete med tekniska anordningar. Bestämmelser om tekniska anordningar är tvingande och gäller alla företag d.v.s. även egenföretagare och familjeföretag.

A4.1	Finns skydd monterade över rörliga maskindelar på samtliga maskiner och redskap som används?				
A4.2	Är samtliga aktuella kraftöverföringsskydd hela och funktionsdugliga?				
A4.3	Finns stabila skyddsräcken eller andra skydd på trappor och vid fodernedtag så att nedstörtning förhindras?				
A4.4	Är stegarna säkra och stabila och är de stegar som används regelbundet förankrade?				
A4.5	Känner du till vilka bestämmelser som gäller vid användning av traktorer och följer du dessa?				
A4.6	Sker besiktning av lyftanordningar med rätt tidsintervall?				
A4.7	Sker besiktning av trycksatta anordningar med rätt tidsintervall?				
A4.8	Finns program för fortlöpande tillsyn av trycksatta anordningar?				
A4.9	Finns det arbetsrutiner så att långvariga och kraftigt vibrerande arbetsmoment undviks?				
A4.10	Om truck används, har föraren skriftligt tillstånd att använda truck och rätt kompetens för arbetet?				

A5 Skyddsutrustning och första hjälpen

Syftet med reglerna är att genom användning av lämplig skyddsutrustning förhindra arbetsskador vid speciella arbetsmoment.

A5.1	Används funktionsdugliga hörselskydd vid arbete med bullernivå över 85 dB(A)?				
------	---	--	--	--	--

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
A5.2	Används skyddsglasögon vid arbeten där ögonen är utsatta?				
A5.3	Används skyddsskor/skyddsstövlar med stålhätta vid arbeten med djur, maskiner, byggnationer och skog?				
A5.4	Finns rutiner för att minska det farliga (organiska) dammet (t.ex. dammsugare, dammbindare, blötutfodring etc.)?				
A5.5	Används andningsskydd vid arbete i dammiga miljöer och vid tvätt av djurstallar?				
A5.6	Finns utrustning för och kunskap om första hjälpen?				
A5.7	Vid ensamarbete, finns larmanordning, t.ex. mobiltelefon?				

A6 Arbete med djur

Syftet med reglerna är att minimera personskador vid djurhantering.

A6.1	Är utrymmen och inredning dimensionerade så att arbetet med djuren kan ske på ett betryggande sätt?				
A6.2	Vid hantering av lösgående djur, finns det reträttväg och möjlighet att snabbt kunna sätta sig i säkerhet?				
A6.3	Har grindar och dörrar tillförlitlig låsanordning som lätt går att öppna inifrån?				
A6.4	Har den som arbetar med djuren tillräckliga kunskaper om djurets egenskaper, beteenden och reaktioner i olika situationer så att personskador kan undvikas?				
A6.5	Finns rutiner för att informera den som arbetar med transport, seminering, provtagning eller behandling av djur som visat beteenden som kan innebära risk för olycksfall?				
A6.6	Finns angöringsplats som möjliggör lastning eller lossning av djur på ett säkert sätt?				
A6.7	Finns tillgång till hjälpmedel vid förflyttning av djur?				
A6.8	Går det att skilja ifrån ett djur och fixera det på ett säkert sätt vid t.ex. behandling?				
A6.9	Känner du till vilka särskilda krav som gäller vid arbete med nötkreatur?				
A6.10	Känner du till vilka särskilda krav som gäller vid arbete med hästar?				
A6.11	Känner du till vilka särskilda krav som gäller vid arbete med svin?				

A7 Arbetsmiljö vid arbete med motorsåg och röjsåg

Syftet med reglerna är att förhindra olyckor i samband med motorsågs- och röjsågsarbete.

A7.1	Har användaren utbildning och rätt kompetens för det arbete som ska utföras?				
A7.2	Känner du till vad som gäller för den som är under 18 år och använder motorsåg eller röjsåg?				
A7.3	Använder du alltid komplett, funktionsduglig och rätt skyddsutrustning?				
A7.4	Kontrollerar du sågens säkerhetsdetaljer dagligen vid användning?				
A7.5	Är det alltid någon som vet var du befinner dig när du arbetar i skogen?				
A7.6	Kan du påkalla hjälp vid olycka med mobiltelefon eller kommunikationsradio?				
A7.7	Använder du rätt dimensionerade fällredskap?				
A7.8	Respekteras säkerhetsavståndet vid fällning?				

A8 Minderåriga

Speciella regler gäller för arbete av minderåriga (under 18 år) och vissa arbetsuppgifter är förbjudna. Syftet med reglerna är att minimera olyckor och arbetsskador för denna kategori.

A8.1	Är alla arbetsuppgifter som utförs av minderåriga tillåtna för denna ålderskategori?				
-------------	--	--	--	--	--

		JA	NEJ*	Ej akt.	Åtgärdas senast
--	--	----	------	---------	-----------------

A9 Barnsäkerhet

Syftet är att genom förebyggande åtgärder förhindra de vanligaste olyckorna där barn är inblandade. Vissa av reglerna (tonade fält) är rekommendationer som identifierats som särskilt viktiga.

A9.1	Används huvudströmbrytare på traktorer och på andra motordrivna maskiner?				
A9.2	Är maskiner och redskap uppställda på ett säkert sätt?				
A9.3	Om barn åker med i traktorn, sitter de säkert och med säkerhetsbälte?				
A9.4	Efterlevs förbudet mot att skjutsa barn eller vuxna i traktor- eller lastarskopen?				
A9.5	Finns anordningar som hindrar barn från att klättra upp på stegar, i silotorn, torkar och höskullar?				
A9.6	Är upplag av rundbalar, timmer, halmbalar, gödselsäckar och dylikt pallat och upplagt på ett säkert sätt?				
A9.7	Är urin-, gödsel-, avlopps-, vatten- och dikesbrunnar väl täckta eller inhägnade?				
A9.8	Ligger plåtar och luckor på plats över utgödslingar och kulvertar, och finns räcken vid fodernedtag och liknande?				
A9.9	Hålls barnen under uppsikt när de vistas i närheten av djur?				
● A9.10	Förvaras kemiska växtskyddsmedel och andra kemiska produkter oåtkomliga för barn?				
A9.11	Byter du ut trasiga kablar och eluttag?				

A10 Trafik

Syftet med reglerna och rekommendationerna är att förebygga olyckor med långsamtgående fordon.

A10.1	Har föraren av fordonet rätt behörighet?				
A10.2	Kan föraren av fordonet se bakomvarande trafik?				
A10.3	Finns fungerande blinkers och belysning på maskiner och kan bakomvarande trafik se dessa?				
A10.4	Är fordonen utrustade med LGF-skyltar?				
A10.5	Är utskjutande last markerad och ordentligt säkrad ?				
A10.6	Finns lyktor och reflexer på last och redskap (vitt ljus framåt, rött bakåt) vid körning under dåliga ljusförhållanden?				
A10.7	Underhålls och kontrolleras fordonens bromsar, inklusive parkeringsbromsen regelbundet?				
A10.8	Kontrolleras regelbundet att traktordrag och dragögla är intakt och inte försliten och att hitch-krokar har fungerande låsning?				
A10.9	Används midjebälte vid traktorkörning?				
A10.10	Är den som kör fyrhjuling minst 16 år och har rätt, giltigt tillstånd?				

Faktadel

Viktigt för alla

Miljöbalken

Miljöbalken utgör en samordnad miljölagstiftning. I miljöbalkens andra kapitel finns ett antal allmänna hänsynsregler som ger uttryck för bl.a. försiktighetsprincipen, produktvalsprincipen samt principer om hushållning, kretslopp och lämplig lokalisering av verksamheter och åtgärder. Lagstiftningen fungerar förebyggande genom att ställa bindande krav på den som driver verksamhet eller vidtar åtgärder att skaffa sig kunskaper om ingreppens miljöeffekter samt genom principen att ”förorenaren betalar”. Kraven enligt hänsynsreglerna gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. En rimlighetsavvägning ska ske av nyttan av försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för dem.

Tillsynsmyndigheterna har befogenhet att direkt lägga hänsynsreglerna till grund för förelägganden, förbud, villkor vid tillståndsprövning m.m. De allmänt hållna hänsynsreglerna får på så sätt sitt innehåll konkretiserat genom föreskrifter eller beslut i enskilda fall.

Åtalsanmälan sker vid misstanke om brott mot miljöbalkens bestämmelser. Vid mindre allvarliga överträdelser kan till exempel miljö sanktionsavgifter beslutas, se tabellen i Bilaga 3.

Utöver den svenska lagstiftningen behandlas vissa EU-förordningar och direktiv i Miljöhusensyn. EU-förordningarna gäller direkt i EU:s medlemsländer och det finns inte alltid en svensk lagstiftning som kompletterar EU:s regler. Direktiven måste däremot arbetas in på ett lämpligt sätt i den nationella lagstiftningen.

Hygien- och kontrollförordningar

VARFÖR GEMENSAMMA REGLER OM HYGIEN OCH KONTROLL I EU?

En rad foder- och livsmedelskriser (BSE, dioxin etc.) ledde till att EU-kommissionen i början av 2000-talet föreslog nya EU-förordningar om livsmedelssäkerhet, inklusive hygien och kontroll. Förordning (EG) nr 178/2002 trädde i kraft år 2005 och resterande förordningar började gälla år 2006. EU-förordningar omarbetas inte till nationella föreskrifter utan gäller direkt inom hela EU.

LIVSMEDELSLAGSTIFTNINGEN GÄLLER ÄVEN FÖR PRIMÄRPRODUKTIONEN!

Livsmedelslagstiftningen omfattar både livsmedel och foder i primärproduktionen. Det innebär att t.ex. odling och skörd av växter, uppfödning av livsmedelsproducerande djur före slakt och produktion av mjölk och ägg omfattas. Lagring, hantering och transport på gården samt transport till en första mottagare, exempelvis slakteri, kvarn, grönsaksgrossist eller packeri omfattas också. Det är syftet med produktionen som avgör om verksamheten är att betrakta som primärproduktion eller inte. Det levande djuret är inte livsmedel före slakt. Därmed omfattas djuruppfödning och produktion av animalier

som är avsedda att användas som livsmedel av kraven i livsmedelslagstiftningen. På samma sätt omfattas växtodling av livsmedelslagstiftningen om produkten är tänkt att ingå i livsmedelskedjan. Reglerna finns framför allt i EG-förordningarna nr 178/2002, 183/2005, 852/2004 och 853/2004. Lagstiftningen vänder sig till företagen och är mer inriktade på de mål som ska uppnås, dvs. säkra livsmedel, säkert foder och gott djurskydd. Livsmedel ska också vara märkta så att konsumenterna inte vilseleds.

I många fall är de nya reglerna flexibla och kan anpassas efter lokala och individuella förhållanden. Det ger företagen möjlighet att välja olika vägar för att uppnå målen. I livsmedelslagstiftningen betonas ansvar, spårbarhet, egenkontroll och flexibilitet. Producentens ansvar för egenkontroll betonas starkare i dagens lagstiftning än tidigare. Lagstiftningen kan därför ses som en möjlighet för producenten att kvalitetssäkra sin produktion.

Livsmedelsverket är central myndighet för livsmedelskontrollen. Jordbruksverket är central myndighet för foder- och djurskyddskontrollen i primärproduktionen. I praktiken är det länsstyrelserna, besiktningsveterinären på slakterierna och distriktsveterinärerna som utför kontrollen.

LIVSMEDELSLAGSTIFTNINGEN I MILJÖHUSESYN

I Miljöhusensyn återfinns några av kraven i förordningarna, men den som producerar livsmedel är skyldig att känna till och uppfylla samtliga bestämmelser i lagstiftningen. Information om bestämmelserna i livsmedelslagstiftningen finns i Livsmedelsverkets vägledning om livsmedelskontroll i primärproduktionen och i nationella branschriktlinjer vilka innehåller rekommendationer om hur bestämmelserna och målen i lagstiftningen ska uppnås.

HUR SKER KONTROLLEN?

Myndigheternas uppgifter är att kontrollera att företagen lever upp till kraven i lagstiftningen. I förordning (EG) nr 882/2004 betonas att kontrollen av livsmedelssäkerhet ska fokusera på systemtillsyn, dvs. granskning och bedömning av företagens egen kontroll mot gällande bestämmelser. Det görs t.ex. genom genomgång av rutiner och arbetsinstruktioner, resultat från mätningar och analyser och korrigerande eller förebyggande åtgärder som genomförts. Vid kontrollen görs en bedömning både av företagets system för egenkontroll och om egenkontrollen följs i verksamheten, om den är lämplig och effektiv, dvs. om arbetsinstruktionerna följs, om personalen har kunskap för det de ansvarar för, om hanteringen är sådan att livsmedel eller foder inte förorenas, om dokumentationen stämmer osv. Inspektion av pågående verksamhet görs också. Slutligen görs en samlad bedömning av om kraven och målen i lagstiftningen uppfylls. Detta skiljer sig från traditionell tillsyn som innebar att tillsynsmyndigheterna i huvudsak inspekterade pågående verksamhet och kontrollerade färdiga livsmedel. Kontrollförordningarna riktar sig till myndigheterna, bl.a. till Livsmedelsverket, Jordbruksverket och länsstyrelserna.

Länsstyrelserna ansvarar för kontrollen av foder och livsmedel i primärproduktionen och ofta görs kontrollerna samtidigt. Vanliga brister som upptäckts i kontrollen de senaste åren är bristande dokumentation vid:

- läkemedelsbehandlingar av djur
- användning av växtskyddsmedel
- inköp av foder
- bristande hygien och underhåll av mjöltkansrum.

Bristerna måste alltid åtgärdas. Om de inte tas om hand kan de i värsta fall leda till sanktioner, böter eller förelägganden.

Tillsyn över användning av kemikalier utförs av arbetsmiljöinspektionerna, länsstyrelserna och de kommunala miljönämnderna som har delat ansvar för att kontrollera att de som yrkesmässigt använder kemiska produkter gör det enligt de regler som finns. Kemikalieinspektionen har ingen tillsyn över användning av kemikalier.

Tvärvillkor

Tvärvillkoren är vissa regler som du måste följa för att få full utbetalning av dina jordbrukarstöd. Tvärvillkoren finns inom områdena miljö, folkhälsa, växtskydd, djurhälsa och djurskydd. Dessutom finns det tvärvillkor som handlar om hur du ska sköta din åkermark, betesmark och slätteräng.

De flesta tvärvillkoren är inga nya regler, utan de finns i svensk lagstiftning eller EU:s lagstiftning sedan tidigare. Syftet med tvärvillkoren är att få fler lantbrukare att bli ännu bättre på att följa den lagstiftning som gäller. Det är svårt att motivera att jordbrukarstöd betalas ut till den som bryter mot djurskydds- eller miljöreglerna. Alla lantbrukare i EU måste följa tvärvillkoren.

Genom att följa tvärvillkoren bidrar du till att bevara jordbruksmarken i gott skick, förbättra den yttre miljön och djurmiljön, minska smittspridning och få säkrare livsmedel.

EXTRA TVÄRVILLKOR FÖR MILJÖERSÄTTNINGAR

Du som har ett åtagande för miljöersättning måste också följa några extra tvärvillkor för att få full utbetalning av dina miljöersättningar. De extra tvärvillkoren gäller när du lagrar och sprider gödsel, när du måste ha höst- och vinterbevuxen mark och när du använder växtskyddsmedel.

UNDVIK DE VANLIGASTE FELEN

Kontroller av tvärvillkoren visar att ungefär 80 procent av de fel som upptäcks när det gäller tvärvillkoren finns inom följande områden:

Skötsel av åker

- Se till att varje år hålla din åker fri från sly och igenväxning.

Skötsel av betesmark och slätteräng

- Se till att varje år hålla efter sly och igenväxning på din betesmark och slätteräng. Betesmarken ska betas, slätterängen ska slå och skörden ska föras bort.

CDB-rapportering av djur

- Kom ihåg att rapportera varje händelse som gäller dina nötkreatur till CDB inom 7 dagar.

Märkning av djur

- Följ reglerna för djurmärkning och beställ ersättningsbrickor direkt när du upptäcker att ett djur tappat en bricka.

Skötsel av djur

- Följ reglerna för hur du ska sköta dina djur och hur du ska utforma dina djurstallar.

DE FLESTA STÖD BERÖRS

Om du inte följer tvärvillkoren kan det bli avdrag på alla jordbrukarstöd. Om du inte följer de extra tvärvillkoren kan det bli avdrag på miljöersättningarna, kompensationsbidraget och ersättning för extra djuromsorg för sugor.

Förutom tvärvillkoren finns det särskilda villkor för varje stöd. Du måste också följa stödvillkoren för att få full utbetalning. Läs mer om stödvillkoren på Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se.

SAM INTERNET OCH TVÄRVILLKOREN

Efter att du har skickat in din SAM-ansökan behöver du logga in på SAM Internet några gånger under året. Det ska du göra för att kontrollera om Jordbruksverket har ändrat några uppgifter på dina block.

I början av maj bör du kontrollera, för att se om du behöver ändra uppgifterna i din SAM-ansökan innan länsstyrelsen börjar kontrollera marken. I början av september bör du kontrollera om något block har ändrats för att se om du behöver minska arealen i din SAM-ansökan innan länsstyrelsen börjar fatta beslut om utbetalning av stöd.

Efter den 15 juni kan du bara minska arealen i din ansökan. Tvärvillkor gäller för all jordbruksmark som du förfogar över, oavsett om du söker stöd för marken eller inte.

DU SOM HAR SÖKT STÖD ANSVARAR FÖR ATT TVÄRVILLKOREN FÖLJS

Det är du som har sökt jordbrukarstödet som har ansvar för att tvärvillkoren följs i din jordbruksverksamhet och på all din jordbruksmark hela kalenderåret. Det gäller även om arbetsuppgifterna utförs av någon annan, till exempel en maskinstation.

SÅ HÄR GÅR KONTROLLERNA TILL

Länsstyrelsen kontrollerar alla tvärvillkor hos en viss andel av dem som söker stöd. Har du både växtodling och djurhållning är det normalt sett olika kontrollanter som tittar på olika tvärvillkor vid olika tillfällen under året. Om Livsmedelsverket eller Jordbruksverket upptäcker att du inte har följt tvärvillkor inom de områden som de ansvarar för kan de rapportera felen till länsstyrelsen.

Det kan t.ex. handla om läkemedelsrester i mjölk eller kött eller otillåtna växtskyddsmedel i frukt eller bär som myndigheten upptäcker vid rutinprovtagning av livsmedlen.

VAD HÄNDER OM DU INTE FÖLJER TVÄRVILLKOREN?

Om en kontroll visar att du inte har följt något tvärvillkor beslutar länsstyrelsen hur många procent som ska dras av från utbetalningen av dina jordbrukarstöd. Första gången ett fel upptäcks blir avdraget normalt 3 procent, men det kan sänkas till 1 procent eller höjas till 5 procent beroende på hur stort felet är. Om samma sorts fel upptäcks mer än en gång blir avdraget högre. I mycket allvarliga och avsiktliga fall kan avdraget bli upp till 100 procent.

Tänk på att de flesta tvärvillkoren är regler som redan finns i svensk lagstiftning eller EU:s lagstiftning och att du också riskerar andra påföljder, till exempel miljöstraffavgift, om du inte följer dem.

Genom att använda checklistorna i Miljöhusesyn får du en bra genomgång av de tvärvillkor och extra tvärvillkor som berör ditt företag och du minskar risken för avdrag på dina stöd. Håll utkik efter symbolerna för tvärvillkor och extra tvärvillkor i checklistorna!

VILL DU VETA MER?

Har du frågor kan du kontakta din länsstyrelse eller besöka Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se, sök på Tvärvillkor och sedan Kontrollinstruktioner. Du kan också

få rådgivning som är anpassad efter förutsättningarna på din gård. Flera rådgivarorganisationer erbjuder subventionerad rådgivning. Dessa hittar du på Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se.

G1| Anmälnings- och tillståndsplikt

Miljöbalken och förordning (SFS 1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd reglerar verksamheter som riskerar att påverka miljön eller människors hälsa. Vissa verksamheter listas i förordningens bilaga utifrån sin verksamhetskod och klassificeras som anmälningspliktiga (C-verksamheter) eller tillståndspliktiga (B-verksamheter). Inom lantbruket gäller det framför allt större djurgårdar. Även vissa andra verksamheter inom lantbruket med egen verksamhetskod omfattas, se Faktaruta 1. Gränserna för anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter förändrades under 2008 då bland annat tillståndsgrensarna höjdes för nöt, häst och mink (se nedanstående räkneexempel från anmälningspliktig anläggning), samt anmälningsplikten för växthusföretag med en odlingsyta större än 5 000 m² togs bort. Tillsynsmyndigheten (länsstyrelse eller kommun) kan ge ytterligare information. Anmälningspliktiga och tillståndspliktiga företag som väsentligt förändrar sin verksamhet (t.ex. vid utbyggnad, förändrat djurslag, förändrad uppvärmningskälla m.m.) ska meddela detta till tillsynsmyndigheten. Observera att det finns andra verksamheter som kräver tillstånd för att få bedrivas, t.ex. att uppföra viltgård på områden där allmänheten får färdas fritt. Tillstånd söks hos länsstyrelsen. En anläggning som hanterar animaliska biprodukter, t.ex. kompostering av naturgödsel för vidare led, måste först godkännas av Jordbruksverket innan den tas i bruk. Anmälnings- och tillståndsplikt för djurhållning är kopplade till tvärvillkoren på grund av risk för påverkan på grundvattnet.

FAKTARUTA 1: Några exempel på anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter enl. SFS 1998:899

Anmälningspliktiga

- Anläggning med djurhållning med färre djur än i tabellerna över tillståndsplikt vid G1, men mer än 100 djurenheter totalt på gården (se räkneexempel).
- Anläggning för förbränning med en total installerad tillförd effekt av mer än 500 kW av annat bränsle än enbart eldningsolja eller bränslegas (t.ex. flis, halm).
- Beredning eller konservering av frukt, bär, rotfrukter eller grönsaker på mer än 2 000 ton råvara per år.
- Tillverkning av mer än 5 000 ton bruksfärdigt spannmålsfoder eller 500 ton annat foder (ej vegetabiliska oljekakor) till försäljning per år.
- Slakteri för en produktion baserad på mer än 50 ton och till och med 7 500 ton slaktvikt per kalenderår.
- Anläggning för mellanlagring av avfall om den totala avfallsmängden är större än 10 ton vid något enskilt tillfälle.
- Uppodling av annan mark än jordbruksmark för produktion av foder, livsmedel m.m.
- Anläggning för framställning av upp till 150 000 m³ gasformigt bränsle (till exempel biogas) per kalenderår.
- Verksamhet med ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 50 meter.

Tillståndspliktiga

- Anläggning med djurhållning som är tillståndspliktig enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.10 och 1.11 (se nedan).

- Inrätta avloppsanordning som en eller flera vattentoaletter ska anslutas till.
- Ansluta en vattentoalett till en befintlig avloppsanordning.

• G1.1 ANMÄLNINGSPLIKTIG VERKSAMHET

(Tvärvillkor)

Djurhållning över 100 djurenheter kräver en anmälan till kommunen. Anmälan om t.ex. utökad djurhållning ska göras minst 6 veckor före planerad start. Verksamheten bör invänta kommunens beslut i ärendet, då beslutet kan innehålla särskilda villkor. Kommunens beslut kan även överklagas av t.ex. närboende.

• G1.2 TILLSTÅNDSPLIKTIG VERKSAMHET

(Tvärvillkor)

Djurhållning som omfattas av tillståndsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.10 och 1.11 (se tabeller vid G1) kräver enligt miljöbalken tillstånd som ansöks hos länsstyrelsen. Med ansökan lämnas en miljökonsekvensbeskrivning, MKB, som redogör för den planerade verksamhetens miljöpåverkan. I MKB-processen ingår ett samrådsförfarande med myndigheter, närboende och andra berörda. Hela tillståndprocessen tar ca 1 år. Miljöprövningsdelegationen inom länsstyrelsen beslutar om tillstånd samt särskilda villkor. Stora anläggningar av fjäderfä, saggor eller slaktgrisar (enligt tabellen vid G1) lyder under IPPC-direktivet, vilket innebär att företagen ska kunna redogöra för hur bästa möjliga teknik uppfylls i verksamheten. Det är ett tvärvillkor att anmäla eller söka tillstånd för djurhållande verksamhet eller annan verksamhet som kan medföra betydande risk för att förorena grundvattnet.

G1.3 MILJÖRAPPORT

En tillståndspliktig verksamhet ska lämna miljörapport till tillsynsmyndigheten senast den 31 mars varje år. Rapporten lämnas digitalt till Svenska miljörapporteringsportalen (SMP), via Naturvårdsverkets centrala databas på <https://smp2.naturvardsverket.se>. Vägledning till hur miljörapporten ska se ut finns på Naturvårdsverkets hemsida via länk till SMP.

G1.4 ÅRSREDOVISNINGENS FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE

Alla som bedriver verksamhet som är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt miljöbalken och som driver företaget i form av ett aktiebolag ska i årsredovisningens förvaltningsberättelse lämna upplysningar om verksamhetens miljöpåverkan. I upplysningarna bör framgå:

- typ av verksamhet (t.ex. mjölkproduktion)
- verksamhetens huvudsakliga miljöpåverkan (t.ex. kväveförluster)
- bolagets uppfyllande av gällande tillstånd och villkor
- vid övertagande av verksamhet som har tillstånd eller som har anmälts ska den nya brukaren meddela tillsynsmyndigheten om övertagandet
- det ekonomiska beroendet av verksamheten (t.ex. att mjölkproduktionen står för 80 % av gårdens omsättning).

Mindre företag måste inte lämna upplysningar om verksamhetens miljöpåverkan. För en definition av mindre företag, gå in på Bolagsverkets hemsida www.bolagsverket.se. Sök efter "mindre företag".

G2| Egenkontroll av miljöpåverkan hos anmälnings- och tillståndspliktiga företag

Alla som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som kan antas medföra olägenhet för hälsa eller miljö ska planera och kontrollera verksamheten i förebyggande syfte för att undvika onödig miljöpåverkan. Miljöhusesyn med åtgärdsplan är ett bra verktyg. För verksamheter som är anmälnings- eller tillståndspliktiga enligt miljöbalken gäller mer omfattande krav, framförallt på dokumentation av egenkontrollen. Se tabell 1 i Bilaga 3.

G2.1 ANSVARIG FÖR ATT MILJÖLAGSTIFTNINGEN FÖLJS

Det krävs en skriftlig dokumentation av vem som ansvarar för att miljöbalkens regler är kända och att företaget lever upp till dem. Miljösanktionsavgift finns om 25 000 kr för tillståndspliktiga verksamheter.

G2.2 MILJÖ- OCH HÄLSORISKER

Verksamhetens miljö- och hälsorisker ska utvärderas och vid behov åtgärdas. Kraven varierar beroende på verksamhetens art, omfattning och miljöpåverkan. Miljöhusesyn med upprättad åtgärdsplan samt en genomförd växtnärbalans är lämpliga verktyg.

G2.3 INSPEKTION AV ANLÄGGNINGAR OCH UTRUSTNING

Gårdens anläggningar och utrustning som har betydelse för miljön ska inspekteras. Aktuell utrustning kan vara spruta, sprutbod, platsen där sprutan fylls på och rengörs, dieselcisterner, avlopp, förvaringsställe för kemiska produkter och farligt avfall, spolplatta, gödselbrunn, gödselplatta och gödselspridare, klimatanläggningar, gödselblandare och bränslepanna. Även annan utrustning kan vara aktuell. Miljösanktionsavgift finns om 10 000 kr för tillståndspliktiga verksamheter.

G2.4 ÅTGÄRDER EFTER INSPEKTION

Beslutade åtgärder ska genomföras för att förebygga negativ påverkan på miljö och hälsa.

G2.5 KONTAKTA TILLSYNSMYNDIGHET VID TILLBUD/OLYCKA

För att den ansvariga myndigheten ska kunna vidta åtgärder vid tillbud/olyckor som kan påverka miljön eller människors hälsa, ska tillbud omedelbart anmälas till tillsynsmyndigheten.

G2.6 KEMIKALIEFÖRTECKNING

Det ska finnas en förteckning över samtliga kemiska produkter och biotekniska organismer som kan medföra risker för miljö och hälsa, se G3.1. Miljösanktionsavgift finns om 25 000 kr för tillståndspliktiga verksamheter.

G2.7 DOKUMENTATION

Samtliga genomgångar, resultat och åtgärder ska dokumenteras. I Naturvårdsverkets allmänna råd 2001:2 tas egenkontrollen upp. För mer information, kontakta länsstyrelsen eller kommunen.

G3| Kemiska produkter

Växtskyddsmedel innehåller kemiska ämnen som kan vara hälsofarliga för människor och skadliga för miljön. Även ett godkänt växtskyddsmedel kan innebära risker för hälsa och miljön. Växtskyddsmedel kan genom slarv eller transport via vind och vatten få en större spridning än vad som är önskvärt, vidare kan människor utsättas för växtskyddsmedel genom exempelvis spill och stänk på huden, inandning av sprutvätska eller oavsiktlig förtäring samt genom de rester som finns kvar i livsmedel.

För att minska riskerna med växtskyddsmedel finns användningsvillkor, vilket innebär särskilda regler för den som använder produkten. Villkoren avser bland annat behörighetsklasser, exponeringsrisker för användaren, resthalter i livsmedel, påverkan på fåglar, däggdjur, vattenlevande organismer, läckage till grund- och ytvatten med mera. Bestämmelserna som styr användningsvillkoren finns reglerade i förordningen om växtskyddsmedel 1107/2009, men användningsvillkoren för växtskyddsmedlen finns på själva produkten och i Kemikalieinspektionens bekämpningsmedelsregister, se www.kemi.se.

Det är viktigt att reglerna för växtskyddsmedel följs eftersom användandet av växtskyddsmedel oftast är förenat med miljö- och hälsorisker. För information om Hjälpredan se avsnitt V7.13 SKYDDSAVSTÅND.

Enligt EU-förordning, CLP (Classification, Labelling and Packaging of substances and mixtures), om klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och blandningar gäller följande:

- För ämnen gäller fram till 1 juni 2015 att de ska klassificeras enl. både KIFS 2005:7 och CLP, dvs. ingen valfrihet.
- Blandningar ska klassificeras enl. 2005:7 och CLP får (frivilligt) tillämpas fram till samma datum.

Införandet av CLP innebär en omfattande förändring av regelverket, särskilt för produkter med brandfarliga, explosiva eller oxiderande egenskaper. Med CLP har även nya farosymboler införts.

Farosymboler

G3.1 FÖRTECKNING ÖVER KEMISKA PRODUKTER

Anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter samt alla arbetsplatser med anställd eller inhyrd arbetskraft ska ha en förteckning över kemiska produkter och biotekniska organismer som kan medföra risker för miljö och hälsa. Förteckningen ska innehålla produktens namn, omfattning och användning samt information om och klassificering av hälso- eller miljöskadlighet.

Flera kommuner har tagit fram en mall för Förteckning över kemiska produkter. Kontakta din kommun för information. Ett förslag till förteckning finns också i Faktabanken - Material för nedladdning.

För kemiska växtskyddsmedel står ofta klassificeringen avseende hälsa utskriven (irriterande, hälsoskadlig, frätande, giftig eller mycket giftig) på etiketten. Klassificeringen avseende miljö anges som den specifika miljörisken med preparatet, t.ex. "mycket giftig för vattenlevande organismer".

G3.2 SÄKERHETSATABLAD

Aktuella säkerhetsdatablad ska finnas tillgängliga. De har 16 punkter med beskrivningar om ingående ämnen, information om risker för hälsa, miljö, brand, olika skyddsåtgärder, farligt godsklassning m.m. Säkerhetsdatablad kan ingå i förteckningen över kemiska produkter, se G3.1. Enligt REACH ska användarna av kemikalier särskilt ta till sig informationen i säkerhetsdatablad.

• G3.3 FÖRVARING AV KEMISKA PRODUKTER – LÄCKAGE

(Extra tvär för miljöersättningar)

Tillverkarna ska leverera produkterna i stadiga och återförslutningsbara förpackningar som inte kan läcka. Kemiska produkter ska förvaras säkert så att hälso- och miljörisker förbyggs.

G3.4 FÖRVARING AV KEMISKA PRODUKTER – BRANDFARLIGA OCH EXPLOSIVA VAROR

Kemiska produkter ska hållas skilda från brandfarliga och explosiva varor.

• G3.5 FÖRVARING AV KEMISKA PRODUKTER – HÄLSORISKER

(Tvär)

Kemiska produkter ska förvaras avskilt från foder och livsmedel.

■ G3.6 FÖRVARING AV KEMISKA PRODUKTER – BARNSÄKERHET

(Extra tvär för miljöersättningar)

Kemiska produkter ska förvaras svåråtkomligt för obehöriga och barn.

G3.7 FÖRVARING AV KEMISKA PRODUKTER – ORIGINALFÖRPACKNINGAR

Kemiska produkter får inte förvaras i förpackningar som kan ge upphov till förväxlingar. Om anställd eller inhyrd arbetskraft finns ska hälso- och miljöfarliga kemiska produkter förvaras i originalförpackningar, en bra regel även för ensamföretagare. För ytterligare information om kemiska växtskyddsmedel, se avsnitt V7 Växtskydd, miljö-, livsmedels- och fodersäkerhet.

• G3.8 GRUNDTVATTENSKYDD

(Tvär)

För att skydda miljön och människors hälsa, måste ohälsosamma koncentrationer av förorenande ämnen i grundvatten förebyggas eller minskas. En rad kemiska produkter räknas som riskabla vid läckage till grundvatten. Inom jordbruket berörs främst diesel- och eldningsolja, mineralolja, spillolja, växtskyddsmedel och gödsel.

G3.9 FÖRVARING AV AMMONIUMNITRAT

Ammoniumnitrat, som är brandreaktivt, får inte samförvaras med ämnen som ökar dess benägenhet att sönderdelas eller på annat sätt skapar risk för brand. Det gäller brandfarliga varor, explosiva varor, oljor, fetter, hö och halm samt sågspån. Inom ett avstånd av 12 m från platser där ammoniumnitrat hanteras ska det vara rökförbud samt förbud mot öppen eld. Ammoniumnitrat bör förvaras där inget annat gods förvaras. Golv bör vara av betong utan fördjupningar där ammoniumnitrat kan samlas.

G3.10 TILLSTÅND FRÅN KOMMUNEN OM FÖRVARING AV AMMONIUMNITRAT

Max. 50 ton ammoniumnitrat får förvaras i samma byggnad utan tillstånd på en "lantgård". Högst 100 ton får förvaras på gården totalt utan tillstånd. Tillstånd för större volymer söker du hos din kommuns byggnadsnämnd.

G3.11 VÄTEPEROXID I VÄXTHUS

Väteperoxid med koncentration på 20 % eller mer är brandfarlig vara och det finns detaljerade regler om hantering. En riskutredning ska göras i samarbete med, och finnas tillgänglig för, berörd personal vid yrkesmässig hantering. Väteperoxid ska förvaras i separat, brandtekniskt avskilt utrymme på inhägnat område och behållare ska vara placerade i invallning. Det finns särskilda bestämmelser om märkning och varningsanslag.

G3.12 TILLSTÅND, VÄTEPEROXID I VÄXTHUS

Väteperoxid med koncentrationen 20 vikt-% eller mer men mindre än 60 vikt-% till en samlad volym överstigande 100 liter får inte förvaras utan tillstånd från din kommuns byggnadsnämnd. För hantering av väteperoxid med 60 % eller högre koncentration krävs tillstånd oavsett mängd.

G3.13 TRANSPORT AV FARLIGT GODS

Denna information handlar främst om transporter i lantbrukarens huvudverksamhet och entreprenadarbeten som föraren är delaktig i. Exempel på farligt gods är vissa kemiska växtskyddsmedel, diesel, bensin, myrsyra och diskmedel till mjölkkningsanläggningar och avfall som spillolja och ackumulatorbatteri. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, reglerar transporter av farligt gods (ADRS). En särskild 1.3-utbildning krävs för transport av farligt gods som "värdeberäknad mängd". Mängden beror på vilken klass och farlighetsgrad det kemiska ämnet/produkten tillhör. Alla kemiska växtskyddsmedel är inte ADR-klassade, vilket framgår av punkt 14 i produktens säkerhetsdatablad. För transport av dessa gäller samma krav som vid traktortransporter (se nedan). Kravet gäller även anställd personal som t.ex. packar, lastar och lossar farligt gods eller är passagerare i transporten. Utbildare av ADR 1.3 i Sverige kan hittas på www.msbmyndigheten.se, sök på adr-utbildare.

Det finns i praktiken två möjligheter till undantag från föreskrifterna, inklusive kravet på utbildning:

- 1 Farligt godsklassade kemiska växtskyddsmedel kan bl.a. beroende på förpackningsstorlek, transporteras enligt reglerna om "begränsad mängd", om man följer reglerna om sammansatta förpackningar samt UN-märkning (UN = identifikationsnummer).
- 2 Transporter av styckegods (t.ex. fat eller IBC = intermediate bulk container, en behållare med bl.a. maxvolym 3 m³, krav på besiktning och märkning) med traktor eller motorredskap i lantbruket är undantagna från reglerna om transporten sker efter detaljförsäljningsledet/lokaldepån. På detta sätt kan alla varor transporteras i obegränsad mängd. Villkoren är att åtgärder vidtagits för att motverka skador, att transportanordningarna kan stå emot belastningar, att förar- och passagerarutrymmet är avskilt från förvaringsutrymmet samt att förpackningarna är säkrade. För den som har ett giltigt kunskapsbevis för bekämpningsmedel lägst klass 2L finns en kortare distansutbildning via länsstyrelsen i Skåne. Kursen ger behörighet att även transportera annat ADR-klassat gods som värdeberäknad mängd. Efter utbildningen kan man transportera ADR-klassade produkter enligt reglerna om "värdeberäknad mängd" förutsatt att:
 - mängden transporterat gods ej överstiger poängvärde 1 000, avsändaren ska lämna en godsdeklaration där värdet framgår
 - godsdeklaration medföljer
 - förpackningar som används är typgodkända för transport av farligt gods samt UN-märkta och etiketterade med farlighetsetiketter, t.ex. brandfarligt, giftigt, frätande
 - brandsläckare med minst 2 kg pulver finns på fordonet.

Den största volym diesel som kan transporteras som värdeberäknad mängd är 1 000 liter (utbildning krävs!) förutsatt att inget annat farligt gods transporteras.

G4| Cisterner, rör och slangledningar där bensen, diesel eller oljor hanteras.

Avsnittet tar upp bestämmelserna för lagring av brandfarliga och explosiva varor som avser bensen, dieselloja, eldningsolja, spillolja och gas. Med cisterner menas här öppna s.k. farmartankar, ovan mark eller markförlagda, samt rör- och slangledningar som är kopplade till tankarna. Avsnittet omfattar även förvaringen av brandfarlig vätska i lösa behållare inom vattenskyddsområde. Två olika myndigheter reglerar förvaringen. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, hanterar brandskyddsaspekterna. Naturvårdsverket reglerar miljöskyddsaspekterna via miljöbalken. Myndigheterna samarbetar för att få gemensamma och enklare regler, men dessa dröjer. Vanligtvis handlägger miljö- och hälsoskyddsnämnden miljöskyddet och byggnadsnämnden/räddningstjänsten brandfarliga och explosiva varor. Det finns flera miljöskattionsavgifter kopplade till lagringen av brandfarlig vätska, se tabell 1 i Bilaga 3.

G4.1 SÄKER PLACERING

Cisterner ska placeras på ett jämnt och bärande underlag som inte är brännbart. De ska även vara skyddade mot trafik, nedfallande föremål samt ha påkörningsskydd i tillräcklig omfattning. Cisterner ska vara lätt åtkomliga för underhåll, kontroll och tillsyn. De ska vara konstruerade så att de är täta, ger ett tillfredsställande skydd mot brand, är skyddade mot korrosion

samt kan motstå normalt tryck och väder. Det finns inget generellt krav på sekundärt skydd utanför vattenskyddsområde, men kommunen kan ställa krav, t.ex. nära ett vattendrag eller vid stor risk för att förorena grundvattnet.

G4.2 UTRUSTNING PÅ CISTERN – ÖVERFYLLNINGSSKYDD

Cisterner ska vara utrustade med anordning för överflyllningsskydd.

G4.3 UTRUSTNING PÅ CISTERN – NIVÅ

Cisterner ska vara utrustade med anordning för avläsning av nivå.

G4.4 UTRUSTNING PÅ CISTERN – AVLÜFTNING

Cisterner ska vara utrustade med anordning för avluftning.

G4.5 UTRUSTNING PÅ CISTERN – PÅFYLLNING

Cisterner ska vara utrustade med anordning för fast anslutning för påfyllning.

G4.6 SKYLT PÅ CISTERN

Öppna cisterner ska ha en tillverkningsskylt på väl synlig plats, som anger tillverkare, tillverkningsår, tillverkningsnummer, volym, beräkningstemperatur och innehållets högsta densitet.

G4.7 NYINSTALLATIONER

Nyinstallation av cisterner och rörledningar för brandfarlig vätska utomhus ska 5 veckor innan skriftligt anmälas till miljö- och hälsoskyddsnämnden. Anmälan ska göras till miljökontoret i din kommun om cisternen ska installeras:

- i mark och innehåller mer än 1 m³ dieselloja, eldningsolja eller spillolja
- utomhus, ovan mark och innehåller 1–10 m³ dieselloja, eldningsolja eller spillolja
- för hantering av mer än 250 liter brandfarlig vätska inom vattenskyddsområde.

Regeln om anmälan gäller även rörledningar i mark samt vid utbyte av gamla cisterner mot nya. Om gamla cisterner återtas i bruk betraktas det som nyinstallation. Innan cisterner används ska de kontrolleras av ett ackrediterat kontrollorgan. Swedac, www.swedac.se tel 033-17 77 00, tillhandahåller uppgifter om ackrediterade kontrollanter.

G4.8 TILLSTÅND FRÅN BYGGNADSNÄMNDEN

Tillstånd krävs i vissa fall för hantering av brandfarlig vara enligt MSB:s regelverk och gäller brand- och explosionsrisk. Tillstånd söks hos byggnadsnämnden. Klassificering av brandfarliga varor och volymgränser för tillstånd framgår av tabellerna nedan.

G4.9 ÅTERKOMMANDE KONTROLL AV CISTERNER

För diesel-, eldningsolja- och spilloljecisterner som rymmer mer än 1 m³ ovan mark samt diesel-, eldningsolja- och spilloljecisterner större än 1 m³ i mark är huvudregeln att återkommande kontroll ska ske vart 12:e år för K-cisterner, dvs. cisterner med dokumenterad korrosionsbeständighet (och skyddade S-cisterner), samt vart 6:e år för övriga S-cisterner. Regeln gäller även tillhörande rör- och slangledningar. Kontrollen ska utföras av ett ackrediterat kontrollorgan.

G4.10 KONTROLLRAPPORTER

Kontrollrapporterna behöver inte längre skickas in till tillsynsmyndigheten men ska liksom tidigare finnas tillgängliga till dess att cisternen varaktigt tagits ur bruk. Revisionskontroll ska även ske efter reparation av cisterner eller om stationära cisterner flyttats.

G4.11 TA CISTERNER UR BRUK

När cisterner eller rörledningar tas ur bruk ska de tömmas och rengöras. Åtgärder ska vidtas så att de inte kan fyllas (av miss-tag). Cisterner och rörledningar som tas ur bruk ska skriftligen anmälas till tillsynsmyndigheten.

G4.12 EXTRA REGLER INOM VATTENSKYDD SOMRÅDE – INFORMERA MILJÖFÖRVALTNINGEN

Om du avser att hantera mer än 250 l brandfarlig vätska inom ett vattenskyddsområde måste du skriftligen anmäla detta till miljöförvaltningen i din kommun 5 veckor innan, oavsett om den ska förvaras i cistern, fat eller annan behållare.

G4.13 EXTRA REGLER INOM VATTENSKYDD SOMRÅDE – STRÄNGARE KRAV

Ett vattenskyddsområde kan ha strängare regler. Kontakta din kommun för mer information.

G4.14 EXTRA REGLER INOM VATTENSKYDD SOMRÅDE – SPILL OCH LÄCKAGE

De krav som i normalfallet gäller för cisterner större än 1 m³ gäller även inom vattenskyddsområdet. Dessutom ska spill och läckage invid hanteringen kunna samlas ihop och tas omhand.

G4.15 EXTRA REGLER INOM VATTENSKYDD SOMRÅDE – INFORMATIONSSKYLT

En väl synlig och gedigen skylt om "Vattenskyddsområde" ska finnas vid påfyllningsröret.

G4.16 SEKUNDÄRT SKYDD OCH ÅTERKOMMANDE KONTROLL INOM VATTENSKYDD SOMRÅDE

Då cisterner eller lösa behållare om totalt mer än 250 liter brandfarlig vätska installeras i ett befintligt vattenskyddsområde ska dessa ha ett sekundärt skydd mot läckage. Det kan t.ex. vara en invallning, dubbelmantlad cistern eller tät betongplatta med ett uppsamlingskär. Skyddet ska rymma minst hälften av lagrad vätskevolym, dock minst den största behållarens hela volym, och vara utformat så att kontroll är möjlig. Även tillhörande rörledningar ska vara dubbelmantlade eller ha sekundärt skydd.

G4.17 UNDANTAG

Undantag från krav på sekundärt skydd gäller om cisternerna står i pannrum eller bostadshus. Det generella kravet gäller inte längre för cisterner och lösa behållare med tillhörande rörledningar som redan finns på plats då ett vattenskyddsområde inrättas. En cistern behöver inte grävas upp och förses med sekundärt skydd i samband med ett nybildat vattenskyddsområde, men tillsynsmyndigheten kan förelägga om sekundärt skydd i varje enskilt fall. I stället halveras tiden för återkommande kontroller till vart 6:e år för K-cisterner och S-cisterner med certifierat in- och utvändigt korrosionsskydd, samt vart 3:e år för vanlig S-cistern. Ett sekundärt skydd kan alltså förlänga kontrollintervallerna till 12 respektive 6 år. När det gäller de större cisternerna, som omfattas av MSB:s regler, kan tillståndsmyndigheten besluta om kortare intervall.

G5 | Energiproduktion

G5.1 NYINSTALLATION ELLER VÄSENTLIGA FÖRÄNDRINGAR SOM RÖR ENERGIFÖRSÖRJNINGEN

Vid nyinstallation eller väsentlig förändring av utrustning som rör företagets energiförsörjning ska kommunens byggnadsnämnd respektive miljönämnden kontaktas. Bygglov krävs för att inrätta fasta cisterner, andra fasta anläggningar för kemiska produkter som är hälso- och miljöfarliga, samt för varor som innebär risker för brand eller olyckshändelser. Byggnadsanmälan ska också göras vid installation eller väsentlig ändring av eldstäder och rökkanaler. All förbränning av kadaver i egen panna kräver tillstånd från Jordbruksverket.

Fastbränsleeldade anläggningar större än 500 kW är anmälningspliktiga (se Faktaruta 1) om andra bränslen än eldningsolja eller bränslegas används. Anmälan ska ske till kommunens miljönämnd. Anmälningspliktiga är även anläggningar större än 10 MW som endast förbränner eldningsolja eller bränslegas. Stationär förbränningsmotor för elförsörjning vid elavbrott är undantagen kravet på anmälningsplikt i båda dessa fall. Utsläppskraven fastställs i anmälnings- respektive tillståndsprcessen.

En viktig branschpraxis är Lantbrukets brandskyddskommitté, LBK. De ger rekommendationer på hur värmeanläggningar ska utföras för att få en hög brandsäkerhet. Mer information, se LBK-pärmen, flik 4 och på www.lantbruketsbrandskydd.nu.

FAKTARUTA 1: Några exempel på anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter enl. SFS 1998:899

Anmälningspliktiga

- Anläggning med djurhållning med färre djur än i tabellerna över tillståndsplikt vid G1, men mer än 100 djurenheter totalt på gården (se räkneexempel).
- Anläggning för förbränning med en total installerad tillförd effekt av mer än 500 kW av annat bränsle än enbart eldningsolja eller bränslegas (t.ex. flis, halm).
- Beredning eller konservering av frukt, bär, rotfrukter eller grönsaker på mer än 2 000 ton råvara per år.
- Tillverkning av mer än 5 000 ton bruksfärdigt spannmålsfoder eller 500 ton annat foder (ej vegetabiliska oljekakor) till försäljning per år.
- Slakteri för en produktion baserad på mer än 50 ton och till och med 7 500 ton slaktvikt per kalenderår.
- Anläggning för mellanlagring av avfall om den totala avfallsmängden är större än 10 ton vid något enskilt tillfälle.
- Uppodling av annan mark än jordbruksmark för produktion av foder, livsmedel m.m.
- Anläggning för framställning av upp till 150 000 m³ gasformigt bränsle (till exempel biogas) per kalenderår.
- Verksamhet med ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 50 meter.

Tillståndspliktiga

- Anläggning med djurhållning där tillståndsplikt gäller enligt miljöbalkens verksamhetskod 1.10 och 1.11 (se tabeller vid G1).
- Inrätta avloppsanordning som en eller flera vattentoaletter ska anslutas till.
- Ansluta en vattentoalett till en befintlig avloppsanordning.

För räkneexempel från anmälningspliktig anläggning (diko-produktion), se G1.

G5.2 STOFTUTSLÄPP

Följande krav finns på stoftutsläpp:

- Anläggning inom effektområde 500 kW–3 MW, belägen i tätort: max 100 mg/m³ (ntg vid 13 % CO₂).
- Anläggning 500 kW–3 MW, belägen utanför tätort: max 350 mg/m³ (ntg vid 13 % CO₂).
- För anläggningar upp till 500 kW finns inga allmänna råd från Naturvårdsverket, men för svanenmärkning måste stoftutsläppen ligga på ca 80 mg/m³ (ntg vid 13 % CO₂) inom eller utom tätort. Mer information finns på www.svanen.nu. Reglering finns även i Boverkets byggregler, BBR; för anläggningar med automatisk bränsletillförsel gäller max 100 mg/m³ för ≤50 kW och max 80 mg/m³ för >50–300 kW. Vid en ny anläggning bör krav ställas på åtminstone 100 mg/m³ (ntg vid 13 % CO₂). Energimyndighetens skrift "Närvärme med biobränsle" finns på www.energimyndigheten.se. Den omfattar teknik, författningskrav och miljökrav för anläggningar mellan 300 kW och 10 MW.

G5.3 SVAVELHALT

Utsläppet av svavel vid förbränning får inte överstiga 0,10 mg svavel/MJ bränsle som årsmedelvärde. Kravet gäller oavsett bränsle. Vid flera pannor gäller kraven det samlade utsläppet.

G6| Kyl- värme- och klimatanläggningar

Reglerna gäller fluorerade växthusgaser, så kallade F-gaser (bl.a. CFC, HCFC, HFC) samt haloner som används som köldmedium eller brandsläckningsmedel. Flera av dessa gaser bidrar till att bryta ned ozonskiktet som skyddar jorden från solens ultraviolettera strålning.

Flera har starka klimatpåverkande egenskaper. Syftet är att förhindra och minska utsläppen av de fluorerade växthusgaser som har stark klimatpåverkan samt att ersätta ozonnedbrytande ämnen med fullgoda alternativ. De svenska reglerna har ändrats till att motsvara EU:s. Bl.a. upphävs kravet på ackreditering för kyl-, luftkonditionerings- och värmepumpsutrustning. Istället ska företaget vara registrerat, företagscertifiering, och all personal ska vara utbildad, personcertifiering. Flera miljö-sanktionsavgifter är kopplade till användningen av köldmedia, se tabell 1 i Bilaga 3.

G6.1 ERSÄTTNING AV CFC

Det råder allmänt förbud mot yrkesmässig tillverkning, användning och överlåtelse av CFC, HCFC och haloner med följande undantag: HCFC får användas i befintliga utrustningar tills vidare om de var i drift 1 juni 2002 och fortfarande används. Däremot får inte HCFC fyllas på i dessa utrustningar. CFC får tills vidare användas i t.ex. kylar och frysar, som var i drift 1 januari 2005 och innehåller högst 900 g CFC, förutsatt att anläggningen inte flyttas. Haloner är totalförbjudna utom i försvaret. HFC är en mycket stark växthusgas, men det finns ännu inga restriktioner för nyinstallation. Nya anläggningar

kan i stället använda kolväten, ammoniak och koldioxid. En mer fullständig lista över ämnen och R-nummer än den som visas här finns på www.naturvardsverket.se. Sök på köldmedie-förteckning.

G6.2 LÄCKAGEKONTROLL

Läckagekontroll ska göras enligt *Tabell 8*, sidan 49 samt efter installation och ingrepp. Med enhetsaggregat menas att utrustningen utgör ett slutet system.

G6.3 UPPFÖLJNING

Ett åtgärdat läckage ska följas upp inom en månad av certifierad reparatör.

G6.4 INSTALLATION AV NYA AGGREGAT

Tillsynsmyndigheten ska underrättas i god tid före installation av ett stationärt aggregat som innehåller 10 kg F-gaser eller mer.

G6.5 KONTROLLRAPPORTER

Om den totala köldmediemängden är 10 kg eller mer, ska verksamhetsutövaren rapportera resultatet av den återkommande läckagekontrollen till tillsynsmyndigheten samt informera om utrustning som skrotats under året. Uppgifterna ska lämnas senast 31 mars nästkommande år. Utrustning som innehåller mindre än 3 kg F-gaser ska inte räknas in i denna mängd.

G6.6 INGREPP/REPARATIONER I ANLÄGGNINGEN

Installation, kontroll och service av utrustning ska utföras av certifierad personal, vars certifikat man är skyldig att kontrollera.

G6.7 INGREPP/REPARATIONER I ANLÄGGNINGEN

Installation, kontroll och service av utrustning ska utföras av certifierad personal, vars certifikat man är skyldig att kontrollera.

G7| Avfall

Med avfall menas alla föremål, ämnen eller substanser som innehavaren vill eller är skyldig att göra sig av med. Den svenska avfallsförordningen har på förebyggande arbete för att förhindra att avfall uppkommer, att klargöra skillnaden i övergången från avfall till produkt samt att definiera begreppen återvinning och bortförskaffande. För lantbruket innebär det att biologisk behandling i form av kompostering och rötning likställs med materialåtervinning.

Avfall som kan uppkomma på gården är brännbart, komposterbart (och animaliska biprodukter), återvinningsbart, deponimaterial och farligt avfall, se punkt G8. Allt avfall ska omhändertas för kompostering, återvinning eller återanvändning; inget ska deponeras eller brännas på gården. Det finns ett allmänt förbud mot att deponera organiskt avfall. Hantering av övrigt avfall regleras av den kommunala renhållningsordningen.

• G7.1 FÖRHINDRA FÖRORENING AV FODER OCH LIVSMEDEL (Tvär)

Avfall får inte förvaras så att foder eller livsmedel förorenas eller så att djur kan komma åt det och kött, ägg eller mjölk förorenas. Det är inte tillåtet att blanda olika fraktioner t.ex. spillolja med lösningsmedel. Förvaringskärlen ska vara märkta med sina innehåll.

G7.2 HANTERING, SORTERING OCH INLÄMNING

Hantering av avfall utöver farligt avfall regleras av den kommunala renhållningsordningen. Brännbart och komposterbart avfall liksom hushållsavfall samlas in av kommunen. Återvinningsbart avfall lämnas till kommunal mottagningsstation för omhändertagande.

Det är förbjudet att deponera (SFS 2001:512) organiskt avfall. Detta bör komposteras inom företaget. Observera riskerna för kväveläckage i form av lakvatten från kompost samt kväveavgivning till luften. För omhändertagande av kadaver och andra animaliska biprodukter, se EG 1069/2009. Organiskt material som får brännas hemma på gården är endast ris, löv och rent trämaterial, med reservation för risken att störa grannar med rök. Inom detaljplanlagt område kan kommunen utfärda eldningsförbud.

Förpackningar och avfallsslag med insamlingssystem via producentansvar ska sorteras ut från övrigt avfall och lämnas in för återvinning.

Producenterna ska ordna insamlingssystem, samt se till att avfallet tas om hand. För flera av avfallsslagen är producenten också skyldig att informera om tillgängliga insamlingssystem.

Följande avfallsslag omfattas av producentansvar:

- förpackningar (SFS 2006:1273)
- returpapper (SFS 1994:1205)
- batterier (SFS 2008:834)
- däck (SFS 1994:1236)
- bilar (SFS 2007:185)
- glödlampor och belysningsarmaturer (SFS 2000:208)
- elektriska och elektroniska produkter (SFS 2005:209).

G7.3 LANTBRUKSPASTER

Insamling av ensilageplast, plastdunkar och liknande organiseras av SvegRetur. En faktura eller leveranssedel som styrker att återvinningsavgiften är betald, måste kunna uppvisas vid insamlingen.

Sorterat material kan lämnas kostnadsfritt under några dagar på bestämda platser. All plast som tas emot för återvinning ska vara ren och torr och får inte innehålla föremål som järn, jord, sten, grus eller gammalt ensilage. Plasten måste lämnas sorterad i följande huvudfraktioner och underfraktioner (underfraktioner inom parentes):

- Storsäck för mineralgödsel eller utsäde, med eller utan innersäck.
- Ensilagesträckfilm (inget nät eller garn).
- Folie m.m. (plansilofolie, ensilagesäck, odlingsfolie, ensilage slang, mantelfolie, mineralgödelsäckar 25/50 kg, pallhuvor från mineralgödelsäckar 25/50 kg).
- Plasthylsor (hylsor från ensilagesträckfilm, folie och nät).
- Nät m.m. (nät, plastgarn, ej sisalgarn och odlingsväv).
- Dunkar (från växtskyddsmedel och vattenlösliga kemikalier, t.ex. ensilerings- och rengöringsmedel).

Inom varje huvudfraktion sorteras de olika materialen för sig. Storsäckars innersäck och yttersäck behöver inte skiljas åt. Dunkar lämnas rengjorda, dropptorra och utan lock. Dunkar för växtskyddsmedel märkta med säkerhetsfraserna S56 och S60 tas inte emot utan ska hanteras som farligt avfall (KIFS 2005:5). Noggranna sköljinstruktioner med upplysningar om emballage för växtskyddsmedel finns på www.svensktvaxtskydd.se. Ej rengjorda dunkar tas inte emot utan ska lämnas som farligt avfall. Upplysning om dagar, platser, sortering och rengöring finns på www.svepretur.se samt, när det gäller ke-

miska växtskyddsmedel, hos den lokala återförsäljaren. Det finns möjlighet att mot betalning avtala om hämtning på gården i samband med insamlingskampanjen. Samma sorteringsregler gäller.

G7.4 ANIMALISKA BIPRODUKTER

Med animaliska biprodukter menas bland annat gödsel, mag- och tarminnehåll, kadaver, delar av slaktade djur som inte ska användas för livsmedel, specificerat riskmaterial m.m. Även avfall från slakterier och andra bearbetningsanläggningar räknas in. Den fullständiga listan är lång, mer information finns på www.jordbruksverket.se, med en direkt länk till EU:s förordning om animaliska biprodukter som inte är avsedda att användas som livsmedel. Där fastställs folk- och djurhälsobestämmelser om insamling, transport, lagring, bearbetning och användning eller bortskaffande av animaliska biprodukter så att dessa inte innebär några risker för folk- eller djurhälsan. Biproduktsförordningen är direkt tillämplig i hela EU. Det finns kompletterande regelverk i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2006:84), bland annat om hantering av djurkadaver. Se Bilaga 4E om församlingar och områden som klassas som glesbygd.

Anmälan om anläggning

Innan du börjar med en verksamhet ska du anmäla din anläggning till Jordbruksverket om denna anläggning på något sätt framställer, transporterar, hanterar, bearbetar, lagrar, släpper ut på marknaden, distribuerar, använder eller bortskaffar animaliska biprodukter eller framställda produkter. De anläggningar som kräver godkännande måste kontrolleras av Jordbruksverket innan de kan få ett godkännande.

För att få ta en anläggning i drift där obearbetade animaliska biprodukter hanteras, t.ex. stallgödsel för att tillverka och sälja jord, måste den först godkännas av Jordbruksverket. Här ställs krav på hygienisering i form av värmebehandling på 70 °C under 60 minuter eller annan metod som ger en hygieniskt likvärdig slutprodukt.

Mer information finns på www.jordbruksverket.se under Djur – Djurprodukter – Anläggningar – Anmälan om anläggning.

G7.5 KANYLER OCH LÄKEMEDELSRESTER

Kanyler räknas som "stickande" och "skärande" avfall, och ska kapslas in innan de lämnas till mottagaren. Apoteket har en avfallslåda för verksamhetsrester, t.ex. läkemedelsrester, använda kanyler och skalpeller (om dessa är förpackade i punktions-säker behållare). Lådan kan beställas från samtliga apotek, och har varunummer 20 40 10. Man kan även förvara dem i en burk som sedan försluts väl (t.ex. gjuts in i gips). Om använda kanyler kan innebära fara för smitta ska de behandlas som farligt avfall. Kanyler och läkemedelsrester ska hanteras och förvaras så att livsmedel inte förorenas eller djur kan få i sig läkemedel av misstag. Du måste själv kontrollera vad som gäller vid hantering av kanyler i din kommun.

G7.6 TRANSPORT AV AVFALL

Utan anmälan/tillstånd får du transportera upp till 10 ton eller 50 kubikmeter övrigt avfall om det uppkommit i yrkesmässig verksamhet. Gränserna gäller per kalenderår. Gödsel anses inte vara avfall när det används som jordförbättringsmedel inom ramen för en laglig spridning på väl definierade marker.

G7.7 TRANSPORT AV STALLGÖDSEL

I EU:s förordning om animaliska biprodukter, se punkt G7.4, finns det krav på handelsdokument om man transporterar gödsel till annan användning än för spridning på åkermark, t.ex. till biogasanläggning eller jordtillverkare. Ett förenklat

handelsdokument för transporter inom Sverige finns på www.jordbruksverket.se, sök på "handelsdokument". Dokumentet ska utfärdas i tre exemplar. Originalen ska medfölja sändningen fram till slutdestinationen och sparas av mottagaren. Producenten behåller en kopia och den andra behålls av transportören. Dokumenten ska sparas i fem år.

G8| Farligt avfall

Farligt avfall får på grund av sin miljöfarlighet inte hanteras som vanligt hushålls- och industriavfall. Det ska förvaras och hanteras lika säkert som miljö- och hälsofarliga kemikalier. Det är inte tillåtet att bränna farligt avfall hemma på gården eller på annat sätt omhändertaga farligt avfall utan tillstånd.

G8.1 OMHÄNDERTAGANDE

Bortförskaffande regleras i detalj och avfallet ska tas om hand av godkänd mottagare. Exempel på farligt avfall är spillolja, oljefilter, rester av lösningsmedel, lacker, färger, kemiska växtskyddsmedel och vissa veterinärmedicinska preparat, förpackningar med rester av kemikalier (exempelvis ej noggrant ursköljda sprutdunkar eller oljedunkar som inte är dropptorra), torkdukar och uppsamlingsmaterial som är förorenade av olja samt kasserad elektronik och tungmetallhaltiga varor som batterier och lysrör. Även begagnad glykol är farligt avfall om den består av etylenglykol (propylenglykol behöver däremot inte hanteras som farligt avfall).

G8.2 AVFALLSJOURNAL

Anteckningar måste föras med uppgifter om mängder och typer av farligt avfall som lämnar verksamheten. Den uppkomna mängden avfall ska journalföras, inte bara det som lämnar gården. Kör man i väg avfall vart tredje år ska ändå den årligen uppkomna mängden journalföras år från år. Även till vilken anläggning avfallet transporteras ska antecknas. För detta finns en blankett, Avfallsjournal som bilaga i Miljöhusesyn. Journalen ska sparas i minst 5 år. Journalen uppfyller även kraven på dokumentation vid egen transport av farligt avfall.

G8.3 TRANSPORT AV FARLIGT AVFALL

Anmälan krävs för:

- transport av farligt avfall som har uppkommit i yrkesmässig verksamhet och om du transporterar mindre än 100 kg eller 100 liter farligt avfall per kalenderår
- transport av farligt avfall som innehåller farliga jordbrukskemikalier, flygaska och pannaska från oljeförbränning, smittförande avfall, asbestinnehållande avfall, avfall från förbränning eller pyrolys av hushållsavfall och liknande handels-, industri- och institutionsavfall (för avfallskoder, se 37 § i avfallsförordningen 2011:927).

Avfall som innehåller kvicksilver, förutom lysrör och andra ljuskällor, samt avfall som innehåller cyanid, kadmium eller en PCB-produkt får dock inte transporteras utan tillstånd, oavsett mängd/vikt.

Blankett för anmälan

Länsstyrelsen har blanketter för anmälan om egen transport av farligt avfall. En anmälan är giltig i fem år. Anmälan ska innehålla uppgifter om namn, adress, företags- eller personnummer, avfallsslag och mottagare av avfallet. För att korrekt ange avfallsslag bör man även skriva EWC-koder.

Tillstånd krävs:

- om du under ett kalenderår transporterar mer än 100 kg eller 100 liter farligt avfall, eller mer än 10 ton eller 50 kubikmeter övrigt avfall
- om du transporterar avfall som innehåller kvicksilver oavsett mängd, om avfallet utgörs av annat än hela lysrör eller andra ljuskällor
- om du transporterar avfall som innehåller cyanid, kadmium eller en PCB-produkt, oavsett mängd.

Undantag från tillståndsplikten görs för avfall som innehåller farliga jordbrukskemikalier, flygaska och pannaska från oljeförbränning, smittförande avfall, asbestinnehållande avfall, avfall från förbränning eller pyrolys av hushållsavfall och liknande handels-, industri- och institutionsavfall. Se ovan, under "Anmälan krävs för:".

Elektriska och elektroniska produkter

Producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter samt producentansvaret för batterier innebär att producenterna ansvarar för att produkterna, när de blir avfall, samlas in och återvinns. Producentansvaret för elavfall omfattar alla batterier och i stort sett alla elektriska apparater inklusive belysningsutrustning. Fasta elektriska installationer ingår inte. Elavfall och förbrukade batterier klassas normalt som farligt avfall. Elavfall och batterier ska lämnas till kommunernas återvinningscentraler eller annat anvisat insamlingssystem. Kontakta kommunen för upplysningar om inlämningsställen. Blybatterier som väger mer än 3 kg (bl.a. bilbatterier) får lämnas till den som i yrkesmässig verksamhet tillhandahåller sådana batterier.

G8.4 ENTREPRENÖR

Om du anlitar en entreprenör är du skyldig att kontrollera att denne har tillstånd för transport av farligt avfall samt att det mottagande företaget har tillstånd att ta hand om farligt avfall. Ibland anordnas frivillig insamling via kommun eller branschorgan. Omhändertagande och upparbetning av farligt avfall från t.ex. jordbruk, grönsaks- eller växthusodling är normalt förknippat med kostnader, medan farligt avfall från hushåll lämnas kostnadsfritt eftersom det ingår i avfallstaxan.

G8.5 TRANSPORTDOKUMENT

Ett transportdokument ska bifogas transporten och innehålla uppgifter om avsändare, transportör, mottagare, avfallsslag och avfallsmängd. Transportdokumentet ska undertecknas av avsändaren och av mottagaren när det farliga avfallet tas emot.

Förslag till transportdokument finns under Faktabank - Material för nedladdning. OBS! Blankett för anmälan om egetransport av farligt avfall finns hos din länsstyrelse.

G8.6 MOTTAGARBEVIS

När farligt avfall lämnas till en entreprenör eller återvinningsstation, som har tillstånd att hantera farligt avfall, erhålls mottagarbevis med specifikation på de avlämnade fraktionerna. Dessa ska sparas i minst fem år. Se till att dessa överensstämmer med avfallsjournalen.

G9| Producentansvar

G9.1 PRODUCENTANSVAR VID ANVÄNDNING AV FÖRPACKNINGAR

Med producentansvar menas att de som tillverkar, importerar eller säljer varor eller förpackningar har ett ansvar att se till att avfall samlas in, transporteras bort, återvinns, återanvänds eller bortskaffas på ett miljömässigt godtagbart sätt. Produkter

från trädgårdsföretag levereras nästan alltid med emballage. Trädgårdsföretagaren har ett ansvar för att de förpackningar man använder tas om hand. Förpackningarna ska samlas in och återanvändas eller återvinnas på ett miljömässigt godtagbart sätt. För att klara insamling och återvinning av förpackningar har näringslivet olika materialbolag som administreras av FTI (Förpacknings- och Tidningsinsamlingen), där vart och ett ansvarar för sitt avfallsslag. Reglerna gäller även lantbrukare som levererar andra typer av förpackade produkter t.ex. ägg. Exempel på förpackningar inom trädgårdsodlingen är hålbrikor, kartonger, plastfilm, påsar, sveppapper, frigolitlådor, hörnstöd till pallar och inreden, t.ex. formpressade inläggsskikt. Krukor räknas inte som förpackningar.

Förpackningsavgifterna administreras av REPA som erbjuder alla företag som importerar, fyller en förpackning eller säljer en vara, tillgång till det rikstäckande återvinningssystemet för förpackningar. Genom att betala förpackningsavgifter till REPA fullgör företagen sitt producentansvar. Avgifterna finansierar hanteringen av återvinningsstationer där konsumenter lämnar förpackningar för återvinning. Ta kontakt med antingen din producentförening, tillverkaren av förpackningen eller REPA-registret, www.repa.se, tel. 0200-88 03 10 om förpackningsavgift, serviceförpackning (om du endast är fyllare av en förpackning) eller särskilda avtal.

G10| Skydd mot brand och olyckor

G10.1 UPPFÖLJNING AV BRANDSKYDD – SYSTEMATISKT BRANDSKYDDSARBETE

Ägare eller brukare av byggnader eller andra anläggningar bör bedriva ett systematiskt brandskyddsarbete (SBA) för att säkerställa en tillräcklig brandskyddsnivå med åtgärder som förebygger brand samt åtgärder vid brand. Man bör dokumentera brandskyddsarbetet om det är nödvändigt för att kunna kontrollera och följa upp brister samt för att kunna informera och utbilda personalen i brandskydd. Företagaren bör själv kunna göra den dokumentation som behövs. Det systematiska brandskyddsarbetet syftar till att:

- förhindra uppkomst av brand
- utgöra en del i en insatsplan för räddningstjänsten
- i ett tidigt skede upptäcka eventuella fel eller brister i brandskyddet
- underlätta att genomföra rätta åtgärder vid en eventuell brand.

Ovanstående kan kräva både ett tekniskt och ett organisatoriskt brandskydd. Regelbunden myndighetskontroll av brandskyddet, brandsyn, har upphört, men kommunerna kan självständigt besluta om tillsyn på exempelvis lantbruk, trädgårdsföretag och hästanläggningar.

Exempel på förebyggande brandskyddsåtgärder

- Förhindra uppkomst av brand genom att undanröja tändkällor, förhindra anlagd brand, hålla god ordning och reda, kontrollera elutrustning m.m.
- Kontrollera att utrymningsvägar hålls fria och är lätt öppningsbara.
- Plan för evakuering av djur och möjlighet att delge denna kunskap och erfarenhet till räddningstjänsten.
- Förhindra rök- och brandspridning genom att kontrollera att brandcellsgränser hålls intakta för att utgöra en begränsningslinje mot en brands snabba spridning.
- Underlätta släckning genom bra tillgång till släckredskap, kunskap och övning.

G10.2 SKRIFTLIG REDOGÖRELSE FÖR BRANDSKYDDET

Enstaka mycket stora lantbruks- och trädgårdsanläggningar kan klassas som industri. De ska då lämna in en skriftlig redogörelse till kommunen. Nedanstående kriterier gäller för att klassas som industri:

- 1 Fler än 20 anställda (utöver kontorspersonal) som vistas samtidigt i byggnaden.
- 2 Byggnaden eller andra anläggningar har en sammanlagd yta större än 2 500 kvm.
- 3 Innehar tillstånd enligt lagen (1988:868) om brandfarliga varor. Även kulturhistoriskt klassade byggnader ska lämna in skriftlig redogörelse.

G10.3 SLÄCKNINGSTRUSTNING OCH INTERN INSATSPLAN

Ägare och brukare av byggnader ska i skälighets omfattning hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand eller annan olycka och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att hindra och begränsa skador till följd av brand.

En intern insatsplan bör finnas för att hjälpa räddningstjänsten att göra de rätta prioriteringarna och underlätta släckning vid en eventuell brand. Insatsplanen ska innehålla information som räddningstjänsten behöver vid en insats. T.ex. vad som är viktigast att skydda, brandrisker och skyddsåtgärder som vidtagits, hur utrymning av djur ska gå till samt var användbart vattenuttag finns. Insatsplanen ska finnas lätt tillgänglig och överlämnas till räddningstjänsten vid en eventuell olycka. I LBK-pärmen (se G10.4), flik 2, finns exempel på en insatsplan.

G10.4 LANTBRUKETS BRANDSKYDDSKOMMITTE, LBK

LBK-pärmen med rekommendationer bör finnas på varje lantbruksföretag. Den kan beställas från Brandskyddsföreningen på 08-588 475 00 eller laddas ner från www.lantbruketsbrandskydd.nu, där även mer information finns. För ytterligare hjälp, ta kontakt med Lantbrukets brandskyddskommitté, tel. 08-588 475 17.

En checklista som kan ligga till grund för det systematiska brandskyddsarbetet finns i pärmen under flik 2 (se www.lantbruketsbrandskydd.nu). Först görs en noggrann genomgång av brandskyddet i verksamheten. Därefter kontrolleras brandskyddet mot checklistan kontinuerligt.

TABELL 1: Tillståndsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.10, enligt IPPC-direktivet

Anläggning med mer än:	
A	40 000 platser för fjäderfä
B	mer än 2 000 platser för slaktsvin, tyngre än 30 kg, avsedda för produktion (som slaktsvin räknas även obetäckta gyltor)
C	750 platser för suggor (som suggor räknas även betäckta gyltor)
E	så många platser för fjäderfä, slaktsvin eller suggor att platserna tillsammans motsvarar mer än 200 djurenheter definierade enligt Tabell 4 , sidan 48

TABELL 2: Tillståndsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.11

Anläggning med stadigvarande djurhållning med mer än 400 djurenheter av
- nötkreatur
- hästar
- minkar

TABELL 3: Räkneexempel från anmälningspliktig anläggning (dikoproduktion)

Förutsättningar; 110 dikor + rekrytering, 3 tjurar, kalvning april–maj, slaktas vid 22 mån. Antalet djur är som störst under den period när alla småkalvar är födda fram tills att stutar/kvigor skickas till slakt, under perioden maj–februari. Dock ökar antalet djurenheter i två steg: dels när kalvarna passerar 1-månadsgränsen, dels när de passerar 6-månadersgränsen.					
Djurslag	Antal djur per djurenhet	Antal djur	Antal djurenheter	Antal djur	Antal djurenheter
		Maj		November	
110 dikor	3	110	36,7	110	36,7
Kalvar yngre än en månad	Räknas ej	88	0	0	0
Kalvar 1-6 mån	6	22	3,7	0	0
Ungdjur >6 mån	3	110	36,6	220	73,3
3 tjurar	3	3	1	3	1
Summa		333	78	333	111

TABELL 4: Anmälningsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.20, för verksamheter med stadigvarande djurhållning med mer än 100 djurenheter (DE)

Med en djurenhet (DE) menas
1 mjölkko (som mjölkko räknas även sinko)
6 kalvar, en månad eller äldre. Med kalv avses ett nötkreatur upp till sex månaders ålder. Kalvar upp till en månads ålder räknas till moderdjuret
3 övriga nöt, sex månader eller äldre
3 suggor, inklusive smågrisar upp till 12 veckors ålder. Betäckta gyltor räknas som suggor
10 slaktsvin eller avelsgaltar, 12 veckor eller äldre. Gyltor som inte är betäckta räknas som slaktsvin
1 häst, inklusive föl upp till sex månaders ålder
10 minkhonor för avel, inklusive valpar upp till åtta månaders ålder samt avelshannar
100 kaniner
100 värphöns äldre än 16 veckor
200 unghöns upp till 16 veckors ålder
200 slaktkycklingar
100 kalkoner, gäss eller ankor, inklusive kycklingar och ungar upp till en veckas ålder
15 strutsfåglar av arterna struts, emu och nandu, inklusive kycklingar upp till en veckas ålder

10 får eller getter, sex månader eller äldre
40 lamm eller killingar, upp till sex månaders ålder.

TABELL 5: Klassificering av brandfarliga varor enl. SRVFS 2005:10

Klass	Flampunktsområde	Ämne
1	<21 °C	bensin, etanol
2a	≥21 – ≤30 °C	butanol, xylén
2b	>30 – ≤55 °C	fotogen, lacknafta
3	>55 – ≤100 °C	diesel, eldningsolja

TABELL 6: Förvaring av brandfarliga vätskor. Volymen överskridande dessa (sammanlagt på företaget) kräver tillstånd av byggnadsnämnden

Placering	Klass 1, 2 och 3 (total volym)	Klass 3 för uppvärmning eller elproduktion	Gas
Inomhus	0,25 m ³	10 m ³	0,25 m ³
Utomhus	3 m ³	50 m ³	1 m ³
I mark (ej besiktningsbar utvändigt)	1 m ³ ¹⁾		

1) Förvaring i mark av klass 3-vätska är inte tillståndspliktig.

TABELL 7: Produktnamn för köldmedier

Ämne	Namn
CFC	R11, R12, R114, R500, R502
HCFC	R22
Halon	R13B1
HFC	R134A, R404A, R407C, R410A

TABELL 8: Schema för läckagekontroll av utrustning som innehåller F-gaser

Innehåll av F-gas	Kontrollintervall räknat från 4 juli 2007
Mindre än 3 kg, alla aggregat	Inget krav på kontroll
Mindre än 6 kg, hermetiskt tillsluten utrustning	Inget krav på kontroll
3–<30 kg – enhetsaggregat	Inom 12 mån
30 kg eller mer	Inom 6 mån
300 kg eller mer	Inom 3 mån

TABELL 9: Exempel på EWC-koder. Beskrivningarna är anpassade till lantbruk och inte ordagrant hämtade från lagtexten

02 01 08	Jordbrukskemikalier, t.ex. kemiska växtskyddsmedel
13 08 99	Spillolja
16 01 07	Oljefilter
16 01 14	Begagnad etylenglykol
16 02 13	Avfall från elektrisk eller elektronisk utrustning m.m.
16 06 01	Blybatterier
16 06 02	Nickelkadmiumbatterier
14 06 03	Lösningsmedel
20 01 21	Lysrör och annat kvicksilverhaltigt avfall
20 01 23	Kasserade kylar och frysar

V1| Registrering av livsmedels- och foderanläggning samt godkännande

V1.1 REGISTRERING – PRODUKTION AV LIVSMEDEL

Den som odlar och skördar spannmål, potatis, frukt och grönsaker m.m. för livsmedelsändamål på friland eller i växthus ska ha sin anläggning registrerad hos länsstyrelsen. Enklare packerier i anslutning till odlingen ska också vara registrerade hos länsstyrelsen.

Man kan sälja eller ge bort små mängder av egenproducerade växtprodukter direkt till konsumenter, eller till lokala detaljhandlare eller restauranger som levererar direkt till konsumenter, utan att särskilt registrera denna del av verksamheten hos kommunen. Exempel på sådana verksamheter är enklare gårdsförsäljning, dörrförsäljning, bryggförsäljning, torg- eller marknadsförsäljning som sker i liten skala.

Sker försäljning under butiksliknande former ska butiken vara registrerad hos den kommunala kontrollmyndigheten. Om företaget gör betydande ändringar i verksamheten, upphör eller byter ägare ska en ny registrering göras. Som primärproducent ansvarar du för att dina anläggningar är registrerade. Den som odlar växtprodukter för egen konsumtion omfattas inte av bestämmelserna och behöver inte registrera sin verksamhet. Information om registrering av livsmedelsföretag finns på www.livsmedelsverket.se. Har du frågor om registrering, kontakta länsstyrelsen.

V1.2 REGISTRERING – FODERFÖRETAGARE

Om det du odlar kan komma att användas som foder är du även foderföretagare. Alla foderföretagare ska ha sina anläggningar registrerade hos Jordbruksverket. I vissa fall måste också anläggningen vara godkänd. Med en anläggning menas i normalfallet hela gården. Registreringen sker via elektronisk anmälan på www.jordbruksverket.se eller på en blankett som går att beställa från Jordbruksverket. Vid användning av foder måste man förvissa sig om att den som levererar fodret är registrerad hos Jordbruksverket. Registrerade anläggningar finns tillgängliga på www.jordbruksverket.se "Anläggningsregistret". Läs mer om reglerna kring detta under D10.

V2| Spårbarhet i växtodlingen

● V2.1 SPÅRBARHET

(Tvär)

Med spårbarhet menas möjligheter att spåra och följa livsmedel, foder, livsmedelsproducerande djur och andra ämnen som är avsedda för eller kan ingå i ett livsmedel, genom alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan. Spårbarheten gäller ett steg bakåt och ett steg framåt i hela livsmedelskedjan från jord till bord. Definitionen av primärproduktion innebär att odling och skörd omfattas av kraven på spårbarhet. Det inkluderar frilands- och växthusgrönsaker, frukt och bär, foder till livsmedelsproducerande djur och spannmål men även t.ex. småplantor för livsmedelsproduktion. Även groddar och frön avsedda för produktion av groddar omfattas.

Vid inköp ska man kunna uppge från vilken juridisk person varorna köpts. Vid försäljning ska man kunna uppge till vilken juridisk person varor har levererats. Kravet på spårbarhet gäller inte livsmedel som levererats direkt till slutkonsument. För att uppfylla kraven krävs dokumentation, som åtminstone ska innehålla uppgifter om:

För dig som säljer:

- vem produkter har levererats till
- vad som levererats (typ och mängd av produkt)
- när leverans skett (datum)

För dig som köper:

- vem som levererat produkter
- vad som levererats (typ och mängd av produkt)
- när leverans skett (datum).

Det kan räcka med leverantörssedlar om all information finns så att livsmedel eller foder enkelt kan spåras och tas tillbaka om det är eller misstänks vara hälsofarligt, felaktigt märkt eller på annat sätt otjänligt.

Sverige har förespråkat att dokumentationen ska sparas en tid som beror på livsmedlets hållbarhet. Fem år bedöms ofta vara lämpligt.

● V2.2 SPÅRBARHET – INKÖP FÄRDIGA LIVSMEDEL

(Tvär)

Vid inköp av t.ex. vissa plantor inom trädgårdsnäringen som ska ingå i det färdiga livsmedlet, ska det finnas dokumentation över varifrån dessa har erhållits, mängd och inköps- eller leveransdatum. Se också V2.1.

V3| Märkning och presentation av livsmedel

V3.1 MÄRKNING OCH PRESENTATION – KONSUMENTFÖRPACKNINGAR

Livsmedel som förpackas i konsumentförpackningar ska märkas enligt Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel. Märkningen och förpackningarnas utseende får inte vara vilseledande för konsumenterna. Detta gäller även frivilliga märkningar, t.ex. IP. Partier som levereras till butiker, grossister eller industrier ska också vara korrekt märkta. Information om märkningsreglerna finns på www.livsmedelsverket.se.

V3.2 MÄRKNING OCH PRESENTATION

Frukt och grönsaker som omfattas av EU:s kvalitets- och handelsnormer ska alltid märkas enligt dessa. Information om handelsnormerna finns på www.jordbruksverket.se och www.livsmedelsverket.se. Förpackningsmaterial ska vara avsedda att användas i kontakt med livsmedel. Se också V3.1.

V4| Försäljning av foder

V4.1 FÖRSÄLJNING

Om foder säljs eller på annat sätt avyttras till andra lantbrukare i en sammanlagd mängd över 10 ton ts per år och längre än 50 km från gården, ställs högre krav på åtgärder för att fodret inte ska förorenas eller förstöras. Du ska då följa hygienreglerna under D10, och dessutom ha mer långtgående rutiner för att hantera risker i verksamheten. Det ska också finnas en plan för åtgärder om ett försålt foder inte uppfyller krav på säkert foder. Här har du god hjälp av de nationella branschriktlinjerna för livsmedels- och fodersäkerhet vid produktion av spannmål, oljevaxter och trindsäd som kommer att bli färdiga under 2014. När de är klara kommer de att finnas på www.livsmedelsverket.se.

V5| Livsmedelssäkerhet i växtodlingen

V5.1 LIVSMEDELSSÄKERHET – UTRYMMEN

Enligt EG-förordning nr 852/2004 ska lantbrukaren/trädgårdsodlaren (primärproducenten) förhindra att livsmedlen förorenas genom luft, jord, vatten, foder, gödselmedel, växtskyddsmedel och biocider. Förordningen innehåller även regler om lagring, hantering och bortskaffande av avfall. Inom växtodlingen innebär detta att utrymmen och behållare ska hållas rena och vid behov desinficeras. Se även V5.2 – V5.14.

V5.2 LIVSMEDELSSÄKERHET – HYGIENISKA VILLKOR

Hygieniska produktions-, transport- och lagringsvillkor för växtprodukter ska kunna garanteras (håll redskap, maskiner, lagringsutrymmen m.m. rena!). Se även V5.1 – V5.14.

V5.3 LIVSMEDELSSÄKERHET – VATTEN

Använd dricksvatten eller rent vatten när så krävs för att förhindra förorening. Se även V5.1 – V5.14.

V5.4 LIVSMEDELSSÄKERHET – ARBETSROUTINER

Se till att det finns goda arbetsrutiner med avseende på hygien för personal som hanterar livsmedel. Se även V5.1 – V5.14.

V5.5 LIVSMEDELSSÄKERHET – PERSONAL

Se till att personal som hanterar livsmedel är vid god hälsa och får utbildning om hälsorisker. Det finns inte reglerat i lagkraven att det ska vara någon särskild utbildning, det viktigaste är att personalen har relevant kunskap om hygien. Personalen ska så långt som möjligt förhindra smittspridning samt ha kunskap om smittförebyggande åtgärder som bidrar till att minska risken för spridning av smittämnen. Se även V5.1 – V5.14.

V5.6 LIVSMEDELSSÄKERHET – SKADEDJUR

Förhindra så långt det är möjligt att djur och skadedjur orsakar förorening. Skadedjurskontrollen ska omfatta ytterområden, utrymmen där livsmedel och foder hanteras och förvaras samt övriga utrymmen för t.ex. avfall. Se även V5.1 – V5.14.

• V5.7 LIVSMEDELSSÄKERHET – LAGRA OCH HANTERA

(Tvär)

Lagra och hantera avfall och farliga ämnen så att förorening förhindras. Se även V5.1 – V5.14.

• V5.8 LIVSMEDELSSÄKERHET – VÄXTSKYDDSMEDEL OCH BIOCIDER

(Tvär)

Använd växtskyddsmedel och biocider på ett korrekt sätt (se även V7.1–V7.13, V7.17). Se även V5.1 – V5.14.

V5.9 LIVSMEDELSSÄKERHET – ÅTGÄRDER

Livsmedelsföretagarna ska vidta lämpliga åtgärder när de informeras om problem som uppmärksammas vid offentliga kontroller. Se även V5.1 – V5.14.

V5.10 LIVSMEDELSSÄKERHET – FÖRPACKNINGSMATERIAL

Enligt ramförordningen (EG) nr 1935/2004 – som gäller för alla material och produkter som avses/har/förväntas komma i kontakt med livsmedel – är huvudkravet att det för avsedda användningsförhållanden inte får överföras ämnen till livsmedlet i sådana mängder att de kan

- utgöra en fara för människors hälsa
- medföra en oacceptabel förändring i livsmedlets sammansättning
- medföra en försämring av livsmedlets smak och lukt (organoleptiska egenskaper).

Förpackningar av plast som avses/har/förväntas komma i kontakt med livsmedel ska även uppfylla kraven som ställs i förordning (EG) nr 10/2011. Se även V5.1 – V5.14.

• V5.11 LIVSMEDELSSÄKERHET – RESULTAT AV ANALYSER

(Tvär)

Protokoll från analyser som avser risker för foder- och livsmedelssäkerhet ska sparas och finnas tillgängliga för granskning. Se även V5.1 – V5.14.

• V5.12 LIVSMEDELSSÄKERHET – JOURNALER OCH DOKUMENTATION

(Tvär)

Journaler och dokumentation ska föras och bevaras under lämplig tid och på lämpligt sätt i förhållande till verksamhetens storlek och art. Dokumentationen ska innehålla uppgifter om de åtgärder som vidtagits för att kontrollera faror i produktionen. På begäran ska relevanta uppgifter i journaler och dokumentation vara tillgängliga för kontrollmyndigheten och mottagande livsmedelsföretagare. Se även V5.1 – V5.14.

• V5.13 LIVSMEDELSSÄKERHET – DOKUMENTATION VÄXTSKYDDSMEDEL OCH BIOCIDER

(Tvär)

Dokumentera all användning av växtskyddsmedel och biocider i växtodlingen (dokumentationskrav finns under V7.14–V7.17). Dokumentationen ska finnas tillgänglig även om arbetet lejs bort. Se även V5.1–V5.14.

V5.14 LIVSMEDELSSÄKERHET – DOKUMENTATION SKADEDJUR

Dokumentera förekomsten av skadedjur och vidtagna åtgärder. Dokumentera växtsjukdomar som förekommit och kan påverka livsmedelssäkerheten. Se även V5.1–V5.14.

V5.15 BRANSCHRIKTLINJER FÖR VÄXTODLINGSPRODUKTER

För att göra det lättare att följa bestämmelserna har man tagit fram nationella branschriktlinjer inom vissa områden. Det är branschens egen beskrivning av hur målen i lagstiftningen kan uppnås, dvs. produktion av säkra livsmedel, rätt märkta och spårbara. Lagstiftningen måste alla följa. Branschriktlinjerna är frivilliga, men ett bra hjälpmedel. I dagsläget finns det nationella branschriktlinjer för att undvika fusariumtoxiner i spannmål. Dessa finns att ladda ner på www.livsmedelsverket.se. Riktlinjer håller på att tas fram för odling av spannmål, oljevaxter, trindsäd, potatis, bär, frukt och frilandsväxthusgrönsaker.

V6.1 GMO – ANMÄLAN

Endast godkända genmodifierade grödor får odlas. Vid import av utsäde, var uppmärksam på att endast godkända GMO ingår. För att inte orsaka ekonomisk skada för någon annan, finns bestämmelser för den som odlar GMO-gröda. Ansvar för åtgärder vilar enbart på den som odlar GMO-grödan. Anmälan om utsättning ska göras på blanketten "Anmälan – odling av genetiskt modifierade grödor" som finns på Jordbruksverkets hemsida. Anmälan ska ha kommit in till Jordbruksverket senast två veckor efter sådd eller sättnings. Jordbruksverket tar ut en avgift på 200 kr för tillsyn och registrering. Information ska lämnas till näringsidkare som brukar jordbruksmark inom 100 meter från skiftet där de genetiskt modifierade grödorna odlas. Denna information ska lämnas senast 1 november året innan grödorna ska odlas. Avståndet från odlingens ytterkanter till annans odling av ej genetiskt modifierade grödor av samma art ska vara minst 50 meter för majs och minst 3 meter för potatis. Se också V6.2 och V6.3.

V6.2 GMO – SAMEXISTENS

När GMO transporteras får det inte finnas risk att genetiskt modifierade organismer sprids till någon annans jordbruksmark och där orsakar ekonomisk skada till följd av att produkter måste märkas som genetiskt modifierade. Utrustning som även används till annat än GMO ska göras ren så att det inte finns någon risk för inblandning av GMO i produkter som inte är GMO, för att undvika att dessa ska behöva märkas som GMO. Se också V6.1 och V6.3.

V6.3 GMO – MÄRKNING OCH SPÅRBARHET

Det ska vara möjligt att spåra genetiskt modifierade produkter genom hela produktionskedjan. Varje godkänd GMO har en unik identitetsbeteckning. I alla led ska denna beteckning och uppgift om att produkten är genetiskt modifierad finnas med. Uppgifterna ska sparas i fem år.

Dessa produkter ska märkas:

- Livsmedels- och foderprodukter som innehåller, består av eller har framställts av GMO ska vara märkta vid försäljning.
- Levande GMO som inte är livsmedel eller foder, till exempel utsäde och prydnavväxter.

Märkningen kan se ut så här: "Denna produkt innehåller genetiskt modifierade organismer" eller "Denna produkt innehåller genetiskt modifierad majs". Se också V6.1 och V6.2.

V7| Växtskydd, miljö-, livsmedels- och fodersäkerhet

Reglerna för växtskydd omfattar kemiska och biologiska bekämpningsmedel samt preparat som utgörs av nematoder, insekter och spindeldjur. En ny växtskyddslagstiftning håller på att införas i hela EU. Ramdirektivet för hållbar användning av bekämpningsmedel (2009/128/EG) trädde i kraft 1 november 2009 och nya regler är på gång att införas i svensk lagstiftning. Det är ett minimidirektiv med syfte att minimera riskerna vid användning av växtskyddsmedel.

De nya reglerna kommer att införas successivt under flera års tid, t.ex. ska alla som använder bekämpningsmedel yrkesmässigt tillämpa integrerat växtskydd senast 1 januari 2014. Det är viktigt att använda förebyggande metoder och grunda

behovet av bekämpning på faktorer i fält med hjälp av prognoser och bekämpningströsklar. I första hand ska biologiska, fysikaliska eller andra icke-kemiska bekämpningsmetoder användas. De kompletta godkännanderegler i EU:s förordning kring utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden (1107/2009) som beslutades 2009 tar upp de regler som Kemikalieinspektionen ska följa för att godkänna växtskyddsmedel i Sverige. Dessa började gälla i juni 2011 och bland annat har reglerna förändrats för godkänd användning av bekämpningsmedel och skyldigheten att dokumentera spridningen, se V7.2 och V7.14–V7.17.

• V7.1 GODKÄNDA PREPARAT

(Tvär)

Alla preparat som används måste vara godkända för användning i Sverige. Godkännandet görs av Kemikalieinspektionen. En förteckning över godkända preparat finns på www.kemi.se, Bekämpningsmedelsregistret. Här finns också information om preparat som inte längre är registrerade men som fortfarande får användas en viss tid.

Ny lag om parallellimport

En nyhet i förordningen (EG) nr 1107/2009 är möjligheten att ansöka om parallellhandelsstillstånd. Med ett sådant tillstånd får du föra in ett växtskyddsmedel från en annan medlemsstat, använda växtskyddsmedlet för egen del eller släppa ut medlet på den svenska marknaden. OBS! Den omfattande lagstiftningen gäller även användning av medel som tidigare köpts in. Kemikalieinspektionen kan utfärda parallellhandelsstillstånd efter ansökan. Mer information finns på www.kemi.se.

• V7.2 GODKÄND ANVÄNDNING

(Tvär)

Växtskyddsmedel får endast användas om alla villkor som framgår av preparatets märkning följs. Detta är en utökning jämfört med tidigare, då endast krav på avsedd gröda och högsta dos fanns.

Det innebär till exempel att preparatet endast får användas:

- till de grödor som framgår av märkningen
- med högst de doser som framgår av märkningen
- med högst det antal behandlingar som framgår av märkningen
- vid den tidpunkt som anges av märkningen, särskilt viktigt för växtskyddsmedel som är farliga för pollinerande insekter
- så att eventuell karenstid hålls
- så att alla skyddsåtgärder som anges i märkningen följs, t.ex. bevuxna skyddszoner där sådana måste finnas.

Det finns preparat som har utvidgade användningsområden ("off-label"). Preparatet får då användas på fler sätt än vad som står på etiketten. Detta förekommer framför allt för trädgårdsgrödor. Preparat med utvidgat användningsområde räknas som godkänt för användning enligt V7.1. Information om utvidgade användningsområden kan sökas på preparatets namn eller registreringsnummer på Kemikalieinspektionens hemsida, under rubriken Dispenser i Bekämpningsmedelsregistret.

Vissa preparat som används tidigt under odlings säsongen har sista behandlingsdatum angivet. Det ska inte förväxlas med karenstiden som anger restriktioner för tidpunkten mellan behandling och skörd. För att undvika missförstånd kan det vara praktiskt att notera i sprutjournalen om preparatet inte har karenstid.

Karenstiden för vissa växtskyddsmedel är till för att minska risken för resthalter i livsmedel och foder. Det måste gå en viss tid mellan bekämpningstillfället och skörd av grödan. Växtskyddsmedlet får endast användas så att angiven karenstid hålls. Karenstid och skördetidpunkt ska dokumenteras i sprutjournal, se vidare V7.14–V7.17. Vid en spridning inom områden större än 1 000 m² där allmänheten får färdas fritt (utom åkermark) ska anmälan göras till miljöförvaltningen senast 4 veckor före spridning och anslag ska sättas upp.

■ V7.3 FÖRVARING AV VÄXTSKYDDSMEDEL

(Se även punkt G3)

(Tvär)

(Extra tvär för miljöersättningar)

Växtskyddsmedel ska liksom kemiska produkter förvaras så att läckage inte kan uppstå. De ska förvaras åtskilda från foder och livsmedel för att förhindra förorening.

Växtskyddsmedel klass 1L ska alltid förvaras i ett låst utrymme medan det för klass 2L krävs att förvaringen hindrar obehöriga, t.ex. barn, att komma i kontakt med produkterna. Även klass 2L-produkter bör förvaras inlåsta i ett förråd. Växtskyddsmedel och andra kemiska produkter måste ute i fält hållas under uppsikt eller förvaras inlåsta.

Vid omfattande användning av kemiska växtskyddsmedel bör dessa förvaras i ett separat kemikalieförråd. Det ska vara utformat så att det är lätt att hålla god ordning, vara utan golvbrunn, ha tätt golv samt god ventilation. Kemikalierna ska bli kvar i utrymmet även om förpackningarna går sönder.

V7.4 FÖRVARING AV BETAT UTSÄDE

Betat utsäde ska förvaras i väl märkta, täta emballage, anpassade efter betmedlets faroklass t.ex. giftigt, mutagent, cancerogent. På etiketten, och i handlingar som åtföljer utsädet, anges namnet på växtskyddsmedlet som utsädet är betat med, verk samma ämnen som ingår, standardfraser för säkerhetsåtgärder och riskreducerande åtgärder som kan finnas i växtskyddsmedlets produktgodkännande. Märkningskraven finns i fjärde punkten i artikel 49, EU-förordning 1107/2009 och började tillämpas 14 juni 2011. Ytterligare information om märkning finns i föreskriften SJVFS 2001:13, som är under omarbetning, en ny version väntas under 2012. Märkningskraven gäller även för den som själv betar utsäde eller packar om.

■ V7.5 SKYDDSDUTRUSTNING

(Tvär/villkor)

Det krävs att man använder skyddsutrustning enligt anvisning i säkerhetsdatablad, såsom handskar, skyddsglasögon, ansiktsskärm och andningsskydd med partikelfilter om det finns risk för stänk eller inandning av preparat. Det ska finnas vatten och rengöringsmedel för att kunna tvätta bort spill på huden. Läs mer på www.av.se/teman/vaxtskydd.

■ V7.6 PÅFYLLNING OCH RENGÖRING

(Extra tvär för miljöersättningar)

Påfyllning och rengöring av spridningsutrustning, även traktorn, ska utföras på sådan plats att inte yt- eller grundvatten förorenas eller så att någon annan miljöskada uppstår. Arbetet bör ske på biologiskt aktiv mark, t.ex. i fält, på biobädd eller spolplatta med avloppet kopplat till slutet behållare eller gödselbehållare. Sköljvatten från invändig rengöring bör spridas över ytan där växtskyddsbehandling utförts. Vid påfyllning och rengöring ska ett ordentligt skyddsavstånd hållas (ca 30 m

enligt Naturvårdsverkets allmänna råd 97:3) till brunnar, diken, vattendrag och sjöar. Då biobädd eller tät platta med uppsamling används rekommenderas ett avstånd på 15 m, enligt Säkert växtskydd.

V7.7 PÅFYLLNING OCH RENGÖRING

Vid påfyllning av spruta direkt från vattendrag måste en separat pump som bara används för att pumpa rent vatten användas. Det får inte finnas risk för att tillblandad vätska går baklänges ut i vattendraget.

■ V7.8 UNDERHÅLL AV SPRUTA

(Extra tvär för miljöersättningar)

Sprutan ska underhållas väl, vara väl kalibrerad samt anpassad för ändamålet (SNFS 1997:2). I Naturvårdsverkets allmänna råd 97:3 rekommenderas att funktionstesta sprutan varje år om man sprutar mer än 25 ha per rampeter. Vid mindre användning bör sprutan testas vartannat år. En förteckning över funktionstestare av sprutor finns på www.jordbruksverket.se (klicka på "Odling", välj "Växtskydd", därefter "Spruteteknik och funktionstest" och till sist "Godkända funktionstestare"). Driftsinstruktioner bör finnas för all hanteringsutrustning.

■ V7.9 GILTIG BEHÖRIGHET

(Extra tvär för miljöersättningar)

För att få använda medel av klass 1L krävs tillstånd och intyg om behörighet. För klass 2L krävs ett intyg om behörighet, medan klass 3 får användas av var och en. För att få ett intyg om behörighet ska man ha fyllt 18 år och klarat länsstyrelsens utbildning. Begäran om intyg och ansökan om tillstånd lämnas till länsstyrelsen eller Jordbruksverket. Både klass 1L-tillståndet och intyget om behörighet för klass 1L och 2L ska förnyas vart femte år genom en fortbildningskurs.

V7.10 GILTIG BEHÖRIGHET FÖR BETNING

För betning av utsäde krävs särskild behörighet och särskild utbildning som anordnas av Jordbruksverket.

■ V7.11 FÖRBUD PÅ NATURBETESMARKER

(Extra tvär för miljöersättningar)

Kemiska bekämpningsmedel får inte spridas på naturbetesmarker och ängar.

■ V7.12 TILLSTÅND FÖR VISS ANVÄNDNING

(Extra tvär för miljöersättningar)

Vid spridning inom skyddsområde för vattentäkt, tomtmark för flerfamiljshus, förskolor, skolor och allmänna lekplatser samt vid planerings- och anläggningsarbete fordras tillstånd av kommunal nämnd. För skyddsområde för vattentäkt och planerings- och anläggningsarbete finns dock undantag för punktbehandling.

■ V7.13 SKYDDSAVSTÅND

(Extra tvär för miljöersättningar)

Kemiska bekämpningsmedel får inte spridas på naturbetesmarker och ängar. Spridning ska ske så att människor inte skadas och med så liten miljöpåverkan som möjligt. Åtgärder ska motverka att preparaten sprids till omkringliggande områden. Vid spridning med maskinburen eller bogserad spruta ska den som utför spridningen ha lämplig utrustning för bestämning av temperatur, vindriktning och vindhastighet på platsen, för att kunna bestämma skyddsavstånd mot vindavdrift.

Det finns regler (SNFS 1997:2) för att bestämma skyddsavstånd och Naturvårdsverkets allmänna råd 97:3 har rekommendationer om skyddsavstånd mot diken, vattendrag, sjöar, dränerings- och dricksvattenbrunnar. Man bör avstå från spridning

vid vindhastigheter över 5 m/s (3 m/s vid användning av konventionell lantbruksspruta). Vindhastigheten ska kunna bestämmas med en noggrannhet om +/- 0,5 m/s. Använd "Hjälpreda för bestämning av skyddsavstånd mot vindavdrift" som ett komplement till de allmänna råden. Hjälpredan är gratis och kan beställas på tel. 08-550 949 80 eller via info@distributionsservice.se. Hjälpredan kan även laddas ner från www.greppa.nu och till mobiltelefonen. "Hjälpreda för vindanpassat skyddsavstånd i fruktodlingar" finns också att ladda ner. Tänk på att en av de viktigaste åtgärderna för att skydda närliggande vattentäkter, är att undvika kemiska växtskyddsmedel på gårdsplanen.

Rekommenderade minsta markbaserade skyddsavstånd (fördubblas om marken lutar 10 %, fyrdubblas vid 20 % lutning):

- 1 m till diken och dräneringsbrunnar
- 6 m till sjöar och vattendrag räknat från strandlinje för högvattenyta eller överkant strandbrink
- 12 m till vattentäkt/brunn.

• V7.14 SPRUTJOURNAL

(Tvär)

OBS! Denna text är gemensam för frågorna V7.14–V7.17. Det är dock viktigt att du också läser V7.15–V7.17.

Den 14 juni 2011 började den nya växtskyddsmedelsförordningen (1107/2009) tillämpas. Den innehåller ett allmänt krav om registrering och dokumentation över användningen av växtskyddsmedel. Kravet på dokumentation omfattar alla yrkesmässiga användare, även växthusodlare. Befintliga svenska regler har enbart omfattat spridning utomhus och inte gällt för verksamhet i växthus. Nytt är också att dokumentationen ska omfatta all användning, även av fysikaliskt verkande växtskyddsmedel. Tidigare svenska regler ställde enbart krav på dokumentation av kemiska bekämpningsmedel. Alla som sprider växtskyddsmedel av klass 1L eller klass 2L ska dokumentera:

- preparat
- tidpunkt
- använd dos, på vilken yta och vilken gröda.

■ V7.15 SPRUTJOURNAL – SPRIDNING UTMOMHUS

(Extra tvär för miljöersättningar)

Utöver vad som står i V7.14 finns i Naturvårdsverkets spridningsföreskrifter ytterligare uppgifter som ska dokumenteras om spridningen sker utomhus:

- vilket medel och vilken dos som använts samt tidpunkt och plats för spridningen
- temperatur och vindförhållanden
- vilka skyddsavstånd som hållits till omgivningen
- vilka försiktighetsmått som iakttagits till skydd mot miljöpåverkan vid påfyllning och rengöring av utrustningen.

• V7.16 SPRUTJOURNAL – FODER OCH LIVSMEDEL

(Tvär)

Utöver vad som står i V7.14–V7.15 ska den som producerar livsmedel eller foder dessutom anteckna uppgifter om:

- vem som utfört bekämpningen
- karenstid och verkligt skördedatum (om preparatet har karenstid).

• V7.17 SPRUTJOURNAL – TILLGÄNGLIG DOKUMENTATION

(Tvär)

Anteckningarna görs lämpligen i en sprutjournal av den som utför åtgärden men kan också föras på annat sätt. Dokumentation ska sparas i tre år och kunna visas upp om behörig myndighet begär det. Dokumentationen ska finnas tillgänglig på gården även om spruttjänsten anlitas. Sprutjournal kan erhållas från återförsäljare av växtskyddsmedel, från växtodlingsrådgivarna eller föras i olika växtodlingsprogram.

■ V7.18 BIGIFTIGA PREPARAT

(Extra tvär för miljöersättningar)

Växtskyddsmedel som är särskilt skadliga för pollinerande insekter (t.ex. bin och humlor) får inte användas då insektspollination kan förekomma. Med stor sannolikhet finns det pollinerande insekter i fältet om grödan eller ogräs blommar och/eller det finns någon biodlare i trakten. Kontrollera om bin flyger över fältet och om fältet ligger mellan en bigård och t.ex. ett blommande rapsfält som beflygs av bin. Spruta i så fall vid annan tidpunkt. Vissa pyretroider får dock användas i oljeväxter om spridning utförs kl. 22.00–03.00 och om bin och humlor lämnat fältet. Kontrollera vad som gäller enligt preparatets märkning eller på säkerhetsdatabladet.

■ V7.19 BIGIFTIGA PREPARAT – DOKUMENTATION

Vid användning av bigiftiga preparat ska det i sprutjournalen (enligt SJVFS 1999:94) även anges:

- vilken gröda som behandlats
- om grödan blommar och om det finns blommande ogräs i fältet.

V7.20 VARNINGSSKYLT UTANFÖR VÄXTHUS VID BEKÄMPNING

Skyltar ska sättas upp vid varje ingång till den lokal där växtskyddsmedel använts. De ska innehålla uppgifter om att växtskyddsmedel spridits samt villkor för tillträde till lokalen. Skyltarna ska sitta uppe tills det är säkert att gå in i lokalen och måste finnas även om man läser dörrarna.

V8| Reglering av vissa växtskadegörare och flyghavre

V8.1 BEKÄMPNING AV FLYGHAVRE

All mark ska hållas fri från flyghavre. Den som brukar fastigheten är skyldig att bekämpa flyghavre (handplockning och/eller kemiskt). Vid frågor kontakta din länsstyrelse, som är tillsynsansvarig myndighet.

V8.2 FÖRHINDRA SPRIDNING AV FLYGHAVRE

Spridningshinderande åtgärder:

- Växtodlingsprodukter (frö, spannmål, halm, avrens och annat avfall från spannmål/frö/halm) får inte transporteras, förvaras, hanteras eller användas till utsäde, foder m.m. om det finns risk för spridning av flyghavre.
- Transport av spannmål, frö och halm utanför sammanhängande del av brukningsenhet ska ske i välttillslutna transporter så att flyghavrekärnor ej kan spridas. I annat fall ska brukaren skriftligt försäkra att brukningsenheten är fri från flyghavre.
- Emballage och vagnar måste vara fria från flyghavre innan de används utanför sammanhängande del av brukningsenheten.
- Avrens och annat avfall som innehåller flyghavre ska brännas eller förstöras på annat sätt.

V8.3 REGISTRERING

Reglerna under V8.3–V8.9 berör främst dem som producerar eller säljer växter från växthus, plantskolor eller gardencenter eller driver upp småplantor av bär- eller grönsaksproduktion samt de som odlar eller packar potatis. Producenter av grönsakerna och bären, dvs. primärproduktionen omfattas dock inte av detta regelverk (se även avsnitt V1 om registrering). Företagen ska vara registrerade hos Jordbruksverket. All odling av potatis som är avsedd för försäljning kräver registrering. Även de som yrkesmässigt producerar, lagrar, saluför eller importerar prydnadsväxter eller grönsaksplantor, fröer, lökar, knölar, frukter, virke m.m. samt odlingssubstrat ska vara registrerade hos Jordbruksverket. Om företaget upphör, byter ägare eller om villkoren för registreringen ändras väsentligt ska ny registrering göras.

V8.4 UNDANTAG FÖR REGISTRERING VID ODLING AV POTATIS <0,5 HA

Vid gårdsförsäljning direkt till konsument krävs registrering endast om mer än 0,5 ha potatis odlas. Undantaget gäller inte kravet på registrering av livsmedelsanläggningar hos länsstyrelsen.

V8.5 ANMÄLAN AV PRODUKTIONSOMFATTNING VARJE ÅR TILL JORDBRUKSVERKET

Varje år, senast 1 februari, ska en anmälan till Jordbruksverket om produktionsomfattning göras. Detta gäller vid produktion av prydnadsväxter eller grönsaksplantor, fröer, lökar, knölar, frukter och utsädespotatis. De produktionsinriktningar som inte omfattas av kraven på registrering kan ändå omfattas av kontrollen då det gäller karantänsskadegörare (se V8.9).

V8.6 UTSÄDE

Det ska finnas dokumentation om vilket utsäde som har använts.

Hemmaproducerat utsäde

Hemmaproducerat utsäde av skyddade sorter får inte användas utan sorträttsinnehavarens tillstånd. Om du betalar en avgift till sorträttsinnehavaren kan du få använda hemmaproducerat utsäde av skyddade sorter av spannmål, trindsäd, oljeväxter och potatis. Kravet är att utsädet sås på samma brukningsenhet som det skördades. Du får dock inte ta eget utsäde av hybrider eller syntetiska sorter. Det är förbjudet att handla med utsäde som inte är certifierat enligt utsädeslagstiftningen.

Svenska Utsädesföretagens Förening (SVUF) samlar in avgifter till sorträttsinnehavarna. För småbrukare finns det vissa undantag, se www.svuf.se.

V8.7 VÄXTPASS

De växtslag som anges i SJVFS 1995:94 får endast flyttas eller köpas inom EU:s inre marknad om de åtföljs av ett växtpass. Växtpass finns vanligtvis i växtleveransernas följesedel.

V8.8 SPARA VÄXTPASS

Växtpassen ska sparas i ett år och en hänvisning ska göras i bokföringen. All skriftlig information som berör inköp, överflyttning, försäljning och ursprung av trädgårdsväxter ska sparas i minst ett år och kunna visas upp vid kontroll. För ytterligare information vänd dig till Växtinspektionen hos Jordbruksverket. Se också V8.7.

V8.9 ANMÄLNING AV KARANTÄNSKADEGÖRARE

Om man misstänker att växtmaterial eller gröda har angripits av en karantänsskadegörare ska detta anmälas till Jordbruksverket. Det är förbjudet att sprida växtskadegörare som omfattas av bilaga 1 i SJVFS 1995:94. Växter, angripna av dessa skadegö-

rare får inte flyttas. Regler som berör skadegörare i trädgårdsväxter och potatis finns i SJVFS 1995:94; Skyddsåtgärder mot spridning av växtskadegörare och SJVFS 2004:79; Trädgårdsväxters sundhet. Syftet är att hindra spridning av de karantänsskadegörare som nämns i bilaga 1 och 2 i SJVFS 1995:94. Växtslagen som omfattas finns angivna i bilaga 3–4 i SJVFS 1995:94.

V9 | Höstbevuxen mark (grön mark)

Regler om miljöhänsyn i jordbruket handlar bl.a. om djurtät-
het, lagring och spridning av stallgödsel samt höst- och vinter-
bevuxen mark. Jordbruksverkets föreskrifter om hänsyn till
natur- och kulturvärden i jordbruket reglerar bl.a. att gödsel
inte får spridas så att den hamnar utanför åkern eller på ängs-
och betesmark. Dispens från kraven kan lämnas av tillsynsmyndigheten (oftast kommunens miljöförvaltning, länsstyrelsen
handhar grön mark och lagringskapacitet). Har man beviljats
dispens gäller denna och inte de generella kraven. Följer man
dispensbeslutet är det ingen överträdelse av tvärvillkoren. Se
www.jordbruksverket.se för mer information.

• V9.1 HÖST- ELLER VINTERBEVUXEN MARK (GRÖN MARK) (Tvärvillkor)

För att minska kväveläckaget från åkermark bör så stor
areal som möjligt vara bevuxen under hösten eller vintern, s.k.
grön mark. I hela Götaland ska jordbruksföretag med mer än
5,0 hektar ha en viss andel grön mark. Se tabell vid V9.2 på
www.miljohusesyn.nu (eller tabell i slutet av Växtodlingsav-
snittet). Som grön mark räknas vall, höstoljeväxter, höstsäd,
betor (sockerbetor, fodersocker- och foderbetor), morötter,
rödbetor och liknande rotväxter (dock ej potatis), fleråriga
frukt- och bärödlingar, energiskog, fånggrödor och obearbetad
åkermark efter spannmåls- och oljeväxtodling.

• V9.2 SÄDD OCH BRYTNING AV GRÖN MARK (Tvärvillkor)

Grödan ska sås med normal utsädesmängd. Tabellerna nedan
(alternativt i slutet av Växtodlingsavsnittet) visar kraven på
såtidpunkter och när tillväxten tidigast får avbrytas. Mark
under inkomst- och anläggningsstöd som räknas som grön
mark, ska brytas enligt stödreglerna och inte efter reglerna för
grön mark.

• V9.3 HÖST- ELLER VINTERBEVUXEN MARK (GRÖN MARK) (Tvärvillkor)

För att minska kväveläckaget från åkermark bör så stor
areal som möjligt vara bevuxen under hösten eller vintern, s.k.
grön mark. I hela Götaland ska jordbruksföretag med mer än
5,0 hektar ha en viss andel grön mark. Som grön mark räknas
vall, höstoljeväxter, höstsäd, betor (sockerbetor, fodersocker-
och foderbetor), morötter, rödbetor och liknande rotväxter
(dock ej potatis), fleråriga frukt- och bärödlingar, energiskog,
fånggrödor och obearbetad åkermark efter spannmåls- och ol-
jeväxtodling. Se tabell vid V9.1 på www.miljohusesyn.nu (al-
ternativt i slutet av Växtodlingsavsnittet).

• ■ V9.4 SÄDD OCH BRYTNING AV GRÖN MARK (Tvär)

Grödan ska sås med normal utsädesmängd. Tabellerna vid V9.2 på www.miljohusesyn.nu (alternativt i slutet av Växtodlingsavsnittet) visar kraven på såtidpunkter och när tillväxten tidigast får avbrytas. Mark under inkomst- och anläggningsstöd som räknas som grön mark, ska brytas enligt stödreglerna och inte efter reglerna för grön mark.

V10| Spridning av gödsel

■ ■ V10.1 SPRIDNINGSAREAL

Regler som gäller hela landet

(Tvårvillkor)

(Extra tvårvillkor för miljöersättningar)

Det är viktigt med balans mellan antalet djur på gården och tillgänglig mark att sprida stallgödseln på. Reglerna syftar till att minska riskerna för oavsiktliga växtnäringens förluster till luft, mark och vatten. Spridningsareal är åkermark inom jordbruksföretaget som är tillgänglig för spridning av gödsel. I spridningsarealen får inte träda och mark där gödselspridning är förbjuden eller olämplig (t.ex. på grund av närhet till ytvatten eller vattentäkt) räknas in. Betesmark får räknas med som spridningsareal om betesdjur finns på företaget, men bara till så stor andel som betet utgör den totala foderstaten för djuren på årsbasis.

Bestämmelserna om fosforbegränsning och gödseldokumentation gäller i hela landet för jordbruksföretag med fler än 10 djurenheter. Företag med högst 10 djurenheter omfattas inte så länge som gödseln sprids inom företaget och ingen annan gödsel förs in, se även tabell över krav på spridningsareal, leverans- och mottagningsjournal för stallgödsel. För beräkning av behovet av spridningsareal för de egna djurens gödselproduktion kan man använda schablonvärden för fosforutsöndring, se tabell med schablonvärden över fosforutsöndring från olika djurslag.

Efter den 1 jan 2013 ska alla som berörs av kravet på spridningsareal utgå från 22kg P/ha.

Normalfall, endast åkermark

En gård har mjölkproduktion med 70 kor (8000 kg mjölk/år), 35 kalvar (kvigor o stutar) som är under 1 år, 40 ungdjur över ett år. Gården har inget bete utanför åkermarken. För att räkna fram arealbehovet behövs först en beräkning av hur mycket fosfor som utsöndras från djuren. Använder man schablonvärden (se tabell 12) blir det: $70 \cdot 15,9 + 35 \cdot 3,1 + 40 \cdot 8,0 = 1541,5$ kg P. Spridningsarealen behöver då vara $1541,5/22 = 70,1$ ha.

Betesmark finns

Om betesdjur finns på företaget får den del av betesmarken som motsvarar betets andel av djurens foderstat räknas som spridningsareal. Beräkningen ska ske på årsbasis.

För en gård med djurhållning som i exempel 1 kan det då bli enligt följande: För mjölkorna utgör betet (50 % av foderstat under 2 månader $\Rightarrow$) 8 % av totalt foderbehov – alltså får 8 % av kornas spridningsareal utgöras av bete. $(70 \cdot 15,9/22) \cdot 0,08 = 4$ hektar. För kalvarna och ungdjuren utgör betet (90 % av foderstat under 4 månader $\Rightarrow$) 30 % av totalt foderbehov – alltså får 30 %

av ungdjurens spridningsareal utgöras av bete.

$((35 \cdot 3,1/22) + (40 \cdot 8,0/22)) \cdot 0,30 = 5,8$ hektar. Av det totala behovet på 70,1 ha, kan man räkna bort $(4 + 5,8 \Rightarrow) 9,8$ ha under förutsättning att det finns minst 9,8 ha betesmark.

Omgångsuppfödning, slaktsvin

En gård har 300 slaktsvinsplatser. Produktion sker året om med 3 omgångar per år. Utifrån schablonberäkningar för fosforutsöndring (se nedanstående tabell med schablonvärden över fosforutsöndring från olika djurslag) behövs då: $300 \cdot 2,3/22 = 31,4$ ha spridningsareal.

Balansräkning för beräknad spridningsareal

I stället för att använda schablonberäkningar kan man göra en egen balansberäkning för att redovisa hur mycket spridningsareal som behövs. Nedan beskrivs hur en sådan balansberäkning kan utföras. Värdena hämtas enklast från verksamhetens växtnäring-balans. Behovet av spridningsareal uppgår till $(12\,600/22 \Rightarrow) 573$ hektar, se nedanstående beräkningsexempel (alternativt i slutet av avsnittet Allmänna gårdskrav).

■ V10.2 FÖRDELNING ÖVER SPRIDNINGSAREALEN

(Extra tvårvillkor)

Stallgödsel och andra organiska gödselmedel ska fördelas över spridningsarealen. Under en femårsperiod får stallgödsel och andra organiska gödselmedel inte tillföras i större mängd än vad som motsvarar 22 kg fosfor per hektar och år, räknat som ett genomsnitt för företagets spridningsareal under perioden. Femårsperioden är en löpande period om de senaste fem kalenderåren. Under perioden ska gödsel ha tillförts på åtminstone hela den minsta spridningsareal som krävs. Samma mängd behöver inte spridas på alla fält, men alla fält som ingår i spridningsarealen ska ha fått minst en gödselgiva under de senaste fem åren.

Beräkning av utsöndrad fosfor

Mängden fosfor som utsöndras med gödseln från olika djurslag kan bestämmas med schablonvärden, se tabell med schablonvärden över fosforutsöndring från olika djurslag, vid V10.1 på www.miljohusesyn.nu (alternativt i slutet av Växtodlingsavsnittet), eller balansberäkningar. Analyser av stallgödseln är normalt inte ett godtagbart alternativ för att bestämma fosforutsöndringen.

Följande värden bör ingå i en fosforbalansberäkning:

Ingående värden:

- inköpt foder
- inköpta djur
- fodervaror från den egna gården

Utgående värden:

- levererade produkter (mjölk, kött, ägg o.s.v.)
- sålda djur samt kadaver.

Skillnaden mellan in- och utgående fosformängder i balansen kan anses vara den mängd fosfor som utsöndras. Mängden delas med 22 kg för att få fram behovet av spridningsareal på den egna gården. Se V10.1 exempel 4. Även andra organiska gödselmedel, t.ex. slam och fruktsaft ska ingå i beräkningen. Mer information finns på www.jordbruksverket.se under Odling - Växtnäring - Sprida gödselmedel i känsliga områden.

● ■ V10.3 JOURNALFÖRING AV MOTTAGEN GÖDSEL

(Tvär)

(Extra tvär för miljöersättningar)

Jordbruksföretag som tar emot stallgödsel eller andra organiska gödselmedel ska anteckna:

- gödselslag (t.ex. stallgödsel, fruktsaft, avloppsslam)
- mängden totalfosfor i gödseln, för stallgödsel kan uppgift om djurslag och antalet djur ersätta mängden fosfor
- vilken mängd som tas emot
- vilka djurslag och antalet djur gödseln kommer från, alternativt hur mycket totalfosfor gödseln innehåller
- datum för mottagandet
- från vem gödseln kommer.

● ■ V10.4 JOURNALFÖRING AV BORTLÄMNAD GÖDSEL

(Tvär)

(Extra tvär för miljöersättningar)

Om du behöver spridningsareal utanför din egen gård är det nu tillräckligt med journalföring av bortlämnad gödsel. Kravet gäller dock alla jordbruksföretag med fler än 10 djurenheter på årsbasis, som lämnar bort stallgödsel.

Journalen ska innehålla:

- gödselmängd som levereras
- vilka djurslag och antalet djur gödseln kommer från, alternativt hur mycket totalfosfor gödseln innehåller
- datum för leverans
- vem gödseln förs bort till.

● ■ V10.5 SPARA GÖDSELJOURNAL

(Tvär)

(Extra tvär för miljöersättningar)

Gödseljournalen ska sparas i minst 6 år. OBS! Gäller vid både mottagen och bortlämnad gödsel. Se också V10.3 och V10.4.

■ V10.6 SPRIDNING OCH NEDBRUKNING AV UREA

(Extra tvär för miljöersättningar)

I hela landet ska mineralgödsel som innehåller urea, vid spridning på obebunden mark, myllas eller brukas ned inom 4 timmar från spridningen.

■ V10.7 NEDBRUKNING INOM 12 TIMMAR VID SPRIDNING UNDER VINTERN

(Extra tvär för miljöersättningar)

Utanför känsliga områden i hela landet (Bilaga 4), ska stallgödsel och/eller andra organiska gödselmedel som sprids under perioden 1 december–28 februari, brukas ner inom 12 timmar. Gödseln måste blandas in i ett markskikt som är minst 10 cm djupt.

● V10.8 GÖDSLINGSFRI ZON MOT VATTENDRAG OCH SJÖAR

(Tvär)

Gödselmedel får inte spridas närmare än 2 meter från kant som gränsar mot vattendrag eller sjö. Gödsel från djur som betar marken räknas inte som spriden.

V10.9 LOKALA REGLER KAN FINNAS!

Utöver rådande författningar kan kommuner och länsstyrelser sätta upp regler för gödselspridning.

● V10.10 HÖGST 170 KG TOTALKVÄVE VIA STALLGÖDSEL

(Tvär) Regler i alla känsliga områden.

Inom känsliga områden (Bilaga 4) får stallgödsel inte tillföras i större mängd än vad som motsvarar 170 kg totalkväve per hektar spridningsareal och år. Tillförseln får räknas som ett genomsnitt för företagets hela spridningsareal. Kväveförluster i samband med spridning får inte räknas bort från gödselns ursprungliga kväveinnehåll.

● V10.11 LÄTTILLGÄNGLIGT KVÄVE TILL HÖSTSÅDD AV OLJEVÄXTER

(Tvär) Regler i alla känsliga områden.

Högst 60 kg lättillgängligt kväve får tillföras inför höstsådd av oljeväxter.

● V10.12 LÄTTILLGÄNGLIGT KVÄVE TILL HÖSTSÅDD AV ÖVRIGA GRÖDOR

(Tvär) Regler i alla känsliga områden.

Högst 40 kg lättillgängligt kväve får tillföras inför höstsådd av övriga grödor.

● V10.13 BERÄKNING AV KVÄVEBEHOV SKA DOKUMENTERAS

(Tvär)

På jordbruksföretag inom känsliga områden (Bilaga 4) ska kvävetillförseln via gödselmedel begränsas så att den inte överstiger grödans behov. Utgångspunkt för beräkningen av gödselbehovet ska vara den erfarenhetsmässigt förväntade skördenivån eller speciella förhållanden på odlingsplatsen.

Beräkningen ska innehålla:

- Gödselgiva för aktuell gröda vid förväntad skörd + _____ kg N per hektar.
- Stallgödselns långtidseffekt - _____ kg N per hektar.
- Förfruktseffekt från föregående gröda (t.ex. baljväxter, grön gödsling, fånggrödor) - _____ kg N per hektar.
- Leverans av kväve på mulljord - _____ kg N per hektar.
- Planerad tillförsel av stallgödsel och annan organisk gödsel (effekten värderas utifrån slag, mängd, spridningsteknik och spridningstidpunkt) - _____ kg N per hektar.
- Årets beräknade behov av mineralgödselkväve eller annan kompletterande gödsling med kväve = _____ kg N per hektar.

Beräkningen ska användas som utgångspunkt för gödslingen och dokumenteras genom en växtodlingsplan eller liknande. Se också "Riktlinjer för gödsling och kalkning" som finns i "Faktabank" på www.miljohusesyn.nu under "Växtodling" eller på Jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se.

● V10.14 FÖRBUD MOT SPRIDNING PÅ VATTENMÄTTAD, ÖVERSVÄMMAD, FRUSEN ELLER SNÖTÄCKT MARK

(Tvär)

I känsliga områden får gödselmedel inte spridas på vattenmättad, översvämmad, frusen eller snötäckt mark.

● V10.15 GÖDSLINGSFÖRBUD PÅ MARK MED LUTNING MOT VATTENDRAG OCH SJÖAR

(Tvär)

I känsliga områden (Bilaga 4) får gödselmedel inte spridas på mark som gränsar till vattendrag eller sjö och där markens lutning överskrider 10 % (10 meter/100 meter). Observera att spridningsförbudet gäller alla typer av gödselmedel.

● **V10.16 SPRIDNINGSFÖRBUD MINERALGÖDSELKVÄVE**

(Tvär)

I känsliga områden (Bilaga 4) är det förbjudet att sprida mineralgödselkväve under perioden 1 november–28 februari.

● **V10.17 SPRIDNINGSFÖRBUD ORGANISK GÖDESEL**

(Tvär)

I alla känsliga områden råder förbud mot spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel mellan 1 november och 28 februari. Ytterligare restriktioner för spridning under hösten beskrivs i följande avsnitt.

● **V10.18 SPRIDNINGSTIDPUNKTER**

(Tvär)

Under perioden 1 augusti–31 oktober:

- I övriga känsliga områden får spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel bara ske i växande gröda (ej fånggröda) eller före höstsådd.

Under perioden 1 oktober–31 oktober:

Fastgödsel får spridas både i växande gröda och på obevuxen mark. Fastgödsel från fjäderfä får dock under tiden 1 oktober–31 oktober inte spridas på obevuxen mark.

● **V10.19 SPRIDNINGSTIDPUNKTER**

(Tvär)

Under perioden 1 augusti–31 oktober:

I Skåne, Hallands och Blekinge län får spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel bara ske i växande gröda (ej fånggröda) eller före höstsådd på lerjord (15 % lerhalt som ska kunna styrkas på skiftesnivå med t.ex. markkarta), alternativt sådd av höstoljeväxter.

Under perioden 1 oktober–31 oktober:

Fastgödsel får spridas både i växande gröda och på obevuxen mark. Fastgödsel från fjäderfä får dock under tiden 1 oktober–31 oktober inte spridas på obevuxen mark.

● **V10.20 NEDBRUKNING VID SPRIDNING PÅ OBEVUXEN MARK**

(Tvär)

(Extra tvär)

För stallgödsel som sprids på obevuxen mark gäller dessutom följande datum:

- 1 mars–31 oktober. Stallgödsel ska myllas ned inom 4 timmar. Detta gäller bara Skåne, Blekinge och Hallands län och är extra tvärvillkor.
- 1 oktober–31 oktober. Fasta gödselslag ska brukas ned inom 4 timmar i Skåne, Blekinge och Hallands län och inom 12 timmar i övriga känsliga områden.

■ **V10.21 TEKNIK FÖR SPRIDNING I VÄXANDE GRÖDA**

(Extra tvär för miljöersättningar)

Spridning av flytgödsel i växande gröda ska i Skåne, Hallands och Blekinge län ske med någon av följande metoder:

- bandspridningsteknik eller liknande teknik där gödseln direkt placeras på marken under växttäck
- myllningsaggregat eller liknande teknik där gödseln placeras direkt i marken
- teknik där 1 del gödsel späds ut med minst 1/2 del vatten före spridning

- teknik där spridningen följs av bevattning med minst 10 mm vatten. Bevattningen ska påbörjas senast inom fyra timmar och vara avslutad inom tolv timmar efter det att spridningen inleddes. Regnmängd får räknas från kravet på minst 10 mm vatten.

V10.22 REGLER VID VÄXTHUSODLING

Det finns inget stöd i författningarna för krav på recirkulering av dräneringsvatten från växthus. Däremot är det enligt miljöbalken 9 kap. 7 § förbjudet att släppa ut avloppsvatten från en anläggning, vilket växthus definieras som. Med avloppsvatten menas vatten som inte är helt rent. Gränsen för rent vatten är t.ex. ett maximalt innehåll av kväve på 11,3 mg N/liter. Annat icke renat dräneringsvatten får inte heller släppas ut från växthus. Vissa kommuner föreskriver att växthusföretag ska vidta åtgärder för omhändertagande och uppsamling av dräneringsvatten. Kontrollera med miljöförvaltningen i din kommun vilka restriktioner som gäller för hantering av dräneringsvatten.

För övrig växtodling innebär dräneringen ett diffust utsläpp och inte ett punktutsläpp. Då gäller restriktioner i spridningsögonblicket.

V11 | Avloppsslam

Slam får inte användas på betesmark, vall, frukt (utom träd), bär, potatis, rotfrukter eller grönsaker. Slamspridning är inte heller tillåten där du inom 10 månader från spridningen ska odla ovanstående grödor som normalt är i direktkontakt med jord och konsumeras råa. Karenstider och detaljer finns att läsa i SNFS 1994:2. Livsmedelsindustrin ställer högre krav än gällande författningar. Du måste själv kontrollera med köparna vad som gäller vid slamanvändning.

V11.1 ANVÄNDNING AV SLAM OCH REGLER FÖR SLAMSPRIDNING – ANMÄLAN

Användning av slam som gödselmedel på åkermark ska anmälas till kommunen.

● **V11.2 ANVÄNDNING AV SLAM OCH REGLER FÖR SLAMSPRIDNING – OBEHANDLAT SLAM**

(Tvär)

Reglerna för slamspridning gäller även slam från enskilda flerkammarbrunnar, inklusive den egna. Jordbrukare som blandar slam från flerkammarbrunn med gödsel eller sprider detta slam direkt i fält måste därför beakta slamreglerna. Undantaget är avlopp med direktanslutning till flytgödselbrunn, som inte räknas som slam.

Obehandlat avloppsslam ska brukas ned senast inom ett dygn och får användas endast om det inte leder till olägenheter för närboende. Med behandlat slam menas någon form av stabilisering t.ex. rötning, luftning, kalkbehandling eller långtidslagring (rekommendation minst 6 månader).

● **V11.3 ANVÄNDNING AV SLAM OCH REGLER FÖR SLAMSPRIDNING – RIKTLINJER**

(Tvär)

I broschyren Riktlinjer för gödsling och kalkning finns information om avloppsslam och om vad som gäller för spridning. Broschyren finns på www.jordbruksverket.se. Naturvårdsverket ger ut föreskrifter om användning av avloppsslam i jordbruket. Spridningstider, regler för nedbrukning med

mera för slam och stallgödsel och andra organiska gödselmedel anges av Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket. För användning av avloppsslam på annan mark än åkermark saknas i nuläget generella regler.

● **V11.4 SLAMMETS INNEHÅLL AV METALLER, KVÄVE OCH FOSFOR** (Tvär villkor)

Det är inte tillåtet att överskrida gränsvärdena för metallhalt i marken eller att använda slam med för hög metallhalt, se tabellen nedan. Odlaren ansvarar för kontroll av åkermarkens metallhalt om det kan antas att halten överskrider gränsvärden enligt tabellen. Gränsvärdena avser att minska riskerna för ytterligare förorening på grund av slam om:

- marken innehåller hög ursprunglig halt av någon metall
- marken är förorenad genom en olyckshändelse
- industriella utsläpp sker eller har skett i närheten.

Om osäkerhet råder om markens innehåll av tungmetaller, kontakta kommunen.

Det finns gränsvärden även för den totala mängd fosfor och kväve som får tillföras åkermark vid slamspridning. Givan måste bestämmas antingen utifrån tillåten mängd metaller, fosfor eller kväve beroende på vad som är begränsande.

Maximalt 150 kg ammoniumkväve får tillföras per hektar och år. För fosfor och andra organiska gödselmedel gäller en maximal tillförsel på 22 kg/ha och år, i genomsnitt över fem år.

V12 | Animaliska biprodukter

V12.1 ANIMALISKA BIPRODUKTER

Primärproducenter av foder som tar emot organiska gödningsmedel som består av bearbetat animaliskt protein i oblandad form, som kött- och benmjöl eller fiskmjöl av kategori 3, eller tar emot produkter där kött- och benmjöl av kategori 2-material ingår, ska vara registrerade hos Jordbruksverket. Många produkter av märket Biofer innehåller t.ex. sådana råvaror. Anmälan kan göras via Foderföretagarregistret på www.jordbruksverket.se.

Du måste ha tillstånd från Jordbruksverket för att få laga organiska gödningsmedel som består av bearbetat animaliskt protein i oblandad form inom primärproduktionen om du håller produktionsdjur förutom pälsdjur. Efter anmälan enligt ovan ska Jordbruksverket skicka ut blankett för ansökan om godkännande av lagring. Du som inte är primärproducent av foder eller har produktionsdjur behöver inte registrera dig eller söka tillstånd.

Tidigast sex veckor efter senaste användningen får produktionsdjur släppas där organiska gödningsmedel eller jordförbättringsmedel andra än naturgödsel har använts. Grovfoder får sköras tidigast efter tre veckor. Observera att striktare regler för bete gäller för KRAV-produktion.

V13 | Lagring av stallgödsel

● **V13.1 TÄTA LAGRINGSUTRYMMEN**

(Tvär)

(Extra Tvär villkor)

Det får inte läcka gödselvatten eller urin från förvaringen. Lagringsutrymmen ska vara täta så att yt- eller grundvatten inte förorenas.

● **V13.2 LAGRINGSKAPACITET**

(Tvär villkor)

(Extra Tvär villkor)

Lagringskapaciteten för stallgödsel ska minst motsvara kravet på lagringstid. Se nedanstående tabell (alternativt tabell i slutet av Växtodlingsavsnittet) med krav på lagringskapacitet för stallgödsel. Lagringsvolymen kan behöva utökas i förhållande till det som anges i tabellen med schablonvärden för producerad mängd gödsel. Känsliga områden (Bilaga 4) har strängare regler för lagringskapacitet och utformning av lagringsbehållare.

För företag med 10 eller färre djurenheter i områden utanför känsliga områden (Bilaga 4) saknas generella krav på lagringskapacitet. Då gäller miljöbalkens allmänna hänsynsregler för lagring av stallgödsel och djurhållaren ska själv avgöra om lagringskapaciteten är tillräcklig för att uppfylla lagkraven.

Förutom gödsel från stall ska regnvatten från gödselplattor och rastgårdar omhändertas. I tabellen med schablonvärden ingår uppsamlad nederbörd (300 mm per år) från gödselplatta och behållare. För att undvika ökade krav på lagringskapacitet måste dagvatten hindras från att rinna till gödsellager.

Gödsellagring i stallbyggnader (t.ex. i djupströbädd) får räknas in i lagringskapaciteten om avrinning eller läckage inte sker (se nedanstående tabell).

Mellanlagring av stallgödsel direkt på mark kan inte räknas in i lagringskapaciteten.

● **V13.3 DOKUMENTATION AV LAGRINGSKAPACITET I KÄNSLIGA OMRÅDEN**

I alla känsliga områden (Bilaga 4) ska dokumentation över hur lagringsvolymen har beräknats finnas. Dokumentationen ska sparas så länge beräkningen gäller. Följande punkter bör ingå:

- Utsöndrad träck och urin (produktionsinriktning för djurslaget, djurantal, foderstat och uppfödningens intensitet ska beaktas).
- Tillsats av strömedel.
- Vattentillskott genom spill-, disk-, rengöringsvatten samt nederbörd som faller på lagringsytorna eller andra ytor som avvattnas till lagringsbehållaren.
- Omsättningsförluster som minskar gödselvolymen i system med mycket strömedel.

V13.4 PRESSVATTEN

Pressvatten från ensilage klassas som avloppsvatten. En ensilageanläggning ska vara tät och pressvattnet kunna tas omhand i separat behållare eller i urin/flytgödselbehållaren. Om läckage uppstår ska detta anmälas till miljö- och hälsoskyddsnämnden i kommunen.

V13.5 STUKALAGRING AV GÖDSEL I FÄLT

Tillfällig lagring av stallgödsel eller andra organiska gödselmedel i fält (stukalagring) bör endast ske om gödseln kan lagras till minst 1 m höjd. Lagringstiden bör hållas så kort som möjligt. Om växtnäringsinnehållet (särskilt kväve) är högt (t.ex. fjäderfä gödsel och nötgödsel med liten halminblandning) bör tillfällig lagring i fält ske i direkt anslutning till vårbruket eller under sommar och tidig höst inför höstsådd. Under tidig vår och senare delen av hösten bör lagringstiden begränsas till högst några veckor. Gödsel med större inblandning av strömedel, lagringsbar till ca 2 m höjd, med lågt näringsinnehåll eller komposterad gödsel kan lagras under något längre tid. Vid val av plats bör följande beaktas:

- att stukan placeras på det fält där gödseln ska spridas. Samma plats bör inte användas inom en femårsperiod

- att risken för ytvärning och förorening av grundvatten undviks
- att jordarten på lagringsplatsen förhindrar snabb transport genom markprofilen (lerhaltig) och att ingen stuka placeras rakt ovanför en dräneringsledning
- att utläggning kan ske utan att markskador uppkommer
- att platsen väljs så att olägenheter (t.ex. lukt, flugor) för närboende undviks.

Lagring av stallgödsel i stuka är inte anmälningspliktigt, men kommunen kan begära upplysningar och det är en god idé att informera kommunen i förväg.

V13.6 KOMPOSTERING AV GÖDSEL I FÄLT

Stallgödsel bör i första hand komposteras på utrymme som uppfyller kraven för lagring. Gödsel som kan lagras till minst 2 m höjd och som behöver komposteras kan dock stukalagras i fält. Vid placering av komposten bör följande beaktas:

- att komposteringen i huvudsak sker under sommarhalvåret (april-oktober). Detta är inte lika nödvändigt för gödsel med riklig inblandning av strömedel, t.ex. hästgödsel
- att komposten täcks med tätt material om den lagras efter oktober, undantaget gödselslag med stor halminblandning
- att utläggning i en och samma kompost sker under en begränsad tidsperiod
- att komposten placeras på det fält där den senare ska spridas
- att gödseln sprids vid närmast lämpliga tillfälle efter att komposteringen är avslutad
- att en gröda anläggs på platsen så snart som möjligt när gödseln avlägsnats
- att komposten utformas så att syrebrist undviks.

Relevanta råd om placering vid stukalagring av gödsel bör beaktas.

V13.7 MELLANLAGRING AV GÖDSEL

Då stallgödsel mellanlagras utanför produktionsstället av en förmedlare inför leverans till en tredje part, avgör syftet av användningen om stallgödseln ska klassas som avfall eller restprodukt. Om stallgödseln med säkerhet kommer att användas, antingen som färdigt material eller för vidare bearbetning, klassas den som en biprodukt och inte som ett avfall. Denna tolkning om avfall och biprodukter görs av EU-kommissionen. Då stallgödseln inte klassas som avfall krävs ingen anmälan för mellanlagring till kommunen.

■ V13.8 PÅFYLLNING AV FLYTGÖDSEL- OCH URINBEHÅLLARE (Extra Tvärvillkor)

Regler gäller för företag med fler än 10 djurenheter i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands och Västra Götalands län samt i slättbygder (Bilaga 4D) inom Värmlands, Örebro och Västmanlands län och syftar till att minska ammoniakförluster från stallgödseln. Påfyllning av flytgödsel- och urinbehållare ska ske under täckning. Undantag gäller vid påfyllning som sker innan ett svämtäcke återskapats. Påfyllning av icke pumpbar gödsel (fast- och kletgödsel) får ske ovanifrån förutsatt att öppningen i täckningen hålls så liten som möjligt för att minimera ammoniakförlusterna.

■ V13.9 TÄCKNING AV FLYTGÖDSEL- OCH URINBEHÅLLARE (Extra Tvärvillkor)

Regler gäller för företag med fler än 10 djurenheter i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands och Västra Götalands län samt i slättbygder (Bilaga 4D) inom Värmlands, Örebro och Västmanlands län och syftar till att minska ammoniakförluster från stallgödseln. Flytgödsel- och urinbehållare ska ha ett stabilt svämtäcke eller annan täckning som effektivt minskar ammoniakförlusterna. Ett svämtäcke anses stabilt om det har en skorpliknande yta och står emot normala vind- och regnförhållanden. Det bör vara sammanhängande utan sprickor eller andra öppna gödselytor. Intill påfyllningen kan dock en mindre yta accepteras. Om svämtäcket bryts eller skadas i en behållare med flytgödsel bör det återskapas senast inom 14 dagar. På en urinbehållare bör ett svämtäcke återskapas inom 7 dagar. Se också V13.8.

V14| Vattenverksamhet

För att få bedriva vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren ha rådighet (äga eller motsvarande) över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. För vattenverksamhet krävs som huvudregel tillstånd. Tillståndsprövningen görs av mark- och miljödomstolen. Ansökan om tillstånd för markavvattning prövas dock som huvudregel av länsstyrelsen.

Undantag från huvudregel att tillstånd krävs: om det är uppenbart att inga allmänna eller enskilda intressen skadas behövs inget tillstånd. Verksamhetsutövaren har bevisbördan om tillstånd inte söks.

För markavvattning gäller absolut tillståndsplikt, undantaget dränering av jordbruksmark genom täckdikning med dimension max. 300 mm på rören. Tillstånd krävs då endast om det är sannolikt att allmänna eller enskilda intressen skadas genom verksamheten. Bevisbördan för att det föreligger tillståndsplikt ligger i detta fall inte på verksamhetsutövaren, utan på den som påstår att skada kan uppkomma.

Tillstånd (enligt reglerna om vattenverksamhet) behövs inte i följande fall:

- Vattentäkt för en- eller tvåfamiljsfastighet, jordbruksfastighets husbehovsförbrukning eller värmeförsörjning. Med husbehovsförbrukning avses vatten för hushållet, vattnings av kreatur, stallrengöring och annan vanlig förbrukning, däremot inte jordbruksbevattning.
- Anläggningar för odling av fisk, musslor eller kräftdjur.
- Anläggningar för utvinning av värme, om åtgärden inte avser vattentäkt dvs. bortledande av vatten. Vissa mindre vattenverksamheter kan anmälas till länsstyrelsen. I förordning om vattenverksamhet m.m. (1998:1388) finns information om vilka områden som berörs.

Vattenverksamhet är enligt miljöbalken följande:

- 1 Uppförande, ändring, lagning och utrivning av dammar eller andra anläggningar i vattenområden, fyllning och pållning i vattenområden, bortledande av vatten från, eller grävning, sprängning och rensning i vattenområden samt andra åtgärder som syftar till att förändra vattnets djup eller läge.
- 2 Bortledande av grundvatten och utförande av anläggningar för detta.
- 3 Tillförsel av vatten för att öka grundvattenmängden samt utförande av anläggningar och åtgärder för detta.

- 4 Åtgärder som utförs för att avvattna mark, när det inte är fråga om avledning av avloppsvatten, eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att skydda mot vatten, när syftet är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för ett visst ändamål (markavvattning).

Exempel på vanliga vattenverksamheter är anläggning av dammar, pirar, bryggor som pålas fast, vägtrummor, erosions-skydd i vattendrag, broar, grävning, muddring, dikning, uttag av vatten för t.ex. bevattning, utläggning av undervattenskablar, bortledning av grundvatten samt vattennivåreglering i sjöar.

• V14.1 TILLSTÅND FÖR BEVATTNING

(Tvår)

Bevattning är tillståndspliktig verksamhet oavsett om uttaget sker från sjö, vattendrag eller grundvatten. Undantag: om det är uppenbart att inga allmänna eller enskilda intressen skadas behövs inget tillstånd. Verksamhetsutövaren har bevisbördan om tillstånd inte söks. Uttag för jordbruksbevattning kan förbjudas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan dock inte meddela ett generellt bevattningsförbud.

V14.2 TILLSTÅND FÖR MARKAVVATTNING SOM ÄNDRAR VATTENNIVÅN

Markavvattning är tillståndspliktig verksamhet. För lantbrukets del kan det t.ex. röra sig om sänkning av vattennivån genom grävning av nytt dike, fördjupning eller breddning av dike, bäck, kanal eller å, sänkning av vattennivån i en sjö eller att skydda mot vatten genom invallning. I större delen av södra och mellersta Sverige råder ett generellt förbud mot markavvattning.

Undantag från tillståndsplikten 1: Underhåll av befintliga anläggningar såsom grävda öppna diken eller rörledningar är inte markavvattning och kräver inte tillstånd. Ytterligare fördjupning betraktas som markavvattning och kräver tillstånd.

Undantag från tillståndsplikten 2: Inget tillstånd behövs för täckdikning av jordbruksmark om rördiametern är lika med eller mindre än 300 mm och det inte är sannolikt att allmänna eller enskilda intressen skadas.

V14.3 TILLSTÅND FÖR MARKAVVATTNING SOM ÄNDRAR VATTENNIVÅN

Inget tillstånd krävs för återställande av ett naturligt vattendrags vattenstånd/dränerande effekt genom rensning (borttagning av lokala vegetationsområden eller sediment) eller genom andra lokala åtgärder som bibehåller ursprungliga vattennivåer. Berörda fastighetsägare ska dock underrättas. OBS! om fisket riskerar att skadas ska arbetet anmälas till länsstyrelsen innan rensningen påbörjas. Öppna vattendrag kan omfattas av biotopskyddet och all vattenverksamhet ska utföras med hänsyn och försiktighet; länsstyrelsen bör kontaktas vid osäkerhet. Ingen generell anmälningsplikt finns för dikesrensning i meningen att underhålla ett anlagt/grävt dike. Även ett grävt dike kan vara ett biotopområde som ska skyddas genom hänsyn och försiktighet vid underhållsåtgärder. Se även V17.

Om du bedriver verksamhet inom ett vattenskyddsområde ska du känna till om det finns några särskilda krav inom området. Länsstyrelsen får ge dispens – men inte annat än undantagsvis och endast om det finns särskilda skäl. Se också V14.2.

V14.4 TILLSTÅND FRÅN MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN

Övrig vattenverksamhet, se under V14.

V15| Samråd om åtgärder som väsentligt kan ändra naturmiljön

Planerade åtgärder som väsentligt kan ändra naturmiljön ska anmälas för samråd med länsstyrelsen, utom skogsbruksåtgärder, som ska anmälas till Skogsstyrelsen. Begreppet naturmiljö är mycket brett och omfattar berggrund, jordlager, luft och vatten, samt alla organismer både över och under mark- och vattenytorna. Begreppet inkluderar även landskapsbilden, kultur- och fornlämnningar.

Verksamhetsutövaren ska bedöma om samråd krävs och föreslå de försiktighetsmått som behövs för att undvika eller minimera påverkan på naturmiljön. Åtgärden får inte påbörjas förrän tidigast sex veckor efter att anmälan har gjorts om inte länsstyrelsen/Skogsstyrelsen medgivit något annat. Länsstyrelsen/Skogsstyrelsen har möjlighet att förelägga om försiktighetsmått och även förbjuda åtgärden. Exempel på åtgärder är schaktning för anläggning av väg eller liknande, husbehovstäkt, energiskogsodling, ej bygglovspflichtiga byggnader och även biotopförbättrande åtgärder.

V15.1 ÅTGÄRDER SOM VÄSENTLIGT KAN ÄNDRA NATURMILJÖN – ANMÄLAN

Planerade åtgärder som väsentligt kan ändra naturmiljön ska anmälas för samråd med länsstyrelsen, utom skogsbruksåtgärder, som ska anmälas till Skogsstyrelsen.

V15.2 ÅTGÄRDER SOM VÄSENTLIGT KAN ÄNDRA NATURMILJÖN – SAMRÅD

Begreppet naturmiljö är mycket brett och omfattar berggrund, jordlager, luft och vatten, samt alla organismer både över och under mark- och vattenytorna. Begreppet inkluderar även landskapsbilden, kultur- och fornlämnningar. Verksamhetsutövaren ska bedöma om samråd krävs och föreslå de försiktighetsmått som behövs för att undvika eller minimera påverkan på naturmiljön. Åtgärden får inte påbörjas förrän tidigast sex veckor efter att anmälan har gjorts om inte länsstyrelsen/Skogsstyrelsen medgivit något annat. Länsstyrelsen/Skogsstyrelsen har möjlighet att förelägga om försiktighetsmått och även förbjuda åtgärden. Exempel på åtgärder är schaktning för anläggning av väg eller liknande, husbehovstäkt, energiskogsodling, ej bygglovspflichtiga byggnader och även biotopförbättrande åtgärder.

V15.3 ÅTGÄRDER SOM VÄSENTLIGT KAN ÄNDRA NATURMILJÖN – BESLUT OM SAMRÅDSPLIKT

Kontakta din länsstyrelse eller Skogsstyrelsen i ditt län om du inte känner till beslut om samrådspikt för verksamheter eller åtgärder som du berörs av.

V16| Hänsyn till natur- och kulturvärden (landskapselement)

• V16.1 HÄNSYN TILL BIOTOPER OCH LANDSKAPSELEMENT

(Tvår)

Det är förbjudet att förstöra landskapselement (småbiotoper) på jordbruksmark. Förbudet gäller i hela landet. Landskapselement är till exempel öppna diken, stenmurar, småvatten och träd som står ensamma på åkermark, så kallade solitärträd.

Stödområde 9

Inom stödområde 9, utpräglade slättbygder i södra Sverige, gäller tvärvillkor för de fyra landskapselementen öppna diken, stenmurar, småvatten och träd som står ensamma på åkermark, så kallade solitärträd. Eftersom de är kopplade till tvärvillkoren får du räkna in dem i den areal du kan söka stöd för under följande förutsättningar:

- Stenmurar och öppna diken ska ligga på åkermark eller mellan åkermarksblock som ligger intill varandra. Om de däremot gränsar mot betesmark, skog eller tomtmark, ingår de inte i tvärvillkoren, och då kan du inte räkna in dem i arealen du söker stöd för.

- Öppna diken ska vara minst 0,5 meter breda och 0,3 meter djupa, mätt vid släntkanten.

- Träd som står ensamma (solitärträd) och småvatten ska vara helt omgivna av åkermark (ett undantag är när de gränsar mot ett dike eller en stenmur som har åkermark på andra sidan). Dessutom ska det finnas en minst 2 meter bred skyddszon kring dem. Skyddszonen räknas från trädstammens yta eller småvattnets gräns mot åkermarken. Inom skyddszonen får du inte plöja eller jordbearbeta marken på annat sätt.

- Solitärträd ska vara lövträd med en kronvidd om minst 5 meter.

- Småvatten ska ha en yta om max 0,10 hektar, inklusive den omgivande slänten.

- Tippa sten eller massor är förbjudet vid småvatten.

Regeln om skydd av landskapselement på åkermark är nu ett tvärvillkor inom stödområde 9. Om du skadar eller förstör något av landskapselementen kan du förutom böter eller andra påföljder även få avdrag på dina stöd. Se "Checklista för miljöersättning för natur- och kulturmiljöer år 2012" på www.jordbruksverket.se.

Borttagande m.m. av brukningshinder – gäller hela landet

- Brukningsvägar, stentippar, gränsvallar, renar mellan åkerskiften och hägnadsrester får inte skadas eller tas bort om de har kulturhistoriskt värde eller stort värde för bevarandet av odlingslandskapets flora eller fauna.

- Anläggningar av träd eller buskar med kulturhistoriskt värde eller stort värde för bevarandet av odlingslandskapets flora eller fauna får inte skadas eller tas bort. Åtgärder är dock tillåtna om de utgör en naturlig del i vårdens och underhållet av den berörda växtligheten.

- Enstaka träd som präglats av jordbrukshävd eller mindre grupper av sådana träd på åkermark får inte skadas eller tas bort. Åtgärder är dock tillåtna om de utgör en naturlig del i vårdens och underhållet av den berörda växtligheten.

Röjning av träd och buskar – gäller hela landet

Vid röjning på ängs- eller betesmark får träd som haft en funktion i äldre markanvändning inte skadas eller tas bort. Se också V17 Skydd av områden.

Mer information finns på www.jordbruksverket.se eller hos din länsstyrelse.

■ V16.2 FÖRBUD MOT SPRIDNING AV GÖDSEL

(Extra tvär)

Handelsgödsel, stallgödsel, slam och annat organiskt avfall får inte spridas så att det hamnar utanför åkern.

■ V16.3 FÖRBUD MOT SPRIDNING AV GÖDSEL – NATUR- OCH KULTURVÄRDEN

(Extra tvär)

Det är förbjudet att sprida gödsel på ängs- eller betesmark om natur- och kulturvärden kan skadas av spridningen.

V16.4 FÖRBUD MOT NYODLING AV NATURBETESMARKER

Det är förbjudet att nyodla eller kultivera tidigare ögödslade ängs- och betesmarker.

V16.5 FÖRBUD MOT ATT TIPPA STEN, MASSOR ELLER AVFALL

Om natur- och kulturvärden riskerar att skadas är det förbjudet att tippa sten, massor eller avfall i skogsbryn, ängs- och betesmarker, i anläggningar av kulturhistoriskt värde eller på platser som har stort värde för djur- och växtliv.

Rekommendation: Om gamla ensilagebalar tippas i markerna bör både plasten och packnätet tas bort eftersom dessa inte bryts ned.

V16.6 ATT TA MARK PERMANENT UR PRODUKTION

För att ta jordbruksmark ur produktion krävs en skriftlig anmälan till länsstyrelsen. Anmälan ska innehålla uppgifter om avsedd markanvändning (t.ex. skogsodling) och kända natur- och kulturvärden. Anmälan ska ske senast 8 månader innan marken tas ur produktion. Anmälan behöver ej göras om åtgärden är av mindre betydelse för jordbruket och natur- och kulturvärdena eller om tillstånd finns enligt annan lagstiftning.

V17| Skydd av områden

I miljöbalken 7 kap. samt i förordningen (1998:1252) om områdesskydd finns särskilda regler för skydd av områden. Här beskrivs de som är mest aktuella för lantbruks- och trädgårdsverksamhet.

• V17.1 SKYDD AV BIOTOPER

(Tvärvillkor)

Sedan 2013 är det Naturvårdsverkets handbok "Biotopskyddsområden - Vägledning om tillämpningen av 7 kapitlet 11 § miljöbalken", som beskriver biotoperna, redogör för värden och ger exempel på åtgärder och verksamheter som kan skada naturmiljön i biotoperna.

Med biotop avses "små mark- eller vattenområden som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda".

Skadlig åtgärd eller verksamhet är sådant som kan skada naturmiljön eller biotopens livsbetingelser. Det kan röra sig om ett helt eller delvis borttagande av biotopen men också uppläggning av röjningsavfall, sten och massor från markberedning eller inplantering av främmande växt- och djurarter. Endast om pågående markanvändning avsevärt försvåras kan ersättning bli aktuell. Biotoper i jordbruksmark som omfattas av skyddet är indelade i två grupper. Biotoperna i den första gruppen ska varje lantbrukare kunna känna igen och avgränsa i landskapet.

Dessa har ett generellt lagskydd som omfattar:

- alléer, enkel eller dubbelallé om minst 5 träd
- källor med en omgivande våtmark som uppgår till högst ett hektar i jordbruksmark
- odlingsrösen i jordbruksmark (på eller i anslutning till jordbruksmark)
- pilevallar, mer än 3 träd på uppbyggd vall, annars minst 5 träd

- småvatten och våtmarker med en areal av högst ett hektar (för öppna diken, högst två meter breda naturliga bäckfåror och andra linjära element gäller skyddet även om biotopens areal är större än ett hektar)
- stenmurar i jordbruksmark
- åkerholmar med en areal av högst 0,5 hektar.

Öppna diken är skyddade enligt reglerna om biotopskydd trots att det inte krävs tillstånd för täckdikning enligt reglerna om vattenverksamhet. Även nyanlagda element kan beröras av biotopskyddet, t.ex. ett nyskapat småvatten, eller en allé som planterats när träden växt till 20 cm diameter eller blivit 30 år.

Den andra gruppen biotoper i jordbruksmark är svårare att känna igen och avgränsa. För att biotopskydd ska gälla för dessa måste länsstyrelsen eller kommunen fatta ett särskilt beslut för varje enskild biotop. I länsstyrelsens och kommunens beslut ska gränserna för de skyddsvärda biotoperna anges. Länsstyrelsen och kommunen får vidta de åtgärder som behövs för att vårda dessa biotoper. Av dessa har följande mest relevans inom jordbruket:

- rik- och kalkkärr i jordbruksmark
- ängar
- naturbetesmarker
- naturliga vattendrag
- ras- eller bergbranter
- strand- eller vattenmiljöer som hyser bestånd av hotade eller missgynnade arter eller som har väsentlig betydelse för hotade eller missgynnade arters fortlevnad. Skogsstyrelsen har motsvarande befogenheter för vissa typer av biotoper, t.ex. "äldre, betespräglade skogar".

Vid frågor om biotopskyddet kontakta länsstyrelsen.

V17.2 STRANDSKYDD SOMRÅDE

Strandskydd råder vid havet och vid insjöar och vattendrag, normalt inom 100 m från vattenlinjen. Skyddszonen omfattar både land, vatten och undervattensmiljön. Den utgår från strandkanten och sträcker sig vanligtvis 100 m i båda riktningarna. Länsstyrelsen kan utvidga zonen upp till 300 m om det behövs för att säkerställa strandskyddets syfte. Strandskyddet syftar till att långsiktigt trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden och bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten. Byggnader och anordningar för lantbrukets behov är normalt undantagna från strandskyddet, om de för sin funktion måste ligga inom strandskyddsområde.

Kommunerna har huvudansvaret för tillsyn och prövning av dispensansökningar. Kommunerna ska peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen där det finns utökade möjligheter till dispens. Dispenser inom områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen ska bland annat kunna gälla anläggningar för besöks- och turistnäringen, såsom campingstugor eller en servering. Även uppförande av bostadshus kan bli aktuellt. För mer information om strandskyddslagstiftningen se Naturvårdsverkets och Boverkets "Strandskydd – en vägledning för planering och prövning", Handbok 2009:4, utgåva 2.

V17.3 MILJÖSKYDD SOMRÅDE

Ett större mark- eller vattenområde får av regeringen förklaras som miljöskyddsområde, om det krävs särskilda föreskrifter på grund av att området är utsatt för föroreningar eller annars inte uppfyller en miljökvalitetsnorm. De finns få miljöskyddsområden och verktyget används i liten utsträckning. Exempel

på miljöskyddsområde är Laholms, Båstads och Halmstads kommuner samt Ringsjöns tillrinningsområde i Skåne. Här gäller speciella regler för t.ex. spridning och nedbrukning av stallgödsel samt lagring av stallgödsel. Kontakta miljökontoret i kommunen eller länsstyrelsen för att kontrollera vad som gäller.

V17.4 VATTENSKYDD SOMRÅDE

Ett mark- eller vattenområde kan förklaras som vattenskyddsområde till skydd för en grund- eller ytvattentillgång som utnyttjas eller kan antas komma att utnyttjas som vattentäkt. Ett vattenskyddsområde kan delas in i vattentäktzon, primär zon, sekundär zon och vid behov tertiär zon (resten av tillrinningsområdet). Dessutom finns det speciella regler inom vattenskyddsområden för hela landet. Dessa regler finns under respektive punkter i Miljöhusensyn (G4.12–G4.17, V7.12). Länsstyrelsen eller kommunen kan meddela särskilda föreskrifter som inskränker rätten att förfoga över fastigheter inom området. Dessa regler gäller då ett specifikt vattenskyddsområde. Lokala regler gäller ofta spridning av kemiska växtskyddsmedel men kan även gälla lagring och spridning av gödselmedel. Läs mer om regler och domar på www.naturvardsverket.se, sök på "vattenskyddsområde".

V17.5 NATURA 2000-OMRÅDEN

(Tvär)

Syftet med Natura 2000-områdena, som finns inom hela EU, är att värna om fåglar, naturtyper och arter och deras livsmiljöer som EU-länderna betraktar vara av gemensamt intresse. I Sverige finns ca 4 100 områden. På Naturvårdsverkets hemsida finns länsvisa kartor över dessa och på de flesta länsstyrelser hemsidor mer detaljerad information inkl. bevarandeplaner. Se också V17.6–V17.7

• V17.6 NATURA 2000-OMRÅDEN – TILLSTÅND

(Tvärvillkor)

Tillstånd från länsstyrelsen krävs för att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder med betydande påverkan på ett Natura 2000-område. Det gäller även åtgärder utanför Natura 2000-området, som ändå kan påverka det. Exempel på åtgärder är grävning, schaktning, sprängning, täktverksamhet, skogsbruksåtgärder och påverkan på vattenförhållandena. Normalt jordbruk, vägunderhåll, rensning av t.ex. diken och stenmurar kräver normalt inget tillstånd. Åtgärder som kan kräva tillstånd i varje område beskrivs i bevarandeplaner hos länsstyrelsen. Kontakta alltid länsstyrelsen om du är tveksam om vad som gäller! Tänk särskilt på att:

- lämna skyddszoner till ängar och naturbetesmarker i Natura 2000-områden vid kemisk bekämpning och gödsling runt omkring
- lämna skyddszon till diken som leder till Natura 2000-område
- uttag av vatten från ett vattendrag kan påverka förhållandena inom Natura 2000-område, även om själva uttaget sker utanför området
- rensning av diken som inte underhållits på länge kan förändra naturmiljön så mycket att skada uppstår, då behövs tillstånd.

V17.7 NATURA 2000-OMRÅDEN – AVVERKNINGAR/GALLRINGAR/RÖJNINGAR

Avverkningar/gallringar/röjningar i Natura 2000-områden kan vara tillståndspliktiga. Detta gäller även i ängs- och betesmarker. Röjning av sly/ung igenväxningsvegetation är inte tillståndspliktig, men avverkning av vuxna träd, eller äldre hävdformade buskar kan vara det. Du bör kontakta länsstyrelsen om du är osäker på vad som gäller.

V18| Skydd av vilda djur och växter

• V18.1 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN – FÅGLAR

(Tvär)

I miljöbalken 8 kap. och artskyddsförordningen (2007:845) finns särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växtarter. Det är förbjudet att avsiktligt störa, förstöra bon eller ägg, samt avsiktligt eller oavsiktligt skada eller förstöra viloplatser och flyttningsområden för de vilda djur som är markerade med N eller n i artskyddsförordningen i Bilaga 1 AF, t.ex. fåglar, fladdermöss, grod- och kräldjur, musslor, fjärilar, m.m. Med avsiktligt menas att en åtgärd genomförs, trots att man är medveten om att det kommer att störa fåglar. Med störa menas en åtgärd som påverkar fågelns häckningsframgång negativt. Att skydda växande gröda genom att skrämja fåglar så att de flyttar till annan plats är inte förbjudet om störningen sker sporadiskt och inte bedöms påverka artens bevarandestatus. Rådgör med länsstyrelsen om du är tveksam. Se även Naturvårdsverkets Handbok för artskyddsförordning, www.naturvardsverket.se/hb/Artskyddsförordningen/Start/

• V18.2 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN – DJURARTER

(Tvär)

Åtgärder som avsiktligt stör vilda djurarter som är skyddade enligt artskyddsförordningen t.ex. fladdermöss, grod- och kräldjur, musslor, fjärilar, m.fl. är förbjudet. Se också V18.1

• V18.3 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN – PUTSNINGSFÖRBUD PÅ TRÄDA

För att skydda insekter och häckande fåglar är det inte tillåtet att putsa trädan mellan 1 mars och 30 juni. Det finns undantag från förbudet, t.ex. om det finns risk för oönskad pollinering av närbelägen utsädesodling eller om det är en ekologisk odling. Om trädan måste putsas under den period det är förbjudet kan man söka dispens hos länsstyrelsen.

• V18.4 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN – FRIDLUSTA VÄXTER

(Tvärvillkor)

Man får inte avsiktligt/oavsiktligt förstöra eller handla med fridlysta växter. Fridlysta växter får man inte plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra. Av de växter som omfattas av tvärvillkoren kan i första hand följande förekomma i jordbrukslandskapet:

- alvarmalört (finns endast på Öland)
- alvarstånds (finns endast på Öland och Gotland)
- gotländsk nunneört och gotlandssippa (finns endast på Gotland)
- hänggräs och strandviva (finns endast i Norrbotten)
- kalkkrassing (finns endast i Skåne och på Gotland och Öland)
- dvärgglåbräken, sandnejlika, ävjepilört, nipsippa, avarönn, myrbräcka och hällebräcka.

Det finns många andra fridlysta växtarter. För tvärvillkoren gäller dock det som står ovan.

• V18.5 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN – FRIDLUSTA DJUR

(Tvär)

Man får inte avsiktligt/oavsiktligt förstöra eller handla med fridlysta djur.

V19| Skötselkrav

Skötselkraven ingår i tvärvillkoren och gäller alla som brukar jordbruksmark (åker, betesmark och slätteräng) och ansöker om jordbruksstöd. Syftet är att bevara jordbruksmarken i gott skick och bidra till att den sköts med minsta möjliga påverkan på miljön. Skötselkraven, framför allt avseende bete/slätter, står för en stor del av de försummelser som upptäckts vid kontroller av tvärvillkoren. Information om skötselkraven finns i Jordbruksverkets föreskrift (SJVFS 2004:85), samt på www.jordbruksverket.se.

• V19.1 SKÖTSELKRAV FÖR ÅKERMARK

(Tvär)

Åkermark är mark som används eller kan användas till växtodling eller bete och som är lämplig att plöja. Marken ska hållas fri från fleråriga skott av sly, buskar och träd. Undantag gäller för solitärträd, planterad energiskog och frukt- eller bärödling som kan ge gårdsstöd. I hela Götaland ingår kraven på höst- och vinterbevuxen mark i skötselkraven för dig som har mer än 5 hektar åkermark. Syftet är att motverka markerosion och upprätthålla markens innehåll av organiskt material (V9.1–V9.4).

• V19.2 SKÖTSELKRAV FÖR ÅKERMARK – HÄVDAS

(Tvär)

Skötselkraven för åker innebär att marken ska hävdas och inte får hotas av igenväxning eller försumpning. Befintlig dränering ska underhållas. Bristande underhåll av dränering innebär att marken inte längre kan tas i bruk utan särskilda åtgärder.

• V19.3 FÖRBUD MOT HALMBRÄNNING

(Tvär)

Det är inte tillåtet att bränna halm efter skörd på åkermark. Undantag gäller när halmbränning utgör förberedelse för direktsådd av höstoljeväxter. Det är tillåtet att elda halm i värme pannor, men på åkern försämrar multhalten i jorden eftersom även stubben brinner upp. Dispens från förbudet söks hos länsstyrelsen.

• V19.4 SKÖTSELKRAV FÖR BETESMARK OCH SLÄTTERÄNG

(TVÄR)

Allmänt om betesmark och slätteräng

Betesmark är ett jordbruksskifte som inte är lämpligt att plöja. Skiftet ska användas till bete och ha en växtlighet som är lämplig till bete och duglig som foder. Skogsmark får inte räknas som betesmark.

Slätteräng är ett jordbruksskifte som inte är lämpligt att plöja och som på eftersommaren används för slätter med klippande eller skärande redskap. Växtligheten ska vara duglig som foder. Skogsmark får inte räknas som slätteräng. Ingen stark igenväxning får förekomma

Betesmark och slåtteräng ska skötas så att de inte växer igen. Mark som skuggas av igenväxning förlorar sin täta grässvål och växtligheten försvinner mer och mer. Exempel på stark igenväxning är att gamla, betespräglade träd är tydligt trängda på grund av igenväxningen runt omkring eller att ett betydande antal träd eller buskar av igenväxningskaraktär förekommer i tidigare öppna lägen. Starkt igenväxta partier där djuren inte kommer åt att beta och andra inslag i markerna där dugligt foder saknas, räknas inte som jordbruksmark och ska tas bort ur ansökan om stöd.

Enstaka trädplantor får finnas som skydd för djuren. Buskar som ger blommor och bär ska också sparas. Dock får dessa inte breda ut sig i stora snår. Gamla vidkroniga träd, hamlade träd, betespräglade enar samt gamla fruktträd ska sparas, liksom träd som haft en funktion i det traditionella jordbruket, exempelvis genom lövtäkt. Det är också viktigt att spara några träd och buskar som på sikt ska ersätta dessa äldre träd. Om din mark har hotade arter som behöver mer träd och buskar än du får ha enligt bestämmelserna för att få miljöersättning med allmänna värden kan du kontakta länsstyrelsen. Du kan i vissa fall söka undantag och få ersättning även om du har fler träd än bestämmelserna tillåter.

• **V19.5 ÅRLIGT BETE I BETESMARK** (TVÄR)

Betesmark ska betas varje år. Betet får kompletteras med manuella åtgärder. Alla delar av skiftet ska betas så att det senast 31 oktober tydligt syns att marken använts till bete. Alla slags betesdjur får användas. Betet kan ersättas med slåtter och skörd enstaka år. Hela den del av skiftet som inte betas ska då slå och skördas. Därefter måste skiftet betas två år innan betesdriften kan ersättas med slåtter och skörd igen. Om en åtagandeplan för betesmark med miljöersättning för särskilda värden anger att skiftet inte ska betas varje år gäller åtagandeplanens krav på betesintervall som tvärvillkor.

• **V19.6 ÅRLIG SLÅTTER I SLÅTTERÄNG** (TVÄR)

Slåtterängar ska slå varje år och skörden ska föras bort. Slåtter och skörd kan kompletteras med efterbete. Om en åtagandeplan för slåtteräng med miljöersättning för särskilda värden anger att ängen inte ska slå varje år gäller åtagandeplanens krav på slåtterintervall som tvärvillkor.

• **V19.7 BEVUXEN SLUTTANDE MARK** (TVÄR)

För att motverka att jord spolats bort och försämrar vattenmiljön ska starkt sluttande åkermark hållas bevuxen under perioden 15 september till 15 februari. Obearbetad åker efter skörd räknas som bevuxen. Kravet gäller i känsliga områden enligt Bilaga 4 A och för åkermark med mer än 20 % lutning i direkt anslutning till hav, sjöar och vattendrag. Till vattendrag räknas bäckar, åar, floder, älvar, kanaler och dammar.

Eftersom 20 % lutning är ganska brant är det ovanligt i Sverige att man bedriver aktiv växtodling på sådan mark. Du kan bedöma om din åkermark lutar mer än 20 % på följande sätt:

- Skaffa Ekonomiska kartan i skala 1:10 000, Fastighetskartan i skala 1:12 500 eller Gula kartan i skala 1:20 000.
- Mät med linjal på kartan avståndet mellan höjdkurvorna. De bruna linjerna markerar höjdskillnader på 5 meter.

- Om avståndet mellan två höjdkurvor är mindre än 2,5 millimeter på en karta i skala 1:10 000, mindre än 2,0 millimeter på en karta i skala 1:12 500 eller mindre än 1,25 millimeter på en karta i skala 1:20 000 betyder det att lutningen i verkligheten är mer än 20 %. 5 meters höjdskillnad på en 25 meter lång sträcka motsvarar 20 % lutning.

Terrängkartan och fastighetskartan kan beställas hos Lantmäteriet på www.lantmateriet.se.

V20| Kulturminnen och fornlämningar

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. slår fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och att ansvaret delas av alla. Lagen omfattar fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Den innehåller också bestämmelser om utförelse av kulturföremål och stadgar att god ortsnamnssed ska iaktas av statlig och kommunal verksamhet. Namn som godkänts för offentlig kartproduktion ska godtas även i andra sammanhang.

V20.1 FORNLÄMNINGAR OCH FORNFYND

Markägare är skyldiga att känna till om det finns fornlämningar inom fastigheten. Detta är enkelt när det gäller gravhögar, runstenar och ruiner, men även fornäkrar, husgrunder, gränsmärken, hålvägar, slaggvarpar och vårdkasar är fornlämningar. Även fornlämningar som inte syns ovan jord skyddas av lagen. Till en fast fornlämning hör ett så stort område som behövs för att bevara den. Fornlämningar vårdas bäst genom slåtter eller bete. Fornfynd är föremål som saknar ägare och påträffas i eller vid en fast fornlämning är skyddade enligt lagen och tillfaller staten. Föremål som hittas under andra omständigheter, saknar ägare och kan antas vara minst 100 år gamla räknas också som fornfynd. De tillfaller upphittaren, men man kan bli skyldig att mot inlösen erbjuda fyndet till staten. Plan- och bygglagen (2010:900) innehåller bestämmelser om planläggning av mark- och vattenområden och om byggande. Byggnader ska placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt i förhållande till landskapsbilden och till natur- och kulturvärden på platsen. Ändringar av en byggnad ska utföras varsamt, så att dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tillvaratas. Byggnaders yttre ska hållas i vårdat skick, liksom tomter, oavsett om de tagits i anspråk för bebyggelse eller inte. Byggnader som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av den karaktären får inte förvanskas. Byggnader med gamla anor, t.ex. många av jordbrukets äldre ekonomibyggnader, ger landskapet karaktär och är i många fall oersättliga. Det är viktigt att sådana byggnader så långt det är möjligt nyttjas och underhålls om det svenska odlingslandskapet ska behålla sin särprägel. Vid till- eller ombyggnad i gammal miljö gäller det bland annat att tänka på färgsättning, utformning och val av byggnadsmaterial. Kontakta länsmuseet för information och råd.

V20.2 FORNLÄMNINGAR OCH FORNFYND – FAST FORNLÄMNING

Fornlämningar får inte rubbas, grävas bort, täckas över, planteras igen eller på annat sätt skadas. Om man vill förändra en fornlämning måste ansökan om tillstånd lämnas till länsstyrelsen. Fornlämningar finns markerade på ekonomiska kartan och gula kartan. Ytterligare fornlämningar, som registrerats efter kartans tryckning, kan förekomma. Lättillgänglig infor-

mation finns i FMIS Forsök på Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se. Om du är osäker kring en fast fornläm-

ning, kontakta länsstyrelsen som kan ge fullständig information och rådgivning. Se också V20.1.

TABELL 10: Regler för grön mark.

Område	Krav
Blekinge, Skåne och Hallands län	60 % grön mark
Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Västra Götalands län	50 % grön mark

TABELL 11: Regler för grön mark i Skåne, Hallands och Blekinge län

Gröda	Senaste såtidpunkt	Får brytas tidigast
Höstsådd	15 oktober	
Vall	31 juli	20 oktober
Fånggröda	31 juli ¹⁾	20 oktober
Fånggröda ²⁾	15 oktober	Efterföljande vårsäsong ³⁾
Vall eller fånggröda med mer än 25 % baljväxter ⁴⁾	Oavsett tidpunkt	Efterföljande vårsäsong ³⁾
Flerårig frukt- och bärodling	31 juli ⁵⁾	20 oktober
Energiskog	31 juli ⁵⁾	20 oktober
Obearbetad åkermark efter spannmåls- och oljeväxtodling		20 oktober ⁶⁾
Vitsenap & oljerättika	20 augusti	20 oktober ⁶⁾

1) Även fånggröda i form av vitsenap och oljerättika sådda senast den 20 augusti.

2) Avser höstsådd fånggröda under perioden 1 augusti–15 oktober.

3) Efterföljande vårsäsong börjar när förberedelser kan starta inför vårsådd, dock tidigast 1 januari.

4) Räknat som marktäckning och inte utsädesmängd.

5) Avser tidpunkt under anläggningsåret.

6) Ingen jordbearbetning eller kemisk behandling får ske före detta datum.

TABELL 12: Regler för grön mark i resterande delar av Götaland.

Gröda	Senaste såtidpunkt	Får brytas tidigast
Höstsådd	5 oktober	Efterföljande vårsäsong ³⁾
Vall	31 juli	10 oktober
Fånggröda	31 juli	10 oktober
Fånggröda ²⁾	5 oktober	Efterföljande vårsäsong ³⁾
Vall eller fånggröda med mer än 25 % baljväxter ³⁾		Efterföljande vårsäsong ³⁾
Flerårig frukt och bärodling	31 juli ⁵⁾	10 oktober
Energiskog	31 juli ⁵⁾	10 oktober
Obearbetad åkermark efter spannmåls- och oljeväxtodling		10 oktober ⁶⁾

TABELL 13: Beräkningsexempel

Produkter in	Mängd vara	Mängd fosfor
Bröd	1 600 ton	5 200 kg
Vassle	7 200 ton	3 600 kg
Soja	550 ton	3 500 kg
Smågrisfoder	80 ton	1 700 kg
Inköpt korn	300 ton	1 000 kg
Eget korn	1 200 ton	4 100 kg
Fosfor in		19 100 kg
Produkter ut	Mängd vara	Mängd fosfor
Slaktsvin	1 000 ton	5 700 kg

Produkter in	Mängd vara	Mängd fosfor
Smågrisar	70 ton	350 kg
Suggor	70 ton	350 kg
Kadaver, svin	15 ton	100 kg
Fosfor ut		6 500 kg
Fosforöverskott		12 600 kg

TABELL 14: Schablonvärden över fosforutsöndring från olika djurslag (Bilaga 8 Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2004:62)

Djurslag och produktionsform	Utsöndrad mängd fosfor per år (kg)
Mjölkkko 6 000 kg mjölk/år	14,9
Mjölkkko 8 000 kg mjölk/år	15,9
Mjölkkko 10 000 kg mjölk/år	17,4
Mjölkkko 12 000 kg mjölk/år	19,1
Diko eller amko	12,0
Kvigor, tjurar och stutar, 1 år och där- över	8,0
Tjur under 1 år	5,0
Kviga och stut, 1–12 mån	3,1
Får, (tacka med 1,8 lamm)	1,5
Get 800 kg mjölk	1,7
Sugga i traditionell produktion, 2,2 grisningar/år	7,0 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Suggplats i suggnav, utplacering i sa- tellit 3 v. innan grisning, per plats	2,7 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Suggplats i suggnav, utplacering i sa- tellit 7 v. innan grisning, per plats	2,7 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Suggplats i satellit, utplacering 3 v. före grisning, per plats med 6,5 gris- ningar per år	16,0 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Suggplats i satellit, utplacering 3 v. före grisning, per plats med 6,5 gris- ningar per år	18,1 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Slaktsvin, 3 omgångar per år	1,6 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Slaktsvin, 3,5 omgångar per år	1,9 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Värphöns, inredda burar, per plats	0,13 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Värphöns, på golv eller gräs, per plats	0,15 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Unghöns, 0–16 v., 2,2 omg/år, per plats	0,059 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Slaktkyckling, 7 omg/år, per plats	0,057 (schablonvärdet bygger på tillsats av fytas)
Kalkon (ankor och gäss), per plats	0,24
Häst	8,9
Häst, ponny (300 kg)	6,4

Djurslag och produktionsform	Utsöndrad mängd fosfor per år (kg)
Kanin, avelshona inkl. 32 ungar/år (även chinchilla)	1,6
Avelshona mink, inkl. del av hanne samt 4,5–5 valpar/år	1,1
Struts för köttproduktion	3,9

TABELL 15: Krav på spridningsareal, leverans- och mottagningsjournal för stallgödsel

	Max 22 kg fosfor/ha i genomsnitt under en femårsperiod	Dokumentationsskyldighet	
Företag med 10 djurenheter eller färre, sprider på egen areal	Nej	Nej	
>10 djurenheter, sprider på egen areal	Ja	Nej	
>10 djurenheter, lämnar bort gödsel		Ja	
Mottagare av stallgödsel	Ja	Ja	

TABELL 16: Gränsvärden för metaller vid slamspridning

Metall	Maximal metallhalt i mark, mg/kg torrsubstans jord	Maximal metallhalt i mark, mg/kg torrsubstans	Årlig maximal tillförsel av metaller med slam, gram per hektar ¹⁾
Bly (Pb)	40	100	25
Kadmium (Cd)	0,4	2	0,75
Koppar (Cu)	40	600	300 ²⁾
Krom (Cr)	60	100	40
Kvicksilver (Hg)	0,3	2,5	1,5
Nickel (Ni)	30	50	25
Zink (Zn)	100 ³⁾	800	600

1) Genomsnitt för en 7-års period.

2) Större mängder kan godtas om det kan visas att den aktuella åkermarken där avloppsslam ska spridas behöver kopparskott.

3) I följande län får markens zinkhalt uppgå till 150 mg/kg torrsubstans i jord: Jämtlands, Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västernorrlands och Västmanlands län.

TABELL 17: Krav på lagringskapacitet för stallgödsel

Antal djurenheter	Skåne, Halland, Blekinge, Gotland och Öland, samt känsliga kustområden (Bilaga 4B)		Övriga känsliga områden (Bilaga 4C)		Övriga delar av landet (områden utanför känsliga kustområden och övriga känsliga områden)	
	Nöt, hästar, får och getter	Annan djurhållning	Nöt, hästar, får och getter	Annan djurhållning	Nöt, hästar, får och getter	Annan djurhållning
Fler än 100	8 mån	10 mån	8 mån	10 mån	8 mån	10 mån
Fler än 10 upp t.o.m. 100	8 mån	10 mån	6 mån	10 mån ²⁾	6 mån	6 mån, 10 mån ¹⁾
Fler än 2 upp t.o.m. 10	6 mån	6 mån	6 mån ²⁾	6 mån ²⁾	Inga generella regler	Inga generella regler

1) från och med 1 juli 2013 till 1 januari 2014

2) från och med 1 januari 2014 för de nya områden som tillkommer känsliga områden från och med 1 januari 2013

TABELL 18: Schablonvärden för producerad mängd gödsel (inkl. nederbörd) för olika djurslag och olika lagringstider, m³ (se SJVFS 2011:25, bilaga 7). Här kan du göra en egen beräkning av vilken volym i m³ per månad som du behöver kunna lagr hålla.

		Fastgödsel	Urin + gödselvat- ten	Flytgödsel	Djupströgödsel		
		m ³ per månad					
Djurslag eller be- räkningsenhet	Antal djur					Summa, m ³ per månad	Gödselslag
Mjölkkö, 6 000 kg mjölk/år		1,13	0,81	2,08	-		
Mjölkkö, 8 000 kg mjölk/år		1,18	0,84	2,17	2,5		

		Fastgödsel	Urin + gödselvat- ten	Flytgödsel	Djupströgödsel		
		m ³ per månad					
Djurslag eller be- räkningsenhet	Antal djur					Summa, m ³ per månad	Gödselslag
Mjölkkö, 10 000 kg mjölk/år		1,2	0,86	2,21	-		
Kviga/stut < 1 år		0,3	0,22	0,5	0,56		
Kviga/stut > 1 år		0,49	0,4	0,86	1		
Gödtjur, 1-12 mån		0,32	0,24	0,55	-		
Vallfodertjur, 1-16 mån		0,42	0,35	0,75	-		
Betestjur, 1-18 mån		0,5	0,42	0,89	-		
Diko, 6 mån stall- period		0,65	0,37	1,02	-		
Sugga i produk- tion		0,25	0,5	0,65	0,73		
Suggplats i satellit, 16 v system		0,26	0,55	0,63	-		
Suggplats i satellit, 8 v system		0,52	1,08	1,25	-		
Suggplats i sugg- nav		0,1	0,19	0,27	-		
Slaktsvin, 3,0 omg/år		0,06	0,16	0,22	-		
Värphöns, 100 st		0,32	-	0,8	-		
Unghöns, 100st, 2,2 omg/år		0,1	-	-	-		
Slaktkycklingar 100st 7 omg/år		-	-	-	0,12		
Kalkon, 100 st, 2,3 omg/år		-	-	-	0,28		
Häst		-	-	-	0,83		
Får, 6 mån stall period		-	-	-	0,13		
Total volym att la- gerhålla							

D1| Förprovning av djurstallar

FÖRESKRIFTSMOTIV

I anknytning till djurskyddsföreskrifterna finns föreskriftsmotiv för att ange bakgrunden till vissa regler. Syftet är också att ge vägledning till djurhållare, tillsynsmyndigheter och övriga intressenter om hur reglerna ska tolkas och tillämpas. I detta kapitel om djurhållning markeras fakta ur föreskriftsmotiven med kursiv stil. Har du frågor kan du kontakta din länsstyrelse eller läsa mer på www.jordbruksverket.se. Sök på Vägledning och sedan djurskydd.

INFORMATION FRÅN LIVSMEDELSKEDJAN (OM SLAKTDJUR)

När djur lämnas till slakt ska slakterierna alltid begära in, ta emot, kontrollera och reagera på information som bl.a. rör djurens hälsotillstånd och eventuell läkemedelsbehandling. Informationen ska enligt grundregeln finnas hos slakteriet senast 24 timmar innan djuren ska slaktas för att slakteriet ska kunna reagera på informationen, rätt till undantag finns dock och i Sverige är praxis att informationen ska finnas på slakteriet samtidigt som djuren kommer dit. Informationen ska innehålla:

- 1 Hälsoläget på gården djuren kommer ifrån och bland djuren i närområdet.
- 2 Slaktdjurets/djurens hälsotillstånd.
- 3 Uppgifter om läkemedelsbehandling eller annan behandling som djuren fått under en relevant period före slakt och med en karenstid på mer än noll dagar, tillsammans med behandlingsdatum och karenstid.
- 4 Förekomst av sjukdomar som kan påverka köttets säkerhet som livsmedel (zoonoser).
- 5 Analysresultat från övervakning och kontroll av zoonoser (t.ex. salmonella) och läkemedelsrester och andra analysresultat med betydelse för köttets säkerhet som livsmedel.
- 6 Relevanta rapporter om besiktningar före och efter slakt av djur från samma gård, inklusive rapporter från officiella veterinärer.
- 7 Produktionsuppgifter, om uppfödaren har uppgivit att sjukdomar förekommer (enligt p. 4).
- 8 Namn och adress på den veterinär som vanligen anlitas (besättningsveterinär).

I normalfallet är den hälsodeklaration du gör på slakteriets leveranssedel när djuren hämtas utformad enligt dessa krav. Om information saknas eller något i informationen skulle tyda på hälsofara eller om det finns andra avvikelser, som enligt slakteriet kräver veterinärmedicinsk utvärdering, ska den officiella veterinären (besiktningsveterinären) meddelas omgående. Slakt får då inte ske förrän den officiella veterinären ger tillåtelse till det. För mer information kontakta Livsmedelsverket, www.livsmedelsverket.se, tel. 018-17 55 00.

D1.1 FÖRPRÖVNING AV DJURSTALLAR

Nya regler för förprovning av djurstallar har trätt i kraft 2012-06-14. Ny-, till- och ombyggnation av stallar för häst eller för djur som hålls för produktion av livsmedel, skinn, ull eller päls (nötkreatur, svin, får, get och fjäderfä m.fl.) måste godkännas på förhand från djurskydds- och djurhälsosynpunkt, så kallad förprovning. Det samma gäller om ändringar ska göras i ett stall eller djurutrymme som är av väsentlig betydelse från

djurskydds- eller djurhälsosynpunkt. Förprovning måste också göras innan en byggnad som används för något annat ändamål ska inredas eller tas i bruk för djurhållning eller djuruppfödning som inte redan förekommer i den.

Om en förprovningspliktig åtgärd har utförts, utan att förprovning skett, ska länsstyrelsen förbjuda att stallen används, såvida inte länsstyrelsen kan godkänna stallen i efterhand (efterhandsprovning). Länsstyrelsen tar då ut en avgift på 12 000 kronor eller 24 000 kronor, beroende på åtgärdens omfattning.

Om du ska göra en mindre om- eller tillbyggnad i en stallavdelning som du har förprovat tidigare behöver du i vissa fall inte förprova. Då kan du i stället göra en enkel anmälan till länsstyrelsen innan du påbörjar åtgärden, s.k. förhandsanmälan. För att få göra en förhandsanmälan krävs dock att samtliga kriterier nedan är uppfyllda:

- stallavdelningen är i enlighet med länsstyrelsens senaste förprovningsbeslut
- åtgärden berör endast sådan djurkategori som du redan håller i stallavdelningen
- djurplatserna du ska bygga kommer att bestå av samma inrymningsystem som redan används i stallavdelningen för den berörda djurkategorin
- antalet platser som du ska bygga kommer efter åtgärden att motsvara högst 20 procent av det totala antalet sådana platser i stallavdelningen.

Om du är osäker på om du har rätt att göra en förhandsanmälan så bör du kontakta din länsstyrelse för information. Förhandsanmälan ska göras på blankett D173C som finns på Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se eller kan beställas hos länsstyrelsen. Blanketten ska skickas eller lämnas till länsstyrelsen i det län där anläggningen är belägen. Till anmälan ska fogas två exemplar av skalenliga plan- och sektionsritningar som visar åtgärdens omfattning.

Om du är berättigad att göra en förhandsanmälan får du påbörja åtgärden så fort länsstyrelsen fått din förhandsanmälan. Du behöver alltså inte invänta besked från länsstyrelsen. Det innebär samtidigt att du tar eget ansvar för att utrymmet utformas och används på ett sätt som är tillåtet enligt djurskyddsbestämmelserna. Om utrymmet inte uppfyller bestämmelserna kan länsstyrelsen kräva att du i efterhand åtgärdar bristerna eller förbjuda fortsatt djurhållning i utrymmet om bristerna är allvarliga.

D1.2 BRANDSKYDD

Vid ny-, till-, eller ombyggnad av stallar ska dessa utformas så att det finns godtagbart byggnadstekniskt eller likvärdigt skydd mot brand för djuren samt godtagbara förutsättningar att rädda djuren vid brand.

Detsamma gäller när en stallbyggnad ändras eller används på ett sätt som innebär ökad brandrisk eller om verksamheten i stallen eller intilliggande utrymmen helt eller delvis ändras till annan verksamhet. Reparations- och underhållsåtgärder omfattas inte av första stycket.

Om del av stallbyggnad används som garage, verkstad eller liknande med högre risk bör utrymmena klassas som egna brandceller för att hindra och begränsa brandspridning.

D2| Avel

Vid avel/reproduktion får man inte använda nötkreatur, grisar, hästar, får och getter som visat sig nedärva letalanlag, defekter eller andra egenskaper som kan ge upphov till lidande hos avkomman eller negativt påverkar avkommans naturliga beteende eller som med stor sannolikhet nedärver sådana anlag, defekter eller egenskaper. Man får heller inte använda djur för avel om det visat sig att djuret med stor sannolikhet nedärver disposition för hög frekvens konstaterade sjukdomsfall, förlossnings-svårigheter eller dödlighet hos avkomma i samband med födsel.

Detta gäller inte om reproduktion sker mellan två individer som med stor sannolikhet har anlagsuppsättningar vilka oavsett tänkbara kombinationer inte ger upphov till dödlighet, defekter eller andra egenskaper som medför lidande för avkomman eller negativt påverkar avkommans naturliga beteende. Om man tillämpar detta undantag och den ena parten i en parning är bärare eller med stor sannolikhet är bärare av ett recessivt anlag ska den andra parten vara testad negativ som bärare för samma anlag om ett sådant test finns. I annat fall ska den andra parten i parningen ha konstaterats med stor sannolikhet vara fri från samma anlag genom exempelvis härstamningsanalys.

D3| Tillsyn och skötsel

• D3.1 TILLSYN - TILLRÄCKLIGA KUNSKAPER

Djurägaren och djurhållaren har ansvaret för djurets välbefinnande. Personer som handhar djur ska ha tillräckliga kunskaper och färdigheter samt vara tillräckligt många för att djurskydds-föreskrifterna ska kunna följas. Kontakta din länsstyrelse, naturbruksgymnasium, organisation inom lantbruket, intresseförening eller branschorganisation för mer information om kompetensutveckling och utbildningar.

D3.2 TILLSYN UTAN SVÅRIGHETER

Djuren ska hållas så att tillsyn kan ske utan svårigheter.

• D3.3 DAGLIG TILLSYN

(Tvärvillkor)

Djur ska normalt ses till minst en gång dagligen. Även automatiska system och anordningar som inverkar på djurhälsa och djurskydd ska ses till dagligen.

Även hästar som går på sommarbete ska ses till minst en gång dagligen. De djurkategorier som behöver kontrolleras oftare ska ses till flera gånger dagligen och även nattetid vid behov. Automatiska system, såsom vattenkopparnas funktion, foderautomater, skrittmaskiner och ventilationsutrustning ska kontrolleras dagligen för att säkerställa att djurens behov tillgodoses och att de inte utsätts för risker.

• D3.4 EXTRA TILLSYN

(Tvärvillkor)

Djur som är nyfödda, sjuka, skadade, högräktiga (särskilt vid tiden för förlossningen) eller betar sig onormalt ska få extra tillsyn utöver den dagliga tillsynen.

D3.5 ELAVBROTT

Det ska finnas en godtagbar plan för hur djurskyddet ska upprätthållas vid elavbrott. Vid hästhållning ska det finnas alternativ som gör det möjligt att ta upp vatten ur brunn eller vattendrag. Man ska också kunna öppna fönster och dörrar eller ha tillgång till reservverk.

Förslag till godtagbar plan för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott:

- Se till att förutsättningar finns för att upprätthålla ett acceptabelt djurskydd avseende t.ex. ventilation, vattenförsörjning (utfodring och frostskydd), utgödsling och belysning.
- Se till att förutsättningar finns för att upprätthålla ett acceptabelt djurskydd avseende t.ex. ventilation, vattenförsörjning (utfodring och frostskydd), utgödsling och belysning.
- Redovisa om eget reservkraftverk finns eller finns lätt tillgängligt på annat sätt. · Redovisa om det finns möjlighet att snabbt koppla in reservkraftverket på gårdens elnät.
- Redovisa om och hur reservkraftanläggningen kontrolleras: - provkörs aggregatet med jämna mellanrum, förs provkörningar och andra anmärkningar i en driftjournal m.m.?
- Se till att planen kan fungera både under längre och kortare tidsperiod.

• D3.6 FARLIGA FÖREMÅL OCH ÄMNER

(Tvärvillkor)

Föremål och ämnen som kan skada djuren ska förvaras så att djuren inte kan komma åt dem.

D3.7 ELEKTRISK UTRUSTNING ELLER ANORDNING

Enligt djurskyddsförordningen får inte utrustning eller anordning som ger djuren en elektrisk stöt användas i syfte att styra beteendet eller finnas monterade i stallet eller i hägn. Elstängsel och elavvisare på fodervagnar är dock tillåtna. Elektriska kodresörer och eltrådar får inte användas i stallutrymmen. De ska vara nedmonterade. Elektriska pådrivare får bara användas av veterinär om det är nödvändigt av veterinärmedicinska skäl.

D3.8 DRIVNING AV DJUR

Vid drivning ska djuren hanteras lugnt.

D3.9 DRIVNING AV DJUR – DRIVVÄG

Djuren ska ha tillräckligt med utrymme för att kunna förflytta sig och de ska tydligt kunna uppfatta drivvägen.

• D3.10 SJUKA ELLER SKADADE DJUR

Sjuka/skadade djur ska få vård snarast.

• D3.11 SJUKBOX

(Tvärvillkor)

Djur som behöver särskild vård ska kunna tas om hand i ett närbeläget utrymme (sjukbox) och kunna hysas individuellt. Med närbeläget menas att djuren inte ska behöva flyttas eller hanteras orimligt lång tid, och beror på djurhållningsform. Se också D3.12.

D3.12 SJUKBOX – UTFORMNING

(Tvärvillkor)

Djuren ska hållas lösgående i sjukboxen om inte veterinären föreskrivit annat. Storleken på sjukboxen ska minst uppfylla generella måttbestämmelser för respektive djurslag och inhysningsform. Saknas generella måttföreskrifter, som för t.ex. individuell inhysning av vuxet nötkreatur, ska boxen vara så stor att djuret utan svårigheter kan lägga sig, resa sig och vända sig. I de flesta fall är det lämpligt att sjukboxar alltid finns tillgängliga och klara att användas. En annan lösning som kan godtas är att sjukboxar snabbt kan iordningställas, med hjälp av lösa grindar eller annan inredning. Detta förutsätter goda förberedelser så att djuren får vård utan onödig fördröjning. Man kan däremot inte hävda att behov av sjukbox inte finns på grund

av att djuren behandlas på båsfallen, eller att djuren (undantag vissa fjäderfän) avlivas istället för att behandlas. När det gäller hästar är det en fördel om annan lämplig häst kan stallas upp som sällskap. I stall med både spiltor och boxar kan hästar byta plats för att tillgodose kravet. Boxar kan även monteras upp i ligghallen.

Sjukboxar för mjölkkor ska vara utformade och anpassade så att mjölkning kan ske i utrymmet. Kravet innebär att åtminstone mjölkning med spanmaskin ska kunna ske i utrymmet.

D3.13 SJUKBOX FÖR UTEGÅNGSDJUR

Behandlingsutrymmet ska vara uppvärmningsbart för utegångsdjur (djur som är ute halva dygnet eller mer under den kalla årstiden då betestillväxt inte sker) och för djur som hålls i stallar med utomhusliknande klimat under den kalla årstiden. Lokal uppvärmning eller åtgärder som värmelampor eller värmetak i sjukboxen godtas, förutsatt att djurens behov av termisk komfort uppfylls.

D3.14 AVLIVNING

Du måste följa djurskyddsbestämmelserna och behärska avlivningsmetoden

Om ditt djur är sjukt eller skadat måste du snarast ge det nödvändig vård om inte sjukdomen eller skadan är så svår att djuret måste avlivas omedelbart.

Det är ett krav att den som genomför avlivningen ska kunna hantera djur på ett bra sätt och behärska den aktuella avlivningsmetoden. Dessutom kan det finnas andra krav som inte regleras i djurskyddsföreskrifterna, till exempel krav på vapenlicens. För att licenspliktiga vapen ska få användas vid hemsakt och nödsakt måste det vara angivet på vapenlicensen att ändamålet är antingen jakt eller avlivning av djur. Du får alltså inte använda ett vapen som du har licens för om ändamålet enligt licensen är målskjutning.

Om du inte vill eller kan utföra avlivningen själv ska du kontakta en veterinär eller ett företag, till exempel vissa djurambulansföretag eller Svensk Lantbrukstjänst AB, som har erfarenhet av att avliva djur. Det är också tillåtet att be någon annan person som har kompetens att avliva djuret.

Du måste välja en avlivningsmetod som antingen omedelbart dödar djuret eller som gör att djuret blir medvetslöst och dör i det tillståndet. Avlivning av djur ska ske på ett sätt som gör att djuret inte utsätts för onödigt lidande. För att göra djur medvetslösa på andra sätt inför avlivning bör veterinär anlitas.

Nedan finns kortfattad information om de vanligaste avlivningsmetoderna för lantbruksdjur samt hästar. Fullständiga och detaljerade bestämmelser om bedövning och avlivning av olika djurslag finns på www.jordbruksverket.se under Djur – Djurskydd – Slakt och annan avlivning – Annan avlivning. Här finns också detaljerade bestämmelser för hur djurets kropp ska hanteras efter avlivningen under ”Biprodukter vid slakt och avlivning”.

Lantbruksdjur

Vid avlivning av lantbrukets djur används oftast samma metoder som vid vanlig slakt, det vill säga mekanisk bedövning med bultpistol eller skjutvapen följt av avblodning, dock utan att köttet tas tillvara. Observera att avblodning alltid måste göras efter att djuret skjutits med bultpistol eller annat vapen, även om köttet inte ska bli livsmedel. Även vissa andra avlivningsmetoder är tillåtna, se tabellerna *Godkända bedövningsmetoder till respektive djurslag* samt *Godkända avlivningsmetoder för respektive djurslag*, nedan (eller i slutet av avsnittet om Djurhållning).

Hästar

Vid avlivning av hästar används ofta samma metod som vid vanlig slakt, det vill säga mekanisk bedövning med bultpistol eller skjutvapen följt av avblodning, dock utan att köttet tas tillvara. Observera att avblodning alltid måste göras efter att djuret skjutits med bultpistol eller annat vapen, även om köttet inte ska bli livsmedel. Det är också vanligt att låta en veterinär avliva hästen genom en överdos av narkosmedel eller liknande.

• D3.15 BELYSNING

(Tvärivillkor)

Stallar ska ha fast monterad belysning som inte ger djuren obehag och som medger tillsyn utan svårigheter. Kravet gäller inte för ligghallar, under förutsättning att belysning som möjliggör tillsyn ordnas på annat sätt, t.ex. genom handburen strålkastare.

D4| Stallmiljö

• D4.1 STALLKLIMAT - TERMISK KOMFORT

(Tvärivillkor)

Stallar ska ha klimat som är anpassade till djurslag och djurhållningsform, (termisk komfort).

Termisk komfort betyder att djuren utan svårigheter kan upprätthålla sin värmebalans. När omgivningen har en temperatur under en viss nivå måste djuren öka sin ämnesomsättning och äta mer foder för att behålla sin kroppstemperatur. Vid temperaturer över en viss nivå kommer djurens kroppstemperatur att stiga på grund av att de inte kan bli av med sin överskottsvärme. De kritiska temperaturgränserna påverkas av en mängd faktorer såsom djurets vikt, djurets hälsa, utfodringsintensitet, lufthastighet, luftfuktighet, liggytor, strö, antal djur i gruppen samt djurens möjlighet till rörelse.

• D4.2 STALLKLIMAT - LUFTFUKTIGHET

(Tvärivillkor)

Den relativa luftfuktigheten i värmeisolerade stallar får inte överstiga 80 procent vintertid såvida inte stalltemperaturen understiger 10 °C. Se också D4.3.

• D4.3 STALLKLIMAT - LUFTFUKTIGHET - UTRÄKNING

(Tvärivillkor)

I värmeisolerade stallar får den relativa luftfuktigheten under vintern inte annat än undantagsvis överstiga 80 procent, såvida inte stalltemperaturen understiger 10 °C. I sådana fall får den numeriska summan av stalltemperaturen och relativa fuktigheten inte överstiga 90. I oisolerade stallar får den relativa fuktigheten inte annat än undantagsvis överstiga uteluftens relativa fuktighet med mer än 10 procentenheter. Det betyder att den numeriska summan av stalltemperaturen och luftfuktigheten inte får överstiga 90. Om stalltemperaturen exempelvis är 5 °C får den relativa luftfuktigheten inte överstiga 85 % ($85 + 5 = 90$). Se också D4.2.

• D4.4 STALLKLIMAT - OISOLERADE STALLAR

(Tvärivillkor)

I oisolerade stallar får den relativa fuktigheten endast i undantagsfall överstiga uteluftens relativa fuktighet med mer än 10 procentenheter. Kravet på termisk komfort och luftkvalitet innebär att både minimi- och maximiventilation måste vara korrekt dimensionerade.

• D4.5 STALLKLIMAT - LUFTFÖRORENINGAR

(Tvärivillkor)

Luftföroreningarna får endast tillfälligtvis överstiga angivna nivåer (ammoniak 25 ppm i envåningssystem för värphöns och unghöns samt 10 ppm för övriga djur, koldioxid 3 000 ppm, svavelväte 0,5 ppm, organiskt damm 10 mg/m³), se tabell 19.

D4.6 BULLER

(Tvärvillkor)

Djuren får bara tillfälligt utsättas för mekaniskt buller över 65 dB(A). I stallar med slaktgrisar eller slaktkycklingar får dock bullernivån vara max 75 dB(A) vid forcerad ventilation sommartid vid varm väderlek. *Begreppet forcerad ventilation definieras som "ventilationsflöden som överstiger det dimensionerade maxventilationsflödet i ett slaktgristall enligt Svensk Standard (SS 951051)". För slaktkycklingstallar avses ventilationsflöden som överstiger 75 % av maxventilationsflödet.*

• D4.7 NÖDVENTILATION

(Tvärvillkor)

I mekaniskt ventilerade stallar ska det finnas nödventilation. Reservverk ersätter inte nödventilation. Luckor och spjäll är i sig inte heller nödventilation, däremot öppningarna bakom dem.

D4.8 DAGSLJUS

Ett djurstall ska enligt djurskyddsförordningen vara försett med fönster (eller andra ljusinsläpp för dagsljus). Grisstallar som var i bruk före 1 juli 1989 behöver inte förses med fönster om inte förprövningspliktig till- eller ombyggnad genomförs. Detsamma gäller fjäderfästallar som var i bruk före 1 januari 1994.

• D4.9 BELYSNING

(Tvärvillkor)

Fönster, belysningsanordningar, elledningar och andra elinstallationer som djuren kan nå ska vara skyddade.

• D4.10 UTRYMMEN OCH INREDNING

(Tvärvillkor)

Utrymmen och inredning ska konstrueras och underhållas så att det inte finns några vassa kanter eller utskjutande delar som kan skada djuren.

• D4.11 GOLV OCH LIGGYTOR

(Tvärvillkor)

Golv och liggytor ska ha en jämn och halksäker yta. Tvärvillkor gäller endast för kalvar och grisar.

D4.12 GOLV OCH LIGGYTOR

(Tvärvillkor)

Boxar eller liggytor med rörligt golv samt utgödslingssystem i öppna skrapgångar ska utrustas, utformas och skötas så att djuren inte skadas och så att utrustningen inte inverkar menligt på djurens beteende och hälsa. Kraven gäller även utformningen av dränerande golvtytor.

D4.13 UTGÖDSLINGSSYSTEM - SMITTSPRIDNING

För att förhindra smittspridning ska utgödslingssystemen vara utformade så att gödsel från en avdelning inte kommer i kontakt med djur i en annan avdelning.

D4.14 UTGÖDSLINGSSYSTEM

Luft får inte tas in i en stallavdelning via ett utgödslings- eller urindräningsystem eller via utrymmen som kan innehålla luftföroreningar eller smittämnen som kan påverka djurens hälsa.

D4.15 UTGÖDSLINGSSYSTEM – ÖPPNINGAR

Öppningar mellan stallavdelningar ska vara stängda när de inte används.

D5| Rengöring

Livsmedelslagstiftningen säger att det ska finnas rutiner för regelbunden rengöring som är effektiv och ändamålsenlig, samt att slaktdjur, och när det är nödvändigt, produktionsdjur, ska hållas rena. Djurskyddslagstiftningen ställer mer detaljerade krav på renhållning, se D5.1–D5.6.

• D5.1 RENA DJUR

(Tvärvillkor)

Det är mycket viktigt att djuren hålls rena och att t.ex. förorening av gödsel begränsas till ett minimum. Slakterierna har skärpt kraven på renhet, och är extra hårda med att branschens normer ska uppfyllas.

För att ytterligare stärka smittskyddet och djurskyddet har Kött- och charkföretagen i samråd med Jordbruksverket utarbetat bedömningsnormer för gödselförorenade djur till slakt. Gödselförorenade djur indelas i fyra klasser:

0. Rena djur - inget avdrag
1. Måttligt förorenade djur
2. Kraftigt förorenade djur
3. Mycket kraftigt förorenade djur

För kategori tre tillämpas den branschgemensamma vårdspolicyn. Förutsättningarna på gården besiktigas och ett åtgärdsprogram utarbetas för att fortsatta leveranser ska kunna ske. Normerna sammanfattas i en broschyr som kan beställas från Svenska Djurhälsovården www.svdhv.org eller tel. 08-725 82 00. Den finns också på www.miljohusesyn.nu under Fakta-bank - Material för nedladdning.

• D5.2 UTGÖDSLING OCH RENGÖRING

(Tvärvillkor)

Djurstallar ska utgödas och rengöras minst en gång dagligen, om inte andra rutiner ger god hygien, t.ex. spaltgolv eller djupströbädd.

• D5.3 UTGÖDSLING - OMGÅNGSUPPFÖDNING

(Tvärvillkor)

Vid omgångsuppfödning ska noggrann rengöring göras före varje insättning av en ny omgång. Fjäderfästallar ska rengöras och desinficeras innan ny omgång djur sätts in. OBS! Desinficering krävs i fjäderfästallar.

• D5.4 UTGÖDSLING - KONTINUERLIG DJURHÅLLNING

(Tvärvillkor)

Vid kontinuerlig djurhållning ska noggrann rengöring ske åtminstone en gång per år. Tvärvillkor gäller endast för uppfödning av kalvar och grisar.

• D5.5 LIGGYTOR

(Tvärvillkor)

Liggytor ska hållas rena och torra samt vara anpassade efter djurslag och stallklimat.

• D5.6 STRÖMEDEL

(Tvårvillkor)

Strömedel ska vara av lämplig typ och hålla god hygienisk kvalitet.

D6| Utedrift

D6.1 LÄMPLIGHET FÖR UTEDRIFT – UTEGÅNGSDJUR

Endast djur som är lämpade för utvistelse under den kalla årstiden får användas som utgångsdjur (djur som är ute minst halva dygnet eller mer, för häst 16 timmar, under den kalla årstiden då betestillväxt inte sker).

D6.2 LÄMPLIGHET FÖR UTEDRIFT

De yttre förutsättningarna för utvistelse ska vara lämpliga för djuren.

• D6.3 UTEDRIFT

(Tvårvillkor)

Djur i utedrift ska ha skydd mot dåligt väder. Detta är ett tvårvillkor.

D6.4 UTEDRIFT - LIGGHALL

(Tvårvillkor)

Under den kalla årstiden, när betestillväxt inte sker, ska utgångsdjur ha tillgång till ligghall eller annat stall (som regel tre väggar och tak) som ger skydd mot väder och vind samt en ren och torr liggplats. Detta är inte ett tvårvillkor. Man kan få undantag från lagkrav om man är med i kontrollprogrammet för utgångsdjur utan tillgång till ligghall, se www.svdhv.org.

D6.5 RASTGÅRDAR

Rastgårdar och hårt belastade ytor (t.ex. drivgångar, vattnings- eller utfodringsplatser) ska vara hårdgjorda, dränerande eller naturligt ha motsvarande funktion.

D6.6 BETESMARKER, RASTGÅRDAR OCH DRIVNINGSVÄGAR

Betesmarker, rastgårdar och drivningsvägar ska vara fria från föremål med uppenbar risk att skada djuren.

• D6.7 STÄNGSEL

(Tvårvillkor)

Betesmarker, rastgårdar och drivningsvägar ska vara fria från föremål som kan skada djuren. Stängsel ska vara väl uppsett och underhållet samt utformat så att djur inom stängslet under normala förhållanden inte skadas.

D6.8 STÄNGSEL – STRÄCKTA

Stängseltrådar och stängselnät ska vara väl sträckta.

D6.9 STÄNGSEL - TAGGTRÅD

Stängsel med taggtråd får inte vara elektrifierade. Se också D6.10 och D6.11.

D6.10 STÄNGSEL – TAGGTRÅD, ELSTÄNGSELTRÅD

Elektrifierad elstängseltråd får monteras på stängsel som innehåller taggtråd om fastsättningen utförs så att ett horisontellt minimiavstånd av 150 mm mellan elstängseltrådarnas och taggtrådarnas vertikallinor säkerställs. Se också D6.9 och D6.11.

D6.11 STÄNGSEL – TAGGTRÅD, MONTERING

Om el- och taggtråd används i kombination, ska eltråden vara monterad på den sida djuren hålls på. Taggtråden ska jordas på återkommande avstånd. Se också D6.9 och D6.10.

D6.12 TAGGTRÅD - HÄSTAR

Taggtråd får inte användas som stängsel till hästar.

D6.13 STÄNGSEL – ALLEMANSRÄTTEN

Allemansrätten innebär att allmänheten i vissa fall ska kunna passera inhägnad betesmark. Detta kan gälla om du inhägnar eller stängslar inom populära strövmråden, strandområden eller liknande. En passage kan anordnas genom en stätta, grind eller liknande. Det finns dock undantag. Det är tillåtet att sätta upp en skylt som varnar för verklig fara, till exempel en skylt med "Varning för tjuren", vid en beteshage med tjurar. Inget tillstånd från kommunen behövs.

• D6.14 RÖRELSEFRIHET

(Tvårvillkor)

Det är förbjudet att begränsa rörelsefriheten för ett djur på bete genom att binda fast ett hindrande föremål vid djuret.

Rörelsefriheten får inte heller begränsas genom att olika delar av djurets kropp binds samman eller att djuret binds samman med ett annat djur. Hästar på bete får inte bindas upp.

D7| Egen transport av egna djur

Reglerna omfattar transporter i samband med ekonomisk verksamhet dvs. de flesta transporter inom lantbrukssektorn, inklusive då en uppfödare transporterar egna djur. Mer information om vilka regler som gäller vid djurtransporter finns på www.jordbruksverket.se. Klicka på "Djur" och sedan på "Resor och transporter".

D7.1 TRANSPORT AV EGNA DJUR

Om du transporterar djur inom en ekonomisk verksamhet, t.ex. som lantbrukare, professionell travtränare eller inom din yrkesmässiga avelsverksamhet, krävs transportörstillstånd, fordonsintyg och kompetensbevis.

Transportörstillstånd

För att få ett transportörstillstånd ansöker du hos Jordbruksverket. Verket tar ut en administrativ avgift på 1 300 kr. Du kan söka om tillstånd för korta transporter under åtta timmar eller för långa transporter över åtta timmar. Det ställs ytterligare krav på det fordon du ska använda för långa transporter. Observera att det finns en särskild blankett som du ska använda om du inte har eget fordon.

Du måste ha ett intyg som visar att det fordon du använder är besiktigt och godkänt. Det är länsstyrelsen som besiktigar fordonet. Länsstyrelsen tar ut en avgift på 1 500 – 3 000 kr för besiktningen, beroende på fordonets storlek. Efter besiktningen ska besiktningsunderlag och intyg på att fordonet uppfyller gällande krav skickas till Jordbruksverket, som sedan utfärdar intyg om godkännande. Fordonsintyget ska finnas med i bilen när du transporterar djur.

Kompetensbevis

För att du ska få transportera nötkreatur, får, getter, grisar, fjäderfä eller hästar måste du även ha ett kompetensbevis. Kompetensbevis får du genom att gå en kortare utbildning för de djurslag du ska transportera. Mer information om var utbildningarna hålls finns på www.jordbruksverket.se.

Undantag

Om du transporterar egna djur i eget fordon kortare sträckor än 65 kilometer och i mindre omfattning behöver du inte ha transportörstillstånd eller kompetensbevis. Som en tumregel för mindre omfattning gäller åtta eller färre gånger per år. Undantaget gäller också för dig som transporterar egna djur till veterinär, bete eller om djuren ingår i ett bevarandeprogram.

Du är skyldig att kontrollera att transportören är registrerad och har de tillstånd som fordras för den transport som ska utföras (under eller över 8 timmar, fordonet godkänt för aktuellt djurslag, kompetensbevis) om du inte själv transporterar dina djur. Lista på registrerade transportörer finns på www.jordbruksverket.se. Där finns också mer information om vilka regler som gäller vid djurtransporter. (Klicka på "Djur" och sedan på "Resor och transporter".)

Observera att de svenska riktlinjerna kan skilja sig från de övriga europeiska ländernas riktlinjer. För mer information, läs på www.jordbruksverket.se.

D7.2 EGEN TRANSPORT AV EGNA DJUR – UNDVIK SKADOR

Transport av djur ska ske på sådant sätt att de inte riskerar att skadas eller orsakas onödigt lidande.

D7.3 EGEN TRANSPORT AV EGNA DJUR – LÄCKAGE

Gödsel och urin får inte läcka från fordonet.

D7.4 EGEN TRANSPORT AV EGNA DJUR – SKYLTAR

Vid transport av egna djur en sträcka som är längre än 50 km (vid kortare sträcka, under 50 km behövs ingen skyltning) ska transportfordonet vara skyltat med information om att transporten innehåller levande djur (gäller ej personbilar). Skyltarna ska vara placerade väl synligt fram- och baktill. Texten, på svenska eller engelska, ska vara lätt att läsa även på avstånd.

D7.5 EGEN TRANSPORT AV EGNA DJUR – SJUKA ELLER SKADADE DJUR

Sjuka eller skadade djur får inte transporteras. Det gäller dock inte djur med en lindrig skada eller sjukdom och då transporten inte kan anses medföra lidande. Detsamma gäller vid transport av djur till veterinär. Vid tveksamhet ska veterinärs råd följas. Dräktiga och nyfödda djur får transporteras om t.ex. en ko kalvat på bete i olämpligt väder, förutsatt att transportsträckan understiger 50 km och det gäller transport av egna djur. Djuren måste bedömas vara i skick för transport, få ordentlig plats, extra mjukt underlag och köras så försiktigt som möjligt.

D8| Foder och vatten

• D8.1 DIMENSIONERING

(Tvärvillkor)

Utfodrings- och vattenutrustning ska utformas och placeras så att kontaminering (förorening) av foder och vatten minimeras. Vattensystemen ska vara rätt dimensionerade så att djuren kan äta och dricka lugnt och naturligt. Utrustningen ska rengöras och underhållas regelbundet.

• D8.2 DIMENSIONERING – VATTEN

(Tvärvillkor)

Djuren ska ha tillgång till rent vatten minst två gånger per dygn. Grisar ska ha fri tillgång till vatten. Kalvar ska ha fri tillgång till rent vatten vid mycket varmt väder eller om de är sjuka. Slakterierna kräver att djuren har tillgång till vatten, även alldeles innan och efter transport.

D8.3 ELAVVISARE PÅ FODERVAGNAR

Utmatningsöppningen på datafodervagnar får ha elektriska avvisare. Avvisarna ska vara konstruerade så att djuren enbart kommer i kontakt med dem vid försök att påverka öppningen och så att de inte skadar djuren.

D8.4 LÄMPLIGT FODER – STRUKTUR

Djuren ska dagligen få en fodergiva med lämplig struktur. Se också D8.5.

• D8.5 LÄMPLIGT FODER

(Tvärvillkor)

Djuren ska dagligen få en fodergiva som garanterar tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel. Fodret ska vara av god kvalitet och anpassas efter djurslaget. Foder och strö ska bytas ut ofta och får inte bli möjligt. Se också D8.4.

D9| Spårbarhet och livsmedelssäkerhet i djurhållningen

• D9.1 LIVSMEDELSSÄKERHET - FÖRHINDRA SMITTSPRIDNING

(Tvärvillkor)

Spårbarhet innebär att det ska finnas möjlighet att spåra ett steg bakåt i livsmedelskedjan och att följa ett livsmedel eller ämne ett steg framåt i kedjan. Detta gäller livsmedel, foder, livsmedelsproducerande djur och alla ämnen, avsedda för livsmedelsproduktion eller som ingår i livsmedel. Om livsmedelsproducerande djur köps in eller på annat sätt tillhandahålls, ska det vid varje givet tillfälle finnas dokumentation över från vem djuret kommer. Genom att spara dokumentation som gör att livsmedel eller foder kan spåras kan producenten snabbt och enkelt dra tillbaka en produkt som är eller misstänks vara hälsofarlig, som är felaktigt märkt eller på annat sätt otjänlig.

• D9.2 SPÅRBARHET BAKÅT

(Tvärvillkor)

Företagaren ska kunna ange alla juridiska personer från vilka man erhållit foder, djur eller andra ämnen avsedda för livsmedelsproduktion eller som ingår i livsmedel. Företagaren måste vid varje givet tillfälle kunna uppge från vilka juridiska personer t.ex. foder eller livsmedelsproducerande djur erhållits: datum, typ (om foder avses) samt i vilken mängd. Detta ska styrkas med leveranssedlar eller andra inköpshandlingar så att det är möjligt att kunna spåra alla foderinköp till den som sålt eller på annat sätt avyttrat foder till anläggningen. Du ska också kunna visa dokumentation om din egen foderproduktion, t.ex. noteringar om hur mycket av det egenproducerade fodret (gröda och andel av skörden) som ges till djuren. Se också D9.3.

• D9.3 SPÅRBARHET BAKÅT OCH FRAMÅT

Dokumentation med uppgifter om vilket foder som ges till djuren och varifrån fodret kommer är ett krav och gäller allt foder, både inköpt/införskaffat och egenproducerat. För införskaffat foder ska dokumentationen även omfatta datum, typ av foder och kvantitet. Se också D9.2.

Spårbarhet framåt i kedjan innebär att företagaren vid varje givet tillfälle måste kunna identifiera alla personer eller företag som har erhållit produkter och när, vilken typ av produkter det gäller och mängd. Även dessa uppgifter ska finnas dokumenterade. Dokumentationen ska även omfatta datum, typ av foder och kvantitet. För mer information, se www.livsmedelsverket.se. Se också D9.4.

• D9.4 SPÅRBARHET FRAMÅT

(Tvärvillkor)

Om livsmedelsproducerande djur säljs eller överläts på annat sätt, ska det för varje givet tillfälle finnas dokumentation över vem som har erhållit djuret. Se också D9.3.

D10| Foder- och livsmedelssäkerhet i djurhållningen eller vid produktion av animaliska livsmedel

EU:s livsmedels- och foderlagstiftning omfattar hela livsmedels- och foderkedjan från primärproduktionen och framåt. Alla som producerar, hanterar, transporterar och lagrar foder eller utfodrar livsmedelsproducerande djur betecknas som foderföretagare. Den som föder upp livsmedelsproducerande djur eller har t.ex. biodling, mjölk eller äggproduktion omfattas också av livsmedelslagstiftningen om syftet är att leverera produkter till ett slakteri, mejeri, äggpackeri, osv., till butiker eller restauranger eller direkt till konsumenter. Den som håller livsmedelsproducerande djur för egen konsumtion omfattas däremot inte av bestämmelserna i livsmedelslagstiftningen.

I livsmedelslagstiftningen betonas bland annat krav på spårbarhet i hela kedjan, kontroll av den egna verksamheten och producentansvar. EU-lagstiftningen är inriktad på målen, säkra livsmedel och säkert foder, men är också flexibel. Lagstiftningen anger därför inte i detalj hur saker och ting rent praktiskt ska genomföras. Arbetssättet ska däremot innefatta dagliga rutiner för en säker och hygienisk produktion, så att bestämmelserna i lagstiftningen uppfylls. I förordning (EG) nr 178/2002 finns allmänna bestämmelser om bl.a. företagets ansvar för information, spårbarhet och återkallande av produkter, i förordning (EG) 852/2004 finns allmänna hygienregler vid uppfödning av livsmedelsproducerande djur och produktion av animaliska livsmedel och i förordning (EG) nr 853/2004 finns särskilda hygienbestämmelser vid produktion av bl.a. mjölk och ägg.

Förordning (EG) nr 183/2005 fastställer de principer som gäller för hantering av foder, såväl på gården (primärproduktionen) som utanför gården (t.ex. kommersiell fodertillverkare, foderleverantör, mellanhänder, transport och lagring). Den svenska lagen om foder och animaliska biprodukter (2006:805) och förordningen om foder och animaliska biprodukter (2006:814) är direkt anpassade till EG-förordningen. Jordbruksverket har, med utgångspunkt från lagen, utfärdat en föreskrift (SJVFS 2006:81) om foder. Denna reglerar hanteringen av foder, såväl till egna djur, som foder avsett att säljas eller avyttras på annat sätt till gård med livsmedelsproducerande djur. Föreskriften behandlar även kommersiell försäljning av foder till andra anläggningar för utfodring av livsmedelsproducerande djur. Med foder avses i hela det följande avsnittet såväl enskild foderråvara (t.ex. hö, ensilage, spannmål, trindsäd samt frön från oljeväxter samt olika biprodukter från livsmedelsindustrin eller från energiproduktion) som fodertillsats (vitaminer, läkemedel och tillsatsmedel vid ensilering etc.) liksom olika slag av blandningar baserat på foderråvaror och fodertillsatser.

D10.1 REGISTRERAD LIVSMEDELSANLÄGGNING

Den som håller livsmedelsproducerande djur eller producerar animaliska livsmedel, t.ex. mjölk, ägg eller honung för livsmedelsproduktion ska normalt ha sin anläggning registrerad hos länsstyrelsen, förutsatt att verksamheten har en viss kontinuitet och grad av organisation. Vid större förändringar, t.ex. nybyggnation för att utöka verksamheten eller hålla andra djurslag, eller ägarbyte, ska en ny registrering göras. Som primärproducent ansvarar du för att registrera din livsmedelsanläggning. Vid osäkerhet, kontakta länsstyrelsen. Information till livsmedelsföretag finns bl.a. på www.livsmedelsverket.se. Blankett för registrering finns på Livsmedelsverkets webbplats och på länsstyrelsernas webbsidor.

D10.2 REGISTRERAD FODERANLÄGGNING

Foderföretagare är alla som odlar, hanterar, lagrar, transporterar, blandar, bearbetar foder eller utfodrar livsmedelsproducerande djur. Kontrollera på www.jordbruksverket.se att de foderföretag du köper foder av är registrerade. Detta krav på registrering gäller även företag, till exempel livsmedelsindustri, som lämnar ut biprodukter i fodersyfte. Alla foderföretagare ska ha sina anläggningar registrerade hos Jordbruksverket. I vissa fall, se nedan, måste också anläggningen vara godkänd. Med en anläggning menas i normalfallet hela gården. Registreringen sker via elektronisk anmälan på www.jordbruksverket.se eller på en blankett som går att beställa från Jordbruksverket. Vid användning av foder måste man förvissa sig om att den som levererar fodret är registrerad hos Jordbruksverket. Registrerade anläggningar finns tillgängliga på www.jordbruksverket.se. Klicka på Djur/Foder/Godkända och registrerade anläggningar samt Registrerade användare.

• D10.3 REGISTRERAD FODERANLÄGGNING

För de flesta lantbruksföretag som hanterar foder räcker det att anläggningen är registrerad. OBS! se också D10.4.

D10.4 GODKÄND FODERANLÄGGNING

Om du bedriver foderverksamhet som kräver godkännande av Jordbruksverket krävs följande:

- vid egen tillverkning av foder som innehåller läkemedel
- vid egen tillverkning av foder med inblandning av koccidostatika
- vid egen tillverkning av foder vid användning av vissa zootekniska tillsatser
- vid egen tillverkning av vissa fetter och oljor.

Det krävs en särskild registrering hos Jordbruksverket för att få blanda in fiskmjöl, di-/trikalciumfosfat, blodmjöl eller blodprodukter i foder. Anmälan görs via blankett D192. Om det foder som används i produktionen av helfoder innehåller mer än 50 % råprotein krävs ett godkännande från Jordbruksverket. Har man idisslare på gården och använder/lagrar foder innehållande fiskmjöl, di-/trikalciumfosfat, blodmjöl eller blodprodukter krävs det även ett godkännande.

Om man vill blanda fiskmjöl och di-/trikalciumfosfat i foder till produktionsdjur utom idisslare och om det finns idisslare på gården krävs det att idisslarfodret och foder med fiskmjöl, di-/trikalciumfosfat, blodmjöl eller blodprodukter tillverkas vid separata anläggningar på gården. Det krävs även godkännande från Jordbruksverket i detta fall.

• D10.5 FODERHYGIEN – RUTINER

(Tvärivillkor)

Alla foderföretagare ska ha rutiner för säker och hygienisk produktion, så att målen i lagstiftningen uppfylls. Det innebär bland annat att man ska:

- hålla lokaler och utrustning som används vid beredning och hantering av foder rena
- använda rent vatten för vattning och vid rengöring
- hindra att djur eller skadedjur förorenar fodret
- hantera och lagra avfall och kemiska produkter så att foder inte kan förorenas.

Se också D10.6.

D10.6 FODERHYGIEN – BRANSCHRIKTLINJER

Hygienrutinerna underlättas när lokaler och utrustning är i sådant skick att smuts inte ansamlas och det är lätt att komma åt. Detta är bra att tänka på vid ny- eller ombyggnation och vid inköp av ny utrustning.

Förslag till lämpliga rutiner finns i de nationella branschriktlinjer som är klara eller håller på att tas fram för produktionsinriktningarna gris, nöt och får. Svensk Mjölks branschriktlinjer för hygienisk mjölkproduktion är redan framtagna.

• D10.7 DOKUMENTATIONSKRAV

(Tvärvillkor)

Man ska dokumentera de åtgärder man vidtagit för att minska risken för att fodret förorenas eller förstörs, samt kunna visa detta vid kontroll. Det innebär journalföring över all användning av växtskydds- och bekämpningsmedel, åtgärder som vidtagits för att skydda fodret mot skadedjur, resultat av analys på fodrets hygieniska kvalitet samt att notera vilka åtgärder man vidtagit med anledning av analysresultatet (om resultatet inte medfört åtgärder ska man notera att man tagit del av resultatet). Dokumentationskrav finns också vid läkemedelsbehandling och annan behandling, se även avsnitt D10.13 - D10.20 samt D11.

Dokumentation om användning av växtskyddsmedel, bekämpningsmedel och läkemedel i foder ska sparas i fem år.

• D10.8 DOKUMENTATIONSKRAV

(Tvärvillkor)

Man ska dokumentera och beakta resultaten av alla analyser som görs och som är av betydelse för foder- och livsmedelssäkerheten. OBS! se också D10.7.

D10.9 FODER INNEHÅLLANDE GENETISKT MODIFIERADE VAROR

Om man köper in foderråvara eller foderblandning med innehåll från genetiskt modifierade växter, t.ex. genetiskt modifierad soja, ska detta deklarerar av säljaren om halten i foderråvaran överstiger 0,9 %. Köparen ska spara de dokument som visar detta i minst 5 år.

D10.10 SYRAKONSERVERING AV SPANNMÅL

Myrsyra får inte användas, ensamt eller i blandning med andra syror där den utgör mer än 50 % av blandningens vikt, för aerob syrakonsivering av oprocessad spannmål (d.v.s. normal syrakonsivering av spannmål) som har en vattenhalt på mer än 15 %.

D10.11 FODERMEDEL FRÅN ANNAT LAND (INFÖRSEL)

Vid egen införsel av foder är det viktigt att man skaffar sig god kännedom om det aktuella fodret och vilka regler som gäller. Vid införsel av riskråvaror t.ex. soja och raps, ska analys ske av salmonella och aflatoxin, enligt Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2006:81). Den som för in foder från tredje land till egna djur ska även anmäla detta till Jordbruksverket (på blankett D7).

Du som köper foder från andra länder måste utföra en kontroll enligt ovan. I avvaktan på analysresultat ska foderpartiet ligga i karantän. Foder med halter av aflatoxin som är högre än gränsvärdet får inte spädas ut med ren råvara eller genom minskad inblandning i foderblandningen. När du köper från svenska foderföretag har dessa kontroller redan gjorts. Foder från andra länder innebär stor risk att salmonella tas in i landet.

Vid transport av foder från andra länder till den egna gården rekommenderar branschen kontakt med Svenska Djurbönders Smittskyddskontroll, SDS, tel. 08-725 82 00, eftersom även transporten innebär smittrisker och detta ställer särskilda krav på kontroll av hygien.

D10.12 RUTINER VID INBLANDNING AV FODERTILLSATSER/FODERBLANDNINGAR OCH LÄKEMEDEL I FODRET PÅ GÅRDEN

(Tvärvillkor)

Djurägare och djurskötare ska ha god kunskap om vilka faror som finns vid blandning, hantering och utfodring, och hur dessa faror ska kontrolleras. Bedöm vilka faror som finns vid de olika momenten och hur farorna ska kontrolleras:

- Faran för att fel kategori av djur får fodret eller rester av det. Om foderblandning utförs simultant med utfodring måste logistiken säkerställa att fodret efter blandning transporteras till rätt djur eller grupp av djur. Ett sätt är att man efter utförd blandning tömmer foderblandaren innan nytt foder blandas. Var särskilt försiktig om samma foderblandare används till olika kategorier av djur så att inte läkemedel eller tillsatser som kan finnas i efterföljande foderblandningar ges till fel djur (vilket skulle öka faran för att rester överförs i köttet).
- Faran för att lagrat foder förväxlas och ges till fel kategori av djur. Märk ut fodersilor och behållare tydligt, se till att fodret hamnar i angiven silo/behållare så att fodret ges till avsedda djur och/eller grupper av djur.
- Faran för att blandningen inte blir jämn.
- All personal som blandar, hanterar foder eller utfodrar djuren ska känna till och arbeta utifrån farobedömningen. Det ska också finnas rutiner som säkerställer att doseringen blir korrekt och blandningen homogen. Därför måste man regelbundet kontrollera vågar, t.ex. med kontrollvikter, och att omrörning och blandning sker i tillräcklig omfattning. All personal som blandar, hanterar eller utfodrar foder innehållande läkemedel eller tillsatser ska känna till och arbeta utifrån denna bedömning. Se också D10.14–D10.20.

D10.13 RUTINER VID INBLANDNING AV FODERTILLSATSER/FODERBLANDNINGAR OCH LÄKEMEDEL I FODRET PÅ GÅRDEN

Om läkemedel eller fodertillsatser/förblandningar blandas i fodret på gården krävs omfattande rutiner för att hantera specifika risker (gäller ej ensileringsmedel). Se också D10.13–D10.20.

• D10.14 VETERINÄR FÖRSKRIVNING AV LÄKEMEDEL FÖR INBLANDNING I FODER

(Tvärvillkor)

Om läkemedel blandas i fodret ska detta ske efter veterinär förskrivning. Veterinären kan bistå med rådgivning. Läs bipacksedeln som följer med läkemedelspremixen och följ veterinärens råd. Användning av läkemedel för inblandning i foder ska dokumenteras och dokumentationen ska omfatta följande uppgifter:

- inköpt/använd produkt
- inblandningsdatum
- använd mängd
- till vilket djurslag läkemedlet använts (framgår i recept)
- förskrivande veterinär.

Se också D10.14–D10.20.

• D10.15 SKRIFTLIGA RUTINER

(Tvärvillkor)

Om läkemedel blandas i foder ska rutinerna vara skriftliga och de ska omfatta förvaring, blandning, tömning och rengöring, samt rutiner för ev. skyddsutrustning. (OBS gäller ej inblandning direkt i utfodringstråget, som sker på veterinärens ansvar.) Se också D10.14–D10.20.

• D10.16 LÅSBART UTRYMME

(Tvärivillkor)

Läkemedel som är avsett att ingå i foderblandningar ska förvaras i ett låsbart utrymme (kravet gäller inte vid hantering). Se också D10.14–D10.20.

D10.17 ANDELEN LÄKEMEDEL I FODER

Säkerställ att andelen läkemedel i foder inte är högre än att den dagliga dosen ingår i högst 50 % av dagsivan foder (för idisslare högst 50 % av kompletteringsfoder). Se också D10.14–D10.20.

• D10.18 DOKUMENTATION

(Tvärivillkor)

Dokumentationen kan föras i egna journaler, loggbok, i den ordinarie behandlingsjournalen eller i produktionsdatasystem. Det är bra att den som utfört blandningen signerar dokumentationen. Dokumentationen ska sparas i fem år. Förslag till lämplig journalföring finns på Jordbruksverkets hemsida. Man ska årligen rapportera in förbrukad mängd läkemedel inblandad i foder till Jordbruksverket på blankett D109. Se också D10.14–D10.20.

D10.19 KVALITETSKONTROLLPLAN

(Nya regler)

Skriftliga rutiner för att hantera de kritiska momenten och hur riskerna hanteras ska upprättas i en s.k. kvalitetskontrollplan. Observera att det inte räcker med att identifiera riskerna och genomföra en provtagning utan aktiva åtgärder ska vidtas för att minimera riskerna. Det ska även finnas en planering för vilka åtgärder som ska vidtas om planen inte följs, t.ex. felaktig inblandad halt av en tillsats. Dessa krav kan beröra vissa djurproducenter som till exempel blandar fodertillsatser eller förblandningar i foder, till exempel rent E-vitamin (undantag gäller vid inblandning av ensileringsmedel). Kvalitetskontrollplanen ska givetvis vara anpassad till verksamhetens storlek. Mer information finns på www.jordbruksverket.se.

• D10.20 DJURHÅLLNING

(Tvärivillkor)

Livsmedelsföretagare som föder upp levande djur före slakt ska dokumentera alla provtagningar och analyser som har betydelse för livsmedelssäkerheten och vidta tillräckliga åtgärder. Åtgärderna ska också dokumenteras. Detta är ett tvärivillkor som gäller alla djurslag. Exempel på analyser och andra prover är salmonella, campylobakter, slaktavräkning (rena djur) och vattenanalyser.

D10.21 DOKUMENTATION AV SJUKDOMAR HOS DJUR

Livsmedelsföretagare som föder upp djur eller producerar primärprodukter av animaliskt ursprung ska föra journal över bl.a. förekomsten av sjukdomar som kan påverka säkerheten hos produkter av animaliskt ursprung.

D10.22 RENT VATTEN

Med rent vatten menas att vattnet inte innehåller mikroorganismer eller skadliga ämnen i sådana mängder att det direkt eller indirekt kan påverka hälsokvaliteten på livsmedlen (enligt art. 2 i förordning (EG) nr 853/2004).

D10.23 LOKALER OCH UTRUSTNING

Alla lokaler som används i primärproduktion och därmed sammanhängande verksamhet, inbegripet utrymmen där foder förvaras och hanteras, ska hållas rena och, när det är nödvändigt, desinficeras efter rengöringen.

D10.24 RENA SLAKTDJUR OCH PRODUKTIONSDJUR

Livsmedelsföretagare ska vid uppfödning, slakt eller jakt av djur eller vid produktion av primärprodukter av animaliskt ursprung se till att slaktdjur och, när det är nödvändigt, produktionsdjur i möjligaste mån är rena.

D11 | Läkemedel, m.m.

Läkemedel är avsedda att tillföras människor eller djur för att förebygga, påvisa, lindra eller bota sjukdom eller symptom på sjukdom.

• D11.1 HORMONER

(Tvärivillkor)

Djur som behandlats med hormonpreparat får inte överlätas eller säljas före karenstidens utgång.

• D11.2 ANVISNINGAR

(Tvärivillkor)

Veterinären ska lämna noggranna skriftliga instruktioner beträffande läkemedlens användning, t.ex. behandlingstid och gällande karenstider. Dessutom ska veterinär informera om att djurhållaren bör rapportera misstanke om läkemedelsbiverkning till den veterinär som skrivit ut läkemedlet. Detta gäller även homeopatiska preparat.

• D11.3 FÖRVARING

(Tvärivillkor)

Veterinären ska ge anvisningar om förvaring samt hur överblivna läkemedel, förpackningar, sprutor och kanyler ska tas om hand.

• D11.4 LÄKEMEDELSJOURNAL M.M.

(Tvärivillkor)

Alla läkemedelsbehandlingar och behandlingar med andra preparat som har karenstid, t.ex. biocider (flugmedel, insektsmedel etc.) ska dokumenteras i en s.k. läkemedelsjournal.

Dokumentationen ska innehålla uppgifter om:

- datum för behandlingen inklusive uppföljande behandling inom karenstiden
- djurets eller djurgruppens identitet
- diagnos
- läkemedlets benämning/namn och dosering
- behandlingstidens längd
- aktuell karenstid
- klockslag för behandlingen om karenstiden är kortare än 24 timmar
- namnet på den förskrivande veterinären
- namnet på den som behandlat djuret.

Det räcker alltså inte med en journal som endast innehåller kvitton. Veterinärens förrättningsunderlag kan användas som dokumentation om den innehåller punkterna ovan.

• D11.5 LÄKEMEDELSJOURNAL

(Tvärivillkor)

Journal ska även föras över antalet dödsfall samt orsak i besättningar som håller djur, avsedda för livsmedelsändamål. Journalen ska bevaras i minst fem år. Slakterierna har, enligt frågorna i checklistan, preciserat kraven på etisk och säker läkemedelsanvändning.

• **D11.6 RECEPT, KVITTON ELLER MOTSVARANDE**

(Tvärvillkor)

Recept, kvitton eller motsvarande ska sparas i fem år så att inköp och innehav av läkemedel och homeopatika kan styrkas.

• **D11.7 BEHANDLINGAR MED PREPARAT SOM INTE ÄR LÄKEMEDEL**

(Tvärvillkor)

Alla behandlingar med preparat som inte är läkemedel men ändå har karenstid, t.ex. biocider, medel mot yttre parasiter (ektoparasiter) och skydd mot insekter ska dokumenteras.

• **D11.8 VILLKORAD LÄKEMEDELSANVÄNDNING**

(Tvärvillkor)

Veterinären kan i vissa fall bevilja villkorad läkemedelsanvändning till person som har genomgått kurs i läkemedelsanvändning för det djurslag som avses.

Veterinär som tillhandahåller eller förskriver läkemedel för villkorad läkemedelsanvändning är skyldig att minst var femte vecka se till att instruktionerna följs. Veterinären ska årligen ompröva den villkorade läkemedelsanvändningen.

Möjligheten att bevilja villkorad läkemedelsanvändning finns för besättningar med

- nötkreatur som bara hålls för köttproduktion
- gris
- fjäderfä, får, get, pälsdjur och ren som hålls för produktion av kött, ägg, ull, skinn eller päls
- odlad fisk.

Kursen heter "Grundkurs i läkemedelsanvändning".

• **D11.9 HORMONER**

(Tvärvillkor)

Hormoner får inte tillföras djur för att öka tillväxt eller avkastning. Hormoner får endast användas för att förebygga, påvisa, bota eller lindra sjukdom eller sjukdomssymtom. Undantag är brunstsynchronisering, framkallning av abort, stimulering av ägglossning och att förhindra befruktning och värksammandragande på livmoder. Hormonpreparat är receptbelagda och förskrivs av veterinär.

• **D11.10 HORMONER – BEHANDLADE DJUR**

(Tvärvillkor)

Djur som behandlats med hormonpreparat får inte överlätas eller säljas före karenstidens utgång.

D12| Förebyggande och bekämpning av smittsamma djursjukdomar

• **D12.1 EPIZOOTIER**

(Tvärvillkor)

Epizootier är särskilt allvarliga och ekonomiskt betydelsefulla smittsamma djursjukdomar. Bland sjukdomar där det finns EU-bestämmelser kan nämnas mul- och klövsjuka, blå-tunga, BSE (galna kosjukan), scrapie, svinpest och aviär influensa (fågelinfluensa). Tuberkulos, paratuberkulos, grissjukdomen PRRS och Aujeszky's sjukdom är andra exempel på epi-

zootiska sjukdomar. Utgångspunkten för samtliga epizootisjukdomar är att hålla landet fritt från dessa. Både djurägare och veterinär är skyldig att omedelbart rapportera om man misstänker någon epizootisk sjukdom i besättningen. Vid åtgärder med stöd av epizootilagen ersätter staten djurägaren för samtliga bekämpningskostnader och hela eller hälften av produktionsbortfallet beroende på vilken epizootisjukdom det rör sig om. Se också D12.2.

• **D12.2 EPIZOOTIER – HINDRA SMITTSPRIDNING**

(Tvärvillkor)

Om inte veterinären ger några andra besked ska den som har djuren i sin vård göra vad som kan begäras för att förhindra eller begränsa smittspridning. Det innebär att se till att:

- det inte sker någon transport av djur, produkter eller material som kan medföra smittspridning från anläggning eller område där epizootisk sjukdom misstänks förekomma
- inga djur inom anläggningen eller området flyttas från den plats där de befinner sig
- ingen person besöker anläggningen eller området.

• **D12.3 ZOONOSER**

(Tvärvillkor)

I dagsläget omfattas enbart salmonella av dessa regler. Obligatoriska förebyggande kontrollprogram finns för fjäderfä. Dessutom finns frivilliga kontrollprogram för nötkreatur, gris och fjäderfä. De besättningar som godkänts enligt det frivilliga kontrollprogrammet är berättigade till högre ersättning om ett salmonellautbrott ändå skulle inträffa.

Försiktighetsåtgärder måste vidtas när nya djur införs i besättningen. Detta för att förhindra införande och spridning av smittsamma sjukdomar som kan överföras till människa via livsmedel. Djurhållaren är skyldig att vid misstänkta utbrott av sådana sjukdomar (t.ex. salmonella) rapportera detta till den behöriga myndigheten. Producenten är också skyldig att meddela slakteriet om dessa sjukdomar förekommer.

Det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för nötkreatur, gris och fjäderfä är ett förebyggande hygienprogram. Genom att följa kontrollprogrammet minskar risken för salmonella, men även många andra smittsamma sjukdomar. Jordbruksverket godkänner de frivilliga salmonellakontrollprogrammen. För mer information, kontakta Svensk Fågel och Svenska Ägg (kontrollorganisation för fjäderfä), Svensk Mjölk (för nötkreatur) eller Svenska Djurhälsovården (för gris).

D12.4 MINSKA SMITTRISKEN VID GÅRDSBESÖK

Regelverket syftar till att förebygga spridning av smittämnen som finns hos djur och som kan orsaka sjukdom hos människor, eller tvärtom. Basreglerna och rekommendationerna är bra försiktighetsåtgärder och exempel på hur du kan uppfylla tvärvillkoret om att den som har livsmedelsproducerande djur ska förhindra att smittsamma sjukdomar som kan överföras till människor via livsmedel förs in eller sprids i besättningen.

Basregler och rekommendationer vid gårdsbesök för att förhindra att smitta överförs mellan besättningar eller till människa:

Åtgärder för att förhindra smittspridning till svenska besättningar via utlandsresenärer:

- Den som besökt en utländsk bondgård eller kommit i direkt kontakt med klövdjur måste vänta 48 timmar innan man besöker en svensk besättning eller gård med klövdjur.

- Den som besökt en utländsk bondgård eller kommit i direkt kontakt med klövdjur i ett område där mul- och klövsjuka förekommer måste vänta i fem dygn innan man besöker en svensk besättning eller gård med klövdjur. Det gäller även dem som normalt arbetar på gården.
- Kläder som använts på en utländsk gård måste tvättas (helst 60 °C), skor och stövlar ska rengöras och desinficeras innan man besöker en svensk gård med klövdjur.

Åtgärder för att förhindra smittspridning mellan djur och människor vid gårdsbesök inom Sverige:

- Besökare ska tvätta händerna efter besöket. Det är särskilt viktigt för barn som haft direktkontakt med djuren.
- Besökare som kommer från gårdar där det finns djur bör ha rena kläder, väl rengjorda och desinficerade stövlar eller skor samt skoskydd. Alternativt lånas skyddskläder och stövlar som hör till den besökta gården. Smutsiga kläder och stövlar som använts i de egna djurstallarna är direkt olämpliga. Andra besökare bör ha rena, oömma kläder och tåliga skor eller stövlar som är enkla att rengöra.
- Besökare ska aldrig bjudas på opastöriserad mjölk.
- Besökare ska inte gå på foderbordet.
- Om djuren får matas ska det bara ske med fodret på gården. Inga nötkreatur, får eller grisar får utfodras med matavfall.
- Djur bör inte medföras till aktiviteter typ det tidigare förekommande "Bonde på stan" eller "Bonde i butik", både för att undvika smittspridning och av djurskyddsskäl.

Se också D12.4.

D12.5 MINSKA SMITTRISKEN VID GÅRDSBESÖK

När gården får besök, särskilt av en barngrupp är följande särskilt viktigt:

- Se till att alla har stövlar på sig vid gårdsbesöket.
- Besök av barn 7 år eller yngre bör planeras och genomföras med stor omsorg eftersom småbarn är känsliga för EHEC.
- Ordna med bra möjligheter till handtvätt samt stövelbad med lämpligt desinficeringsmedel som barnen måste passera innan de går in i stallarna och innan de lämnar gården. Alternativt används kraftiga och väl fastsittande skoskydd.
- Stövlarna måste vara synligt rena från smuts innan de passerar stövelbadet. Därför är det bra om det finns spolmöjligheter och grov borste i närheten.
- Se till att barnen inte går på foderbordet eller inne i kalvboxarna.
- Barnen ska tvätta händerna efter besök i stallet och efter kontakt med djuren.
- Om medhavd matsäck äts efter besöket måste alla barn vara extra noggranna med handtvätten.

Se också broschyren Gårdsbesök med omtanke som bl.a. finns på www.svenskmjolk.se.

D12.6 TUBERKULOS HOS HÄGNAD HJORT

Under 2012 antogs ett nytt kontrollprogram för tuberkulos (Tb) hos hägnad hjort genom en ny föreskrift med saknr K158, som ersätter föreskrifterna med saknr K153 och K157. Programmet berör framför allt de hägn som friförklarats från tuberkulos. Det omfattar lättnader i slaktkontrollen och medför att det blir mindre omständligt att flytta djur mellan hägn. Arbetet med att nå en nationell friförklaring pågår parallellt och påverkas inte av att dessa lättnader införs. Programmet berör endast marginellt det fåtal hägn som har dispens för alternativ slakt-

kontroll över lång period och därför ännu inte kunnat friförklaras. Det bedöms att det nya programmet kommer att medföra lägre kostnader och förenklingar i vardagen, vilket branschen efterlängtat länge.

Svenska Djurhälsovårdens roll som huvudman för programmet återgår nu till Jordbruksverket, som upprättar ett nytt centralt register för hägnad hjort. Kontrollen i hägnen ska utföras av så kallade Tb-kontrollanter, som särskilt godkänts av Jordbruksverket. Tillsynen över dessa ansvarar länsstyrelserna för.

D12.7 JOURNALFÖRING AV HJORT I HÄGN

Journal över djurflödet i hjorthägnen (kalvningar, avskjutning, obduktioner, inköp etc.) ska föras. Se också D12.6

D13| Registrering av produktionsplats och journalföring

Syftet med bestämmelserna om djurmärkning, registrering, journalföring och rapportering till Jordbruksverket är att höja livsmedelssäkerheten och underlätta smittspårning. Korrekt information om djurens identitet och ursprung är särskilt viktig då djur flyttas mellan besättningar och om de på vägen har blandats med djur från andra gårdar. Fler bestämmelser finns under de djurslagsspecifika avsnitten. För detaljerade regler, se www.jordbruksverket.se samt Jordbruksverkets informationsmaterial om märkning och registrering av djur.

• D13.1 REGISTRERING AV PRODUKTIONSPLATS – DJURHÅLLNING (Tvärvillkor)

Om du har ett eller flera nötkreatur, grisar, får eller getter ska du anmäla platsen där djuren hålls till Jordbruksverket. Du får då ett produktionsplatsnummer. Grundprincipen är att ett produktionsplatsnummer avser en gård eller anläggning. I vissa fall behövs även produktionsplatsnummer för beten. Detta gäller om betet ligger längre bort än 500 m och om det finns klövbärande djur som tillhör annan djurhållare emellan. För detaljerade regler, se www.jordbruksverket.se. Förändringar som medför att anmälda uppgifter inte längre stämmer ska senast en månad efter förändringen anmälas till Jordbruksverket.

D14| Döda djur

• D14.1 JOURNALFÖRING AV DÖDA DJUR (Tvärvillkor)

Journal ska föras över antalet djur som hittats döda per dag i besättningen. Det ska också framgå av vilken orsak du tror att djuret/djuren har dött. Syftet är att öka chansen att uppmärksamma och vid behov kunna åtgärda eller förebygga problem och att kunna se trender över tiden. Det finns inget krav på hur dödsfallsjournalen ska se ut eller att den ska innehålla individuella uppgifter. Förutsatt att alla uppgifter om döda djur förs in i stalljournalen kan denna räknas som dödsfallsjournal, annars räcker löpande noteringar på valfritt sätt.

• D14.2 JOURNALFÖRING AV DÖDA DJUR – SKA SPARAS (Tvärvillkor)

Journalen över döda djur ska sparas i fem år.

D14.3 OMHÄNDERTAGANDE AV DÖDA DJUR

Samtliga av lantbrukets djur som är dödfödda eller som dör under produktionstiden ska samlas in och gå till destruktion vid en av Jordbruksverket godkänd anläggning. Detta innebär att alla djur som självdött eller avlivats ska hämtas av Svensk Lantbrukstjänst AB eller annat godkänt företag och destrueras. Det finns dock undantag från kravet i vissa glesbygdsområden (se Bilaga 4E eller www.jordbruksverket.se). I dessa områden får nedgrävning ske efter samråd med kommunen. I hela Sverige kan man få gräva ner hästar om man har tillstånd från länsstyrelsen. I båda dessa fall gäller dock att djuren ska grävas ner enligt kommunens anvisningar och på sådant djup att djur hindras från att gräva upp avfallet. Kravet på insamling gäller även djur som har veterinärbesiktigats efter avlivning.

Om förbränning av kadaver på ett jordbruksföretag sker i en gårdspanna måste förbränningsanläggningen vara godkänd av Jordbruksverket.

D15| Förebyggande och bekämpning av BSE och BVD samt spårbarhet av smittsamma sjukdomar hos nötkreatur

• D15.1 ANIMALISKT PROTEIN I FODER TILL IDISSLARE

(Tvärvillkor)

Idisslare får generellt inte utfodras med animaliskt protein eller foder som innehåller sådant protein, se även under punkt D10. Mjölk får dock ges till djuren om mjölken kommer från samma jordbruksföretag. Om vissa krav på bearbetning uppfylls kan dessutom annan mjölk ges, liksom ägg och äggprodukter och gelatin som inte härrör från idisslare.

D15.2 BVD- OCH SALMONELLAPROGRAMMET

BVD - bovin virusdiarré - orsakas av en virusinfektion och är en viktig och kostsam sjukdom hos nötkreatur. Namnet BVD är inte helt rättvisande, sjukdomen är främst en reproduktions-sjukdom. BVD-infektioner yttrar sig i form av omlöpningar, kastningar, missbildningar och svag- och dödfödda kalvar. Alla nötkreatur i Sverige omfattas av hälsoövervakning av BVD genom att antingen vara anslutna till det frivilliga BVD-programmet eller omfattas av obligatorisk hälsoövervakning av BVD. Det frivilliga BVD-programmet leds av Svensk Mjölk. Sverige är nu mycket nära målsättningen att utrota sjukdomen. I större delen av landet är BVD helt utrotat och där har programmet gått över till en övervakande fas. I Skåne och på Gotland finns dock ett fåtal smittade besättningsarkvar och i Skåne har det skett ett par nya infektioner under 2011.

Det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för nötkreatur är ett förebyggande hygienprogram. Genom att följa programmet minskar inte bara risken för att drabbas av salmonella, utan även många andra smittsamma sjukdomar som kan spridas till och inom en besättning. Dessutom innebär godkänd anslutning till det frivilliga kontrollprogrammet att högre ersättning medges vid utbrott. För vidare information, kontakta din husdjursförening eller Svensk Mjölk.

• D15.3 REGISTRERING I STALLJOURNAL OCH LÄKEMEDELSJOURNAL

(Tvärvillkor)

En stalljournal och läkemedelsjournal som är godkänd av Jordbruksverket ska föras för varje produktionsplats där det finns nötkreatur. För aktuella journaler se www.jordbruksverket.se. Journalen ska sparas i minst fem år.

• D15.4 MÄRKNING

(Tvärvillkor)

Ett nötkreatur ska senast 20 dagar efter födseln vara identitetsmärkt i båda öronen med gula brickor. Även nyfödda kalvar på bete måste märkas inom denna tidsperiod! Öronbrickorna ska vara godkända av Jordbruksverket. Identitetsuppgifter ska vara gårdens SE-nummer, individnummer och kontrollsiffra.

• D15.5 REGISTRERING

(Tvärvillkor)

Nyfödda nötkreatur ska vara inrapporterade till det centrala nötkreatursregistret, CDB (central djurdatabas för nötkreatur) senast 7 dagar efter identitetsmärkning. Om man har betesmark som inte ligger i anslutning till gården ska betet ha ett eget produktionsplatsnummer. Se www.jordbruksverket.se för detaljerade bestämmelser. Förändringar av djurinnehav ska rapporteras direkt till Jordbruksverket, via Svensk Mjölk eller husdjursföreningarnas ordinarie inrapporteringsvägar för officiella kontrollprogram till Svensk Mjölk AB. Rapporteringen ska ske senast 7 dagar efter förändringen.

• D15.6 RAPPORTERING

(Tvärvillkor)

Rapporteringen ska ske senast 7 dagar efter förändringen.

• D15.7 IMPORT

(Tvärvillkor)

Om du importerar nötkreatur eller deras sperma, ägg eller embryon ska du vara registrerad för införsel hos Jordbruksverket.

D16| Avel och kalvning

• D16.1 AVEL OCH BETÄCKNING

(Tvärvillkor)

Kvigor och kor får inte betäckas med tjur, semineras eller vara mottagare av embryon om man kan förvänta sig förlösningssvårigheter. Man får inte heller i avel använda tjur, kviga eller ko som kan nedärva anlag för defekter eller andra oönskade anlag. I de fall det ändå föds ett djur som är sjukt och lider, på grund av en genetisk defekt, uppstår en bedömningsfråga. Kontrollmyndigheterna måste avgöra hur sannolikt det var att båda föräldradjuren bar på farliga anlag.

• D16.2 BETÄCKNING

(Tvärvillkor)

Kvigor ska hållas på sådant sätt så att risken minskar för betäckning, innan de visat sin första brunst, om de är yngre än 13 månader.

D16.3 KALVNING

Kalvningsboxar ska finnas inför kalvning i besättningar med kalvande kor och kvigor. Antalet kalvningsboxar ska anpassas till besättningens behov (se Bilaga 2 för allmänna råd). Boxen kan vara utformad som en ensambox för en ko eller kviga, eller som en gruppbox för flera kor eller kvigor. Kalvningsboxen kan vara permanent eller byggas upp med flyttbara väggar eller liknande inför kalvning. För befintliga stallar med uppbundet system träder denna bestämmelse i kraft 1 augusti 2012, om man inte efter år 1993 har genomfört eller genomfört förprov-ningspliktig åtgärd i stall med 18 kor eller fler. Från 1 augusti

2012 ska kalvningsbox och andra utrymmen som används som kalvningsplats, vara utformade och användas så att de kan rengöras regelbundet och utan svårigheter, samt vid behov vara möjliga att desinficera.

D16.4 KALVNINGSBOXAR

Kalvningsboxar ska finnas inför kalvning i besättningar med kalvande kor och kvigor. Antalet kalvningsboxar ska anpassas till besättningens behov (se Bilaga 2 för allmänna råd). Boxen kan vara utformad som en ensambox för en ko eller kviga, eller som en gruppbox för flera kor eller kvigor. Kalvningsboxen kan vara permanent eller byggas upp med flyttbara väggar eller liknande inför kalvning. För befintliga stallar med uppbundet system träder denna bestämmelse i kraft 1 augusti 2012, om man inte efter år 1993 har genomfört eller genomför förprovningsskyldig åtgärd i stall med 18 kor eller fler. Från 1 augusti 2012 ska kalvningsbox och andra utrymmen som används som kalvningsplats, vara utformade och användas så att de kan rengöras regelbundet och utan svårigheter, samt vid behov vara möjliga att desinficera.

D16.5 ÖVERTÄCKT GÖDSELRÄNNA

Gödselrännan bakom uppbundna djur ska vara övertäckt i samband med kalvning.

D16.6 MEKANISKA HJÄLPMEDEL

Mekaniska hjälpmedel får inte användas utan godkännande av veterinär i varje enskilt fall.

D17| Stallmiljö och skötsel

D17.1 LÖSDRIFT

I nya stallar ska nötkreatur hållas i lösdrift. Stallar som var i bruk innan den 1 augusti 2007 får ha uppbundet system även om ombyggnad görs i stallet. Vid tillbyggnad av ett befintligt stall för uppbundna djur får även tillbyggnaden ha uppbundet system, förutsatt att tillbyggnaden inte är att betrakta som en nybyggnad. En nybyggnad är en byggnad som inte står i öppen förbindelse med övriga byggnader, oavsett avståndet till dessa. Om en ny huskropp ansluts mot en befintlig byggnad och dessa har förbindelse med varandra, t.ex. genom att det saknas mellanvägg eller att det finns öppningar i mellanväggen, betraktas den nya huskroppen som en tillbyggnad.

• D17.2 UTRYMMESKRAV FÖR NÖTKREATUR

(Tvärvallkor)

Se www.miljohusesyn.nu – Faktabank – Djurhållning – Utrymmeskrav (<http://www.miljohusesyn.nu/faktabank/kategori/17>)

D17.3 KLÖVVERKNING

Djurens klövar ska inspekteras regelbundet och verkas vid behov.

D17.4 SPALTGOLV

Liggytan för nötkreatur får bara innehålla gödseldrainerande golv utan ströbädd om stallet är värmeisolerat och under följande förutsättningar:

- för kalvar äldre än en månad, ungdjur och vuxna tjurar i boxar om det är heltäckande spaltgolv av gummi eller annat mjukt material
- fram till och med 1 augusti 2012 för kalvar äldre än en månad men högst fyra månader gamla i boxar om det är annat heltäckande spaltgolv än av gummi eller annat eftergivligt material, t.ex. betong

- efter den 1 augusti 2012 ska alla kalvar mellan en och fyra månader i helspaltboxar ha godkänd liggyta av gummi eller annat mjukt material. Till kalvar yngre än 1 månad är det krav på strö av halm eller liknande material – för kalvar över fyra månader, ungdjur och vuxna tjurar i boxar som har annat heltäckande spaltgolv än av gummi eller annat eftergivligt material, t.ex. betong, där boxarna var i bruk före 1 augusti 2007 eller ingår i ansökan om förprovning som inkommit till länsstyrelsen före 1 april 2007 och godkänts av länsstyrelsen
- för ungdjur och vuxna tjurar i bås där det gödseldrainerande golvet ligger i båsets bakre del och resterande liggytor i båset har helt golv eller annan godtagbar liggyta på minst 80 % av minimilängden för kortbås
- för ungdjur och vuxna djur i bås där det gödseldrainerande gummispaltgolvet ligger i båsets bakre del och resterande liggytor i golvet har helt golv med gummimatta eller motsvarande på minst 80 % av minimilängden för kortbås.

D17.5 GODTAGBAR BÄDD

Liggplatserna ska vara torra och rena och vara anpassade för nötkreatur och det klimat som är i stallet. Om ditt stall har ett utomhusliknande klimat bör det finnas en bädd av halm eller annat skyddande material på liggplatserna under den kalla årstiden. Strömedlet ska vara av lämplig typ och av god hygienisk kvalitet. Båspallar och liggbås för mjölkkor ska ha en bädd av halm eller annat jämförbart material. Boxar för kalvar upp till en månads ålder ska vara försedda med strö av halm eller annat jämförbart material. Liggplatser för nötkreatur som är äldre än en månad bör vara försedda med strö. Se också D17.4.

D17.6 FODERSTATIONER

Antalet djur per kraftfoderstation ska anpassas till gruppens avkastningsnivå och utfodringsmodell. Då hela kraftfodergivningen i stationen får antalet kor per station vara:

- Högmjolkare: max 20 kor
- Blandgrupper: max 25 kor
- Sinkor: max 35 kor

D17.7 BELYSNING

Under den mörka tiden på dygnet ska minst dämpad belysning vara tänd i stallar för mjölkkor.

D18| Kalvar (högst 6 månader) och ungnöt

Till kalvar räknas djuren till och med 6 månaders ålder. Med ungdjur avses nötkreatur som är högst 24 månader gamla, dock ej kalvar och dräktiga kvigor som har mindre än två månader kvar till förlossning.

• D18.1 UTRYMMESKRAV – KALVAR OCH UNGNÖT

(Tvärvallkor)

Se Bilaga 1

D18.2 INHYSNINGSSYSTEM – BL.A. KALVGÖMMOR

I lösdriftstallar för amkor eller dikor ska det finnas särskilda utrymmen för kalvar upp till tre månader (kalvgömmor). Kalvgömmor behöver dock inte finnas i ligghallar sommartid när djuren hålls på bete. Med ligghall menas ett stall med liggplatser för lösgående djur. Djuren hålls inte instängda i stallet utan kan själva välja när de vill använda det.

• D18.3 INHYSNINGSSYSTEM – INDIVIDUELLT

(Tvärvallkor)

Det ska finnas möjlighet att hysa kalvar individuellt i samband med sjukdom eller annan vård.

• **D18.4 INHYSNINGSSYSTEM – EJ BUNDNA**

(Tvärvillkor)

Kalvar får inte hållas bundna.

• **D18.5 INHYSNINGSSYSTEM – ÖGONKONTAKT**

(Tvärvillkor)

Ensamboxar, med undantag för sjukboxar, ska vara utformade så att ögonkontakt och beröring genom mellanväggarna är möjlig. Mellanväggarna ska vara täta upp till 0,8 m, därefter genombrutna.

• **D18.6 INHYSNINGSSYSTEM – STRÖ**

(Tvärvillkor)

Kalven ska ha strö av halm eller motsvarande i boxen, åtminstone upp till en månads ålder.

• **D18.7 INHYSNINGSSYSTEM – GRUPPHÅLLNING**

(Tvärvillkor)

Efter åtta veckor ska kalvar hållas i grupp, undantaget anläggningar som rymmer färre än 6 kalvar om kalvarna inte kan hållas i lämpliga åldersgrupper.

• **D18.8 LARMANORDNING**

(Tvärvillkor)

Mekaniskt ventilerade stallavdelningar med kalvar (upp till 6 månader) ska vara utrustade med larmanordning som varnar för övertemperatur, strömavbrott och fel på larmanordningen. Se också D18.9.

• **D18.9 LARMANORDNING – KONTROLL**

(Tvärvillkor)

Utrustningen ska kontrolleras regelbundet och före varje insättning av en ny omgång djur. I stallar där kalvar hålls tillsammans med kor behöver dock larmanordningen enbart varna för övertemperatur. Larmanordningen ska vara utformad så att larmet uppmärksammas på ett betryggande sätt.

Hur larmet ska uppmärksammas djurägaren beror t.ex. på avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, hur ofta djuren ses till, djurtäthet i stallet, stallens luftvolym, typ av nödventilation etc. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande om ventilationen slutar fungera, desto högre säkerhet måste larmanordningen ha. I vissa anläggningar kan det vara tillräckligt med en varningslampa, siren eller dylikt, medan det i andra krävs t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner för att inte riskera att djuren utsätts för lidande.

• **D18.10 RÅMJÖLK**

(Tvärvillkor)

Nyfödda kalvar ska snarast ges råmjölk, dock senast inom sex timmar.

• **D18.11 TILLSYN OCH UTFODRING**

(Tvärvillkor)

Tillsyn och utfodring av kalvar som hålls inomhus ska ske minst två gånger om dagen.

• **D18.12 GROVFODER**

(Tvärvillkor)

Senast från och med två veckors ålder ska kalven ha fri tillgång till grovfoder.

• **D18.13 FRI TILLGÅNG TILL RENT VATTEN**

(Tvärvillkor)

Vid mycket varm väderlek och vid sjukdom ska kalvar ha fri tillgång till rent vatten att dricka.

• **D18.14 VETERINÄRA INGREPP/BEHANDLINGAR - AVHORNING**

(Tvärvillkor)

Följande ingrepp får utföras, även om det inte är motiverat av veterinärmedicinska skäl: avhorning av nötkreatur ska ske under bedövning och utföras av veterinär eller av annan person som veterinären finner lämplig. Den som utför avhorning ska inneha Brandskyddsföreningens certifikat för brandfarliga heta arbeten samt beakta de säkerhetsregler som gäller. I annat fall riskerar veterinären och lantbrukaren att vid en eventuell brand vägras utbetalning av försäkringsbelopp.

• **D18.15 KASTRERING AV TJURKALVAR**

(Tvärvillkor)

Kastrering av tjurkalvar får endast utföras av veterinär. Tjurar får förses med nosring om veterinären utför ingreppet.

• **D18.16 VETERINÄRA INGREPP – ÖVERTALIGA SPENAR**

(Tvärvillkor)

Om övertaliga spenar på kalvar behöver avlägsnas, ska det ske före en månads ålder, annars ska veterinär anlitas.

D18.17 MOTTAGNINGSTALL

Med mottagningsstall menas ett stall eller en stallavdelning avsedd för mottagning och inhysning av kalvar som kommer från annan djurbesättning i syfte att minska smittspridning till de djur som redan finns på anläggningen.

D18.18 MOTTAGNINGSTALL – REGLER

I befintliga stallar som var i bruk före 1 augusti 2007 gäller följande regler om mottagningsstall:

- När man årligen tar emot mindre än 50 förmedlingskalvar är man inte skyldig att använda mottagningsstall. Inte heller om man årligen tar emot mindre än 100 kalvar från högst fem mjölkkobesättningar, som under en längre tid ska vara desamma, för kontinuerlig uppfödning.
- Vid uppfödning av förmedlingskalvar eller motsvarande, ska kalvarna födas upp omgångsvis i mottagningsstall om mer än 50 kalvar anskaffas per år. Mottagningsstallet får då ha plats för högst 100 djur. Dock får stallavdelningen bestå av högst 150 djurplatser om strikt omgångsuppfödning sker från insättning till slakt.
- Vid kontinuerlig uppfödning av kalvar som anskaffats från högst fem mjölkkobesättningar, som under en längre tid ska vara desamma, ska kalvarna födas upp i mottagningsstall med högst 100 djurplatser om mer än 100 kalvar anskaffats per år.

I stallar där en förprövningspliktig byggnation utförs gäller följande regler om mottagningsstall (för stallar som var i bruk före 1 augusti 2007 träder dessa regler i kraft 1 augusti 2012):

- När man årligen tar emot högst 50 kalvar som är yngre än 4 månader från mer än 1 besättning är man inte skyldig att använda mottagningsstall.
- När fler än 50 kalvar som är yngre än 4 månader årligen tas emot från mer än 1 besättning ska kalvarna tas emot och hållas i mottagningsstall.

- Om fler än 50 kalvar som är yngre än 4 månader årligen tas emot från mer än 5 besättningar ska omgångsuppfödning ske i mottagningsstallet. Insättningen av djurgruppen ska då göras inom en tidsperiod på 3 veckor.
- Ett mottagningsstall får ha plats för högst 100 kalvar. Dock får det finnas plats för högst 150 kalvar när kalvarna hålls kvar i mottagningsstallet fram till slakt under förutsättning att omgångsuppfödning sker i stallen. I de fall man inte är skyldig att använda mottagningsstall (se ovan) får den stallavdelning som används för uppfödning ha högst 100 djurplatser. Om ett särskilt mottagningsstall för kalvarna används, trots att detta inte är ett krav, får uppfödningssavdelningen vara större. Enligt f.d. Djurskyddsmyndighetens allmänna råd bör den dock inte inhysa mer än 300 djur. I övriga fall, när mottagningsstall används enligt reglerna ovan, finns det inga bestämmelser som anger hur många djurplatser uppfödningssavdelningen högst får ha. Den bör dock inte inhysa mer än 300 djur. Om djuren inte flyttas från mottagningsstallet utan hålls kvar i detta fram till slakt, får antalet platser dock inte överstiga 100. Under förutsättning att omgångsuppfödning sker i stallen får antalet platser vara högst 150.

D18.19 MOTTAGNINGSTALL – UTFORMNING

Mottagningsstallet ska vara utformat så att djuren kan tas till och från stallavdelningen utan att behöva passera via en annan stallavdelning.

D19| Utevistelse

D19.1 BETESDRIFT

Olika bestämmelser för olika djur

Jordbruksverkets föreskrifter bygger på djurskyddsförordningen. Bestämmelserna om hur nötkreatur ska hållas skiljer sig lite åt beroende på om djuren ska hållas för mjölk- eller köttproduktion. Det finns inget lagkrav på utevistelse och bete för kalvar (djur under sex månader) och tjurar i djurskyddsförordningen. Se också D19.2 – D19.5.

Hur djur för köttproduktion ska hållas på bete

Du ska låta djuren vara på bete eller på annat sätt vistas ute hela dygnet, under en sammanhängande tidsperiod som ska infalla någon gång mellan 1 maj–15 oktober. Tidsperioden ska vara minst

- 120 dygn i Blekinge, Skåne och Hallands län
- 90 dygn i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län
- 60 dygn i Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västernorrlands och Norrbottens län.

Du får hålla djur som är yngre än 6 månader och tjurar inne under ovanstående period. Om du har djur som måste hållas i karantän behöver du inte heller släppa ut dem under den perioden. Vid vissa andra tillfällen får du också hålla djuren inne, vilka dessa tillfällen är kan du läsa mer om under D19.7.

D19.2 MJÖLKKOR PÅ BETE

Du ska se till att varje mjölkdjur kommer ut på bete minst sex timmar varje dygn. Om djuren får beta under hela dygnet får du högst ha

- 7 mjölkkor per hektar om betestiden är 2 månader
- 6 mjölkkor per hektar om betestiden är 3 månader
- 5 mjölkkor per hektar om betestiden är 4 månader.

Du kan i vissa delar av landet dela upp betestiden på flera perioder, men då måste du ha en betesplan. Du måste alltid se till att minst en av perioderna är sammanhängande i minst två månader.

D19.3 VÄXTTÄCKE

Minst 80 procent av arealen i betesfällan ska ha ett växttäck.

D19.4 SAMMANHÄNGANDE BETESTID UTAN BETESPLAN

Om du inte vill dela upp betestiden behöver du inte heller någon betesplan. För en sammanhängande betestid gäller följande, beroende på var i landet du har dina djur:

- I Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västernorrlands och Norrbottens län, ska djuren hållas på bete i minst 2 månader under perioden 1 maj–1 oktober. Betesperioden ska vara sammanhängande i 2 månader varav minst 1 månad ska infalla under perioden 1 juni–31 augusti.
- I Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län ska djuren hållas på bete i minst 3 månader under perioden 1 april–31 oktober. Betesperioden ska vara sammanhängande i 3 månader varav minst 2 månader ska infalla under perioden 15 maj–15 september.
- I Blekinge, Skåne och Hallands län ska djuren hållas på bete i minst 4 månader under perioden 1 april–31 oktober. Betesperioden ska vara sammanhängande i 4 månader varav minst 2 månader ska infalla under perioden 15 maj–15 september.

D19.5 UPPDELAD BETESTID MED KRAV PÅ BETESPLAN

Uppdelad betestid är inte möjlig i Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västernorrlands och Norrbottens län. I Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län gäller följande:

- Betessäsongen sträcker sig från den 1 april–31 oktober.
- Den totala tiden då djuren ska hållas på bete är minst 90 dygn.
- Betesperioden ska vara sammanhängande i minst 60 dygn.
- Minst 60 dygn ska infalla under perioden 15 maj–15 september, den tiden behöver dock inte vara sammanhängande.

För betesdrift i Blekinge, Skåne och Hallands län gäller följande:

- Betessäsongen sträcker sig från den 1 april–31 oktober.
- Den totala betestiden då djuren ska hållas på bete är minst 120 dygn.
- Betesperioden ska vara sammanhängande i minst 60 dygn.
- Minst 60 dygn ska infalla under perioden 15 maj–15 september, den tiden behöver dock inte vara sammanhängande.

Delar du upp betestiden i mer än en betesperiod måste du ha en betesplan. Betesplanen ska omfatta de djur i din besättning som berörs. Av betesplanen ska det framgå när varje sådan individ kommer att hållas på bete. I betesplanen kan du ta hänsyn till när du ska hålla inne djur för seminering och kalvning, vilket gör att du inte behöver journalföra de tillfällena (se även under rubriken "Tillfällen då djur får hållas inne"). Betesplanen ska vara dokumenterad och uppdaterad efter behov.

D19.6 UNGA DJUR I MJÖLKPRODUCERANDE BESÄTTNINGAR PÅ BETE

I hela landet gäller att nötkreatur som är födda 1 mars eller senare inte behöver hållas på bete under sitt första levnadsår. För unga djur som är födda tidigare än 1 mars gäller också att betestiden får förkortas. Hur lång den minsta sammanhängande betestiden ska vara och vilka djur det gäller för beskrivs nedan.

I Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län gäller minst 30 dygns sammanhängande betestid för djur som är födda under februari månad. I Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län gäller följande:

- Minst 30 dygns sammanhängande betestid för djur som är födda under februari månad.
- Minst 60 dygns sammanhängande betestid för djur som är födda under januari månad.

I Blekinge, Skåne och Hallands län, får unga djurs betestid förkortas enligt följande:

- Minst 30 dygns sammanhängande betesperiod för djur som är födda under februari månad.
- Minst 60 dygns sammanhängande betesperiod, för djur som är födda under januari månad.
- Minst 90 dygns sammanhängande betesperiod för djur som är födda under december månad.

Dispens från beteskravet lämnas av Jordbruksverket (i vissa fall länsstyrelsen). Mer information finns på www.jordbruksverket.se: Djur – Nötkreatur – Utevistelse och betesgång.

D19.7 TILLFÄLLEN DÅ DJUR FÅR HÅLLAS INNE

I följande fall får du hålla dina nötkreatur inne hela eller delar av dygnet:

- Om det är nödvändigt för att skydda djuren eller marken från skador vid onormala väderleksförhållanden.
- Om det är nödvändigt för att skydda djuren mot allvarliga insektsangrepp.
- Om det finns en omedelbar fara för rovdjursangrepp och djuren inte kan skyddas på annat sätt än genom att hållas inne.
- Om djuren är anmälda för slakt och ska slaktas före den 15 juni.
- Om du har kvigor som ska semineras. Dessa djur får du hålla inne i högst 45 dygn. Förutsättningen är att kvigorerna ändå får vara ute på bete så lång tid som bestämmelserna om utevistelse och betesgång säger.
- Om djuren måste skötas, vårdas eller behandlas på ett sätt som inte är lämpligt utomhus.

Varje gång du använder dig av något av undantagen för att hålla djur inne måste du dokumentera det i till exempel stalljournalen. Det ska framgå vilket djur som du hållit inne, när detta skett och anledningen till det. Om du i din betesplan tagit hänsyn till semineringar och kalvningar behöver du inte journalföra det. Veterinär kan av veterinärmedicinska skäl ordnina att djuren inte ska hållas på bete.

Dispens från beteskravet lämnas av Jordbruksverket (i vissa fall länsstyrelsen). Mer information finns på www.jordbruksverket.se: Djur – Nötkreatur – Utevistelse och betesgång.

D20| Livsmedelssäkerhet vid mjölkning

För att mjölken ska hålla god kvalitet och vara säker som livsmedel är bra rutiner vid mjölkning och hantering av mjölk på gården mycket viktigt. Mjölkföretagaren räknas som livsmedelsproducent och bär ansvaret för att den mjölk som lämnar gården är säker och uppfyller myndigheternas krav.

D20.1 BRANSCHRIKTLINJER

Svensk Mjölk har utarbetat nationella branschriktlinjer, bland annat för hygienisk mjölkproduktion, för att hjälpa mjölkföretagen att producera säkra livsmedel. Genom riktlinjerna ger branschen rekommendationer om hur bestämmelserna och målen i lagstiftningen kan uppfyllas. Branschriktlinjerna innehåller också en del branschspecifika krav som går utöver bestämmelserna i lagstiftningen. Branschriktlinjerna är frivilliga men ett bra hjälpmedel. Den som levererar mjölk till en mejeriförening som är medlem i Svensk Mjölk förväntas i regel följa både branschriktlinjerna och mejeriföreningens eget kvalitetsprogram. De nationella branschriktlinjerna har granskats av Livsmedelsverket och finns på www.livsmedelsverket.se.

• D20.2 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET

(Tvärvillkor)

Djur som används för mjölkproduktion får inte lida av feber, klinisk juverinflammation eller andra sjukdomar, t.ex. förgiftning, som misstänks kunna överföras till människan via mjölken.

• D20.3 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – RUTINER

(Tvärvillkor)

Det ska finnas rutiner för att upptäcka sjuka djur. Juver och angränsande delar ska vara rena och på juvret får det inte finnas några sår.

• D20.4 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – ONORMAL MJÖLK

(Tvärvillkor)

Onormal mjölk ska avskiljas och inte levereras.

• D20.5 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – RESTSUBSTANSER

(Tvärvillkor)

Om något djur fått ett otillåtet preparat ska djuret mjölkas separat och mjölken avskiljas. Mjölk får inte levereras som kan innehålla restsustanser.

• D20.6 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – KARENSTIDER

(Tvärvillkor)

Veterinärens anvisningar när det gäller t.ex. karenstider ska följas och mjölk från djur som står under behandling med karensbelagda preparat ska avskiljas och får inte levereras under karenstiden. Djur som står under behandling ska kunna identifieras.

D20.7 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – UTBILDNING

(Tvärvillkor)

Personal som hanterar mjölken ska vara vid god hälsa och utbildad om hälsorisker. Det finns inte reglerat i lagkraven att det ska vara någon särskild utbildning, det viktigaste är att personalen har relevant kunskap om hygien. Personalen ska så långt som möjligt förhindra smittspridning samt ha kunskap om smittförebyggande åtgärder som bidrar till att minska ris-

ken för spridning av smittämnen som kan överföras mellan djur och människa. I de nationella branschriktlinjerna för Hygienisk mjölkproduktion ger branschen vissa rekommendationer i avsnittet om utbildning.

• D20.8 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – UTRUSTNING

(Tvärvillkor)

Den utrustning som används för hantering och lagring av mjölk får inte heller förorena eller försämma mjölkens kvalitet.

• D20.9 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – MJÖLKINGSUTRUSTNING

(Tvärvillkor)

Mjölkingsutrustningen ska underhållas regelbundet och rengöras efter varje användning. Genom diskning avlägsnas kvarvarande mjölkrester i mjölkingsanläggningen och mjölk tanken så att risken för att bakterier förökas och förorenar mjölken minskar.

D20.10 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – UTRUSTNING, FÖRORENING

Den utrustning som används för hantering och lagring av mjölk får inte heller förorena eller försämma mjölkens kvalitet.

• D20.11 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – SKADEDJUR

(Tvärvillkor)

Utrymmen där mjölk förvaras ska skyddas mot skadedjur.

• D20.12 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – TEMPERATUR

(Tvärvillkor)

Temperaturen i mjölk tanken ska säkerställas. Mjölkens kvalitet får inte försämmas eller förorenas där mjölken produceras och lagras.

• D20.13 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – RUTINER

(Tvärvillkor)

Rutinerna vid mjölkning ska förhindra att mjölken förorenas av material från kon, mjölkaren eller stallmiljön. Se också D19.

• D20.14 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – SKÖLJNING

(Tvärvillkor)

Sköljning med rent vatten efter disk tar bort rester av disk- och desinfektionsmedel som annars kan förorena mjölken.

D20.15 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – HAND- OCH ARMTVÄTT

Tillgång till hand- och armtvätt i anslutning till mjölkningsplatsen ska finnas och användas innan mjölkningen börjar.

D20.16 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – KLÄDER

Lämpliga rena kläder ska användas vid mjölkning och hantering av obehandlad mjölk.

• D20.17 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – RUTINER, HYGIEN

(Tvärvillkor)

Det ska finnas rutiner som säkerställer att mjölkningen sker på ett hygieniskt sätt.

D20.18 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – KONTROLL

Mjölk som avviker från det normala ska inte användas som livsmedel. Därför ska mjölken från varje djur kontrolleras.

D20.19 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – KEMISKA PRODUKTER

Godkända spendopplings- och spraymedel ska användas. Hanteringen av kemiska produkter på gården måste vara säker, så att mjölken inte förorenas.

D20.20 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET – DOKUMENTATION

Resultat från olika typer av analyser, t.ex. totalantal bakterier, celltal, syrningshämmande ämnen, ska dokumenteras och åtgärder ska vidtas om analysresultaten avviker från det normala. Åtgärder ska också dokumenteras.

• D20.21 KYLNING

(Tvärvillkor)

Mjölk ska förvaras vid låg temperatur och hanteras med obruten kylkedja för att hämma mikroorganismer (t.ex. bakteriers) aktivitet och förökning. Temperaturkraven beror på typ av produktionsform, se nedanstående tabell. Där en högre temperatur är nödvändig av tekniska skäl kan dispens sökas hos behörig myndighet, vanligtvis länsstyrelsen. Om mjölken bearbetas inom två timmar behövs ingen dispens, förutsatt att mjölkens kvalitet kan garanteras på annat sätt.

D20.22 PROVTAGNING

Provtagning och analyser för att säkerställa mjölkens kvalitet ska genomföras regelbundet (vid leverans till mejeri som är anslutet till Svensk Mjölk ordnar mejeriet detta). För nötkreatur ska analyserna omfatta minst bakterier och somatiska celler, för övriga djurslag bakterier. Minimikraven för obehandlad mjölk från olika djurslag anges i tabellen nedan. Mejeriet kan ställa högre krav än de som framgår av tabellen, liksom på analys av andra egenskaper i mjölken!

• D20.23 PROVTAGNING

(Tvärvillkor)

Alla relevanta analyser som gjorts på prover från djur eller annan provtagning ska dokumenteras och åtgärder om analysresultaten avviker från det normala eller från kraven i lagstiftningen ska åtgärdas.

D21 | Foder till grisar

• D21.1 FODER MED ANIMALISKT URSPRUNG

(Tvärvillkor)

Det är inte tillåtet att utfodra grisar med biprodukter från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött och benmjöl.

• D21.2 FODER MED ANIMALISKT URSPRUNG

(Tvärvillkor)

Fiskmjöl, vissa blodproteiner samt kalk och fosfor (di- eller trikalцийfosfat) av animaliskt ursprung får ges till grisar. Finns det idisslare på gården måste gården vara godkänd (genom särskild registrering) av Jordbruksverket, och du får endast hantera helfoder med detta innehåll. Om det inte finns idisslare på gården är det tillåtet att blanda eget foder med dessa foderåvaror, även då måste gården vara registrerad av Jordbruksverket.

• D21.3 FODER MED ANIMALISKT URSPRUNG – FISKMJÖL

(Tvärvillkor)

Om fiskmjöl blandas i foder till gris ska det lagras och hanteras åtskilt från foder till idisslare.

D22| Salmonellaprovtagning samt märkning och journalföring - Grisar

D22.1 SALMONELLAKONTROLL

I samband med att Sverige 1995 anslöts till EU beviljades vi särskilda salmonellagarantier. Till grund för dessa ligger vårt salmonellakontrollprogram, som bland annat innebär obligatorisk salmonellaprovtagning i de grisbesättningar som bedriver avel, gyttproduktion eller suggpoolverksamhet (krävs även i matkycklingproducerande besättningar 1–2 veckor före slakt).

D22.2 SALMONELLAKONTROLL – FRIVILLIG KONTROLL

Det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för grisar är ett förebyggande hygienprogram. Genom att följa programmet minskas inte bara risken för att drabbas av salmonella, utan även många andra smittsamma sjukdomar som kan spridas till och inom en besättning. Dessutom innebär godkänd anslutning till det frivilliga kontrollprogrammet att högre ersättning medges vid utbrott.

• D22.3 MÄRKNING OCH REGISTRERING – STALLJOURNAL

(Tvärvillkor)

För varje produktionsplats där du har grisar ska du föra stalljournal och spara denna i fem år. Stalljournalen för grisar behöver inte längre vara godkänd av Jordbruksverket, men de obligatoriska uppgifterna måste gå att ta fram vid kontroll.

• D22.4 MÄRKNING OCH REGISTRERING

(Tvärvillkor)

Alla grisar ska vara märkta när de lämnar sin födelsebesättning, antingen med öronmärken som godkänts av Jordbruksverket eller tatuerade med födelsebesättningens produktionsplatsnummer. Om du levererar grisar direkt till ett slakteri från produktionsplatsen de föddes på kan du märka djuren med ett leverantörsnummer i stället för landsbeteckningen SE och födelseanläggningens produktionsplatsnummer. Föresättningen är att du har anmält till Jordbruksverket vilka leverantörsnummer du använder. Om du inte skickar in någon anmälan till Jordbruksverket eller om dina grisar som går till slakt är födda på en annan produktionsplats ska dessa vara märkta med landsbeteckningen SE och födelseanläggningens produktionsplatsnummer innan de lämnar produktionsplatsen där de föddes. Blankett för anmälan finns på www.jordbruksverket.se.

D22.5 GRISREGISTRET

Förflyttning av grisar måste rapporteras till Grisregistret senast 7 dagar efter mottagandet.

D23| Stallmiljö och skötsel

• D23.1 UTRYMMEN FÖR GRISAR

Se www.miljohusesyn.nu – Faktabank – Djurhållning – Utrymmeskrav (<http://www.miljohusesyn.nu/faktabank/kategori/17>)

• D23.2 UTRYMMEN FÖR GRISAR – LÖSGÅENDE

(Tvärvillkor)

Grisar ska hållas lösgående.

• D23.3 UTRYMMEN FÖR GRISAR – SKYDDSANORDNING

(Tvärvillkor)

Bås till gruppållna grisar ska vara utrustade med en skyddsanordning baktill som hindrar grisarna från att skada varandra. Detta kan antingen åstadkommas med hjälp av självstängande individuella grindar, eller med hjälp av grindar som stängs och öppnas manuellt av djurskötaren.

• D23.4 UTRYMMEN FÖR GRISAR – AGGRESSIVITET

(Tvärvillkor)

En gris som är särskilt aggressiv mot andra grisar får tillfälligt hållas individuellt i box som den kan vända sig i utan svårighet. Det är inte tillåtet att fixera djuret.

Med särskilt aggressiv menas att grisen kan skada andra grisar. Det finns inga skäl att plocka bort individer när det gäller normala aggressiva beteenden hos gruppållna grisar, t.ex. när gruppen rangordnar sig och vid utfodring. Regeln är heller inte tänkt som en lösning på problem som beror på "systemfel" i djurhållningssystemet, t.ex. för liten plats för djuren, för lite foder eller felaktig utformning.

• D23.5 UTRYMMEN FÖR GRISAR – STALLMILJÖ

(Tvärvillkor)

Stallmiljön ska ge grisarna möjlighet att utnyttja olika delar av utrymmet för att ligga, äta och gödsla. Liggplatsen får inte bestå av gödseldrainerande golv.

• D23.6 STRÖMEDEL

(Tvärvillkor)

Strömedel ska ha sådana egenskaper och ges i sådan mängd att grisarnas sysselsättningsbehov och komfortbehov tillgodoses. *Olika sorters material (t.ex. halm, torv, spån) eller en kombination av strömaterial kan mycket väl uppfylla regeln, förutsatt att materialet är intressant för grisarna.*

• D23.7 RENT VATTEN

(Tvärvillkor)

Grisar ska ha fri tillgång till rent vatten att dricka.

• D23.8 BULLER

(Tvärvillkor)

Djuren får bara tillfälligtvis utsättas för mekaniskt buller överstigande 65 dB(A). I stallar med slaktgrisar får dock bullernivån vara max 75 dB(A) vid forcerad ventilation vid varm väderlek. Forcerad ventilation definieras som "ventilationsflöden som överstiger det dimensionerade maxventilationsflödet i ett slaktgrisstall enligt Svensk Standard (SS 951051)". För maximala nivåer av luftföroreningar och buller, se tabell vid D4.6, alternativt i slutet av avsnittet Djurhållning.

• D23.9 LARMANORDNING

(Tvärvillkor)

Mekaniskt ventilerade stallavdelningar för grisar ska vara utrustade med larmanordning som varnar för:

- 1 övertemperatur
- 2 strömavbrott
- 3 fel på larmanordningen
- 4 fel på frånluftsfläktar för minimiventilation och gödselgasventilation.

• D23.10 LARMANORDNING – KONTROLL

(Tvärvillkor)

Utrustningen ska kontrolleras regelbundet och före varje insättning av en ny omgång djur. Larm behövs inte för avdelningar med plats för färre än 30 vuxna grisar eller för avdelningar med plats för färre än 150 växande grisar över 20 kg. Undantagen från larm gäller under förutsättning att nödventilationen öppnas automatiskt vid övertemperatur och vid strömavbrott. Larmanordningen ska vara utformad så att larmet uppmärksammas på ett betryggande sätt.

Det sätt som larmanordningen ska varna djurhållaren på beror t.ex. på avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, hur ofta djuren ses till, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation etc. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande om ventilationen slutar fungera, desto högre säkerhet måste larmanordningen ha. I vissa anläggningar kan det vara tillräckligt med en varningslampa, siren eller dylikt, medan det i andra krävs t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner för att inte riskera att djuren utsätts för lidande.

D23.11 VAKUUMUTGÖDSLING

Vid vakuumutgödsling ska gödselledningarnas diameter vara minst 300 mm. Systemet ska i övrigt utformas så att luft förhindras att strömma in i stallet via utgödslingssystemet. Utgödsling ska ske med högst 14 dagars intervall.

D23.12 KLÖVAR

Klövar på vuxna grisar ska inspekteras och verkas vid behov.

• D23.13 UTEVISTELSE

Grisar som hålls utomhus under den varma årstiden ska ha tillgång till plats, som ger skydd mot direkt solstrålning, stark vind och nederbörd.

D24 Smågrisuppfödning

• D24.1 GRISNINGSBOXENS UTFÖRANDE

(Tvärivillkor)

För utrymmeskrav, se Bilaga 1. Minst tre fjärdedelar av föreskriven liggarea i en ströad liggbbox för digivande sugga ska bestå av golv som inte är dränerande golv. Denna del av liggarean ska vara en sammanhängande rektangulär yta som spänner över hela boxbredden. Övrig del av den föreskrivna liggarean får bestå av dränerande golv med största spaltöppning på 11 mm och en minsta stavbredd på 11 mm. Om det dränerande golvet är av betong ska stavbredden dock vara minst 80 mm.

Enligt Djurskyddsmyndighetens föreskriftsmotiv nr 3/2007 ska liggytorna hållas så torra och rena som möjligt. Ett grundkrav är att ligglatsen ska kunna förses med strömedel som ligger kvar på ligglatsen. Ett dränerande golv som förses med strö och som samtidigt dränerar urin och väta kan dock godtas från djurskyddssynpunkt.

• D24.2 GRISNINGSBOXENS UTFÖRANDE – AVSKILD LIGGPLATS

(Tvärivillkor)

I en konventionell grisningsbox ska det under den första levnadsmånaden finnas en avskild ligglats för smågrisarna.

D24.3 GRISNINGSBOXENS UTFÖRANDE – FODERSTATION

En transponder- eller responderstyrd foderstation får inte användas av fler grisar än att alla hinner äta sin dygnsranson inom 12 timmar.

D24.4 BOBYGGNADSBETEENDE

Grisningsboxen ska vara utformad så att bobyggnadsbeteende kan utföras. Se också D24.5.

• D24.5 BOBYGGNADSBETEENDE – FÖRE GRISNING

(Tvärivillkor)

Under veckan före grisning ska suggor och gyltor ha tillgång till strömedel som ger dem möjlighet att utföra bobyggnadsbeteende. De ska även kunna disponera utrymmet i grisningsboxen så att de kan få utlopp för beteendet. I anläggningar med mer än nio suggor ska suggor och gyltor hållas i grupp under dräktighetsperioden.

• D24.6 BEGRÄNSNING AV RÖRELSEFRIHET

(Tvärivillkor)

Suggor och gyltor ska hållas lösgående. En digivande suggas rörelsefrihet får begränsas under smågrisarnas första levnadsdagar om hon uppvisar ett onormalt beteende som utgör en uppenbar skaderisk för smågrisarna. För detta ändamål får skyddsgrind eller motsvarande anordning användas. Det är inte tillåtet att begränsa en gyltas eller suggas rörelsefrihet regelmässigt i förebyggande syfte innan hon grisar. Om man misstänker att en gyltas eller suggas beteende kommer att leda till att kulingarna skadas bör man istället öka tillsynen över djuren. Användningen av skyddsgrindar ska vara så kortvarig som möjligt under smågrisarnas första levnadsdagar. Längre tid än 2–3 dagar är knappast motiverat annat än i undantagsfall.

Skyddsgrind eller motsvarande anordning får också användas under det dagliga skötselarbetet om suggans beteende utgör en uppenbar skaderisk för skötaren, samt när suggan hanteras för vård och behandling. Suggan ska släppas ut så fort arbetet är klart i boxen. Om fler arbetsmoment ska utföras och boxen måste beträddas flera gånger under arbetet behöver suggan dock inte släppas ut mellan varje moment.

Grupphållna suggor och gyltor får stängas in i bås när de utfodras eller när de hanteras för vård och behandling (t.ex. semineringsring eller dräktighetsundersökning). Djuren ska dock släppas fria så snart behandlingen är genomförd och får inte vara instängda längre än nödvändigt.

• D24.7 SMÅGRISAR – AVVÄNJNING

(Tvärivillkor)

Smågrisar får inte avvänjas före fyra veckors ålder och ska då ha vant sig vid tillskottsfoder.

• D24.8 SMÅGRISAR – KASTRERING

(Tvärivillkor)

Vissa ingrepp får utföras även om det inte är motiverat av veterinärmedicinska skäl. Smågrisar av hankön får kastreras utan att veterinär anlitas innan en veckas ålder. Kastrering ska ske genom att testiklarna avlägsnas med en vass skalpell av engångstyp, vass och lämpligt utformad tång eller vasst rakblad fastsatt i en hållare. Vid kastrering av grisar som är äldre än en vecka ska ingreppet göras under bedövning. Det är en branschöverenskommelse att alla smågrisar ska ges smärtstillande i samband med kastrering.

D24.9 SMÅGRISAR – TANDKLIPPNING

Det råder ett generellt förbud mot tandklippning av grisar.

• D24.10 SMÅGRISAR – SLIPNING AV TÄNDER

(Tvärivillkor)

Tänder på grisar får slipas, men endast om det erfarenhetsmässigt visat sig uppkomma skador på andra djur. Slipningen ska ske innan djuret uppnått en veckas ålder.

D24.11 SMÅGRISAR – ZINKOXID

Zinkoxid i högdos (> 250 mg ren zink per kg foder, vilket ungefär motsvaras av 310 mg zinkoxid, ZnO, per kg foder) klassificeras som läkemedel. Detta innebär att det endast får användas efter veterinär förskrivning. Denna behandling ska skrivas in i läkemedelsjournalen.

D24.12 SMÅGRISAR – JÄRNPREPARAT

Injektion av järnpreparat får ges till smågrisar innan de uppnått tre veckors ålder utan att veterinär anlitas. Denna behandling ska skrivas in i läkemedelsjournalen.

D25| Uppfödning av slaktgrisar

• D25.1 STALLAVDELNINGSSTORLEK

- Omgångsuppfödning med rekrytering från egen eller endast en besättning – ingen gräns.
- Omgångsuppfödning med rekrytering från egen eller endast en besättning – ingen gräns.
- Kontinuerlig uppfödning – max 200.

• D25.2 STALLAVDELNINGSSTORLEK – UTFORMNING

(Tvårvillkor)

En stallavdelning med omgångsuppfödning av växande grisar ska vara utformad så att djuren kan tas till och från stallavdelningen utan att behöva passera via någon annan stallavdelning.

D26| Livsmedelssäkerhet vid uppfödning av får och getter

• D26.1 FODER

(Tvårvillkor)

Idisslare får generellt inte utfodras med animaliskt protein eller foder som innehåller sådant protein. Mjölk får dock ges till djuren om mjölken kommer från samma jordbruksföretag. Om vissa krav på bearbetning uppfylls kan dessutom annan mjölk ges, liksom ägg och äggprodukter och gelatin som inte härrör från idisslare.

• D26.2 MJÖLKFÅR OCH GETTER

(Tvårvillkor)

Se avsnitt D20.

• D26.3 AVLIVADE OCH SJÄLVDÖDA FÅR OCH GETTER

(Tvårvillkor)

Avlivade och självdöda får och getter ska skickas till destruktion. Samtliga avlivade och självdöda får och getter äldre än 18 månader ska provtas i samband med destruktion. Särskilda regler gäller i vissa församlingar i glesbygd (Bilaga 4E), där undantag om nedgrävning av djur finns.

• D26.4 IMPORT

(Tvårvillkor)

Du måste vara registrerad hos Jordbruksverket för att få importera får eller getter samt sperma, embryon eller ägg från dessa djurslag. Kontakta Jordbruksverket för mer information.

D27| Märkning, journalföring och rapportering

• D27.1 STALLJOURNAL

(Tvårvillkor)

För varje produktionsplats där du har får eller getter ska du föra stalljournal som är godkänd av Jordbruksverket. Journalen ska sparas i minst fem år.

• D27.2 STALLJOURNAL OCH DJURMÄRKNING

(Tvårvillkor)

Märkning av får och getter ska ske med öronbrickor som är godkända av Jordbruksverket. Även får och getter som används för parkskötsel snarare än som produktionsdjur ska märkas. Märkningen är viktig för att kunna spåra och stoppa utbrott av smittsamma sjukdomar.

Får och getter födda efter 9 juli 2005 ska märkas med en bricka i varje öra med gårdens SE-nummer och ett unikt förpräglat nummer på varje djur. Det är tillåtet att ersätta en av öronbrickorna med elektronisk märkning. Utrustningen måste dock vara godkänd av Jordbruksverket. Alla djur ska märkas innan de är 6 månader. Djur som är yngre än 6 månader ska vara märkta när de lämnar sin födelsebesättning. Djur som ska slaktas före 12 månaders ålder behöver bara märkas med ett öronmärke med gårdens SE-nummer. Det innebär att djuren inte behöver gå direkt till slakt, en bricka är godkänt så länge djuren slaktas före 12 mån.

D27.3 FÖRFLYTTNINGAR OCH TRANSPORTDOKUMENT – FÅR- OCH GETREGISTRET

Förflyttningar av får och getter ska rapporteras till Får- och getregistret.

D27.4 FÖRFLYTTNINGAR OCH TRANSPORTDOKUMENT

Alla får eller getter som flyttas mellan två produktionsplatser där det är olika djurhållare måste åtföljas av ett transportdokument. Om du transporterar djuren mellan två produktionsplatser där du själv är djurhållare behöver du inte skriva något transportdokument, förflyttningen ska dock alltid föras in i journalen.

Det är djurhållaren på den produktionsplats som tar emot djuren som ska förvara transportdokumentet i minst fem år. Vid slakt ska man också använda transportdokument. Om slakteriet har en av Jordbruksverket godkänd intransportsedel kan denna användas istället för ett transportdokument. Transportdokumentet ska fyllas i av den djurhållare som flyttar djuren. Blanketten kan beställas från Jordbruksverket.

D27.5 MOTTAGNING OCH TRANSPORTDOKUMENT

Vid mottagande av nya djur, ska reglerna som gäller för transportdokument följas.

D28| Stallmiljö och skötsel - får och getter

• D28.1 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ

(Tvårvillkor)

Se Bilaga 1.

D28.2 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – LIGGYTOR

Fårens liggytor får inte bestå av göseldrainerade golv. Detta gäller fr.o.m. 1 augusti 2017 i stallar som var i bruk innan 1 augusti 2007.

För utrymmeskrav, se Bilaga 1.

I får- och getstall ska ett avskilt utrymme kunna iordningställas vid lamning och killning (lamningsboxar/killningsboxar). Hela golvet i lamningsboxen/killningsboxen ska vara försett med ströbädd. Det innebär t.ex. att om utrymmet har

spaltgolv, ska golvet vara försett med ströbädd vid lamning/killning. Observera att fårens liggytor inte får bestå av gödseldrainerande golv och att detta gäller fr.o.m. 1 augusti 2017 i stallar som var i bruk innan 1 augusti 2007.

D28.3 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – PAR ELLER GRUPP

Alla får ska hållas i par eller grupp. Detta gäller inte baggar som får hållas individuellt under en kortare period om det är nödvändigt.

D28.4 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – BOXAR

I får- och getstall ska ett avskilt utrymme kunna iordningställas vid lamning och killning (lamningsboxar/killningsboxar).

D28.5 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – STRÖBÄDD

Hela golvet i lamningsboxen/killningsboxen ska vara försett med ströbädd. Det innebär t.ex. att om utrymmet har spaltgolv, ska golvet vara försett med ströbädd vid lamning/killning.

D28.6 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – UTFODRING

Alla djur ska hinna äta sin dygnstilldelning inom 12 timmar. En datoriserad transponder- eller responderstyrd foderstation får inte användas av fler får än att alla hinner äta sin dygnstilldelning inom 12 timmar.

D28.7 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – GROVFODER

Får ska ha tillgång till hö, halm eller annat lämpligt grovfoder som kan tillgodose deras sysselsättningsbehov.

D28.8 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ – LÖSDRIFT

Får ska hållas i lösdrift.

D28.9 BETE

Får och getter ska sommartid hållas på bete eller ges tillfälle att vistas utomhus under en sammanhängande tidsperiod som infaller under perioden 1 maj–15 oktober enligt följande:

- Blekinge, Skåne och Hallands län – minst 4 månader
- Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län – minst 3 månader
- Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län – minst 2 månader.

D28.10 REGLERNA FÖR NÄR DJUR FÅR HÅLLAS INNE FRÅN BETET

Under vissa förhållanden får djuren hållas inne hela dygn eller delar av dygn:

- 1 om det är nödvändigt för att skydda djuren vid onormala väderleksförhållanden (djuren riskerar att skadas, utsättas för obehag eller lidande vid mycket stark vind eller kraftig nederbörd)
- 2 om det är nödvändigt för att skydda marken från skador vid onormala väderleksförhållanden
- 3 om det är nödvändigt för att skydda djur mot allvarliga insektsangrepp
- 4 om det finns en omedelbar fara för rovdjursangrepp som rimligen inte kan undanröjas på annat sätt
- 5 om det gäller får som är anmälda till slakt och ska slaktas före 15 juni
- 6 om djuren måste skötas, vårdas eller behandlas (t.ex. avmaskning, klippning) på ett sätt som inte är lämpligt utomhus.

D28.11 BETE - JOURNALFÖRING

Om djur hålls inne hela dygn ska detta journalföras. Djurägaren ska föra anteckningar om när djuren hållits inomhus, vilka djur som berörs samt av vilket skäl.

Hårt belastade markytor ska vara hårdgjorda, dränerande eller naturligt ha motsvarande funktion. Markytorna måste klara av att belastas av djuren, även vid nederbörd, genom att ytorna naturligt har lämpliga egenskaper eller har åtgärdats för ökad hållfasthet om det finns behov. I områden där rovdjur förekommer ska förebyggande åtgärder vidtas så långt det är möjligt för att djuren ska kunna hållas utomhus. I enskilda fall kan det ändå uppstå situationer där sådana åtgärder inte är tillräckliga. Det kan då vara nödvändigt att hålla djuren inomhus. Detsamma gäller om omedelbar fara för rovdjursangrepp skulle uppstå i områden där rovdjur normalt inte förekommer, och där det därför inte finns skäl att vidta andra särskilda skyddsåtgärder i förebyggande syfte.

D28.12 PÅLS OCH KLÖVAR

Getter av ullras samt får ska klippas vid behov och med högst ett års intervall.

D28.13 KLÖVAR

Djurens klövar ska inspekteras regelbundet och verkas vid behov.

• D28.14 AVHORNING

(Tvärivllkor)

Avhorning av getter ska ske under bedövning och utföras av veterinär eller av någon annan som veterinär finner lämplig.

• D28.15 KASTRERING

(Tvärivllkor)

Kastrering av får är tillåtet endast av veterinär. Kupering av svansen är förbjudet.

D29| Salmonellakontroll och spårbarhet av smittsamma fjäderfäsjukdomar samt foder till fjäderfä

D29.1 SALMONELLAKONTROLL

I fjäderfäproduktionen finns regler för obligatorisk provtagning. Dessa kan även gälla den som har färre än 200 värphöns om leverans sker till detaljhandeln dvs. annat än som direkt försäljning till konsument. Provtagningskraven gäller fjäderfä som föds upp till slakt, värphöns och avelsfjäderfä. För exempelvis slaktfjäderfä gäller provtagningskrav om fler än 500 fjäderfä föds upp årligen. Vid uppfödning av strutsdjur till slakt ska salmonellaprovtagning dock alltid ske oavsett antal. För värphöns gäller provtagningskrav om besättningens storlek överstiger 200 djur. För avelsfjäderfä gäller provtagningskravet om fler än 250 avelsfjäderfä föds upp årligen.

D29.2 SALMONELLAKONTROLL – FRIVILLIG

Branschorganisationerna Svensk Fågel och Svenska Ägg är kontrollorganisation för den frivilliga salmonellakontrollen.

D29.3 FJÄDERFÄREGISTER OCH PRODUCENTKOD

Äggproducenter med 350 värphönsplatser eller fler som säljer ägg för konsumtion ska registreras i ett särskilt värphönsregister hos Jordbruksverket som tilldelar varje besättning ett särskiljande nummer. Livsmedelsverket "översätter" numret till ett kortare identitetsnummer som ska stämpas på ägget. Producenter med färre än 350 höns ska registrera sig direkt hos Livsmedelsverket för att få en producentkod.

För märkning av ägg finns särskilda estämmelser och vissa undantag för dem som säljer osorterade ägg direkt till konsumenter samt för dem som har färre än 50 värphöns. För närmare information se Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2005:20) om livsmedelshygien.

Övriga fjäderfäbesättningar som håller fjäderfän för kommersiellt bruk ska registreras i ett särskilt fjäderfäregister. Till kommersiellt bruk räknas inte fjäderfä som enbart hålls för egen konsumtion eller som hobbydjur. Registreringskravet omfattar ankor, duvor, fasaner, gräsänder, gäss, höns, slaktkyckling, kalkoner, pärlhöns, rapphöns, strutsfåglar och vaktlar.

• D29.4 FODERMEDEL

(Tvärivillkor)

Det är inte tillåtet att utfodra fjäderfä med biprodukter som härstammar från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött- och benmjöl.

• D29.5 FODERMEDEL – REGISTRERING

(Tvärivillkor)

Om fiskmjöl och/eller di- eller trikalciumpfosfat av animaliskt ursprung blandas på gården måste gården vara registrerad för detta av Jordbruksverket och inga idisslare får finnas på gården. Finns det idisslare på gården måste gården vara godkänd av Jordbruksverket och du får i dessa fall enbart hantera helfoder med detta innehåll.

• D29.6 FODERMEDEL – HANTERING

(Tvärivillkor)

Fiskmjöl och/eller di- eller trikalciumpfosfat av animaliskt ursprung ska hanteras så att det inte kan blandas i eller förorena foder till idisslare om fodret blandas på gården.

D30| Skötsel och miljö - Fjäderfä

Observera att även höns för husbehov kontrolleras i samband med annan djurskyddstillsyn. Mer information finns på www.jordbruksverket.se, under: Instruktioner till kontrollanter och inspektörer - Djurskydd - Vägledningar och checklistor, se Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl. Bilaga *Värphöns – fler än 350 (inklusive slaktkycklingföräldrar)* samt Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl. Bilaga *Värphöns – färre än 350*

D30.1 REKOMMENDATION

Ett av Jordbruksverket godkänt djuromsorgsprogram bör följas.

• D30.2 STALLETS UTFORMNING

(Tvärivillkor)

Utrymmeskrav för fjäderfä framgår av Bilaga 1 (<http://www.miljohusesyn.nu/faktabank/kategori/17>). Fjäderfästallar ska rengöras och desinficeras regelbundet och alltid före insättning av nya djur.

D30.3 BULLERNIVÅ

Djuren får bara tillfälligtvis utsättas för mekaniskt buller överstigande 65 dB(A). I stallar med slaktkycklingar får dock bullernivån vara max 75 dB(A) vid forcerad ventilation vid varm väderlek. För slaktkycklingstallar avses ventilationsflöden som överstiger 75 % av maxventilationsflödet. För maximala nivåer av luftföroreningar och buller, se tabell vid D4.6.

• D30.4 LARM

(Tvärivillkor)

Larmanordning ska finnas i stallar med mekaniskt ventilerade stallavdelningar med fler än 2 000 djur. Larmanordningen ska larma för övertemperatur, strömavbrott och fel på larmanordningen. Utrustningen ska kontrolleras regelbundet och före insättning av varje ny omgång.

• D30.5 KONTROLL AV LARM

(Tvärivillkor)

Larmanordningen ska vara utformad så att larmet uppmärksammas på ett betryggande sätt. *Det sätt som larmanordningen ska varna djurhållaren på beror t.ex. på avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, hur ofta djuren ses till, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation etc. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande om ventilationen slutar fungera, desto högre säkerhet måste larmanordningen ha. I vissa anläggningar kan det vara tillräckligt med en varningslampa, siren eller dylikt, medan det i andra krävs t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner för att inte riskera att djuren utsätts för lidande.*

• D30.6 AVLÄGSNING AV TÅR

(Tvärivillkor)

Om den inre tån på tunga kötttrastappar behöver avlägsnas ska det alltid ske före 24 timmars ålder.

D31| Slaktkyckling, kalkon, gås och anka

Observera att även slaktkycklingar, kalkoner, gås och anka för husbehov kontrolleras i samband med annan djurskyddstillsyn. Mer information finns på www.jordbruksverket.se, under: Tillsyn - Instruktioner till kontrollanter och inspektörer - Djurskydd - Vägledningar och checklistor. Se också Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl. Bilaga *Slaktkyckling*.

D31.1 SLAKTKYCKLING, KALKON, GÅS OCH ANKA

För utrymmeskrav, se www.miljohusesyn.nu – Faktabank – Djurhållning – Utrymmeskrav (<http://www.miljohusesyn.nu/faktabank/kategori/17>) eller Bilaga 1 i pdf-version.

Slaktkycklingar, kalkoner, ankor och gäss som föds upp inomhus ska hållas frigående på ströbädd. Uppfödare som inte är anslutna till Svensk Fågels omsorgsprogram får ha max 20 kg/m². Uppfödare som är anslutna till programmet får, beroende på klassificering, öka beläggningen. I kycklingstallar som är anslutna till och klassade enligt Svensk Fågels omsorgsprogram får uppfödaren ha max 36 kg/m² och max 25 djur per m².

D31.2 KALKON

Den högsta tillåtna beläggningsgraden för uppfödning av minikalkon är 40 kg/m² och vid uppfödning av storkalkon 45 kg/m².

• D31.3 UTBILDNING, TILLSYN OCH SKÖTSEL – ANLÄGGNINGAR MED PLATS FÖR FLER AN 500 KYCKLINGAR

(Tvärivillkor)

Personalstyrkan ska vara tillräcklig och ha tillräckliga färdigheter och kunskaper. Personer som sköter om djur ska ha tillräckliga kunskaper och färdigheter samt vara tillräckligt många för att kunna följa föreskrifterna. Det finns ytterligare preciserade krav på utbildning eller motsvarande för personer

som hanterar slaktkycklingar på anläggningar med plats för fler än 500 slaktkycklingar: De ska, förutom att känna till regelverket, ha kunskaper om djurens fysiologi, behov och beteende, hantering i samband med infångning, lastning och transport, akutvård, avlivning samt förebyggande smittskydd. Utöver detta säger djurskyddslagen att: "Djur skall hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt" samt att: "Djur ska ges tillräckligt med foder och vatten och tillräcklig tillsyn". Mer information finns på www.jordbruksverket.se, klicka på "Djur" och sedan på "Fjäderfä".

VIKTIGT!

- Personalstyrkan ska vara tillräcklig i förhållande till djurhållningens omfattning. Tillsyns- och skötseltid som ägnas djuren bör kunna redovisas vid kontroll.
- Personalen som ansvarar för skötseln av djuren ska ha tillräckligt med kompetens (utbildning och/eller erfarenhet).
- Det får inte finnas brister vad gäller smutsiga djurutrymmen, dåligt fungerande ventilation etc. eller skadade/döda djur som inte tagits omhand/avlägsnats samma dag.
- Det ska finnas beredskap på gården för att vid behov tillkalla personal med rimlig inställetid, oavsett tid på dygn, eller veckodag m.m.
- I anläggningar som fordrar larmanordning ska personalen veta vem som tar larmet vid t.ex. ett strömavbrott.

Kontakta din branschorganisation för mer information om kompetensutveckling och kommande utbildningar.

D31.4 MÖRKERPERIOD

Slaktkycklingar ska med undantag av första uppfödningssveckan och de sista tre dagarna före slakt, ha en mörkerperiod om minst sex timmar per dygn, varav en sammanhängande mörkerperiod på minst fyra timmar. I stallar för slaktkycklingar ska belysningen på minst 80 % av den tillgängliga ytan vara minst 20 lux mätt i fåglarnas ögonhöjd. På veterinärs inrådan får ljusstyrkan tillfälligt minskas.

D31.5 FODER

Slaktkycklingar ska ha ständig tillgång till foder eller utfodras med lämpliga intervall. Fodret får tas bort från djuren tidigast 12 timmar före beräknad slakttidpunkt.

D31.6 STRÖBÄDD

Anordningar för dricksvatten ska placeras och underhållas så att vattenspill i ströbäddar minimeras.

D31.7 TILLSYN

Slaktkycklingar ska ses till minst två gånger dagligen.

D31.8 DOKUMENTATION

Om fler än 500 djur hålls på anläggningen, ska relevanta fakta om uppfödningen (antal djur, totalarea, hybrid, daglig dödlighet, samt om möjligt orsak) journalföras. Journalerna ska bevaras i minst fem år.

• D31.9 DOKUMENTATION – JOURNAL DÖDSFALL

Journal ska föras över antalet dödsfall samt orsak och bevaras i minst fem år.

D32| Värphöns och unghöns

D32.1 ANMÄLAN TILL LÄNSSTYRELSE

Den som levererar ungdjur av värphöns ska anmäla detta till länsstyrelsen i det län djuren levererats till. Uppgifter ska lämnas om uppfödarens namn och adress, antal djur som levererats, tidpunkt för salmonellaprovtagning, tidpunkt för och djurens ålder vid leverans samt mottagare av djuren.

D32.2 INHYSNINGSSYSTEM

Unghöns ska vara uppfödda i inhysningssystem som förbereder dem för det system de ska hållas i som vuxna.

• D32.3 UTRYMMESKRAV

(Tvärvillkor)

För utrymmeskrav, se www.miljohusesyn.nu – Faktabank – Djurhållning – Utrymmeskrav (<http://www.miljohusesyn.nu/faktabank/kategori/17>) eller Bilaga 1 i pdf-version.

D32.4 VÄRPHÖNS

Höns för äggproduktion i burar får endast hållas i system som uppfyller hönsens behov av rede, sittpinne och sandbad. Inhysningen ska ske så att beteendestörningar och dödlighet hålls på en låg nivå.

D32.5 INREDNING

Inredningen i hönsstallar ska förhindra att djuren utsätts för foder-, vatten- och gödselspill (gäller både inredda burar och frigående system). I stallar med envåningssystem får djuren endast tillfälligtvis utsättas för ammoniakhalter över 25 ppm i stalluften.

D32.6 INREDNING – MEKANISK UTGÖDSLING

Vid förprövningspliktig ny-, till- eller ombyggnad av ett stall med gödseldrainerande golv ska stallet ha mekaniskt utgödslingssystem som medger att regelbunden utgödsling kan ske under det drainerande golvet.

D32.7 INREDNING – DRÄNERANDE GOLV

Drainerande golv för höns ska vara konstruerade så att de ger stöd åt de främre klorna på varje fot.

D32.8 INREDNING – REDEN

Golvet i reden får inte vara utfört så att fåglarna ligger direkt på rutnät av metall.

D32.9 BELYSNING

Belysningen i hönsstallar med fler än 350 värphönsplatser ska tändas och släckas med automatisk, tidsstyrd dimfunktion eller liknande.

D32.10 UTEVISTELSE

I anläggningar där hönsen har möjlighet till utevistelse ska utomhusytorna ha en area som är anpassad till belägningsgraden och markens beskaffenhet så att föroreningar undviks.

• D32.11 UTMOMHUSVISTELSE – SKYDD

(Tvärvillkor)

Utomhusytor ska vara försedda med skydd mot dåligt väder och rovdjur och vid behov med lämpliga vattentråg.

D32.12 UTMOMHUSVISTELSE – ÖPPNINGAR

I anläggningar med plats för mer än 350 höns ska flera öppningar, utspridda uteder hela byggnadens längd, ge tillträde till utomhusytorna.

D32.13 MÄRKNING AV PRODUKTIONSSYSTEM

Stallet ska vara besiktat för märkning av produktionssystem.

• D32.14 FÖRVARING AV ÄGG

(Tvärvillkor)

Förvaring av ägg ska vara sådan att äggen förvaras rent, torrt, fritt från främmande lukter samt skyddas effektivt mot stötar och direkt solljus. Ur kvalitetssynpunkt rekommenderas en temperatur av 13–15 °C.

D32.15 VÄRPHÖNS I INREDDA BURAR

Burar för värphöns ska vara försedda med klonötare. Burar för värphöns och unghöns ska ha täta sidoväggar.

D32.16 STRÖBAD

Ströbadet för värphöns i burar ska vara tillgängligt under minst fem timmar per dygn. Tidsperioden ska vara sammanhängande, och infalla under den för hönsen aktiva delen av dygnet.

D32.17 STRÖBAD – STRÖMEDEL

Ströbad i burar för värphöns ska vara utformat så att djuren kommer i direktkontakt med strömedel när de ströbadar.

D32.18 STRÖBAD – AVGRÄNSAT

Ströbadet ska vara avgränsat, så att strömedlet hålls kvar i det.

D32.19 VÄRPHÖNS I INREDDA BURAR

Endast hönsraser som väger under 2,4 kg får hållas i bur. Djuren får hållas i bur i högst två år.

D32.20 VÄRPHÖNS I FRIGÅENDE SYSTEM

Frigående höns på nätgolv eller annat dränerande golv ska ha ströbädd på en tredjedel av golvet, dock minst 250 cm² per höna. Äggproducenter med frigående höns i flervåningssystem och som är anslutna till Svenska Äggs omsorgsprogram, får ha en beläggning enligt omsorgsprogrammet godkännande. I system med frigående värphöns med plats för fler än 350 djur får sittpinnar inte vara placerade över ströbädden.

D32.21 VÄRPHÖNS I FRIGÅENDE SYSTEM – FLERVÅNINGSSYSTEM

I flervåningssystem för frigående värphöns eller unghöns ska våningsplanen utformas så att spillning inte kan falla ner på lägre våningsplan.

D33| Allmänt - Hästar

D33.1 TILLSTÅNDSPLIKT

Den som yrkesmässigt eller i större omfattning håller, föder upp, upplåter, säljer eller tar emot hästar för förvaring eller utfodring, eller använder hästar i ridskoleverksamhet ska ha tillstånd för verksamheten. Länsstyrelsen lämnar sådana tillstånd.

Följande verksamheter anses vara av större omfattning, vilket kräver att man ansöker om tillstånd:

- hållande av 10 eller fler hästar äldre än 24 månader (totala antalet inom verksamheten)
- uppfödning av 4 eller fler hästar per år
- upplåtande av 4 eller fler hästar per år (att mot ersättning låna ut hästar, t.ex. turridning)
- försäljning av 4 eller fler hästar per år
- försäljning av 4 eller fler hästar per år från annan uppfödning
- förvaring eller utfodring av 4 eller fler hästar (att ta emot andras hästar mot ersättning, inklusive beteshästar).

D33.2 HÄSTPASS

Enligt EU:s regelverk ska alla hästar i EU inneha en identitetshandling i form av ett hästpass och tilldelas ett identitetsnummer som ska gälla under hästens hela livslängd. Hästhållaren är skyldig att se till att hästen är försedd med ett sådant pass och att det är tillgängligt där hästen befinner sig. Avelsorganisationerna registrerar hästar och utfärdar hästpass. När hästen har avlidit ska hästpasset skickas till avelsorganisationen för att makuleras och för att avelsorganisationens register ska uppdateras. Om hästen slaktas på ett slakteri makuleras vanligen passet på slakteriet och ett slaktintyg skickas till den organisation som har utfärdat passet. Hästpasset är en identitetshandling som är knuten till varje enskild häst.

Passet ska bl.a. innehålla information om:

- hästens härstamning, ras och identitetsnummer
- medicinska uppgifter (utförda vaccinationer, vissa läkemedelsbehandlingar, om den får slaktas för användning som livsmedel m.m.).

Alla hästar som identifieras och får hästpass ska vara märkta med chip eller, om det gäller travare, med frysmärkning. Mer information finns på www.jordbruksverket.se. Länsstyrelsen har det regionala tillsynsansvaret.

D33.3 ALLEMANSRÄTTEN – HÄSTAR

Allemansrätten gäller vid ridning och körning med häst. Terrängkörning med motordrivet fordon är dock förbjudet enligt terrängkörningslagen. Vid ridning och körning med häst på annans mark gäller regeln "icke störa icke förstöra". Går man över den gränsen är det inte längre allemansrätt, då måste markägarens amtycke inhämtas. Detta gäller som regel vid ett mera regelbundet ridande och körande på samma plats. Ett exempel är när en travtränare vanemässigt kör sina träningsrundor med häst och sulky på enskilda markvägar i travstallets omgivning. Det kan ge betydande förslitningar på väg och mark. Ett annat exempel är en ryttare som regelbundet rider på annans mark i sådan omfattning att det ger bestående skador eller ändrar gångstigens karaktär. Sådana beteenden kan medföra straffrättsligt ansvar.

För mer information se "Allemansrätt till häst" på www.lrf.se.

D34| Skötsel, hantering och stallmiljö - Hästar

D34.1 SKÖTSEL

När hästar förflyttas, ska de ha tillräckligt med utrymme för att kunna förflytta sig och de ska hanteras lugnt.

D34.2 SKÖTSEL – RENA HÄSTAR

Hästar ska hållas tillfredsställande rena.

Hårremmen ska hållas fri från gödsel och urin. Bädden ska vara i sådant skick att hästarna inte blir blöta av urin när de ligger ner. Lera i hårremmen kan accepteras under förutsättning att huden är oskadd och att yttertemperaturen inte kräver en väl isolerande hårrem. I fuktigt väder finns det risk för att vanliga jordbakterier orsakar hudinfektioner.

D34.3 SKÖTSEL – HOVAR

Hästarnas hovar ska inspekteras regelbundet och verkas vid behov. Hovarna ska vid behov förses med hovbeslag.

Hästar som rids och körs på hårda underlag som grusvägar blir ofta hovömma. Av djurskyddsskäl behöver de då förses med beslag. Detsamma gäller om underlaget är halt. Vid halka är det ofta nödvändigt att förse hästen med broddade beslag.

Den som utför varmskoning ska inneha Brandskyddsföreningens certifikat för brandfarliga heta arbeten samt beakta de säkerhetsregler som gäller. I annat fall riskerar veterinären och lantbrukaren att vid en eventuell brand vägras utbetalning av försäkringsbelopp.

D34.4 FÖL

Föl ska avväjnas på ett sätt som tar hänsyn till deras psykiska och fysiska hälsa. *Föl har, precis som alla andra däggdjursungar ett starkt sugbehov som avtar med åldern. Får fölet inte utlopp för detta behov uppstår frustration som kan leda till onormala beteenden. Socialt är det viktigt att fölet får gå kvar hos stoet och näringsmässigt är fölet beroende av mjölken för en jämn tillväxt. Stoet kan drabbas av juverproblem om fölet skiljs av under höglaktationen. Först vid 5 månader är fölets matsmältningsapparatur tillräckligt utvecklad för att helt klara sig utan stömjolk.*

D34.5 UTRUSTNING

Utrustning som används till hästar ska vara anpassad, utformad, anbringad och i sådant skick att den inte orsakar skada eller sjukdomar.

D34.6 UTRUSTNING – UPPBINDNING

Endast gramma, halsrem eller motsvarande får användas när hästen binds upp.

D34.7 LÖPANDE GRIMSKAFT

Löpande grimskaft ska användas vid uppbinding i spilta. Detta gäller inte vid tillfällig uppbinding.

D34.8 LÖPANDE GRIMSKAFT – STOPPANORDNING

För att minimera risken för att hästar som står uppstallade i spiltor fastnar ska grimskaftet vara försett med klots eller annan stoppanordning och löpa igenom en ring eller motsvarande.

D34.9 UPPBINDNINGSANORDNING

Uppbindningsanordning där grimskaftet löper på en vertikal stång utan att vara löpande genom ring är inte likvärdigt eftersom det begränsar hästens möjlighet att röra huvud och hals sidledes t.ex. för att klia sig.

D34.10 UPPBINDNING I SPILTA

Hästar får hållas bundna i spilta i max 16 timmar per dygn.

D34.11 SOCIAL KONTAKT

Hästars behov av social kontakt ska tillgodoses. I de allmänna råden står det att hästarna bör hållas tillsammans med artfränder.

D35| Byggnader och förvaring - Hästar

• D35.1 UTRYMMESKRAV

(Tvärvillkor)

För utrymmeskrav, se Bilaga 1 (<http://www.miljohusesyn.nu/faktabank/kategori/17>). Den lokala kontrollmyndigheten kan godta en mindre avvikelse från utrymmeskraven. Hästens mankhöjd, kroppslängd, normala hållning, temperament och hur mycket den vistas i stallet är faktorer som avgör om avvikelsen är acceptabel för det enskilda djuret. Exempelvis påverkas en grupp shetlandspionyer med lång daglig utevistelse sannolikt inte av att minimihöjden på 220 cm underskrids något. I den internationella litteraturen finns rekommendationer

för förvaringsutrymmen för djur. De svenska måtten ligger något under vad som ofta rekommenderas för boxutrymme och i linje med vad som rekommenderas för spiltor. Det är därför viktigt att poängtera att boxmåtten i allra högsta grad är minimimått. Det innebär att mindre avvikelser svårigen kan godtas för boxmått.

D35.2 KALLA ÅRSTIDEN

Vid en anläggning där hästar hålls under den kalla årstiden ska alla hästar samtidigt kunna beredas utrymme i stall (boxplats eller plats i ligghall). Anläggningar med enbart ligghallar måste bereda plats i uppvärmningsbar byggnad för sjukboxar, minst för var 25:e häst. *För att reducera kostnaderna eller för att man skaffat sig för många hästar händer det att djurhållarna vill hålla hästarna ute i skift. Man har alltså färre stallplatser än hästar på anläggningen. Detta är inte acceptabelt. Vid extrem väderlek måste alla djur kunna beredas skydd.*

D35.3 NYBYGGNATION SKA VARA BOX ELLER LIGGHALL

I nybyggda stallutrymmen avsedda för stadigvarande hästhållning ska hästar hållas i box eller i ligghall. Detsamma gäller stallutrymmen som genomgått förprövningspliktigt till- eller ombyggnad. Kravet gäller inte sådana stallbyggnader som vid förprövning enligt 5 § djurskyddsförordningen godkänts från djurskydds- och djurhälsosynpunkt före 1 augusti 2007. *För att fasa ut den permanenta spiltförvaringen ska nya anläggningar med den uppställningsformen inte byggas. Det är dock fortfarande tillåtet att använda befintliga spiltor. Nyproduktion av skötsel-spiltor, foderspiltor, träningspiltor och spiltor för korttidsuppställning är tillåten.*

D35.4 STRÖMEDEL OCH RENGÖRING

Golv och liggytor ska vara utformade så att hästarna kan förflytta sig säkert på dem.

D35.5 STRÖMEDEL OCH RENGÖRING – STRÖ

Liggytorna ska vara försedda med strö eller konstruerade på ett sätt som ger motsvarande komfort.

D35.6 STRÖMEDEL OCH RENGÖRING – LIGGYTOR

Liggytorna ska hållas rena och torra.

D35.7 STRÖMEDEL OCH RENGÖRING – KVALITET

Strömedlet ska vara av lämplig typ och av god hygienisk kvalitet.

D35.8 STRÖMEDEL OCH RENGÖRING – ÅRLIG RENGÖRING

Vid den årliga rengöringen ska i normalfallet strömedel avlägsnas, inredningen rengöras och golvet sopas rent. Desinfektion är inte ett krav om inte risk för smittspridning föreligger.

D35.9 FÖLNING

Om fölning sker på annan plats än i fölningsbox ska stoet ha möjlighet att gå undan. Det tillgängliga utrymmet för stoet ska minst motsvara det som anges för fölningsbox. *Fölning kan med fördel ske utombes om vädret och markerna är lämpliga och tillsynen kan ordnas. Även när sto och föl stallas upp ska de hållas i utrymme motsvarande fölningsbox.*

D35.10 TRANSPORTER

Hästar får, i samband med aktiviteter som de transporteras till, vid behov förvaras i transportfordonet. Det gäller endast hästar som inte oroas av denna typ av uppställning och om förhållandena i transportfordonet är goda.

D35.11 TRANSPORTER – TILLSYN

Hästarna ska ses till minst en gång per timme om de förvaras enligt D35.10.

Hästar som motsätter sig lastning eller som visar tecken på oro när de står i transportutrymmet får inte stå uppställda i transportfordonet.

D35.12 TRANSPORTER – NATTETID

Hästar får förvaras i fordonet nattetid om samtliga villkor för uppställning i box kan tillgodoses. För att djurskyddet ska upprätthållas och för att hästen ska kunna vila bekvämt ska transportfordonet i dessa fall uppfylla alla krav för korttidsuppställning, såsom tillräcklig boxarea, takhöjd, ventilation m.m. Det är inte tillåtet att förvara hästar uppbundna i transportfordonet nattetid eftersom risken finns att hästar som inte är vana att stå i spilta binds upp.

D35.13 FRISK LUFT

Samtliga hästar i stallen ska tillförsäkras kontinuerlig tillförsel av frisk luft. Ventilationen i ett häststall får aldrig strypas helt. Minimiventilationen är 50-100 m³/tim och häst (ca 500 kg) och maximiventilation som måste kunna åstadkommas en varm sommardag för samma häststorlek är ca 300 m³/tim och häst.

• D35.14 INREDNING

(Tvärvillkor)

Utrymmen och inredning för hästar ska vara konstruerade och underhållna så att hästarna inte riskerar att skadas.

• D35.15 INREDNING – SKADERISK

(Tvärvillkor)

Boxväggar, boxdörrar och skiljeväggar mellan spiltor ska vara utformade så att skaderisken minimeras. Fönster, belysningsanordningar, elektriska ledningar och andra elektriska installationer samt speglar som hästarna kan nå i det utrymme där de normalt vistas, ska vara försedda med lämpliga skydd eller vara utformade så att hästarna inte kan skadas.

Fönster kan vara försedda med skydd eller vara konstruerade av okrossbart material. Spegel i ridhus måste döljas med t.ex. draperi när hästar vistas lösa där. Risken finns annars att de hoppar in i spegeln i tron att det finns en likadan manege på andra sidan sargen.

• D35.16 INREDNING – SKADERISK MATERIAL

(Tvärvillkor)

Boxväggar, boxdörrar och skiljeväggar mellan spiltor ska vara utformade så att skaderisken minimeras. Materialet ska ha tillräcklig hållfasthet för att stå emot hästsparkar.

D35.17 INREDNING – SOCIALT BEHOV

Skiljeväggar m.m. ska vara utformade så att hästens sociala behov tillgodoses.

• D35.18 INREDNING – DÖRRÖPPNINGAR

(Tvärvillkor)

Dörröppningar där hästar passerar ska vara utformade så att hästarna kan passera på ett lugnt och säkert sätt.

• D35.19 INREDNING – FÖNSTER

(Tvärvillkor)

Fönster kan vara försedda med skydd eller vara konstruerade av okrossbart material. Spegel i ridhus måste döljas med t.ex. draperi när hästar vistas lösa där. Risken finns annars att de hoppar in i spegeln i tron att det finns en likadan manege på andra sidan sargen.

D36| Foder och vatten - Hästar

• D36.1 UTFODRING

(Tvärvillkor)

Hästar ska utfodras med foder som är av god hygienisk kvalitet samt individuellt anpassad och välbalanserad fodergera.

• D36.2 UTFODRING – GROVFODER

(Tvärvillkor)

Hästar ska utfodras med daglig tillräcklig tillgång till grovfoder för att tillgodose behovet av växtfiber och sysselsättning.

• D36.3 UTFODRING – ÄTTIDER

(Tvärvillkor)

Hästar ska utfodras så att deras behov av långa ättider tillgodoses.

• D36.4 UTFODRING – ÖVER- ELLER UNDERVIKTIGA

(Tvärvillkor)

Hästar ska utfodras så att de inte blir över- eller underviktiga i förhållande till sitt användningsområde.

Den svenska rekommendationen är minst 1,2 kg ts/100 kg kroppsvikt. Fri tillgång till grovfoder är att rekommendera till hästar.

• D36.5 VATTEN

(Tvärvillkor)

I de fall hästar inte har fri tillgång till dricksvatten ska de erbjudas vatten av god kvalitet.

• D36.6 VATTEN

(Tvärvillkor)

Hästar ska ges möjlighet att dricka sig otörstiga minst två gånger dagligen jämnt fördelat över dygnet. Automatiska vattenkoppar bör ha ett flöde på minst 6 liter/minut. *Hästar kan i regel dricka sjö- och bäckvatten. Om vattendrag i hagar håller dålig hygienisk kvalitet ska hästarna förses med annat friskt vatten. Hästar som saknar fri tillgång tillförs lämpligen vatten morgon och kväll.*

• D36.7 DIMENSIONERING

(Tvärvillkor)

Utfodrings- och vattningssystem ska vara utformade, dimensionerade och placerade så att hästarna lugnt och naturligt kan inta sitt foder och vatten. Flödet i t.ex. automatiska vattenkoppar bör vara minst 6 liter/minut.

D37| Rastning och utevistelse

D37.1 RASTNING OCH UTEVISTELSE

Från och med 1 augusti 2010 ska hästar normalt sett dagligen ges möjlighet att röra sig fritt i sina naturliga gångarter. Vissa undantag finns:

- 1 hästar som på grund av skada eller sjukdom inte bör röra sig fritt
- 2 när hästar tillfälligt befinner sig på annan ort än där de stadigvarande hålls
- 3 om det är nödvändigt för att skydda hästarna vid onormala väderleksförhållanden
- 4 om det är nödvändigt för att skydda hästarna vid onormala väderleksförhållanden 4. om det är nödvändigt för att skydda hästarna från skador eller sjukdom vid onormala markförhållanden som inte kunnat förebyggas

- 5 om det är nödvändigt för att skydda hästarna mot allvarliga insektsangrepp
- 6 om det finns en omedelbar fara för rovdjursangrepp.

D37.2 RASTNING OCH UTEVISTELSE – SOCIAL KONTAKT

Föl och unghästar ska rastas tillsammans med minst en annan häst.

D37.3 RASTNING OCH UTEVISTELSE – DRÄNERADE MARKYTOR

Markytor som är hårt belastade av hästarna ska vara dränerade eller naturligt ha motsvarande egenskaper.

D37.4 RASTNING OCH UTEVISTELSE – INSEKTSANGREPP

(Nya regler)

Hästar ska sommartid hållas och skötas så att risken för att de ska utsättas för svåra insektsangrepp minimeras.

D37.5 RASTNING OCH UTEVISTELSE – HALKA

Vid halka ska åtgärder vidtas så att hästarna kan förflytta sig säkert. Beroende på vilken kategori hästar som berörs kan lämpliga åtgärder vara broddade beslag, sandning eller annan åtgärd.

D37.6 RASTNING OCH UTEVISTELSE – RISKABLA OMRÅDEN

Uppenbart riskabla områden i betesmarker, rasthagar och drivningsvägar, ska avgränsas så att hästar inte kan vistas inom dessa områden.

D37.7 TAGGTRÅD

Stängsel som innehåller taggtråd får inte användas.

TABELL 19: Godkända bedövningsmetoder till respektive djurslag

	Bultpistol	Kulvapen	Slag i huvudet	Elektricitet	Koldioxid
Nötkreatur	x	¹⁾ x			
Får	x	¹⁾ x		x	
Getter	x	¹⁾ x		x	
Renar och hjortar	x	¹⁾ x			
Övriga idisslare	x	¹⁾ x			
Grisar	x	¹⁾ x		x	x
Hästdjur	x	¹⁾ x			
Höns	x	x	x	x	²⁾ x
Övriga fjäderfän	x	x	x	x	
Strutsfåglar	x	x		x	
Kaniner	x	x	x	x	

1) Även hagelgevär är tillåtet.

2) Då böns avlivas i stallet ska alltid veterinär vara närvarande och länsstyrelsen informeras i förväg.

TABELL 20: Godkända avlivningsmetoder för respektive djurslag

	Avblodning av medvetslösa djur	Dekapitering av medvetslösa djur	Halsdislokation av medvetslösa djur	Slag mot huvudet	Distansavlivning	Maceration	Gas: koldioxid
Nötkreatur	x				x		
Får och getter	x			¹⁾ x	x		
Renar och hjortar	x				x		
Övriga idisslare	x				x		
Grisar	x			¹⁾ x	x		
Hästdjur	x				x		
Höns och kalkoner	x	²⁾ x	³⁾ x	x			x
Okläckta och halv- kläckta fjäder- fäkycklingar				x		x	
Daggamla fjäder- fäkycklingar	x	²⁾ x	³⁾ x	x		x	x
Övriga fjäderfän	x	²⁾ x	³⁾ x	x			⁴⁾ x
Strutsfåglar	x			¹⁾ x	x		

1) Slag mot bakhuvudet får användas för att avliva ett mindre antal lamm, killingar och smågrisar om djuret är under 14 dagar, samt strutsfäkycklingar och fjäderfän. Slaget ska utföras med sådan kraft och precision att det medför omedelbar medvetslöshet och död.

2) Medvetslöshet krävs för djur med en kroppsvekt överstigande 150 g.

3) Fjäderfän med en kroppsvekt överstigande 250 g ska först bedövas. Fjäderfän med en kroppsvekt om 5 kg eller däröver samt strutsfåglar får inte avlivas genom halsdislokation.

4) Endast vaktlar.

TABELL 21: TABELL 19: Maxvärden vid miljötest

	Maxvärde
Ammoniak	10 ppm (25 ppm för värphöns och unghöns i enväningssystem)
Koldioxid	3 000 ppm
Svavelväte	0,5 ppm
Organiskt damm	10 mg/m ³

Buller	65 dB(A) ¹⁾
--------	------------------------

1) Max 75 dB(A) i stallar för slaktgrisar eller slaktkycklingar vid forcerad ventilation sommartid vid varm väderlek.

TABELL 22: Maximala nivåer av luftföroreningar och buller

	Maxvärde
Ammoniak	10 ppm (25 ppm, för värphöns och unghöns i envåningssystem)
Koldioxid	3 000 ppm
Svavelväte	0,5 ppm
Organiskt damm	10 mg/m ³
Buller	65 dB(A) ¹⁾

1) Max 75 dB(A) i stallar för slaktgrisar eller slaktkycklingar vid forcerad ventilation sommartid vid varm väderlek.

TABELL 23: Temperaturkrav för kylning av obehandlad mjölk

Produktionsform	Kylning
Leverans till mejeriförening som är medlem i Svensk Mjölk	Enligt mejeriets kvalitetsprogram
Daglig leverans till mejeri som ej har egna krav angående kylning	Mjölken ska omedelbart kylas till mindre än 8 °C
Ej daglig leverans till mejeri som ej har egna krav angående kylning	Mjölken ska omedelbart kylas till mindre än 6 °C
Mjölken bearbetas inom två timmar efter mjölkning	Kraven ovan behöver ej uppfyllas

TABELL 24: Hygieniska krav för obehandlad mjölk

Produkt	Antal bakterier vid 30 °C (per ml)	Somatiskcelltal (per ml)
Obehandlad mjölk från kor	≤100 000 ¹⁾	≤400 000 ²⁾
Obehandlad mjölk, andra djurslag, värmebehandling i senare led	≤1 500 000 ¹⁾	–
Obehandlad mjölk, andra djurslag, ingen värmebehandling i senare led	≤500 000 ¹⁾	–

1) Rullande geometriskt medelvärde under en tvåmånadersperiod med minst två prov per månad.

2) Rullande geometriskt medelvärde under en tremånadersperiod med minst ett prov per månad, såvida den behörigmyndigheten inte fastställer någon annan metod där de säsongsbetonade variationerna i produktionsnivån beaktas.

A1 | Systematiskt arbetsmiljöarbete

Detta avsnitt behandlar risker som rör arbetsmiljön inom lantbruks- och trädgårdsverksamhet. Vill du veta mer om arbetsmiljöfrågor kan du kontakta Arbetsmiljöverket, tel. 010-730 90 00 eller besöka www.av.se. Där kan man beställa broschyrer och föreskrifter för jordbruksföretag. Projekt Säkert Bondförnuft ger dig råd och ledning om arbetsmiljö och säkerhet. Se vidare på www.sakertbondfornuft.se. LRF:s arbetsmiljöutvecklare ger råd om mätningar, tekniska hjälpmedel och rehabilitering, tel. 0771-573 573.

SYSTEMATISKT ARBETSMILJÖARBETE

”Systematiskt arbetsmiljöarbete” gäller för alla som är arbetsgivare i juridisk mening: en fysisk eller juridisk person som har en eller flera arbetstagare anställda. Även den som anlitar inhyrd personal (inklusive praktikanter och/eller andra personer utan lön) är skyldig att – i fråga om det arbete inhyrningen gäller – följa föreskrifterna om systematiskt arbetsmiljöarbete. Med detta menas arbetsgivarens regelbundna arbete med att undersöka, planera, genomföra och följa upp verksamheten så att ohälsa och olycksfall i arbetet förebyggs och att en tillfredsställande arbetsmiljö uppnås.

A1.1 KARTLÄGGNING OCH ÅTGÄRDSPLAN

Minst en gång per år ska man tillsammans med personalen gå igenom den fysiska och psykiska arbetsmiljön. Man identifierar enskilda riskmoment, farliga kemiska ämnen och förebyggande åtgärder. En del risker måste åtgärdas snarast, andra kan man arbeta med i framtiden. Se också A1.2 och A1.3.

A1.2 SYSTEMATISKT ARBETSMILJÖARBETE

Det systematiska arbetsmiljöarbetet ska innehålla följande delar:

- En kartläggning och bedömning av risker i företagets verksamhet (minst 1 gång per år).
- En handlingsplan över risker och problem som upptäckts vid kartläggningen. Ange hur allvarliga riskerna är och bestäm vilka åtgärder som ska vidtas.
- En löpande kontroll och uppföljning av genomförda åtgärder. En bra handlingsplan finns på www.sakertbondfornuft.se.
- En fastställd arbetsmiljöpolicy. Den ska beskriva arbetsförhållanden som tillgodoser hälsa och säkerhet samt hur arbetsmiljöarbetet ska utföras för att målen ska uppnås. I företag med tio arbetstagare eller fler ska arbetsmiljöpolicyen vara skriftlig. I mindre företag kan handlingsplanen fungera som policy.
- Arbetsgivarens utredning vid olycksfall, allvarliga tillbud eller sjukdomar orsakade av arbetet. Syftet är att åtgärder ska kunna vidtas så att händelsen inte inträffar igen.
- Rutiner för arbetsanpassning och rehabilitering. Denna verksamhet ska organiseras så att den kan bedrivas i samarbete med Försäkringskassan.
- Beredskap för första hjälpen och krisstöd. Rutiner ska finnas för vad som ska göras om en olycka eller ett sjukdomsfall inträffar. Se också A1.1 och A1.3.

A1.3 FÖRDELNING AV ARBETSUPPGIFTER

Vid en eventuell fördelning av arbetsuppgifter inom arbetsmiljöområdet är det viktigt att den som ansvarar för en arbetsuppgift har befogenhet, tillräckliga resurser och kunskap för att kunna utföra uppgiften på ett tillfredsställande sätt. Huvudansvaret för arbetsmiljön kan dock inte delegeras. Det ligger alltid på arbetsgivaren.

Det ska finnas rutiner för introduktion av nyanställda. Om den egna kompetensen inom arbetsmiljöarbetet är otillräcklig, ska företagshälsovård eller annan sakkunnig hjälp anlitas. Expertkunskap kan behövas både vid kartläggningen av fysiska och psykiska risker och när det gäller att föreslå och genomföra åtgärder. Se också A1.1 och A1.2.

A1.4 SKRIFTLIG DOKUMENTATION

Följande dokument ska vara skriftliga hos alla företag:

- en handlingsplan
- skriftliga instruktioner för särskilt riskfyllda arbetsmoment.

I företag med tio arbetstagare eller fler ska även följande dokument vara skriftliga:

- arbetsmiljöpolicy
- rutiner som beskriver hur det systematiska arbetsmiljöarbetet ska gå till
- resultatet från den årliga uppföljningen av det systematiska arbetsmiljöarbetet
- eventuell uppgiftsfördelning av arbetsmiljöarbetet.

Projekt Säkert Bondförnuft ger dig råd och ledning i hur du ska genomföra det systematiska arbetsmiljöarbetet. Gå in på www.sakertbondfornuft.se, här finns flera mallar som du kan ladda ner. Du kan också anmäla dig till en kurs eller ett individuellt besök.

A2 | Anmälan av tillbud och olycksfall

Det är viktigt, både för egenföretagare och för anställd personal att arbetsskador anmäls. För den enskilde är en anmälan viktig oavsett skadans storlek. Kan man styrka att man tidigare råkat ut för liknande skador är möjligheterna väsentligt större att få skadan klassad som arbetsskada och man har bättre möjligheter till ekonomiskt stöd och rehabilitering. Det är också viktigt för branschen att myndigheter får information om olyckor/tillbud så att de förebyggande insatserna sätts in där de gör bäst verkan.

A2.1 ANMÄLAN TILL FÖRSÄKRINGSKASSAN OCH ARBETSMILJÖVERKET

För att kunna förebygga olyckor är det viktigt att känna till vilka typer av olyckor som inträffar. Enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (LAF) är anmälan om arbetsskador obligatorisk och gäller för arbetsolyckor, olyckor vid färd till och från arbetet och för arbetssjukdomar. Anmälningsblankett finns hos Försäkringskassan (www.fk.se). Svårare personskador eller dödsfall ska utan dröjsmål anmälas till Arbetsmiljöverket (tel. 010-730 90 00, www.av.se). Detsamma gäller olycksfall som drabbat flera personer.

A3| Arbetsmiljön vid byggnadsarbete

A3.1 ARBETSMILJÖPLAN VID BYGGNADSARBETE

Den som planerar att utföra byggnads- eller anläggningsarbete ska, innan arbetet startar, upprätta en arbetsmiljöplan i följande fall

- om arbetet kommer att pågå i mer än 30 arbetsdagar och det vid något tillfälle kommer att vara mer än 20 personer sysselsatta
- om det totala antalet persondagar överstiger 500
- om vissa riskabla arbetsmoment förekommer, oavsett hur litet arbetet är (t.ex. risk för fall mer än två meter, risk att begravas under jordmassor, arbete i brunnar, arbete med tungabyggelement eller rivning av bärande konstruktioner).

Arbetsmiljöplanen ska alltid innehålla följande:

- De regler som ska tillämpas på byggarbetsplatsen, t.ex. om avspärrningar och tider arbetet inte får pågå, samt allmännaordningsregler.
- En beskrivning av hur arbetsmiljöarbetet ska organiseras. De ansvariga ska anges med namn samt var de kan nås.
- Åtgärder som vidtagits för "arbeten med särskild risk". Detta är den viktigaste delen av arbetsmiljöplanen. Den kräver både kunskap om hur byggnadsarbete utförs och om vilka arbetsmiljökrav som gäller.
- Om arbetet ska utföras på en plats där annan verksamhet pågår samtidigt ska detta beaktas i planen.

För byggnadsarbeten med mer än 500 persondagar ska dessutom en förhandsanmälan lämnas till Arbetsmiljöverket. För ytterligare information, kontakta Arbetsmiljöverket, tel. 010-730 90 00, www.av.se. På www.ampguiden.net kan du hitta AMP-guiden, ett hjälpmedel för att ta fram arbetsmiljöplaner. Lättillgänglig information finns i broschyren ADI 631: "Nya regler för bättre arbetsmiljö i byggbranschen", som finns under "Publikationer".

A3.2 BYGGHERREANSVAR

I Sverige är det Plan- och bygglagen (PBL) som reglerar villkoren för byggande. Du måste följa gällande tekniska egenskapskrav. Du som äger byggnaden är byggherre och har hela ansvaret för att reglerna följs.

Kraven gäller både när du bygger nytt, bygger till eller gör andra ändringar. Detta gäller även om du bygger en lantbruksbyggnad utanför detaljplanerat område. Du är ansvarig för att reglerna följs både när du bygger själv och när du anlitar en entreprenör. Att reglerna följs är viktigt med tanke på hållfasthet, brandrisk eller andra skador samt för försäkringsersättning vid uppkommen skada. Kontakta en byggnadskonstruktör när du ska projektera och rita en ny lantbruksbyggnad för att få veta hur du ska göra för att uppfylla lagar och föreskrifter. Det gäller också alltid vid till- eller ombyggnad av en befintlig byggnad.

A4| Tekniska anordningar och säkerhet

Swedac (tel. 033-17 77 00) har information om vilka företag som är ackrediterade för besiktning.

A4.1 SKYDD PÅ MASKINER

Varje maskin, anordning, verktyg, redskap eller installation får användas endast om den uppfyller de säkerhetskrav som gällde när den togs i drift. Det innebär att alla maskiners ursprungliga skydd och säkerhetsdetaljer ska finnas kvar och vara funktionsdugliga.

A4.2 KRAFTÖVERFÖRINGSAXLAR

Kraftöverföringsaxlar ska ha skydd från den drivande maskinens kraftuttag till den drivna maskinens kraftintag över hela axelns längd, anslutna kardanknutar och axeltappar. Skyddet får inte rotera med kraftöverföringsaxeln.

A4.3 SKYDDSRÄCKEN

Skyddsräcken vid hönedkast, loft och branta trappor förhindrar fallolyckor (AFS 1981:14). Fall från stegar är en vanlig olycka. Se också A4.4.

A4.4 STEGAR

Se till att alla stegar är hela, står stadigt, är förankrade (använd stegfot på längre stegar) och står rakt i sidled. Byt ut gamla trästegar mot nyare i lättmetall. Se också A4.3.

A4.5 TRAKTORER

Bestämmelserna gäller jordbruks- och skogsbrukstraktorer som är konstruerade för en hastighet mellan 6 och 40 kilometer i timmen. Några viktiga punkter ur föreskriften:

- Vid förarplatsen får det inte finnas oskyddade trycksatta hydraulslangar som är kopplade till traktorn.
- Första förband ska medföras i traktorn. Det ska vara lättåtkomligt och skyddat för yttre skada.
- Vid skogsarbete ska en traktor ha skydd som hindrar att föremål kan tränga in till förarplatsen.
- Traktor ska ha hytt vid arbete i minusgrader, dammig miljö, skog och vid arbete med kemiska växtskyddsmedel.
- Vid körning på isbelagt vatten eller på fryst mosse ska traktor med förarhytt ha taklucka.
- Det är inte tillåtet att vistas under redskap i trepunktskopplingen eller under frontlastare om dessa inte har säkrats.

A4.6 LYFTANORDNINGAR

Grävmaskiner med en tjänstevikt över 1 500 kg och maskindrivna kranar med en maxlast över 500 kg som hanterar hängande last i en krok som pendlar fritt ska besiktigas regelbundet. Höhissar och lastmaskiner med kranarm betraktas som maskindrivna kranar. Traktorgrävare/grävlaster betraktas som grävmaskiner. Jordbrukstraktor med eftermonterat grävaggregat betraktas inte som grävmaskin. Besiktningsintervall för grävmaskiner och traktorgrävare: första gången 3 år efter att maskinen togs i bruk; andra gången efter ytterligare 2 år; därefter årligen. Kranar ska besiktigas varje år från och med året efter att de togs i bruk. För maskiner/kranar som används mer sällan kan man söka dispens hos Arbetsmiljöverket för att få förlängt intervall mellan besiktningar.

Det är förbjudet att lyfta eller transportera person i traktor eller lastarskopa. Endast lyftanordningar speciellt avsedda för personlyft får användas för sådana arbetsmoment. Anordningar, speciellt avsedda för personlyft ska genomgå årlig besiktning enligt samma modell som kranar. Swedac ackrediterar besiktningsfirmor.

Kontaktuppgifter finns på www.swedac.se.

A4.7 TRYCKSATTA ANORDNINGAR

Trycksatta anordningar ska besiktigas om de överstiger vissa storlekar i kombination med maximal tryckbelastning. För jordbruket handlar det framför allt om kompressorer med tryckluftsbhållare, vakuumtankvagnar och pannor. Se också A4.8.

A4.8 REGELBUNDNA KONTROLLER

Det är viktigt att regelbundet kontrollera funktionen hos t.ex. säkerhetsventiler. Trycksatta anordningar ska besiktigas om det högsta arbetstrycket (bar) multiplicerat med volymen (liter) överstiger 1 000. Vid nya anläggningar krävs en installationsbesiktning. Vakuumpump till mjölkpump behöver inte besiktigas. Se också A4.7.

Följande gäller för vakuumbalkvagnar där tömning sker med ett övertryck i tanken som överstiger 0,5 Bar. Den gödsel som transporteras bedöms inte som farligt gods (giftighet/explosionsrisk). Däremot är det trycksättning med luft som styr (inte trycksättning med vätska) och vartefter som en tank töms så ökar volymen luft som är trycksatt. Tabell 2 i AFS 2005:3 - Besiktning av trycksatta anordningar, är tillämplig. Redan vid en tankvolym under 1000 l blir tankvagnen besiktningspliktig i högsta klass. Tillverkarna av tankvagnar med denna tömningsprincip är skyldiga att i sin "certifiering" beakta tillämpliga direktiv och då kommer direktiv 97/23/EG - Tryckbärande anordningar, att ingå i villkoren för CE-märkningen. Sedan ska ny vagn installationsbesiktigas och vagnar i drift omfattas av krav på återkommande besiktning. Dessa båda besiktningstyper ska utföras av ackrediterat besiktningsorgan. Intervallet för återkommande besiktning är fyra år. Installationsbesiktningen krävs inte om tankvagnen CE-märkts som "aggregat" i direktivets mening, dvs. tryckbehållare komplett med trycksättning och reglersystem. Detta ska i så fall vara angivet på maskinens EG-försäkring.

På arbetsmiljöverkets hemsida www.av.se under FRÅGOR och SVAR, Tryckkärl, finns mer information. Se också AFS 2005:3 "Besiktning av trycksatta anordningar"; Diagram 2.

Obesiktigade trycksatta anordningar föranleder en omedelbar sanktionsavgift på mellan 10 000 och 100 000 kr. Swedac ackrediterar besiktningsfirmor. Kontaktuppgifter finns på www.swedac.se.

A4.9 VIBRATIONER

Vid lantbruksarbete utsätts man ofta för kraftiga vibrationer. Arbeten ska planeras, bedrivas och följas upp så att riskerna med vibrationer minimeras genom att vibrationerna elimineras vid källan eller sänks till lägsta möjliga nivå. Vibrationer delas in i hand- och armb vibrationer samt helkroppsvibrationer. Handvibrationer överförs från utrustningen man håller i, t.ex. en bormaskin. Helkroppsvibrationerna överförs till hela kroppen, t.ex. genom att man sitter i en vibrerande traktor. Vid ökad traktorhastighet ökar vanligen helkroppsvibrationerna. Långvarig exponering för vibrationer medför risk för kärlskador, skador på skelett, leder, nerver och muskler. Arbetsgivaren ska i vissa fall erbjuda anställda medicinsk kontroll.

Mätningar ska utföras i den omfattning som behövs för att klarlägga exponeringsförhållandena. Arbetsmiljöutvecklare/rådgivare och företagshälsovården kan bistå med mätning av vibrationerna.

A4.10 TRUCKAR

Trucken är den maskin som är inblandad i flest arbetsolyckor i Sverige. I korthet innebär reglerna att:

- en truck bara får användas av den som har dokumenterade teoretiska och praktiska kunskaper för att använda den säkert

- truckföraren ska ha ett skriftligt tillstånd för att få använda truck. Tillståndet ska utfärdas av arbetsgivaren. Tillståndet ska vara personligt och visa vilka typer av truckar och arbetsuppgifter det gäller för.

Där truck används kontinuerligt är truckkort det normala för att uppfylla kunskapskravet, men kunskaperna kan också erhållas genom långvarig erfarenhet. Bedömningen görs i det enskilda fallet. Truckanvändningen ska undersökas och riskbedömas systematiskt. Truckar får bara användas i lämpliga miljöer. Sikten ska vara tillfredsställande och trucktrafiken ska vara avgränsad från gående. Lastbilsflak och liknande ska säkras innan trucken kör ut på flaket och bälte ska användas när det finns. Truckföraren och andra inom truckens arbetsområde ska använda skyddsskor.

A5| Skyddsutrustning och första hjälpen

Personlig skyddsutrustning ska användas om man inte på annat sätt kan skydda sig mot ohälsa eller olycksfall. För skyddsutrustning vid arbete med växtskyddsmedel, se avsnitt V7.5.

A5.1 SKYDDSUTRUSTNING – HÖRSELKYDD

Vid arbete i bullrig miljö ska, enligt AFS 2005:16, hörselskydd användas. Med bullrig menas en avvägning mellan hur långvarigt bullret är och ljudnivån. Arbetet ska planeras och bedrivas så att ljudnivån blir så låg det praktiskt är möjligt. Vid kontinuerligt arbete (t.ex. traktorkörning, djurstallar med hög ljudnivå) ska hörselskydd användas om ljudnivån är högre än 85 dB(A). För mätning av bullernivåer, kontakta arbetsmiljöutvecklare/rådgivare och företagshälsovården.

A5.2 SKYDDSUTRUSTNING – SKYDDSGLASÖGON

De flesta skador på ögonen kan förhindras med ögonskydd vid riskfyllda arbetsmoment, såsom arbete med röjsåg, motorsåg, slipning, svetsning, högtryckstvätt, bearbetning av metall, målning (särskilt tak) samt vid hantering av kemiska ämnen som blybatteri, kemiska växtskyddsmedel, syra, m.m. Ha skyddsglasögon tillgängliga där de normalt behövs – innan du behöver dem.

A5.3 SKYDDSUTRUSTNING – SKYDDSSKOR

Skyddsskor eller skyddsstövlar minskar halkriskerna och förhindrar många kläm- och trampskador. Använd alltid skyddsskor vid arbete med djur.

A5.4 RUTINER

Organiskt damm (från växter och djur) kan innehålla endotoxiner (gift som bildas av bakterier), bakterier, mögelsporer och allergiframkallande ämnen. Dammet minskas genom förebyggande åtgärder såsom dammsugare, dammbindare, blötutfodring m.m.

A5.5 ANDNINGSSKYDD

I dammiga miljöer ska andningsskydd användas och en halv-mask med P2-filter rekommenderas. För speciellt riskfyllda arbeten finns fläktmatade andningsskydd.

A5.6 FÖRSTA HJÄLPEN

Vid alla arbetsställen ska det, i tillräcklig omfattning, finnas utrustning för första hjälpen, anpassad till riskerna i verksamheten. Det är också viktigt att man känner till hur man ger första hjälpen vid en olycka.

A5.7 LARM VID ENSAMARBETE

Det är ett krav att någon form av larmanordning, t.ex. mobiltelefon, finns vid ensamarbete som innebär fysisk eller social isolering. Den som kallar på hjälp behöver kunna beskriva var den befinner sig, t.ex. med koordinater.

A6| Arbete med djur

Den 1 juli 2009 infördes nya arbetsmiljöreregler om arbete med djur, AFS 2008:17. Samtidigt upphävdes Arbetarskyddsstyrelsens kungörelse (AFS 1985:3) med föreskrifter om hantering av tjurar. Föreskrifterna gäller arbetsgivare och anställda men för tekniska anordningar även den som ensam eller med familjemedlem driver yrkesmässig verksamhet utan anställd. Bland kraven finns att byggnader och inredning ska vara anpassade för djurhållning och att man som skötare lätt ska kunna sätta sig i säkerhet. Det ställs krav på kompetens, information, säkra rutiner och tillgång till hjälpmedel.

A6.1 BYGGNADER - SÄKERHET

Stallar, utrymmen, inredningar, stängsel och andra anordningar ska vara dimensionerade och underhållas så att arbete med djuren ger betryggande säkerhet.

A6.2 BYGGNADER - RETRÄTTVÄG

I byggnader eller på andra platser för lösgående djur ska den som arbetar där snabbt kunna sätta sig i säkerhet.

A6.3 BYGGNADER - TILLFÖRLITLIGA LÅSANORDNINGAR

Dörr, grind eller annan öppningsanordning ska vara säkrad så att den inte går att lyfta av. Den ska ha tillförlitligt lås som lätt går att öppna inifrån. Dörr, som inte är skjutdörr, ska öppnas utåt.

A6.4 KUNSKAPSKRAV

Arbetsgivaren ska säkerställa att den som arbetar med djur har tillräckliga kunskaper om djurets egenskaper, beteendemönster och reaktioner i olika situationer.

A6.5 HANTERING AV DJUR - RUTINER

Arbetsgivare ska se till att det finns rutiner med information till den som arbetar med transport, seminering, provtagning eller behandling av djur. Rutiner ska också finnas för hur arbetet kan utföras säkert med djur som visat beteenden som kan innebära risk för olycksfall. Om ett djur visat avvikande beteende och utgör en allvarlig olycksrisk för människor ska åtgärder för betryggande säkerhet vidtas.

A6.6 HANTERING AV DJUR - FÖRFLYTTNING

Ska djur förflyttas med transportfordon från eller till byggnader eller andra platser för djurhållning så måste dessa ha angöringsplats som möjliggör att lastningen eller lossningen kan utföras på ett säkert sätt.

Drivningsgångar, fallor, grindar och andra hjälpmedel ska vara dimensionerade och förankrade så att djuren inte kan bryta sig ut. Bryggor, ramper och landgångar som används vid arbetet ska inte kunna orsaka olyckor. Det ska finnas möjlighet till skydd eller reträttväg för dem som utför förflyttningsarbetet.

När djur flyttas ska det finnas hjälpmedel som underlättar arbetet. Om djur ska skiljas från varandra ska den minst riskabla arbetsmetoden väljas. Djur ska kunna flyttas på ett säkert och ergonomiskt riktigt sätt.

Djur ska under transport förvaras så att de inte kan komma loss och så att inte någon obehörig kan få tillträde till förvaringsutrymmet. Förvaringsutrymme för djur som bedöms vara farliga ska vara tydligt märkt med information om den djurart som transporteras.

A6.7 HANTERING AV DJUR - HJÄLPMEDEL

Det ska finnas tillgång till hjälpmedel som vid behov gör det möjligt att hantera djuren säkert vid förflyttning, behandling, rengöring och vid andra åtgärder. Den som använder sådana hjälpmedel ska känna till när och hur de får användas.

A6.8 BEHANDLING AV DJUR

Vid behandling ska ett djur bedömas med tanke på säker hantering för att undvika skador genom sparkar, bett, stängning eller trängning. Under behandling ska ett djur vid behov kunna fixeras. Det ska finnas anordningar som gör det möjligt att behandla ett lösgående djur avskilt från andra djur.

A6.9 SÄRSKILDA KRAV FÖR ARBETE MED NÖTKREATUR

Åtgärder ska vidtas för att minska risken för stångskador av nötkreatur. Stor försiktighet ska iakttas vid arbete bland kvigor eller kor där det finns en lösgående tjur samt vid arbete med nykalvade kor. Flyktvägar eller skyddsanordningar ska finnas och gå att nå vid en risksituation. Vid lösgående djur på bete kan en traktor eller en bil fungera som skydd i en risksituation. Minderåriga, personer under 18 år, får inte hantera tjur eller andra djur som kan antas vara farliga. Det är lämpligt att avelstjur som ofta hanteras med rep förses med nosring senast vid 12 månaders ålder.

A6.10 SÄRSKILDA KRAV FÖR ARBETE MED HÄSTAR

För verkning och skoning ska det finnas utrymme med lämplig belysning och temperatur. Utrymmet ska vara dragfritt och ha halksäkert golv. Hästen ska vara uppbunden på ett säkert sätt. Det ska finnas tillräckligt fritt utrymme runt hästen, så att den som skor hästen inte riskerar att bli klämd. Utrymmet ska vara placerat så att hästen inte kan störas av passerande hästar eller personer. Vid utgödsling i spiltor och boxar ska arbetet kunna utföras utan risk för sparkar och bett. En häst i box ska kunna bindas i samband med utgödsling. Utrustningsdetaljer ska alltid kontrolleras före ridning eller körning. De ska vara hela, justerade och anpassade efter hästen och får inte ha allvarliga förslitningar. Sadling, selning och förspänning ska utföras på ett säkert sätt. Vid utbildning av elever ska endast hästar, lämpade för uppgiften användas.

A6.11 SÄRSKILDA KRAV FÖR ARBETE MED SVIN

I box för galtar eller suggor ska det finnas möjlighet att ta skydd. Detta gäller inte om det finns hjälpmedel tillgängliga för skydd vid ett angrepp. Vid arbete med smågrisar ska suggan kunna hållas avskild från smågrisarna.

A7| Arbetsmiljö vid arbete med motorsåg och röjsåg

AFS 2000:31 upphävdes den 1 februari 2013, och samtidigt trädde AFS 2012:3 Minderårigas arbetsmiljö i kraft. Föreskrifterna om minderårigas arbetsmiljö gäller både i arbetslivet och i skolan. Många gånger är reglerna desamma i arbetslivet och i skolan, men i vissa fall finns det skillnader. På www.av.se finner du dels föreskrifterna i pdf-format, dels Vägledning – Minderårigas arbetsmiljö. Vägledningen bygger på föreskrifterna om minderårigas arbetsmiljö och innehåller råd och rekommendationer som kan vara till hjälp för att följa föreskrifterna. Del 1 riktar sig till arbetslivet, Del 2 riktar sig till skolan.

A7.1 KRAV PÅ KUNSKAPER

NYTT. Från och med 1 januari 2015 gäller att den som arbetar med en motorkedjesåg, med godkänt resultat ska ha avlagt teoretiskt och praktiskt prov som visar att han eller hon har kunskaper som motsvarar de arbetsuppgifter som ska utföras. Dokumentation som styrker detta ska finnas. Den arbetsgivare som låter någon använda en motorkedjesåg i strid med detta ska betala sanktionsavgift om 10 000 kr per användare.

Den som arbetar med en röjsåg ska ha genomgått en utbildning för den typ av arbete som ska utföras och ha kunskaper för arbetet. Utbildningen ska ta upp de olycksrisker som förekommer i arbetet. I bestämmelserna om kunskapskravet finns ett undantag för arbetsgivare som utför arbete för egen räkning och den som ensam eller gemensamt med familjemedlem driver yrkesmässig verksamhet utan anställd.

REKOMMENDATION. För den egna säkerheten kan det ändå rekommenderas att genomgå en utbildning om hur man använder motorsåg och röjsåg på ett säkert sätt.

A7.2 MINDERÅRIGA OCH MOTORSÅG

Minderåriga, personer under 18 år, får inte arbeta med motorsåg eller röjsåg. Det finns dock två undantag. Man får arbeta med motorsåg från det år man fyller 16 år om man genomgått yrkesutbildning där motorsågsutbildning förekommit, t.ex. naturbruksgymnasium, alternativt att arbetet ingår i utbildning eller sker under ledning av instruktör.

A7.3 UTRUSTNING

Motorsåg

Den som arbetar med en motorkedjesåg ska använda följande personliga skyddsutrustning: hörselskydd, skyddshjälm, ögonskydd eller ansiktsskydd mot skador genom mekanisk påverkan, skyddskängor eller skyddsstövlar med sågskydd mot skador från motorsågskedjan, skyddsbyxa eller byxholkar med sågskydd mot skador från motorsågskedjan, arbetshandskar och varselkläder på överkroppen. Den som arbetar med en motorkedjesåg eller en röjsåg ska också medföra ett första förband.

Säkerhetsdetaljer (kastskydd, kedjebroms, ”dödmansgrepp” och kedjefångstapp) ska kontrolleras dagligen. Försäkra dig om att de är funktionsdugliga.

Röjsåg

Den som arbetar med en röjsåg ska använda följande personliga skyddsutrustning: hörselskydd, ögonskydd, skyddshjälm om röjningsstammarna är högre än två meter, arbetshandskar, skyddskängor eller skyddsstövlar med sågskydd och varselkläder på överkroppen.

A7.4 DAGLIG KONTROLL

Daglig kontroll ska utföras på den motorkedjesåg eller röjsåg som används. Sågkedjor, klingor och tillbehör ska kontrolleras och underhållas fortlöpande under arbetet. En sliten eller skadad sågkedja ska kasseras. Klingor med synliga sprickor eller andra skador ska kasseras. Ett klingskydd som är skadat på ett sådant sätt att det inte uppfyller sin funktion på fullgott sätt ska kasseras. Om det vid kontroll eller under arbete med en motorkedjesåg eller en röjsåg upptäcks någon skada eller brist som kan äventyra säkerheten, får motorkedjesågen eller röjsågen inte användas vidare förrän skadan reparerats eller bristen åtgärdats.

A7.5 KOMMUNIKATION

Vid ensamarbete med en motorkedjesåg eller en röjsåg ska fungerande och regelbunden kommunikation ordnas med en utsedd person.

A7.6 LARM

För att lindra konsekvenserna vid en olycka är det viktigt att du kan påkalla hjälp med mobiltelefon eller kommunikationsradio. Om du inte kan meddela din situation är det viktigt att någon vet var du arbetar och räknar med att du hör av dig med jämna mellanrum. Du ska kunna beskriva vägen och veta vilka koordinater som gäller till platsen du befinner dig på.

A7.7 FÄLLNING

Vid fällning sker många olyckor. Var noga när du anlägger rikt- och fällskär, så att du får rätt brytmån. Det är viktigt att du har kunskap om hur du använder rätt dimensionerade fällredskap. Den som faller trädet bär ansvaret om en olycka skulle inträffa.

A7.8 FÄLLNING – SÄKERHETSAVSTÅND

Vid fällning av grövre träd bör ”säkra hörn”-metoden tillämpas. Ingen person får befinna sig inom säkerhetsavståndet (trädets höjd) när trädet ska fällas (dubbla träd längden om två jobbar med motorsåg). Den som faller trädet bär ansvaret. Hur man faller och upparbetar ett träd säkert lär man sig i utbildningen till motorsågsörkortet. För ytterligare information, se www.sakerskog.se.

A8| Minderåriga

A8.1 MINDERÅRIGA

Den som inte fyllt 18 år är minderårig. Arbetsuppgifter ska väljas med omsorg och särskild hänsyn tas till den minderåriges fysiska och psykiska förutsättningar. Exempel på arbetsuppgifter som är förbjudna för minderåriga:

- arbete med traktor med vinsch, last-, skördar- eller grävagregat, eller frontlastare med redskap
- arbete med skördetröska, truck, snöslunga
- arbete med skogsmaskiner och fyrhjuling
- arbete med motorsåg och röjsåg
- hantering av tjur
- arbete med maskinellt drivna lyftanordningar, foderhissar, kranar, traverser eller transportörer
- arbete med kemiska växtskyddsmedel. Förbudet gäller också arbete med skogsplantor som behandlats med kemiska bekämpningsmedel. Undantag är om arbetet ingår i utbildning, sker under ledning av instruktör eller om den minderåriga har fullgjort specifik yrkesutbildning.

Att köra skördetröska, lastare och skogsmaskiner kräver generellt en förarålder av 18 år. Se AFS 2000:31 om minderåriga. För traktorer påverkas reglerna även av Transportstyrelsens bestämmelser. Den 1 oktober 2009 kom nya regler om traktorkortet. En ny körkortsbehörighet AM, infördes och ålderskravet sänktes till 15 år. För körkort med behörighet AM måste man ha godkänt kunskapsprov, giltigt körkortstillstånd och ha genomfört en utbildning hos en behörig utbildare. Arbetsgivaren eller föräldern ska förutom körkortsbehörighet försäkra sig om att den minderåriga har tillräcklig erfarenhet och praktiska kunskaper för att använda fordonet. Se mer information under A10.10.

A9| Barnsäkerhet

Varje år dödas 2–4 barn i olyckor inom lantbruket, och hundratals skadas. Många av olyckorna skulle kunna förhindras om föräldrar och barn blir mer medvetna om riskerna. Barnsäkerhet är därför ett mycket viktigt område. För att öka säkerheten för barnen tar Miljöhusensyn även upp tips och råd som inte är direkta lagkrav. Exempel på åtgärder som kan förhindra barnolycksfall är flera, se A9.1–A9.11.

A9.1 REKOMMENDATION, HUVUDSTRÖMBRYTARE

Se till att huvudströmbrytare på traktorer och på andra motor-drivna maskiner används.

A9.2 REKOMMENDATION, UPPSTÄLLNING

Se till att maskiner och redskap är uppställda på ett säkert sätt.

A9.3 REKOMMENDATION, BARN I TRAKTORN

Ta inte med barn i traktorn om de inte kan sitta säkert fastspända. Säkra dörr och bakruta med en kedja eller rem.

A9.4 FÖRBUD

Det är förbjudet att skjutsa eller lyfta någon person i traktor- eller lastarskopa.

A9.5 REKOMMENDATION, BARNSÄKERHET

Förhindra barn från att klättra upp på stegar, i silotorn, torkar och höskullar. Sätt upp räcken vid fodernedtag och dylikt.

A9.6 REKOMMENDATION, FÖRANKRAT UPPLAG

Se till att upplag av rundbalar, timmer, halmbalar, gödselsäckar och dylikt är pallat och upplagt på ett säkert sätt.

A9.7 REKOMMENDATION, INHÄGNAD OCH TÄCKNING

Hägnad in gödsel- och urinbehållare. Staketet ska vara minst 1,2 m över snötäckets normala höjd. Se även till att avlopps-, vatten- och dikesbrunnar är väl täckta eller inhägnade. Se till att det finns tunga eller låsbara lock på brunnarna.

A9.8 REKOMMENDATION, TÄCKNING

Plåtar och luckor ska ligga på plats över utgödslingar och kulvertar, och det ska finnas räcken vid fodernedtag och liknande.

A9.9 REKOMMENDATION, BARNSÄKERHET – DJUR

Håll uppsikt på barnen när de vistas i närheten av djur.

• A9.10 KEMISKA VÄXTSKYDDSMEDEL

Förvara kemiska växtskyddsmedel och andra kemiska produkter oåtkomliga för barn. Ta tillvara tomma förpackningar, så att inte barn får tag på dem. Se också V7.3.

A9.11 REKOMMENDATION, KABLAR OCH ELUTTAG

Byt alltid trasiga kablar och eluttag. Lämna aldrig en lös kabel kvar i eluttag.

A10| Trafik

A10.1 BEHÖRIGHET

Arbetsgivaren ansvarar för att de anställda är behöriga att framföra aktuella fordon. Den 1 oktober 2009 kom nya regler om traktorkortet. Körkortsbekräftelsen AM infördes och ålderskravet sänktes till 15 år. För körkort med behörighet AM måste man ha godkänt kunskapsprov, giltigt körkortstillstånd och ha genomfört en utbildning hos en behörig utbildare.

A10.2 UPSIKT BAKÅT

Traktorer och andra långsamtgående fordon är ofta inblandade i olyckor. Som förare gäller det att ha ständig uppsikt, lika mycket bakåt som framåt. Vid transporter på trafikerade vägsnitt, sväng regelbundet in till höger och släpp fram bakomvarande.

A10.3 BLINKERS OCH BELYSNING

Fordonet ska ha fungerande belysning, blinkers, positionsljus och en varningstriangel.

A10.4 LGF-SKYLT

En LGF-skylt ska finnas monterad.

A10.5 LAST, REDSKAP ELLER UTRUSTNING

Last eller redskap och utrustning som inte är fast monterad, som skjuter ut i sidled och är mer än 260 centimeter bred, eller skjuter ut mer än 20 centimeter utanför fordonet, ska vid färd på väg vara tydligt märkt. Märkningen behövs dock inte om de utskjutande delarna ändå tydligt framgår för andra trafikanter.

A10.6 LYKTOR OCH REFLEXER

Under mörker, i skymning eller gryning och i övrigt när det är påkallat, ska last eller redskap alltid märkas ut: framtill med en lykta som visar vitt ljus framåt och med vita reflexer, baktill med en lykta som visar rött ljus bakåt och med röda reflexer. Lyktorna och reflexanordningarna ska i sidled sitta mindre än 40 cm innanför lastens yttersta kant. Om lasten är mer än 260 cm bred ska dock lyktorna och reflexerna sitta på lastens yttersta kant. Reflexerna ska vara placerade så lågt att de kan återkasta skenet från andra fordons halvljus.

A10.7 KONTROLL AV BROMSAR

Det är viktigt att kontrollera fordonens bromsar, inklusive parkeringsbromsen, regelbundet. En traktor/fordonskombination ska ha en stoppsträcka kortare än 19,8 m för en traktor som går i 40 km/h och 12,3 m för en traktor som går i 30 km/h. En släpvagn kopplad till traktor måste vara utrustad med bromsar, om dess bruttovikt är större än traktorns bruttovikt.

A10.8 KONTROLL AV DRAG

Drag och dragöglor ska kontrolleras regelbundet. Slitna dragöglor ska bytas ut. Se till att hitchkroken låses ordentligt vid varje tillkoppling. Var särskilt observant på lastväxlarevagnar och den stora påfrestning detta innebär på hitchkroken.

A10.9 REKOMMENDATION OM BÄLTE I TRAKTORN

Med anledning av det ökade antalet olyckor med traktorer rekommenderas att alltid använda midjebälte i traktorn. Detsamma gäller passagerarstol. Midjebälte ger automatiskt en bättre sittställning, vilket skonar rygg och höfter. Rekommendationen stöds av LAMK, Lantbrukets arbetsmiljökommitté. (Rekommendation)

A10.10 FYRHJULING OCH TERRÄNGSKOTER

En så kallad fyrhjuling är ett motorfordon på fyra hjul, registrerad som terrängskoter, traktor, motorcykel eller moped. Fyrhjulingar ska vara registrerade och ha en registreringsskylt. Undantaget är om fordonet uteslutande används inom inhägnat område.

För att få köra 4-hjuling/terränghjuling och snöskoter krävs förarbevis för respektive fordonsslag eller ett B-körkort eller traktorkort som är utfärdat före 1 januari 2000. För att få ett förarbevis måste man genomgå en godkänd utbildning och

avlägga ett godkänt kunskapsprov. I utbildningen ingår både teoretiska och praktiska moment. Privat övningskörning är inte tillåten. För att få avlägga provet ska man ha fyllt 16 år och genomgått utbildningen. För information om utbildningar, kontakta STHR (Sveriges Terränghjulsutbildares Riksorganisation), www.sthr.se/sthr.

Terrängkörning

Det är, med vissa undantag, generellt förbjudet att köra med motordrivna fordon på barmark i terrängen i Sverige. Syftet med terrängkörningslagen är att skydda allmänna intressen såsom mark, vegetation, friluftsliv och djurliv, samt vissa näringar såsom renskötsel, jordbruk och skogsbruk mot störande

och skadande terrängkörning. Även markägaren själv omfattas av lagen. Med undantag av körning i direkt samband med jord- och skogsbruk får markägaren inte köra på sin egen mark, och kan inte heller ge någon annan tillåtelse att göra det. Lagen reglerar inte civilrättsliga förhållanden, dvs. vad som gäller mellan enskilda. Upptäcker en markägare skador utgår ingen ersättning via terrängkörningslagen, utan markägaren får kräva skadestånd av den som har orsakat skadan. Mer information finns i Naturvårdsverkets handbok om terrängkörning: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/1/620-0136-1.pdf>.

Bilaga 1 | Utrymmeskrav för djurhållning

ALLA DJURSLAG

Måttföreskrifterna är minimikrav som syftar till att tillgodose djurens behov av tillräckligt utrymme för att ligga och röra sig. De mått som anges i utrymmeskraven är minsta mått och c/c-mått för normal inredning. I vissa fall kan större mått ge en bättre funktion. Kontakta rådgivningen vid planerad om- och tillbyggnad.

I ett befintligt stall kan mindre avvikelser från föreskrivna mått godtas under förutsättning att:

- 1 djurmiljön i stallet som helhet är mycket god
- 2 konsekvenserna av måttavvikelsen bedöms ha liten eller ingen påverkan på djuret avseende den funktion som måttföreskriften syftar till
- 3 måttavvikelsen inte innebär någon ökad risk för skador, stress eller ohälsa hos djuren
- 4 måttavvikelsen inte innebär att tillsynen och skötseln av djuren försvåras.

Detsamma gäller vid förprövningspliktig ombyggnad under förutsättning att länsstyrelsen bedömer att kriterierna 1–4, ovan, uppfylls och att planlösningen i stallet är god.

För stallar och anläggningar som var i bruk före 17 februari 2003 respektive 15 oktober 2006 finns övergångsregler för vissa nya krav. I tabellerna framgår när reglerna träder i kraft. Observera att de nya reglerna gäller omedelbart vid förprövningspliktig ny-, till- eller ombyggnad av stallar. Kontakta länsstyrelsens handläggare i förprövningsärenden om du har frågor.

NÖTKREATUR

TABELL 25: Minsta utrymme i bås

	Högsta vikt, kg	Långbås, Liggbås ¹⁾		Kortbås ²⁾ , Foderliggbås, fångbås		Ätbås	
		Längd, m	Bredd, m	Längd, m	Bredd, m	Längd, m	Bredd, m
Kalvar ³⁾	60	1,20	0,60				
Kalvar ³⁾	90	1,40	0,65	1,10	0,65		
Kalvar ³⁾	150	1,50	0,80	1,20	0,80		
Ungdjur	250	1,70	0,90	1,30	0,90		
Ungdjur	400	1,90	1,00	1,50	1,00		
Ungdjur	600	2,00	1,10	1,60	1,10		
Ungdjur ⁴⁾	>600	2,10	1,20	1,70	1,20		
Ungdjur ⁵⁾	>600	2,00	1,10	1,60	1,10		
Vuxna djur	500	2,00	1,10	1,60	1,10		
Vuxna djur	650	2,20	1,20	1,70	1,20	1,60	0,80
Vuxna djur	>650	2,30	1,25	1,80	1,25	1,65	0,80

1) Båset ska vara 0,30 m längre om båsavskiljare och frontvägg hindrar djuret att föra huvudet åt sidan eller framåt när det reser sig. För stallar som var i bruk före 17 februari 2003 får avståndet vara minst 0,15 m längre till och med 31 december 2012.

2) För kortbås med begränsning framåt (s.k. mellanbås) ska avståndet mellan begränsning och båsfallens bakkant, mått 1 m över båsfallens, vara lika med båslängden för långbås.

3) Kalvar får inte hållas bundna.

4) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003.

5) Gäller till och med 31 december 2012 för befintliga stallar som var i bruk före 17 februari 2003.

TABELL 26: Minsta utrymme i ensambox och gemensambox

	Högsta vikt, kg	Ensambox		Gemensambox		
		Längd, m	Bredd, m	Spaltgolv, m ² /djur	Ströbädd, m ² /djur	
					Liggarea ¹⁾	Totalarea ²⁾
Kalvgömma ³⁾					0,9	0,9
Kalvar	60	1,20	1,00		1,00	1,50
Kalvar	90	1,40	1,10	1,50	1,20	1,70

	Högsta vikt, kg	Ensambox		Gemensambox		
		Längd, m	Bredd, m	Spaltgolv, m ² /djur	Ströbädd, m ² /djur	
					Liggarea ¹⁾	Totalarea ²⁾
Kalvar	150			1,50	1,50	2,20
Ungdjur	250			1,80	2,00	2,90
Ungdjur	400			1,90	2,60	3,70
Ungdjur	600			2,30	3,10	4,40
Ungdjur	>600			2,60	3,40	4,80
Dikor ⁴⁾ sinkor					3,40 ⁵⁾	4,80
Mjölkkor, amkor ⁴⁾					6,00 ⁵⁾	8,50

1) Avser även minsta utrymme för ligghall utan utfodring.

2) Avser även minsta utrymme i ligghall med utfodring.

3) För kalvar upp till 3 månader i lösdriksstallar för amkor eller dikor (undantag ligghallar när djuren hålls på bete).

4) Inklusive kalvar upp till 3 månaders ålder.

5) Exklusive utrymme för kalvgömma.

TABELL 27: Minsta utrymme i kalvningsbox

Ensambox: 9 m ² , kortaste sidan 3 m.
Ensambox på båspall för uppbundna djur: 8 m ² , kortaste sidan föreskrivna minsta båsbredden (se) multiplicerad med 2.
Gruppbox: 8 m ² /ko, kortaste sidan 3 m i boxar för högst 3 kor, 5 m i boxar för fler än 3 kor.

TABELL 28: Gångar i lösdriksstallar

Gång mellan	Vuxna djur		Ungdjur	
	≤25 djur/grp, m	>25 djur/grp, m	≤250kg, m	>250 kg, m
- liggbåsråd och vägg ¹⁾ - ätbåsråd och vägg ¹⁾	1,80	2,00	1,40	1,80
- två liggbåsrader - liggbåsråd och ätbåsråd	2,00	2,20	1,50	1,90
- foderbord och vägg ¹⁾ - liggbåsråd och foderbord	2,80	3,00	2,10	2,50

1) Med vägg likställt avgränsning mot djupströbädd.

TABELL 29: Minsta antal drickplatser per djur med automatisk vattenförsörjning

1 drickplats per 10 mjölkande kor som hålls för mjölkproduktion.
1 drickplats per 25 djur övriga nötkreatur.

TABELL 30: Minsta utrymme vid rakt foderbord vid samtidig utfodring av lösgående djur^[1]

	Högsta vikt, kg	Ätplats, m	Minsta fria öppning till ätplats, m
Kalvar	90	0,30	0,14
Kalvar	150	0,40	0,14
Ungdjur	250	0,45	0,15
Ungdjur	400	0,50	0,15
Ungdjur	600	0,60	0,17
Ungdjur	>600	0,65	0,20
Vuxna djur	500	0,60	0,17

[1] Vid fri tilldelning av allt foder får antalet ätplatser minskas till en ätplats per tre djur.

	Högsta vikt, kg	Ätplats, m	Minsta fria öppning till ätplats, m
Vuxna djur	650	0,70	0,20
Vuxna djur	>650	0,75	0,22

TABELL 31: Foderbord

Foderbordsytan eller rännbottens höjd över båsfall, klövpall eller gödselgång ska vara minst 0,10 m.

Foderbordets kant mot båsfallen får i kortbås, foderliggbås och fångbås inte vara högre än 0,2 m över båsfallytan.

TABELL 32: Dränerande spaltgolv och spaltgolvskassetter

	Djurkategori	Högsta vikt, kg	Största spaltöppning, mm	Största andel öppning ¹⁾ , %
Gödseldränerande golv för kalvar och ungdjur i lösdrift ²⁾	Kalvar	90	25	28
	Ungdjur	400	30	28 ³⁾
	Ungdjur	>400	35	28 ³⁾
Gödseldränerande golv för djur i ²⁾ lösdrift	Vuxna djur		35	28
Gödseldränerande gummisspaltgolv i bås ⁴⁾	Vuxna djur		30	36
Urindränerande golv	Alla		15	35

1) För dränerande spaltgolvskassetter av betong får material som förbinder stavarna inte räknas med vid beräkning av andelen öppning.

2) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003. Se för övergångsbestämmelser för dessa stallar.

3) Gödseldränerande gummisspaltgolv med största spaltöppning 30 mm och största andel öppning 36 % får användas i bås (dock ej ättbås) under förutsättning att stavarna placeras vinkelrät mot båsets längdriktning.

4) Stavarna ska placeras vinkelrät mot båsets längdriktning.

TABELL 33: Övergångsbestämmelser till och med 31 december 2012 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003: Gödseldränerande spaltgolv av betong eller trä ^[2]

	Högsta vikt, kg	Stavbredd, mm	Största spaltöppning, mm	Ålder ca, mån
Kalvar	100	75	30	<3
Kalvar och ungdjur	400	100	35	3–22
Vuxna djur		125	40	

TABELL 34: Almänna råd

Tvärgångar genom liggbåsrader bör för vuxna djur vara 0,9 m om djuren inte ska gå i bredd och minst 1,6 m om djuren ska gå i bredd. För ungdjur som inte ska gå i bredd bör tvärgångarna vara 0,6–0,7 m för djur <250 kg och 0,7–0,8 m för djur >250 kg. Tvärgångar i liggbåsrader bör placeras så att återvändsgångar undviks.

GRISAR

TABELL 35: Minsta utrymme per djur i boxar eller hyddor för vuxna djur

	Ströad liggbås ¹⁾		Ströbäddsbås	Minsta boxsida, m
	Liggarea ²⁾ , m ²	Totalarea, m ²	Totalarea, m ²	
Galt	6	7 ³⁾	7	
Digivande sugga	4 ⁴⁾	6 ⁵⁾⁴⁾	7	
Sinsugga <6 djur/grupp	1,1 ⁴⁾	2,48 ⁴⁾	2,5	2,4 ⁴⁾
Sinsugga ≥6 djur/grupp	1,1 ⁴⁾	2,25 ⁴⁾	2,5	2,8 ⁴⁾
Dräktig gylta <6 djur/grupp	0,9 ⁴⁾	1,81 ⁴⁾		2,4 ⁴⁾

[2] För gummisspaltgolv i bås och urindränerande golv gäller, se table_c13_hmk_fj.

	Ströad liggbbox ¹⁾		Ströbäddbox	Minsta boxsida, m
	Liggarea ²⁾ , m ²	Totalarea, m ²	Totalarea, m ²	
Dräktig gylta ≥6 djur/grupp	0,9 ⁴⁾	1,64 ⁴⁾	Se också	2,8 ⁴⁾

1) Box eller hydda får ej – inom angiven area – vara utformad på sådant sätt att svårigheter uppstår för djuren att vända sig i boxen, hyddan eller avgränsad gödselgång.

2) Minst ¾ av föreskriven liggarea för digivande sugga ska bestå av icke dränerande golv. Denna del av liggarean ska vara en sammanhängande rektangulär yta som spänner över hela boxbredden. Övrig del av liggarean får bestå av dränerande golv med största spaltöppning på 11 mm och minsta stavbredd på 11 mm. Om det dränerande golvet är av betong ska stavbredden vara minst 80 mm.

3) 10 m² om betäckning sker i boxen.

4) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003. Se för övergångsbestämmelser sinsuggor och dräktiga gyltor i dessa stallar.

5) Fram till utgången av 2016 får totalarean vara minst 5 m² när griskullen är yngre än 2 veckor i stallar som var i bruk före 15 oktober 2006.

TABELL 36: Övergångsbestämmelser till och med 31 december 2012 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003: Minsta utrymme per djur i ströad liggbbox^[3] för sinsugga och dräktig gylta^[4]

	Liggarea, m ²	Totalarea, m ²
Sinsugga ≤4 djur/grupp	1,3	2,0
Sinsugga >4 djur/grupp	1,1	1,8
Dräktig gylta	Inga speciella regler	

TABELL 37: Minsta utrymme i bås

	Längd, m	Bredd, m
<i>Liggbås, foderliggbås</i>		
Gylta eller liten sugga	2,0	0,60
Normalstor eller stor sugga	2,0	0,70
<i>Ätbås</i>		
Gylta eller liten sugga	2,00 ¹⁾	0,45
Normalstor eller stor sugga	2,00 ¹⁾	0,50

1) Inklusive utrymme för utfodring. Dock får tråg ej inkräkta mer än 0,3 m i bås.

TABELL 38: Minsta utrymme per djur i boxar med växande grisar, 10–130 kg

Ströad liggbbox ¹⁾	liggarea, m ²	= 0,10 + (vikt (kg) / 167)
	totalarea, m ²	= 0,17 + (vikt (kg) / 130)
Ströbäddbox	totalarea, m ²	= 0,20 + (vikt (kg) / 84)

1) Box får ej – inom angivna areor – vara utformad på sådant sätt att svårigheter uppstår för djuren att vända sig i boxen eller avgränsad gödselgång.

TABELL 39: Minsta utrymme per djur vid rak foderplats och samtidig utfodring av gruppållna grisar^[5]

	Utfodringsplats, m
Växande grisar 10–130 kg	0,164 = (vikt i kg / 538)
Gylta eller sugga	0,45
Normalstor eller stor sugga	0,50

TABELL 40: Övergångsbestämmelser till och med 31 december 2012 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003: Minsta utrymme per djur vid rak foderplats och samtidig utfodring av gruppållna grisar

Högsta vikt, kg	Utfodringsplats, m
25	0,15

[3] Box eller hydda får ej – inom angiven area – vara utformad på sådant sätt att svårigheter uppstår för djuren att vända sig i boxen, hyddan eller avgränsad gödselgång.

[4] För galt och digivande sugga, samt mått för ströbäddbox gäller. Måttbestämmelser för minsta boxsida saknas.

[5] Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003. Se för övergångsbestämmelser för dessa stallar.

Högsta vikt, kg	Utfodringsplats, m
35	0,19
50	0,25
90	0,32
>90	+0,02 per 10 kg

TABELL 41: Dränerande spaltgolv av betong och spaltgolvskassetter av betong ^[6]

Högsta vikt, kg	Största spalt, mm	Stavbredd, mm	Ungefärligt viktintervall, kg
Födsel – avvänjning	11	50	<9
Avvänjning – 10 veckor	14	50	9–25
10 veckor – 120 kg	18	80	25–120
Vuxna grisar	20	80	>120

TABELL 42: Vattenförsörjning för grupphållna grisar

	Antal digivande suggor per		Antal övriga grisar per	
	Vattenkopp	Vattennippel	Vattenkopp	Vattennippel
Torrutfodring	20	10	40 ¹⁾	20
Blötutfodring	40 ¹⁾	20	80 ¹⁾	40 ¹⁾

1) Dock minst två vattenställen i grupper över 30 grisar.

TABELL 43: Minsta utrymme per djur i ligghall eller hydda för grisar som hålls som utegångsdjur

Lika med liggarean i ströad liggbox.

FÅR

TABELL 44: Minsta utrymme per djur i gemensambox

	Högsta vikt, kg	Liggarea ¹⁾ , m ²	Totalarea, m ²
Lamm >15 kg	30	0,35	0,5
Lamm	>30	0,7	1,0
Vuxet djur	65	0,85	1,2
Vuxet djur	>65	1,0	1,4
Dräktig tacka ²⁾		1,2	1,7
Tacka med lamm <15 kg	65	1,2	1,7
Tacka med lamm <15 kg	>65	1,35	1,9

1) Avser även minsta utrymme i ligghall utan utfodring.

2) Avser dräktig tacka som har mindre än två månader kvar till förlösning.

TABELL 45: Minsta utrymme vid foderhäck eller foderbord

	Längd per djur			
	Samtidig utfodring, m		Fri utfodring, m	
	Rak	Rund	Rak	Rund
Lamm >15 kg och vuxet djur	0,35	0,20	0,17	0,10
Dräktig tacka ¹⁾	0,45	0,20		
Tacka med lamm <15 kg	0,45			

1) Avser dräktig tacka som har mindre än två månader kvar till lamning.

[6] Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003.

TABELL 46: Avstånd mellan foderbord eller foderhäck och vägg

Minst 2,0 m

TABELL 47: Gödseldrainerande spaltgolv

Stavbredd: min 80 mm.

Största spaltbredd: max 25 mm.

TABELL 48: Antal dricksplatser per djur med automatisk vattenförsörjning

Minst 1 vattenkopp per 15 tackor av mjölkras.

Minst 1 vattenkopp per 30 djur övriga får.
--

TABELL 49: Lamningsbox

Minst 1,2 x 1,2 m. Lamningsboxar för tackor med fler än två lamm eller för tackor av tung ras bör vara minst 1,5 x 1,5 m.

GETTER

TABELL 50: Minsta utrymme per djur i gemensambox

	Högsta vikt, kg	Spaltgolv, m ²	Ströbädd, m ²
Killing	15	0,25	0,25
Ungdjur	>15	0,50	0,50
Vuxet djur		1,00	1,20

TABELL 51: Minsta utrymme vid foderhäck eller foderbord

Lösdrift: 0,35 m/djur. Bundna djur: 0,45 m/djur.
--

TABELL 52: Gödseldrainerande golv

Stavbredd: min 80 mm.

Största spaltbredd: max 25 mm.

TABELL 53: Antal dricksplatser med automatisk vattenförsörjning

Minst 1 vattenkopp per 15 getter.

TABELL 54: Allmänna råd

En killningsbox bör vara minst 1,0 x 1,2 m.

Båspallens längd bör vara minst 1,0 m.
--

Båspallens högsta höjd över golvet bör vara 0,55 m.

FJÄDERFÄN

TABELL 55: Utrymme för värphöns i bur^[7]

	Area, m ² /djur	Tillgänglig area, m ² /djur	Höjd, m	Kortaste sida, m
Bur ¹⁾		0,060	0,45 ¹⁾	
Rede	0,015		0,20	0,24
Ströbädd	0,015		0,20	0,24

¹⁾ En bur får inte vara mindre än 0,2 m². I minimiarea får inte inräknas yta under gödselreflektor som inkräktar mer än 0,07 m in i buren, räknat vinkelrätt från burens front.

TABELL 56: Övriga mått m.m. för värphöns i bur

Golv	Trådtjocklek 2 mm. Lutning högst 12 %
------	---------------------------------------

[7] Avser tillgänglig area.

Vatten	Minst två koppar eller nipplar ska vara åtkomliga från varje bur. Varje nippel får betjäna högst två burfack.
Fodertråg	120 mm tråkant per djur
Sittpinne	150 mm per djur
Fri bredd för inspektionsgångar	0,90 m
Avstånd golv – nedersta burraden	0,35 m
Antal burvåningar	Högst 3
Antal värphöns per bur	Högst 16

TABELL 57: Utrymme för frigående värphöns^[8]

Högsta beläggning	Envåningssystem	<2,4 kg: 9 höns/m ² tillgänglig area ≥2,4 kg: 7,5 höns/m ² tillgänglig area
	Flervåningssystem	7 höns/m ² tillgänglig area ¹⁾ 20 höns/m ² golvarea
Rede	Fackrede	0,0125 m ² /höna minsta area 0,075 m ² kortaste sidan 0,24 m
	Kollektivrede	0,010 m ² /höna minsta area 0,140 m ² kortaste sidan 0,35 m
Ströarea		1/3 av golvarean, dock minst 0,025 m ² /höna

TABELL 58: Övriga mått m.m. för frigående värphöns

Golv		Lutning högst 12 %
Vatten	Rakt tråg	25 mm tråkant/höna
	Runt tråg	10 mm tråkant/höna
	Nippel eller kopp ¹⁾	Högst 10 höns/nippel eller kopp
Fodertråg	Rakt tråg	100 mm tråkant/höna
	Runt tråg	40 mm tråkant/höna
Sittpinne ²⁾		150 mm/höna
Fri höjd mellan våningar	Flervåningssystem	0,45 m
Antal våningar	Flervåningssystem	Högst 4
Öppningar till utomhusytorna ³⁾		Höjd 0,35 m. Bredd 0,40 m, dock minst 2,0 m totalt per 1 000 höns

1) Minst två tillgängliga för varje höna.

2) Centrumavstånd 300 mm, avstånd till vägg 200 mm.

3) Ska vara utspridda utefter hela byggnadens längd.

TABELL 59: Utrymme för unghöns i bur

Ålder, veckor	Burarea ¹⁾ , max antal djur/m ²	Burhöjd ²⁾ , m	Utrymme vid rakt fodertråg, mm/djur	Vatten, max antal kycklingar/ nippel, st	Max antal burvåningar, st
3	90	0,25	20	15	4
6	60	0,38	42	8	3
15	30	0,38	50	8	3
18	25	0,38	60	8	3

1) I minimiarea får inte inräknas yta under gödseldeflektor som inkräktar mer än 0,07 m in i buren, räknat vinkelrätt från burens front.

[8] Äggproducenter anslutna till Svenska Äggs godkända kontrollprogram får ha en beläggning i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 20 höns/m² golvarea.

2) Lägsta höjd inom föreskriven golvarea.

TABELL 60: Utrymme för frigående unghöns ^[9]

Ålder, veckor	Envåningssystem, tillgänglig area, max antal djur/m ²	Flervåningssystem ¹⁾ , tillgänglig area, max antal djur/m ²	Minsta ströarea	Minsta sittpinnelängd, mm/djur
3	55	55	1/3 av golvarean	20
6	25	25	1/3 av golvarean	40
15	15	10 ²⁾	1/3 av golvarean	65
18	10	10 ²⁾	1/3 av golvarean	100
21 ³⁾	9	7	1/3 av golvarean	120

1) Antalet våningar får vara högst 4 stycken.

2) Djurbeläggningen får dock inte överstiga 20 höns per m² golvarea (gäller ej kontrollprogram).

3) Avser unghöns avsedda som föräldradjur för slaktkycklingproduktionen.

TABELL 61: Övriga mått för frigående unghöns

Ålder, veckor	Utrymme vid rakt fodertråg, mm/djur	Utrymme vid vattentråg		Vatten, djur/nippel
		Rakt, mm/djur	Runt, mm/djur	
3	20	5	4	30
6	20	5	5	30
15	42	7	5	20
18	50	7	5	15
21	55	8	6	15

TABELL 62: Utrymme för slaktkycklingar

Ålder, veckor	Golvarea ¹⁾ kg/m ²	Utrymme vid fodertråg		Utrymme vid vattentråg		Vatten, djur/nippel
		Rakt, mm/djur	Runt, mm/djur	Rakt, mm/djur	Runt, mm/djur	
0–7	20	20	12 ²⁾	10	4	20
8–10	20	35	20	15	5	15

1) Slaktkycklinguppfödare som är anslutna till Svensk Fågels godkända kontrollprogram får ha en beläggning i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 36 kg per m² och högst 25 djur per m².

2) 8 mm vid fri tillgång på foder.

TABELL 63: Utrymme för avelsdjur

	Golvarea		Värprede ¹⁾ , m	Utrymme vid runt fodertråg mm/djur	Utrymme vid runt vattentråg, mm/ djur
	Enbart inomhus, max antal djur/m ²	Vid möjlighet till utevis-telse, max antal djur/m ²	Bredd (b)		
			Djup (dj)		
			Höjd (h)		
Kalkoner, höns	2,5		b: 0,35 ²⁾ dj: 0,5 h: 0,45	30 ¹⁾	12 ¹⁾
Gäss	1	2	b: 0,6 dj: 0,6 h: 0,6		
Ankor	2	4	b: 0,4 dj: 0,4 h: 0,5		

[9] Unghönsuppfödare som är anslutna till ett av Jordbruksverket godkänt kontrollprogram, får öka beläggningen i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 18 unghöns per m² tillgänglig area vid 18 veckors ålder.

1) Dubbla utrymmet för tuppar.

2) Högst 4,5 djur/rede.

TABELL 64: Utrymme för slaktdjur av kalkoner, gäss och ankor

	Golvarea		Utrymme vid runt fodertråg mm/djur	Utrymme vid runt vatten- tråg, mm/ djur
	Enbart inomhus, max antal kg/m ²	Vid möjlighet till utevistelse, max antal kg/m ²		
Kalkoner ≤10 kg	30 ¹⁾		18	8
Kalkoner >10 kg	30 ¹⁾		30	12
Gäss ²⁾³⁾	14	18		
Ankor ²⁾	16	20		

1) Slaktkalkonuppfödare anslutna till Svensk Fågels godkända kontrollprogram för kalkon får ha en beläggning i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 40 kg/m² för djur <7 kg och högst 45 kg/m² för djur ≥7 kg.

2) Under första uppfödningssveken får beläggningen vara högst 15 djur/m². Beläggningen ska därefter sänkas successivt. Efter 4 veckor gäller tabellvärdena.

3) Uppfödning i ligg- och utfodringshall med rastgård: • golvarea i ligghall 32 kg/m² • runt fodertråg 7 mm/djur (fri utfodring) • rastgård 10 ggr ligghallsarean • rakt vattenråg 9 mm/djur.

HÄSTAR

TABELL 65: Utrymme i spiltor^[10]

Mankhöjd, m	Uppställning			Ätspilta	
	Längd, m	Bredd, m	Skiljeväggens höjd, m (exkl. ev. galler)	Längd, m	Bredd, m
<0,85	1,50	1,00	0,80	1,40	0,50
0,86–1,07	1,80	1,15	0,95	1,75	0,50
1,08–1,30	2,15	1,40	1,15	2,10	0,55
1,31–1,40	2,35	1,50	1,25	2,30	0,60
1,41–1,48	2,45	1,60	1,30	2,40	0,65
1,49–1,60	2,65	1,75	1,40	2,60	0,70
1,61–1,70	2,85	1,85	1,50	2,75	0,75
>1,70	3,00	2,00	1,60	2,90	0,80

TABELL 66: Utrymme i box

Mankhöjd	Individuell uppställning		Fölningsbox och box för uppställning av sto med föl ¹⁾	
	Area ²⁾ , m ²	Kortaste sida, m	Area, m ²	Kortaste sida, m
<0,85	3,0	1,50	3,5	1,60
0,86–1,07	4,0	1,60	4,5	1,90
1,08–1,30	5,0	1,90	6,5	2,30
1,31–1,40	6,0	2,10	7,5	2,50
1,41–1,48	7,0	2,20	8,5	2,60
1,49–1,60	8,0	2,35	10,0	2,80
1,61–1,70	9,0	2,50	11,0	3,00
>1,70	10,0	2,70	13,0	3,20

1) Sto med föl får hållas tillsammans i detta utrymme fram till och med fölets sjätte månad. Därefter ska de hållas i utrymme motsvarande gruppbox.

2) Vid korttidsuppställning för arean minskas till 85 % av angivna mått.

[10] Angivelserna i denna tabell är optimala mått som ej får underskridas eller markant överskridas.

TABELL 67: Utrymme per häst vid grupphållning

	Gruppbox area, m ²	Ligghall ¹⁾ area, m ²
Vuxna hästar	100 % av arean för vuxen häst enligt	80 % av arean för vuxen häst enligt
Unghästar, 12–24 mån	75 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt	60 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt
Unghästar, 5–12 mån	50 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt	40 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt

1) Avser tillgänglig liggarea. Anordningar för utfodring får inte räknas in i liggarea. Om hästarna utfodras lösgående inne i ligghallen gäller samma utrymmeskrav som för gruppbox.

TABELL 68: Takhöjd^[11] (mätt från den nivå hästen står på till takkonstruktionens/annan byggnadsdetaljs lägsta nivå)

1,5 x mankhöjd, dock lägst 2,2 m.

TABELL 69: Almäna råd

Fritt öppningsmått i boxdörr och stalldörr bör vara minst 1,2 x 2,2 m.		
Stallgångar bör vara:	bakom hästar som hålls i spilta:	3,0 m
	mellan två spilttrader i ridskolestall:	3,5 m
	mellan två boxrader eller boxrad och vägg:	2,5 m
	mellan två boxrader när anspänning sker i stallgången:	3,5 m
Från den 1 augusti 2010 ska boxväggar och skiljeväggar mellan spiltor vara utformade så att hästarnas sociala behov tillgodoses. Tillverkningsmaterial ska ha tillräcklig hållfasthet för att stå emot hästsparkar.		
Boxväggar och skiljeväggar mellan spiltor bör vara utformade så att:	hästarna kan se och höra andra hästar	
	hästarna kan ha fysisk kontakt med varandra (gäller inte om det är uppenbart olämpligt att hästarna har fysisk kontakt)	
	hästar som visar aggression mot varandra inte skadar eller stör varandra	
	hästar inte kan fastna med hov, huvud eller käke.	

[11] Takkonstruktioner eller andra byggnadsdetaljer placerade rakt ovanför box- eller spiltvägg ska inte inräknas i takhöjden.

Bilaga 2 | Allmänna råd

Djurskyddslagen (1988:534), Djurskyddsförordningen (1988:539), Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2010:15) om djurhållning inom lantbruket m.m. (SJVFS 2010:15), samt Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (DFS 2007:6) och allmänna råd om hästhållning (L101).

I anslutning till djurskyddsföreskrifterna samt till Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2013:14) om förebyggande och särskilda åtgärder avseende hygien m.m. för att förhindra spridning av zoonoser och andra smittämnen (K112), har man utfärdat allmänna råd. Syftet med allmänna råd är att visa hur man kan eller bör bete sig för att nå upp till det krav som det allmänna rådet är kopplat till. Andra förfaringsätt än det som det allmänna rådet anger kan alltså godtas, förutsatt att kravet i paragrafen uppnås.

ALLMÄNNA RÅD FÖR ALLA DJURSLAG

Utrymme, inredning och utrustning

- Djurstallar bör utformas så att flyttning, transport och utlastning av djuren underlättas. Drivgångar bör ha släta ytor utan skarpa hörn. Speciella utlastningsrum eller boxar bör inrättas vid behov. Lastrampers lutning bör vara så liten som möjligt.
- Lantbrukets brandskyddskommittés rekommendationer bör följas vid nybyggnad och större om- och tillbyggnad av stall. Rekommendationerna är i allmänhet även försäkringsvillkor.
- Under den kalla årstiden bör liggytorna i stallar med utomhusliknande klimat vara försedda med bädd av halm eller annat skyddande material som är lämpligt för djuren.
- För grisar och lösgående nötkreatur utom utgångsdjur bör utrymme för djur som behöver särskild vård kunna hysa minst vart 25:e djur. För får, getter bundna nötkreatur och utgångsdjur bör utrymmet kunna hysa minst vart 50:e djur. För utgångsdjur eller djur som hålls på bete bör utrymmet vara placerat eller kunna iordningställas så att det är tillgängligt inom en halvtimme för det djur som behöver tas omhand i utrymmet. Ett behandlingsutrymme som kan värmas upp bör utformas så att uppvärmning till minst 10 °C kan ske inom en timma.

Stallklimat och luftkvalitet

- Även stallar med mekanisk ventilation utan krav på larm bör vara utrustade med en larmanordning som varnar för övertemperaturer, strömavbrott och fel på larmanordningen om ett ventilationsbortfall bedöms kunna medföra lidande för djuren.

Betesmarker och rastgårdar

- En ligghall för utgångsdjur bör bestå av tre väggar och tak. Den öppna långsidan bör i normalfallet ha söderläge. Om en ligghall inte har en öppen sida bör den ha flera öppningar för att undvika att ranghöga djur hindrar övriga djur från att gå in i eller ut ur ligghallen.
- Drivning av djur bör inte ske genom koppling till fordon.

Smittskyddsförebyggande åtgärder och hygien, alla djurhållare

- Samtliga personer som vistas i anläggningen bör informeras om smittskyddsförebyggande åtgärder.
- Samtliga personer som vistas i anläggningen bör uppmanas att tvätta och desinficera händerna både före och efter djurkontakt och vistelse i anläggningen samt före intag av livsmedel.
- Torkmöjlighet av engångskaraktär bör erbjudas (även om det inte rör sig om en besöksverksamhet), exempelvis pappershanddukar alternativt varmluftstork.
- Kravet på varmt och kallt vatten för handtvätt kan uppfyllas genom tillfälliga lösningar vid behov.

Smittskyddsförebyggande åtgärder och hygien vid besöksverksamhet

- Hänsyn bör tas till olika besökares möjlighet att ta till sig information och behov av uppsikt från ansvarig personal.
- Intag av livsmedel bör inte ske i lokaler eller i närheten av djurens miljö där det finns risk för att livsmedel kontamineras med gödsel och besökare bör informeras om vikten av handtvätt före intag av livsmedel.
- Obehandlad mjölk eller produkter framställda av obehandlad mjölk bör inte erbjudas till besökare.
- Besöksreglerna bör upprättas i samråd med anläggningens veterinär.
- Om besöksverksamheten är omfattande eller om det finns anställd personal i verksamheten bör besöksreglerna finnas skriftligt så alla kan ta del av dessa.
- Pappershanddukar alternativt varmluftstork bör användas.
- Verksamheter som tar emot barngrupper regelbundet samt verksamheter som tar emot många besökare bör även ha varmt vatten.
- Blankett för anmälan av besöksverksamhet till länsstyrelsen finns på Jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se och kan användas vid anmälan.

NÖTKREATUR

Tillsyn och skötsel

- Kor bör alltid ges tillfälle att slicka sina nyfödda kalvar. Kalvar bör tidigast flyttas till en annan djurbesättning då de uppnått en månads ålder och en för rasen och åldern normal vikt. De bör vidare förberedas inför flyttningen genom att foderstaten ett par veckor dessförinnan anpassas till mjölkersättning, kraftfoder eller hö. Avvanda kalvar som ska flyttas till annan djurbesättning bör ha varit avvanda minst två veckor innan de flyttas.

- Nötkreatur bör vara avhornade.
- Unga nötkreatur bör vänjas vid det djurhållningssystem de ska hållas i som vuxna.
- I stall för bundna nötkreatur bör det finnas en båsavskiljare mellan minst vartannat djur.
- För nötkreatur som är äldre än en månad bör liggplatsen vara försedd med strö.
- I lösdriftstallar för mjölkkor bör det finnas klövbädd.
- Kvigor bör senast från att de uppnått en ålder av fem månader hållas på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras.

Utrymme, inredning och utrustning

- Det bör finnas minst en plats i kalvningsbox per påbörjat antal kor i besättningen enligt följande:
 1. 45 kor vid jämn kalvningsfördelning över hela året
 2. 35 kor vid jämn kalvningsfördelning över 9 månader
 3. 25 kor vid jämn kalvningsfördelning över 6 månader
 4. 15 kor vid jämn kalvningsfördelning över 4 månader
 5. 10 kor vid jämn kalvningsfördelning över 2 månader.
- För besättningar där kalvning sker koncentrerat sommartid och är planerad att ske på betesmarken, bör det finnas minst en plats i kalvningsbox per påbörjat 50-tal djur som ska kalva under den perioden.
- En kalvningsbox som är avsedd för en ko eller kviga bör rengöras noggrant samt förses med nytt strö mellan varje kalvning. Kalvning i gruppbox bör ske omgångsvis. Djurgruppen bör inte vara större än att beräknade förlösningar inträffar inom loppet av tio dagar. Kalvningsplatsen bör i detta fall rengöras noggrant samt förses med nytt strö mellan varje djuromgång.
- Omgångsuppfödning bör tillämpas vid uppfödning av växande nötkreatur. Vid omgångsuppfödning i mottagningsstall bör kalvgruppen hållas i mottagningsstallet minst fem veckor efter det att det sist insatta djuret sattes in. Ett uppfödningstall för djur som tagits emot i mottagningsstall bör inte inhysa fler än 300 djur.

Bete och betesdrift

- Djurtätheten på bete bör normalt inte överstiga följande genomsnittsvärden:
 - 2 månaders betestid – 7 mjölkkor per ha
 - 3 månaders betestid – 6 mjölkkor per ha
 - 4 månaders betestid – 5 mjölkkor per ha.
 Om bete endast anordnas under en del av dygnet kan djurtätheten ökas i förhållande till den minskade användningen av betet.
- Särskilda skäl till att medge undantag från kravet på bete för nötkreatur som hålls för mjölkproduktion kan anses föreligga för djurhållare med mjölkkor om dispensmyndigheten efter en uttömmande utredning kan konstatera:
 - att det inte finns godtagbara drivningsvägar till betesmarken och inte heller förutsättningar att anlägga sådana vägar
 - att drivningsvägen mellan bete och mjölkningsplats överstiger en kilometer
 - att det inte finns mark där bete är anlagt eller kan anläggas på ett godtagbart sätt.
- Mycket god stallmiljö bör vara intygad av en sakkunnig person, såsom en byggnadsrådgivare vid länsstyrelsen, och anses föreligga endast om maximit ventilationen minst uppfyller rekommendationerna i Svensk Standard SS 951051, inredningen håller god standard och stallet i övrigt väl uppfyller gällande djurskydds krav. Mycket god djurhälsa enligt samma punkt bör vara intygad av en veterinär med kännedom om hälsoläget i besättningen och anses föreligga endast om sjukdomsfrekvensen är låg och skötseln av djuren är god. Kravet på motion under två månader bör anses vara uppfyllt endast om djuren hålls i lösdriftssystem där de kan röra sig helt fritt eller om de får regelbunden daglig motion på annat sätt.

GRISAR

Skötsel

- Uppfödning av växande grisar bör ske omgångsvis. Grisar som väger mindre än 20 kg bör inte föras samman med grisar från andra besättningar. Smågriskullarna bör efter eventuell kullutjämning hållas samman under tillväxttiden. En gris som har nedsatt förmåga att hävda sig i en smågriskull bör dock avlägsnas och inhysas i en miljö som är bättre anpassad för grisen.
- Strömedel till grisar bör innehålla material som grisarna kan böka i, undersöka och tugga. Vid uppfödning i konventionell grisningsbox bör strömedlet också ge ett skyddande liggunderlag för suggan och smågrisarna under smågrisarnas första levnadsvecka.
- Utgödslingssystemet i stallavdelningar med konventionella grisningsboxar bör vara avpassat för hantering av stora strö mängder.

Utrymme, inredning och utrustning

- Slaktgrisstallar bör vara utrustade med duschar eller andra anordningar som kan ge djuren svalka under den varma årstiden. Värmeisolerade stallar för växande grisar bör vara utrustade med anläggning för tillskottsvärme under den kalla årstiden.
- Främre delen av båsavskiljarna i ätbås och foderliggbås bör vara täta.
- Grisar som hålls utomhus under den varma årstiden bör ha tillgång till gyttebad.

GETTER

- Getter bör vara avhornade eller försedda med skydd på hornspetsarna för att förhindra stångningsskador.

VÄRPHÖNS OCH UNGHÖNS

- Värphöns i bursystem bör vara uppfödda i bursystem för unghöns. Frigående värphöns bör vara uppfödda som frigående unghöns. Unghöns uppfödda i bursystem bör inte användas som frigående värphöns i flervåningssystem.
- Värphöns bör ha en sammanhängande mörkerperiod på minst åtta timmar per dygn.
- Strömedel med grov struktur, såsom exempelvis kutterspån, bör inte användas i bursystem.
- Stallar för fler än 2 000 djur bör vara utrustade med ett reservverk.
- Stallar med göseldrainerande golv som var i bruk före den 1 augusti 2007 samt sådana ny-, till- eller ombyggda stallar som inte omfattas av förprövningsplikt bör ha ett utgödslingssystem som medger att regelbunden utgödsling kan ske under det göseldrainerande golvet. Utgödsling under göseldrainerande golvytor bör ske minst 2 gånger per vecka.

SLAKTKYCKLING, KALKONER, ANKOR OCH GÄSS

- Ankor och gäss bör ha tillgång till badvatten.
- Stallar för fler än 2 000 djur bör vara utrustade med reservverk.
- Om en slaktkyckling uppvisar svårigheter att gå, eller i övrigt visar tecken på skada eller sjukdom bör den avlivas.

HÄSTAR

Allmänna råd

- Hästar bör hållas tillsammans med artfränder.
- Förflyttning av hästar bör inte ske genom koppling till motorfordon.
- Hästarnas känselhår bör inte klippas av eller på annat sätt avlägsnas annat än av veterinärmedicinska eller funktionella orsaker. Med känselhår avses de speciella, hårda hårstrån på mule och runt ögonen som hästen använder för sin känsel.
- Följande metoder utgör exempel på när fölets psykiska och fysiska hälsa kan vara tillgodosedd vid avvänjning:
 1. Naturlig avvänjning – fölet går med stoet till dess stoet inte längre tillåter diande. Detta sker vanligen då fölet är 8–10 månader gammalt om stoet är dräktigt.
 2. Successiv avvänjning – fölet avvänjs under några veckors tid genom att del av dygnet vistas i utrymme omedelbart intill stoets utrymme med möjlighet till fysisk kontakt men inte till diande alternativt vistas i utrymme tillsammans med fölgrupp. Resterande del av dygnet går fölet tillsammans med stoet. Denna typ av avvänjning kan påbörjas tidigast vid 5 månaders ålder.
 3. Avvänjning med hjälp av fölgrupp – fölet går direkt från stoet till en invand (för fölet tidigare känd) fölgrupp. Denna typ av avvänjning kan tidigast påbörjas när det yngsta fölet är 5 månader.
- Täcken bör enbart användas vid behov och då huvudsakligen som skydd mot kyla, väta eller insekter.
- Utrymmen för hästar som behöver särskild vård eller behandling bör kunna hysa minst var 25:e häst.
- Ätspiltor i lösdriftssystem och spiltor i foderstationer bör vara försedda med en avskiljningsanordning bakom hästarna. Hästar bör ha fri tillgång till dricksvatten. Automatiska vattenkoppar bör ha ett flöde på minst 6 liter per minut. För hästar som vintertid hålls i utrymmen där temperaturen sjunker under noll grader bör vattningssystemet frostskyddas.
- Hästar som går i skritmaskin bör hållas under uppsikt.

Rastning och utevistelse

- Elstängsel bör utformas så att materialet brister om en häst fastnar.
- Hästar som ska hållas som utgångshästar bör, för att utveckla en lämplig hårrem, vänjas vid utevistelsen i god tid före den kalla årstiden.
- En ligghall för utgångshästar bör ha en öppen sida eller flera större öppningar för att undvika att ranghöga hästar hindrar övriga hästar från att gå in i eller ut ur ligghallen. Den öppna sidan och större öppningar bör i normalfallet ha söderläge.

Bilaga 3 | Miljösanktionsavgifter

TABELL 70: Miljösanktionsavgifter (SFS 2012:259)

Avsnitt i checklistan		Sanktionsavgift
G1	För sent inskickad miljörapport för tillståndspliktig verksamhet.	2 000 kr för A-verksamhet 1 000 kr för B-verksamhet
G1	Uppfört vilthägn utan tillstånd.	500 kr/ha inhägnad mark där allmänhet får färdas fritt, vid mer än 2 ha och högst 50 000 kr
G1	Saknar tillstånd kring avloppsanordning.	3–5 000 kr, beroende på avvikelserns art
G2	Uppfyller inte kraven på egenkontroll, tillståndspliktiga verksamheter. Kraven finns under punkt G2 i faktadelen.	10 000–50 000 kr
G4	Underlåter att informera tillsynsmyndigheten om lagring av brandfarliga vätskor.	1 000 kr
G4	Inte utfört installations- eller revisionskontroll vid lagring av brandfarliga vätskor.	3 000 kr
G4	Har inte besiktigt cisterner inom angiven tid.	2 000 kr
G6	Uppfyller inte kraven på läckagekontroll av kyl-, värme- och klimatanläggningar innehållande vissa köldmedium.	5 000 kr
G6	Har inte upprättat ett register över anläggningar enligt ovan.	2 000 kr
G6	Har inte informerat tillsynsmyndigheten om installation eller konvertering av anläggningar enligt ovan.	5 000 kr
G6	Årlig rapport om läckagekontroll inkommer för sent (efter 31 mars).	5 000 kr
G6	Uppfyller inte kraven på ackrediterat kontrollorgan vid installation av anläggning med växthusgaser och ozonnedbrytande ämnen om den som är skyldig att betala avgiften är: a. en fysisk person eller ideell förening b. en juridisk person som inte är en ideell förening.	a. 3 000 kr b. 10 000 kr
G8	Saknar transportdokument vid transport av farligt avfall.	5 000 kr
V7	Använder växtskyddsmedel klass 1L utan behörighet.	10 000 kr
V7	Använder växtskyddsmedel klass 2L utan behörighet.	5 000 kr
V7	För inga anteckningar då bekämpningsmedel används som är särskilt skadliga för pollinerande insekter.	1 000 kr
V7	Kemisk bekämpning där allmänheten får färdas fritt (>1 000 m ²) med undantag för åkermark, idrottsanläggningar samt banvallar utan anmälan till kommunen: a. för fysisk person eller ideell förening b. för juridisk person som inte är en ideell förening.	a. 1 000 kr b. 5 000 kr
V9	För liten del av åkermarken höst- eller vinterbevuxen, då mer än 5 ha åkermark finns.	500 kr/ha dock minst 1 000 kr och högst 25 000 kr
V10	Ej tillräckligt stor spridningsareal för stallgödsel.	1 000 kr/ha dock högst 50 000 kr
V10	Ej journalfört mottagande av stallgödsel eller andra organiska gödselmedel resp. vid bortförande av stallgödsel.	1 000 kr

Bilaga 4 | Områdesindelning

A. KÄNSLIGA OMRÅDEN ENLIGT 5 §, FÖRORDNING (1998:915) OM MILJÖHÄNSYN I JORDBRUKET

Blekinge län - alla kommuner och församlingar

Gotlands län - alla kommuner och församlingar

Hallands län - alla kommuner och församlingar

Skåne län - alla kommuner och församlingar

Stockholms län - alla kommuner och församlingar

Öland - alla kommuner och församlingar

TABELL 71: Uppsala län

Kommun:	Församling:
Håbo	Alla
Uppsala	Uppsala domkyrkoförsamling, Helga Trefaldighet, Gamla Uppsala, Vaksala, Danmark, Funbo, Hagby, Ramsta, Balingsta, Västeråker, Dalby, Uppsala-Näs, Läby, Vänge, Åland, Skogs-Tibble, Järlåsa, Jumkil, Börje, Åkerby, Bältinge, Skuttunge, Årentuna, Björklinge, Gottsunda
Knivsta	Alla
Enköping	Alla

TABELL 72: Södermanlands län

Kommun:	Församling:
Vingåker	Alla
Nyköping	Lunda, Tuna, Tunaberg, Bergshammar, Nyköpings S:t Nicolai, Nyköpings Alla Helgona församling med Svärta, Tystbergabygden
Trosa	Alla
Oxelösund	Alla
Katrineholm	Julita
Eskilstuna	Alla
Strängnäs	Alla

TABELL 73: Östergötlands län

Kommun:	Församling:
Ödeshög	Svanshals, Västra Tollstad, Heda, Rök
Norrköping	Norrköpings S:t Olai, Norrköpings Hedvig, Norrköpings Matteus, Norrköpings Östra Eneby, Norrköpings Borg, Norrköpings S:t Johannes, Styrstad, Tingstad, Kullerstad, Skärkind, Kimstad, Kvillinge, Krokek, Kvarsebo, Östra Stenby, Konungsund, Dagsberg, Furingstad, Täby, Kuddby, Å, Östra Ny, Östra Husby, Häradsdhammar, Jonsberg, Rönö, Vrinnevi, Svärtinge
Söderköping	Alla
Motala	Motala, Kristberg, Brunneby, Klockrike, Älvestad, Fornåsa, Lönsås, Ekebyborna, Ask, Varv och Styra, Västra Stenby, Fivelstad
Vadstena	Alla
Mjölby	Högby, Skänninge, Bjälbo, Allhelgona, Järstad, Normlösa, Vallerstad, Skeppsås, Appuna, Hogstad, Väderstad, Kumla, Viby, Veta, Herrberga

Kommun:	Församling:
Valdemarsvik	Alla
Linköping	Linköpings domkyrkoförsamling och Gottfridsberg, Linköping S:t Lars, Landeryd, Slaka, Kärna, Kaga, Ledberg, Sjögestad, Västerlösa, Björkeberg, Rappestad, Vikingstad, Vreta Kloster, Flistad, Ljung, Östra Harg, Rystad, Törnevalla, Östra Skrukeby, Lillkyrka, Gistad, Örtomta, Askeby, Bankekind, Vårdsberg, Linköpings Berga, Linkö- pings Johannelund, Linköpings Skäg- getorp, Linköpings Ryd

TABELL 74: Kalmar län

Kommun:	Församling:
Torsås	Torsås, Söderåkra
Kalmar	Alla
Nybro	S:t Sigfrid
Mönsterås	Alla
Oskarshamn	Oskarshamn, Döderhult, Misterhult
Västervik	Hjorted, Västerum, Gladhammar, Hal- lingeberg, Törnsfall, Gamleby, Odensvi, Lofta, Loftahammar, Över- um, Ukna, Västra Ed, Västervik

TABELL 75: Västra Götalands län

Kommun:	Församling:
Härryda	Landvetter, Råda
Partille	Alla
Öckerö	Öckerö
Stenungsund	Alla
Tjörn	Alla
Orust	Alla
Sotenäs	Alla
Munkedal	Alla
Tanum	Tanum, Lur, Kville, Fjällbacka, Bottna, Svenneby
Färgelanda	Alla
Ale	Alla
Grästorp	Alla
Essunga	Alla
Mellerud	Alla
Lilla Edet	Alla
Vara	Alla
Götene	Alla
Töreboda	Töreboda, Fredsberg, Bäck, Fägre
Göteborg	Alla
Mölnadal	Alla
Kungälv	Alla
Lysekil	Alla
Uddevalla	Alla
Strömstad	Alla
Vänersborg	Alla
Trollhättan	Alla

Kommun:	Församling:
Mariestad	Alla
Lidköping	Alla
Skara	Alla
Skövde	Alla
Tidaholm	Valstad, Dimbo-Ottravad, Varv, Acklinga, Kungslena, Hömb, Fröjered, Tidaholm, Baltak
Falköping	Falköping, Friggeåker, Hällestad-Trävattna, Gökhem, Ullene, Vilske-Kleva, Marka, Göteve, Luttra, Karleby, Åsle, Tiarp, Mularp, Slöta, Skörstorp, Högstena, Dala, Borgunda, Stenstorp, Brunnhem, Södra Kyrketorp, Segersta, Valtorp, Håkantorp, Broddetorp, Torbjörntorp, Gudhem, Östra Tunhem, Ugglum, Bjurum

TABELL 76: Örebro län

Kommun:	Församling:
Lekeberg	Knista, Edsberg, Hidinge, Kräcklinge, Hackvad
Hallsberg	Hallsberg, Viby, Sköllersta
Örebro	Alla
Kumla	Alla

TABELL 77: Västmanlands län

Kommun:	Församling:
Kungsör	Alla
Hallstahammar	Alla
Västerås	Alla
Köping	Köping, Himmata-Bro, Kolsva, Odensvi, Munktorp
Arboga	Alla

B. KUSTOMRÅDEN SOM TILLHÖR KÄNSLIGA OMRÅDEN ENLIGT 5.1 §, FÖRORDNING (1998:915) OM MILJÖHÄNSYN I JORDBRUKET

TABELL 78: Stockholms län

Kommun:	Församling:
Vallentuna	Össeby-Garn, Angarn
Österåker	Alla
Värmdö	Alla
Huddinge	Alla
Botkyrka	Gröding, Tumba
Haninge	Alla
Tyresö	Alla
Täby	Alla
Danderyd	Alla
Stockholms stad	Alla
Södertälje	Södertälje-Tveta, Östertälje, Överjärna, Ytterjärna, Hölö, Mörkö, Västertälje
Nacka	Alla
Sundbyberg	Alla
Solna	Alla

Kommun:	Församling:
Lidingö	Alla
Vaxholm	Alla
Norrtälje	Norrtälje-Malsta, Björkö-Arholma, Vaddö, Singö, Häverö, Edebo, Ununge, Skederid, Husby-Sjuhundra, Lohärad, Estuna, Söderby-Karl, Roslags-Bro, Vätö, Rådmansö, Frötuna, Blidö, Länna, Riala
Nynäshamn	Alla

TABELL 79: Södermanlands län

Kommun:	Församling:
Nyköping	Lunda, Tuna, Tunaberg, Bergshammar, Nyköpings S:t Nicolai, Nyköpings Alla Helgona, Tystbergabygden
Trosa	Alla
Oxelösund	Alla

TABELL 80: Östergötlands län

Kommun:	Församling:
Norrköping	Norrköpings Hedvig, Styrstad, Dagsberg, Östra Stenby, Konungsund, Furingstad, Tåby, Kuddby, Östra Husby, Häradsdamm, Jonsberg, Rönö, Östra Ny, Å, Svärtinge
Söderköping	Skönberga, S:t Anna
Valdemarsvik	Alla

TABELL 81: Kalmar län

Kommun:	Församling:
Torsås	Torsås, Söderåkra
Kalmar	Alla
Nybro	S:t Sigfrid
Mönsterås	Alla
Oskarshamn	Oskarshamn, Döderhult, Misterhult
Västervik	Hjorted, Västrum, Gladhammar, Hallingeberg, Törnsfall, Gamleby, Odensvi, Lofta, Loftahammar, Överum, Ukna, Västra Ed, Västervik

TABELL 82: Västra Götalands län

Kommun:	Församling:
Härryda	Landvetter, Råda
Partille	Alla
Öckerö	Öckerö
Stenungsund	Alla
Tjörn	Alla
Orust	Alla
Sotenäs	Alla
Munkedal	Alla
Tanum	Tanum, Lur, Kville, Fjällbacka, Bottna, Svenneby
Göteborg	Alla
Mölnadal	Alla
Kungälv	Alla
Lysekil	Alla

Kommun:	Församling:
Uddevalla	Alla
Strömstad	Alla

C. DELAR AV UPPSALA, SÖDERMANLANDS, ÖSTERGÖTLANDS, VÄSTRA GÖTALANDS, ÖREBRO OCH VÄSTMANLANDS LÄN SOM TILLHÖR KÄNSLIGA OMRÅDEN ENLIGT 5.2 §, FÖRORDNING (1998:915) OM MILJÖHÄNSYN I JORDBRUKET

TABELL 83: Uppsala län

Kommun:	Församling:
Håbo	Alla
Uppsala	Uppsala domkyrkoförsamling, Heliga Trefaldighet, Gamla Uppsala, Vaksala, Danmark, Funbo, Hagby, Ramsta, Balingsta, Västeråker, Dalby, Uppsala-Näs, Läby, Vänge, Åland, Skogs-Tibble, Järlåsa, Jumkil, Börje, Åkerby, Bälunge, Skuttunge, Årentuna, Björklinge, Gottsunda
Knivsta	Alla
Enköping	Alla

TABELL 84: Södermanlands län

Kommun:	Församling:
Vingåker	Alla
Katrineholm	Julita
Eskilstuna	Alla
Strängnäs	Alla

TABELL 85: Östergötlands län

Kommun:	Församling:
Ödeshög	Svanhals, Västra Tollstad, Heda, Rök
Motala	Motala, Kristberg, Brunneby, Klockrike, Älvestad, Fornåsa, Lönsås, Ekebyborna, Ask, Varv och Styra, Västra Stenby, Fivestad
Vadstena	Alla
Mjölby	Högby, Skänninge, Allhelgona, Appuna, Hogstad, Kumla, Bjälbo, Järstad, Normlösa, Vallerstad, Skeppsås, Väderstad, Viby, Veta, Herrberga
Linköping	Linköpings domkyrkoförsamling och Gottfridsberg, Linköping S:t Lars, Landeryd, Slaka, Kärna, Kaga, Ledberg, Sjögestad, Västerlösa, Björkeberg, Rappestad, Vikingstad, Vreta Kloster, Flistad, Ljung, Östra Harg, Rystad, Törnevalla, Östra Skrukeby, Lillkyrka, Gistad, Örtomta, Askeby, Bankekind, Vårdsberg, Linköpings Berga, Linköpings Johannelund, Linköpings Skäggetorp, Linköpings Ryd
Norrköping	Norrköpings S:t Olai, Norrköpings Matteus, Norrköpings Borg, Norrköpings S:t Johannes, Tingstad, Kul-lerstad, Skärkind, Kimstad, Vrinnevi
Söderköping	S:t Laurentii, Drothem, Västra Husby, Gårdeby, Östra Ryd

TABELL 86: Västra Götalands län

Kommun:	Församling:
Färgelanda	Alla

Kommun:	Församling:
Ale	Alla
Grästorp	Alla
Essunga	Alla
Mellerud	Alla
Lilla Edet	Alla
Vara	Alla
Götene	Alla
Töreboda	Töreboda, Fredsberg, Bäck, Fågre
Vänersborg	Alla
Trollhättan	Alla
Mariestad	Alla
Lidköping	Alla
Skara	Alla
Skövde	Alla
Tidaholm	Valstad, Dimbo-Ottravad, Varv, Acklinga, Hömb, Kungslena, Fröjered, Tidaholm, Baltak
Falköping	Falköping, Friggeåker, Hällestad-Trävattna, Sörby, Gökhem, Ullene, Vilske-Kleva, Marka, Göteve, Luttra, Karleby, Åsle, Tiarp, Mularp, Slöta, Skörstorp, Högstena, Dala, Borgunda, Stenstorp, Brunnhem, Södra Kyrketorp, Segersta, Valtorp, Håkantorps, Broddetorp, Torbjörntorp, Gudhem, Östra Tunhem, Ugglum, Bjurum

TABELL 87: Örebro län

Kommun:	Församling:
Lekeberg	Knista, Edsberg, Hidinge, Kräcklinge, Hackvad
Hallsberg	Hallsberg, Viby, Sköllersta
Örebro	Alla
Kumla	Alla

TABELL 88: Västmanlands län

Kommun:	Församling:
Kungsör	Alla
Hallstahammar	Alla
Västerås	Alla
Köping	Köping, Himmata-Bro, Kolsva, Odensvi, Munktorp
Arboga	Alla

D. OMRÅDEN SOM ÄR ATT ANSE SOM SLÄTTBYGDER I VÄRMLANDS, ÖREBRO OCH VÄSTMANLANDS LÄN ENLIGT 8 §, FÖRORDNING (1998:915) OM MILJÖHÄNSYN I JORDBRUKET

TABELL 89: Värmlands län

Kommun:	Församling:
Kil	Stora Kil, Fykerud
Hammarö	Hammarö
Forshaga	Forshaga, Nedre Ullerud
Grums	Grums, Borgvik, Ed

Kommun:	Församling:
Karlstad	Karlstads domkyrkoförsamling, Norrstrand, Nyed, Alster, Grava, Nor, Segerstad, Västerstrand, Östra Fågelvik, Våse
Kristinehamn	Alla
Säffle	Säffle, Tveta, Bro, Botilsäter, Ölserud, Millesvik, Eskilsäter, Ny-Huggenäs, Gillberga, Kila

TABELL 90: Örebro län

Kommun:	Församling:
Lekeberg	Knista, Edsberg, Hidinge, Kräcklinge, Hackvad
Hallsberg	Hallsberg, Viby, Sköllersta
Örebro	Örebro Nikolai, Örebro Olaus Petri, Långbro, Almby, Mosjö, Täby, Tysslinge, Axberg, Asker, Stora Mellösa, Norrbyås, Gällersta, Glanshammar, Mikael, Adolfsberg
Kumla	Alla
Lindesberg	Fellingsbro, Näsby

TABELL 91: Västmanlands län

Kommun:	Församling:
Kungsör	Alla
Hallstahammar	Alla
Västerås	Alla
Sala	Alla
Köping	Köping, Himmata-Bro, Kolsva, Odensvi, Munktorp
Arboga	Alla

E. FÖRSAMLINGAR OCH OMRÅDEN SOM ÄR ATT ANSE SOM GLESBYGD ENLIGT SJVFS (2006:84) 2 KAP. 23 § FÖRSTA STYCKET B–D

Områden: öar utan broförbindelse eller färjeförbindelse för fordon till fastlandet, samt:

TABELL 92: Värmlands län

Kommun:	Församling:
Eda	Eda, Köla, Skillingmark
Arvika	Gunnarskog, Mangskog
Torsby	Norra Finnskoga, Södra Finnskoga, Dalby, Östmark, Vitsand, Norra Ny-Nyskoga
Hagfors	Hagfors-Gustav Adolf
Filipstad	Nordmark, Rämnen

TABELL 93: Dalarnas län

Kommun:	Församling:
Vansbro	Alla
Malung	Alla
Älvdalen	Alla
Gagnef	Floda
Mora	Alla
Orsa	Orsa

Kommun:	Församling:
Rättvik	Alla
Falun	Enviken

TABELL 94: Gävleborgs län

Kommun:	Församling:
Ljusdal	Los-Hamra, Kårböle

TABELL 95: Västernorrlands län

Kommun:	Församling:
Ånge	Haverö

TABELL 96: Jämtlands län

Kommun:	Församling:
Härjedalen	Alla
Berg	Klövsjö, Åsarne, Storsjö
Åre	Undersåker, Åre, Kall
Krokom	Offerdal, Föllinge, Hotagen och Laxsjö
Strömsund	Ström, Alanäs, Frostviken, Tåsjö, Bodum, Hammardal, Gåxsjö, Fjällsjö

TABELL 97: Västerbottens län

Kommun:	Församling:
Åsele	Alla
Dorotea	Alla
Vilhelmina	Vilhelmina
Storuman	Alla
Sorsele	Alla
Malå	Malå
Lycksele	Lycksele
Norsjö	Norsjö

TABELL 98: Norrbottens län

Kommun:	Församling:
Arvidsjaur	Arvidsjaur
Arjeplog	Arjeplog
Boden	Edefors, Gunnarsbyn
Jokkmokk	Alla
Gällivare	Alla
Kiruna	Alla
Pajala	Alla
Älvsbyn	Älvsby
Övertkalix	Övertkalix
Övertorneå	Övertorneå

MILJÖHUSESYN

Egen tillsyn för lantbruk och trädgård

Miljöhousesyn ger dig en samlad och övergripande information om vilka krav som ställs på dig inom områdena miljö, djurskydd, foder- och livsmedelssäkerhet samt arbetsmiljö. En genomförd Miljöhousesyn ger dig en bekräftelse på att produktionen uppfyller lagstiftningen inom dessa områden.

Du kan också göra din Miljöhousesyn direkt på webben!

www.miljohusesyn.nu